

Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Preasidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XVIII. évf. (2010) 21. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

Budapest

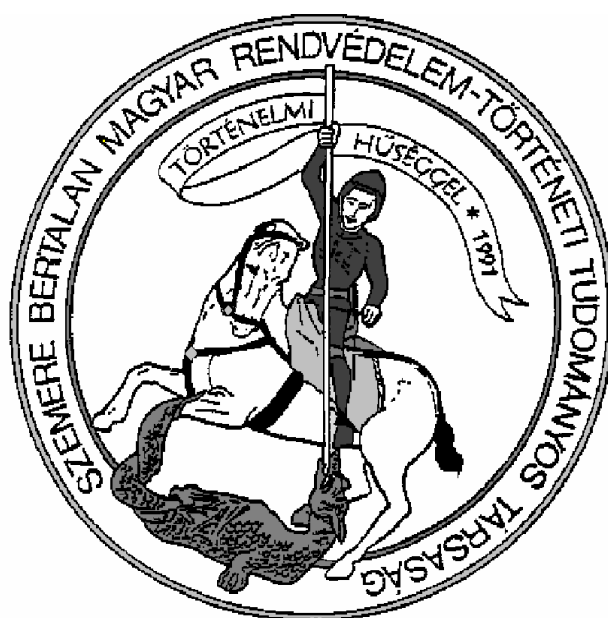
Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Preasidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XVIII. évf. (2010) 21. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

**Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest**

Főszerkesztő: **Dr. PARÁDI József**
Szerkesztő: **PARÁDI Ákos**
Mag. SIMON F. Nándor
SOM Krisztián
Dr. SUBA János

A szerkesztőség elérhetősége:

✉: H-1037 Budapest, Haránt u. 12.

☎: (+36/06-1) 325-1673

📠: (+36/06-1) 325-1647

📞: (+36/06-30) 479-5654

@: szbmrtr@gmail.com

HU ISSN 1216-6774
Budapest 2010

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelettel és egyben örömmel tájékoztatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, az éves tervében foglaltaknak és az Önök kérésének megfelelően megvizsgálta a hadtudományban meglévő mértékadó folyóiratokat, továbbá az új kérelmeket.

Megköszönjük az adatszolgáltatás során nyújtott segítségüket és együttműködésüket.

A kérelmek elbírálását követően a Hadtudományi Bizottság a hadtudományban mértékadó folyóiratok listájára, 2008-tól felvette a következő folyóiratot:

„Rendvédelem-történeti Füzetek, HU-ISSN 1216-6774”

Tisztelt Elnök Úr! További tudományos munkájukhoz a Bizottság nevében kívánunk Önnek, a magyar tudomány, benne a hadtudomány nem kis felelősséggel járó szolgálatában kiapadhatatlan alkotóerőt és kitűnő egészséget, sok sikert és eredményt.

Budapest, 2008. június 09-én.

Szívélyes üdvözléssel:

Dr. FELHÁZI Sándor
sk. titkár

SZERZŐK

Dr. BODA József

(+36/06-20) 992-0117 ; boda.jozsef@nokitc.hu

A hadtudomány egyetemi és Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány elnöke. Kutatási területe magyar rendvédelmi békefenntartás és annak története.

FORRÓ János

(+36/06-20)311-3966 ; forro.janos@vipmail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Közbiztonság történeti szakértő. Kutatási területe Fejér megye és Székesfehérvár XIX–XX. századi rendvédelem-története.

Dr. GÁSPÁR László egyetemi docens

(+36/06-30) 984-0814 ; gaspardr@axelero.hu

A hadtudomány egyetemi doktora és kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Határőrizeti szekció vezetője. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. Kutatási területe magyar pártállam határőrizetének története.

Dr. HEGEDŰS Ernő

(+36/06-20) 470-8734 ; hegedus.erno@freemail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a légideszantok és haditechnikai eszközök fejlődéstörténete, valamint azoknak a XX. századi rendvédelme során megvalósított alkalmazásai, illetve a Koronaország története.

KÖVESI László

(+36/06-1) 243-2515 ; rendorpenztar@axelero.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a magyar nyugdíjrendszer XIX–XX. századi története.

Dr. NAGY György egyetemi tanár

(+36/06-30) 280-7660 ; nagy.gyorgy@zmne.hu

A hadtudomány egyetemi doktora és kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Magyar Hadtudományi Társaság felügyelőbizottsági tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Határforgalom ellenőrzés történeti szakértő. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar határforgalom ellenőrzése.

Dr. PARÁDI József főiskolai tanár

(+36/06-30) 912-7651 ; paradi.jozsef@gmail.com

Bölcsészdoktor, a hadtudományok kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) és a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis) periodikák főszerkesztője. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar rendvédelem.

SIMON F. Nándor

(+36/06-20) 347-4602 ; simon.f.nandor@freemail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke, a rendvédelem-történet magisztere, a diplomatica–paleográfia–papirologia–szfragisztika segédtudományoknak a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre alkalmazott változatát műveli, munkásságában az általa gondozott szakterület szakértője, a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Praesidii Ordinis) HU ISSN 1785-3257 szerkesztője.

Dr. SUBA János

(+36/06-30) 566-7120 ; suba.janos@webmail.hu

A történelem segédtudományai (történeti-földrajz) egyetemi doktora, a történelemtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke. A rendvédelem-történet magistere. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774 szerkesztője. Kutatási területe a történeti földrajz, a XVIII–XX. századi magyar állam határának története, objektumtörténet, a magyar fegyveres erők diszlokációjának története. Kárpát-medencei erődítések.

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

TARTALOM

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

BODA József

A rendvédelmi békefenntartás humán története 13

FORRÓ JÁNOS

Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945 24

GÁSPÁR László

A magyar határőrizet változásai 1945–1956 27

HEGEDŰS Ernő

Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban 43

KÖVESI LÁSZLÓ

Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei 54

NAGY György

Határőrség 1957–2007 57

PARÁDI József

A dualizmus kori magyar rendvédelem 66

PARÁDI József

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme 85

PARÁDI József

A Magyar Királyság határrendőrsége 101

SIMON F. Nándor

A Munkásőrség létrehozása 117

SUBA János

Az Országos Hadigondozó Hivatal 123

SUBA János

A Védhírszerzőszolgálat kiépítése 140

Recenziók ..... 148**Rezensionen** ..... XXX**Citációs index publikációk és kéziratok** ..... XXX**Citációs index periodikák** ..... XXX**Citációs index levél-, irat-, és dokumentumtárak** ..... XXX**Citációs index jogszabályok** ..... XXX**Index nomenclatorum** ..... XXX**Index geographicus** ..... XXX**Index chronologicus** ..... XXX**Index organicus** ..... XXX**Kéziratokkal szemben támasztott igények** ..... XXX**Szerzői úrlap** ..... XXX**Szerzői adatlap** ..... XXX**Összesített tartalom** XXX

In memoriam Dr. NAGY József

*„Condita decrescit, vulgata scientia crescit.”
Az elrejtett tudás csökken, a másokkal közölt ellenben gyarapszik.*

BODA József
A magyar rendvédelmi békefenntartás humán története

A rendvédelmi békefenntartás története a XIX. század végéig nyúlik vissza. Magyar katonák, tengerészek és csendőrök segítettek a nemzetközi válságkezelést Mexikóban, Kínában, Krétán és a Balkánon az eltelt két évszázad során. Jelenleg is több mint ezer magyar katona és félszáz rendőr őrzi a békét a világ négy földrészén.

A személyügyi kérdések lelkiismeretes kezelése, az állomány megfelelő kiválasztása, felkészítése, a róluk és hozzátartozóikról való sokrétű gondoskodás nagyon fontos teendő valamennyi misszió esetében. A katonai válságkezelő tevékenységek során ezeket a feladatokat az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában a közös hadügyminisztérium és a csapatok személyügyi szolgálata, később pedig a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium és Honvéd Vezérkar Személyügyi Szolgálata látta el. A rendvédelmi szervezetek tekintetében ez a feladat napjainkban a Belügyminisztérium Személyügyi Főosztályára legújabbán pedig az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumra, valamint a rendvédelmi szervezetek személyügyi szolgálataira hárul. A missziós pályázatok rendszere már átalakult ugyan, azonban még sok esetben előfordul, hogy valamilyen oknál fogva nem jutnak el az érintett kapitányságokra, igazgatóságokra, őrsőkre. A felkészítés a nemzetközi elvárások szerint az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Nemzetközi Oktatási és Polgári Válságkezelési Központban (IRM NOPVK) folyik. Az állomány külszolgálatra vezénylése a hatályos törvények alapján kormányhatározattal történik. A missziók során a személyügyi munkatársaknak lehetőségük van az állomány meglátogatására, ellenőrzésére. Hazatéréskor általában ünnepélyes fogadtatás és elismerések várják a kiemelkedő teljesítményt nyújtó kollégáinkat. A munkahelyre és a családba történő visszailleszkedést speciális program segítségével, szakemberek bevonásával a IRM NOPVK végzi.

A katonai békefenntartás kialakulása, a személyi állomány kiválasztása, felkészítése.

A békefenntartás a magyar rendvédelmi szervezetek számára nem új keletű feladat. Történelmi kutatások alapján bizonyítható, hogy magyar rendvédelmi erők részt vettek a Krétán 1897–1898-ban lezajlott béketeremtő akcióban.¹ A görög és török fél közötti összecsapások megakadályozására a hat európai nagyhatalom (brit, francia, német, olasz, orosz, osztrák) közös béketeremtő missziót hozott létre. Az osztrák-magyar kötelék kilenc hajóból állt. A nemzetközi erők főhadiszállását az Izzeddin-erődben rendezték be, parancsnoka pedig az Osztrák-Magyar Monarchia képviselője, Theodor Skeri Edler VON SCHMIDTHEIM sorhajóhadnagy lett.

Március 1-vel a nagyhatalmak döntöttek a sziget közigazgatásának az átvételéről és a magyar származású PINTÉR Gyula konzult bízta meg ezzel a feladattal. A béketeremtéssel kapcsolatos feladatokat áprilistól szárazföldi csapatok vették át a tengerészekről. A Monarchiát a császári és királyi 87. gyalogezred trieszti II. zászlóalja képviselte. A zászlóalj rendvédelmi feladatait járőrözéssel, ellenőrző-átvezető pontok telepítésével látta el a görög–török csapatokat elválasztó egy kilométeres sávban. Feladatul kapták még a fegyverszünet megkötése után a török szabadcsapatok és a görög felkelők fegyvereinek begyűjtését, amit sok esetben csak erő alkalmazásával voltak képesek végrehajtani. Augusztus 12-vel nemzetközi katonai bíróság alakult, alárendeltségében katonai rendőrökkel. Az osztrák-magyar kontingens két katonai rendőri alegységet hozott létre Kissamóban és Apokornóban. A helyzet normalizálódása után 1898. április 12-én PINTÉR Gyula átadta a kormányzói feladatokat a sziget újonnan kinevezett török kormányzójának DZSEVAD pasának.

Magyar tengerészek részt vettek az úgynevezett kínai boxer-lázadás megfékezésében, és azt követő békefenntartói misszióban, 1900–1914 között. Az Osztrák-Magyar Monarchiát a *Zenta*, a *Mária Terézia*, az *Erzsébet* és az *Aspern*² cirkálók képviselték, majd a helyzet normalizálódása után a *Szigetvár* cirkáló váltotta fel őket. Az érintett hatalmak (Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Franciaország, Hollandia, Japán, Olaszország, Oroszország, Osztrák-Magyar Monarchia) nemzetközi haderőt állítottak fel. A szárazföldi kötelékben az Osztrák-Magyar Monarchia részéről három tengerészgyalogos különítmény vett részt. Az első osztag feladata Pekingben a nagykövetségek védelme volt. A második különítmény Tiencsinben a város közepén húzódó osztrák-magyar zónában tartotta fenn a rendet a melléje rendelt 80 kínai rendőr segítségével. A harmadik csoport Takuban a vasútállomás biztosítását kapta feladatul. A harcokban egy tengerész zászlós és hat magyar tengerész vesztette életét. A békefenntartó misszió egészen az első világháború kitöréséig tartott. A tengerészgyalogos századot két évente októberben váltották. Az *Erzsébet* cirkáló 1904-ben, 1908-ban és 1912-ben visszatért Kínába. Ott érte a háború kitörésének híre is.

Az első „modern” rendvédelmi békemisszióra a Balkánon 1903-1909 között került sor. 1903 közepére általános etnikai és polgárháború alakult ki a megszálló török hadsereg és az albán, bolgár, görög, macedón, montenegrói és a szerb népesség között. A Török Porta 1903. november 6-án elfogadta az I. Ferenc József osztrák császár és apostoli magyar király, valamint II. Miklós orosz cár javaslatát a békés rendezésre. December 12-én a terület (Koszovó, Macedónia, Montenegró) polgári adminisztrációja vezetőjévé ritter Heinrich Müller VON ROGOJ császári és királyi udvari tanácsost, nevezték ki. A török csendőrség is osztrák parancsnokot kapott gróf Johann SALIS-SEEWIS vezérkari alezredes személyében. A három vilajetet csendőr kerületekre osztották fel. Az osztrák-magyar csoport – amely hat főből állt – Koszovóba került. A csendőr kerülethez 23 szárnyparancsnokság és 82 őr tartozott. A kerületben 277 török csendőr szolgált. A nemzetközi ellenőrzéssel működő csendőrség feladata a vidék közrendjének biztosítása, a fegyveres csoportok felszámolása volt. 1904 szeptemberére, az osztrák-magyar tisztek száma 12 főre emelkedett.

A Magyar Királyi Csendőrség tagjainak a misszióban történő részvételére az Osztrák-Magyar Monarchia kiegyezési törvényében foglaltakból fakadóan kerülhetett sor.³ A kiegyezési törvény rögzítette, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia olyan államalakulat, amelyben a két társország bizonyos ügyeit közösen intézi. A közös ügyek csoportjába tartoztak a Pragmatica Sanctio-ból származtatott ügyek (külügy, hadügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy) továbbá a hitelügy, valamint a vám- és kereskedelmi szövetség, gazdasági szerződések külállamokkal, közvetett adózás, vasút, hajózás és posta ügyek. Ez utóbbiakat nevezték dualisztikus ügyeknek. A dualisztikus ügyek esetében lehetőség nyílt az együttes rendezés mellett a két társország önálló, egymástól független intézkedésére is, ha a társországok egyezkedése meghiúsult.⁴

A hadügy részeként tehát a békefenntartás is a közös ügyek csoportjába tartozó tevékenységek körébe tartozott. E tevékenység megvalósítására nyilvánvalóan a haderő tagjaiból vezényelték a személyi állományt. Ebből fakadóan pedig a rendvédelmi testületek közül azok jöhettek számításba, amelyeknek a személyi állománya katonának minősült. A Magyar Királyságban a központi államhatalom kompetenciájába tartozó rendvédelmi szervezetek közül ide tartozott a Magyar Királyi Nemesi Testőrség, a Magyar Királyi Darabont Testőrség, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, a Magyar Királyi Koronőrség és a Magyar Királyi Csendőrség.⁵

Ezen testületek közül – a misszióban történő részvétel szempontjából – az érintett testületek létszámából és feladatköréből fakadóan egyedül a Magyar Királyi Csendőrség jöhetett szóba.⁶ A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya azért felelt meg kitűnően a misszióban előre láthatóan sorra kerülő tevékenységek igényeinek, mert a katonai képzettsége mellett erőteljes rendvédelmi ismeretekkel is rendelkezett, továbbá birtokában volt a polgári hatóságok és a társ fegyveres testületek együttműködése tapasztalatainak.⁷ A Magyar Királyi Csendőrségnek a tábori csendőri szolgálat ellátási kötelezettségei pedig a katonai rendőri szolgálat terén is jártasságot biztosítottak a testület személyi állománya számára.⁸ Ezen lehetőségek és adottságok nyomán került sor az Osztrák-Magyar Monarchia rendvédelmi békemissziójában a magyar csendőrtisztek részvételére. A részvétel több váltásban valósult meg.

A kontingens első váltására 1905. február 9-én került sor. Ekkor már 30 török csendőr tiszt és 650 csendőr szolgált felügyeletük alatt. A második váltást 1906 novemberében hajtották végre. Parancsnokká Ludwig GOIGIAGER ezredes nevezték ki, aki 25 török csendőrtisztet és 902 gyalogos és 91 lovas csendőrt irányított. A harmadik váltásra 1908 tavaszán került sor. Ebben az évben erősen érzékelhető volt az etnikai konfliktusok mellett az ifjútörök mozgalom is, Augusztustól a helyi szabadcsapatok újra akciókba kezdtek. Az osztrák-magyar koszovói csendőrkerület parancsnokság augusztus 26-án a helyi lakosság szimpátiatüntetésétől kísérve hagyta el Üsküb városát. A katonai misszió és a polgári közigazgatás 1909 márciusában hagyta el végleg a missziós területet. A kiküldetés idején az osztrák-magyar vezetésű török csendőrség 25 nagyobb helyi fegyveres ütközetet, és számos kisebb akciót hajtott végre és vizsgált ki.⁹

Jelen voltak a magyar békefenntartók Albániában is, ahol Szkutari védelmében léptek színre 1913–1914 között. 1913-ban a nagyhatalmak a londoni békekonferencián döntöttek az önálló Albánia létrehozásáról. A hat nagyhatalom (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Oroszország, Osztrák-Magyar Monarchia) döntött arról is, hogy Szkutari Albániához tartozzon. A montenegrói és a szerb kormány azonban nem tartotta tiszteletben ezen döntést, ezért tengeri blokád és nemzetközi flottademonstrációt hajtottak végre. A Monarchiát a *Ferenc Ferdinánd főherceg*, a *Radetzky* és a *Zrínyi* csatahajó, a *Szent György* páncélos cirkáló, az *Aspern* cirkáló, a *Dianara*, a *Scharfschütze* és az *Ulan* torpedórombolók képviselték. Szkutari megszállására, ezer fős, nemzetközi tengerészgyalogos köteléket állítottak fel. Szkutarit és tíz kilométeres körzetét szállták meg a tengerészek. E feladatra ve-

zényelteket a Monarchia *Radetzky* és *Zrinyi* csatahajóinak személyi állománya köréből jelölték ki. A rendfenntartásra kijelölt 300 főt gróf Ottó WELSERSHEIM korvettkapitány vezette. 1913 nyarán szárazföldi csapatok váltották fel a tengerészeket, a már ismert a 87. gyalog ezred IV. zászlóalja, árkászokkal, géppuskás osztaggal, rádióállomással, egészségügyi osztaggal és csapatvonattal (hadtáp *a szerk.*) megerősítve érkezett a misszió helyszínére (29 tiszt, 480 katona). Feladatuk a városon belüli rend fenntartása volt. Döntés született az albán csendőrség felállításáról és kiképzéséről, amely szintén a nemzetközi kontingens feladatát képezte. Szervezését egy holland csendőrtiszt irányította, az Osztrák-Magyar Monarchiát Josef MAIR százados képviselte. Az albániai misszió az első világháború kitöréséig tartott. Az osztrák-magyar alakulat és vele a német század 1914. augusztus 4-én hagyta el a várost.¹⁰

Ezeket a rendfenntartó feladatokat egészen 1989-ig elsősorban katonai alakulatok, katonai rendőrök és csendőrök látták el

A rendvédelmi békefenntartás kezdete, a kiválasztás és felkészítés.

Az első rendvédelmi békefenntartói feladatra Kongóban került sor 1960–1964 között. Ebben az akcióban ghánai és nigériai rendőrök vettek részt.

Az 1973–1975 között a Vietnamban működő Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság elsősorban katonai feladatokat látott el, de a misszióban szolgált 600 főből mintegy 120 fő a rendvédelmi szervezetek állományából került ki. Sajnos itt szenvedte el első veszteségét is a magyar rendvédelmi békefenntartás DYLSKI Aurél határőr százados személyében.¹¹

A mai modern rendvédelmi békefenntartás kezdetét 1989-re az Egyesült Nemzetek *namíbiai* átmenetet segítő csoportja /ENSZ UNTAG/ missziójának kezdetére tehető, ahol Magyarország 22 fővel képviseltette magát. A misszióba kerülés alapfeltétele a tárgyalóképes angol nyelvtudás volt. Ez irányú felmérés azonban lehangoló képet mutatott, hiszen a Rendőrség akkori állományából összesen három fő rendelkezett az igényelt nyelvtudással. Ezért a kontingensben az akkori politikai helyzetnek megfelelően nemcsak rendőrök, hanem diplomata és hírszerző tisztek is helyet kaptak. A misszió közel egy évig tartott és összesen 1750 rendvédelmi szakember, úgynevezett „polgári rendőr” vett benne részt, 24 országból.

Az Egyesült Nemzetek Szövetségének /ENSZ/ Rendőrsége az alábbi feladatokat hajtotta végre:¹²

- a dél-afrikai rendőrség által irányított délnyugat-afrikai Rendőri Erők /SWAPOL/ felügyeletét és közvetlen ellenőrzését;
- a nemzetközi megállapodásban rögzítettek ellenőrzését.

A magyar kormányt 1988 végén az ENSZ főtitkára /Perez de CUELLAR/ kérte fel a namíbiai misszióban való részvételre. A kontingens felkészítésére a Rendőrtiszti Főiskolán került sor. A kontingens parancsnoka GÁL Gáspár Tamás nagykövet, a Külügyminisztérium afrikai főosztályának vezetőjét nevezték ki, aki tagja volt a vietnami magyar kontingensnek is. Búcsúztatásukra az osztrák rendőrség felajánlása alapján a schwechati repülőtéren került sor, 1989. április 25-én, az osztrák rendőri kontingenssel közösen. A kontingens parancsnok a magyar kontingens irányítása mellett ellátta a dél-namíbiai körzet ENSZ rendőr főkapitányi beosztását is. Az állomány tagjai pedig ENSZ rendőrállomásokra kerültek, ahol nemzetközi mezőnyben kellett ellátniuk a rendőri megfigyelői és ellenőrzési feladataikat.¹²

Alig telt egy év a sikeres namíbiai misszió után, amikor újabb felkérés érkezett a magyar kormányhoz. Száz magyar rendőr tiszteket kértek, a Pol Pot vezette vörös khmerekről hírhető távol-keleti országba, *Kambodzsába*. Ez a vállalkozás az ENSZ történetének addigi legösszetettebb és legnagyobb létszámú nemzetközi akciója volt. Több mint 26.000 fő vett részt benne. Az ENSZ Kambodzsában átmeneti hatalomként működött az alábbi szervezeti felépítésben:

- az ENSZ főtitkár külön megbízottja és törzse irányította a kambodzsai missziót;
- a polgári közigazgatási igazgatóság a központi és a tartományi szintű közigazgatást vonta ellenőrzése alá;
- a katonai kontingens felügyelte a tüzszünet betartását, a fegyveres erők leszerelését, átképzését és a teljes ENSZ állomány biztonságát volt hivatott garantálni;
- az ENSZ polgári rendőrsége feladatul kapta a helyi rendőrség közvetlen felügyeletét, átképzését és a választásokhoz szükséges megfigyeléstől mentes légkör megteremtését;
- a választási szakértői szervezet, végezte a választásra jogosultak összeírását, a választások megszervezését és lebonyolítását;
- a menekültügyi szervezet feladata a több mint 360.000 – főleg Thaiföldön élő – menekült haza telepítése volt;

- az emberi jogi bizottság és szervezetei végezte az emberi jogi panaszok kivizsgálását, együttműködve az ENSZ rendőrséggel megvalósította az ilyen jellegű bűncselekmények nyomozását is;
- az újjá építési szervezet fontos szerepet töltött be a háborúban szinte teljesen tönkre ment út- és vasúthálózat újjá építésében.

A helyzetet nehezítette, hogy mind a négy politikai párt saját közigazgatással, katonasággal és rendőrséggel rendelkezett. Emellett a Vörös Khmerek szinte már az akció kezdetétől kivonultak Phom Penhnből és nem működtek együtt az ENSZ tagjaival, sőt több alkalommal támadást intéztek ellenük.

A magyar kontingens tagjai az ország tíz tartományában 33 különböző helyen teljesítettek fegyvertelen megfigyelői szolgálatot. Rendőreink nem elszigetelt, jól őrzött katonai táborokban laktak, hanem a helyi lakosságtól bérelt házakban, velük együtt éltek és dolgoztak.

Feladataik voltak: a helyi rendőrség közvetlen ellenőrzése, tanácsadás, a lakosság és a rendőrség lefegyverzése, a fegyverek begyűjtése, menekült konvojok kísérése, menekült táborok őrzése, a járássokba visszatelepült menekültek sorsának figyelemmel kísérése, emberi jogi panaszok, bűncselekmények kivizsgálása, az ellenzéki pártok irodáinak őrzése közösen a helyi rendőrséggel, panaszok, bejelentések fogadása, kivizsgálása, a választási kampány rendőri biztosítása, az összeírás és a szavazás rendőri biztosítása, híradás megszervezése és végrehajtása, a helyi tulajdon és föld viták kezelése.

Az ENSZ rendőrség volt az a szervezet, amely a legmélyebben épült be a helyi közigazgatásba, amelynek révén az ENSZ széles körben ismertté és elismertté vált Kambodzsában. A magyar ENSZ rendőrök a szolgálati feladataik mellett megpróbálták más módon is segíteni a helyi lakosságnak. Hét ezer dollárt adományoztak a saját napi díjukból a Pohm Penhtől negyven kilométerre levő Magyar-Francia-Kambodzsai Barátság Gyermekvárosnak és több helyen ivó kutat, fúrattak a falvak lakosai számára.

A magyar rendőri megfigyelőknek számos veszélyhelyzettel kellett szembe nézniük. Az állomány közel ötven százaléka folyamatosan, biztonsági szempontból különösen veszélyes körülmények között teljesített szolgálatot. Az országban több helyen alakult ki veszélyes övezet. A Vörös Khmer támadások elsősorban közép- és észak-nyugat Kambodzsában jelentettek fokozott veszélyt, a vietnami határterésben és a Mekong folyó mentén a malária jelentett komoly kockázati tényezőt. A magyar kontingens tagjait négy alkalommal érte fegyveres támadás, de ezek könnyebb sérülésekkel, magyar áldozat nélkül végződtek. Enyhébb lefolyású maláriában a kontingens mintegy negyven százaléka szenvedett.

Az ENSZ kambodzsai missziójában összesen 78 személy, ezen belül 14 ENSZ rendőri megfigyelő vesztette életét, többségük a fegyveres összecsapások és gépjármű balesetek következtében.¹³

Egy évtized távlatából visszatekintve, külön elismerés illeti meg az itt szolgálatot teljesítő magyar rendőröket szakmai és emberi helytállásukért.

A következő misszió újra Afrikába szólította a magyar rendőröket. 1994-ben 20 magyar rendőr teljesített szolgálatot közel egy évig *Mozambikban*, ENSZ zászló alatt. Az országban majdnem húsz éven át polgárháború dúlt, egymillió volt a halottak száma és mintegy két millióan menekültek a szomszédos országokba. Az ország területének hetven százalékat elaknásították. A leszerelt katonák és a lefegyverzett gerillák rablóbandákba tömörülve fosztogattak, a bűnüldözés hatékonysága a rendőrség hiányos felszerelése, alacsony bérezése és a burjánzó korrupció miatt kritikán aluli volt. Nagyon nehézkes volt a helyi rendőrséggel való együttműködés a rendőri vezetők ellenállása miatt.

A rendőri megfigyelők feladatait képezte:

- a helyi rendőrség tevékenységének, létszámának, fegyverzetének, felszerelésének teljes körű ellenőrzése;
- a helyi rendvédelmi szervek tevékenysége során az emberi és polgári szabadságjogok betartásának ellenőrzése;
- szakmai segítségnyújtás;
- panaszok és bejelentések kivizsgálása;
- repülőterek kikötők, határátkelőhelyek rendszeres ellenőrzése;
- az összeírás és a választás előkészítésének, biztosítása;
- politikai rendezvények biztosítása;
- az ellenzéki párt vezetőjének és az ENSZ Főtitkár Különmegbízottjának személyi biztosítása;
- az ENSZ tagjai által okozott balesetek, szabálysértések és esetleges bűncselekmények kivizsgálása.

A helyi rendőrség demokratikus átalakításában, az emberi jogok biztosításában, a technikai felszereltség és a munkavégzés minőségének javításában komoly szerepe volt az ENSZ rendőröknek. A magyar kontingens több mint fele, nyelvi felkészültsége és szakmai ismeretei elismeréseként valamilyen szintű parancsnoki beosztásban szolgált.

Veszélyekkel azonban itt is szembe kellett néznie rendőreinknek. Itt is sor került fegyveres támadásra és használniuk kellett túsztárgyalói tapasztalataikat is. Sajnos a malária komoly veszélyt jelentett, ami a kontingens hetven százalékának okozott betegséget. Több alkalommal mentettek aknasérültet is a misszió ideje alatt.¹⁴

Még be sem fejeződött a mozambiki akció, már 1994 decemberében újabb magyar rendőri kontingens kelt útra Afrikába. Ezúttal Angola volt a cél ország, ahol a misszió öt éve alatt 38 magyar rendőr- és határőr tiszt szolgált.

Az életkörülményeket és a veszélyességet figyelembe véve elmondható, hogy ez a küldetés volt a legnehezebb. A rendőri megfigyelők egyesével, egymástól 500–1300 kilométer távolságra, mostoha körülmények között tevékenykedtek. Az elhelyezésre sokszor csak sátrak, vagy romos épületek álltak rendelkezésre. Az ivóvíz és üzemanyag ellátás megoldatlan, az egészségügyi gyorssegély kivitelezhetetlen volt. A híradást nagy teljesítményű műholdas rádiórendszer lett volna hivatott biztosítani, de a folyamatosságát nem sikerült fenntartani. A rendőröket több alkalommal érte gyalogsági támadás a gerillák részéről, az ENSZ főtitkár különmegbízottjának repülőgépét szintén ők lőtték le, ami azután, a misszió bezárását vonta maga után. A helyzetet az is jellemzi, hogy valamennyi magyar megfigyelő megkapta a maláriát. Egy fő a mai napig, küszködik e betegséggel. Mindennapos gond volt a napi víz- és élelmiszeradag előteremtése. A többi missziótól eltérően itt nem voltak tolmácsok, mivel portugál anyanyelvű rendőröket /brazil, bissau guineai/ kívántak minden rendőr állomásra telepíteni. Az elgondolás jó volt, azonban a portugál anyanyelvűek angolul nem beszéltek megfelelően, így bár a helyiekkel megértették magukat, rendőreink nem sok információhoz jutottak.

A Lusakai Egyezmény előírásai alapján rendőreink feladatát képezte:

- az Angolai Nemzeti Rendőrség /ANR/ működésének ellenőrzése, megfigyelése, semlegességének fenntartása érdekében;
- a Gyorsreagálási Rendőrség meghatározott létszámának, valamint fegyverzetének ellenőrzése, megfigyelése;
- a polgári lakosságtól származó fegyverek angolai rendőrség által végzett begyűjtési folyamatának, a fegyverek tárolásának, őrzésének ellenőrzése, megfigyelése;
- az ANR semlegességének ellenőrzése, megfigyelése az UNITA vezetők részére garantált biztonsági intézkedések tekintetében;
- az ANR semlegességének ellenőrzése, megfigyelése, a szavazóhelyek és a választásokon induló jelöltek, a kampányban részt vevő személyek biztonságának garantálására irányuló tevékenysége során.¹⁵

Rendőreinket következő küldetésük ismét az afrikai kontinensre szólította. Ezúttal Nyugat-Szaharába keltek útra és 21-en teljesítettek itt szolgálatot 1995 februárja és 2001 júniusa között.

Az ENSZ Rendőrség feladata volt:

- az ENSZ azonosítási irodáinak védelme;
- közreműködés az azonosítási folyamatban megfigyelőként résztvevő nyugat-szaharai törzsi vezetők mozgásának biztosításában;
- a regisztrációs dokumentumok szállításának védelme;
- segítség nyújtás az ENSZ polgári alkalmazottai részére az azonosítási és regisztrációs folyamatok során (ujjnyomat készítése, fényképezés, a dokumentumok védelme).

Erre a misszióra jellemző volt az erős marokkói politikai befolyás, a rendkívül ingerszegény környezet, a monotonia, a hatalmas távolságok, a sivatagi körülmények, a rengeteg felderítetlen aknamező.

Ugyancsak 1995-ben indult a Honvédelmi Minisztériummal közös békefenntartó misszió a Sinai-félszigeten a Többnemzetiségű Erők és Megfigyelők /TEM/ kötelékében, ahová, azóta is folyamatosan biztosítunk 15 rendőrt, katonai rendőri feladatokra. A magyar kontingens létszáma 41 fő, közülük – a misszió sajátosságainak megfelelően – mindig négy hölgy is szolgálatot teljesített. A misszió már 1982 óta működik.

A katonai rendőrök feladatkörébe tartozik:

- katonai rendész /rendőr/ feladatok végrehajtása;
- a helyi rendvédelmi erőkkel összekötői feladatok teljesítése;
- bűncselekmények és rendkívüli események, valamint gépjármű balesetek kivizsgálása;
- a TEM tulajdonának védelme;
- bűnmegelőzési feladatok végrehajtása;
- forgalomirányítói és közlekedési rendőri feladatok ellátása;
- járőrözés;
- csomagok és veszélyes tárgyak ellenőrzése.

A Sínai-félszigeten eddig közel 100 fő magyar rendőr és határőr teljesített szolgálatot.¹⁶

Az európai rendvédelmi békefenntartásban való magyar részvétel.

A jugoszláviai polgárháború fontos szakasza zárult le a Dayton-i békeegyezmény aláírásával 1995 decemberében. Alig két hónappal az aláírás után a magyar rendőrök már Sarajevóban voltak az új misz-szió előkészítése érdekében. Az ENSZ nemzetközi rendőri különítményébe /NRK/ 1996. március, elején érkezett meg az első 35 fős magyar kontingens. A helyzet nagyon bonyolult volt, hiszen három közigazgatás, három rendőrség működött és három hadsereg nézett egymással farkasszemet. Valamennyi lakott település bejáratát állig felfegyverzett rendőrök és katonák védték, géppuskákkal és harckocsikkal megerősítve.

A nemzetközi rendőri különítmény feladatai voltak:

- megfigyelni, figyelemmel kísérni és ellenőrizni a rendvédelmi szerveket és objektumokat, beleértve az igazságszolgáltatási intézményeket /bírság, ügyészség/, szervezeteket és azok mindennapi tevékenységét;
- tanácsokat adni a rendvédelmi szervek számára;
- oktatás és képzés biztosítása a helyi rendvédelmi szervezetek személyi állománya számára, annak érdekében, hogy azok nagyobb gondot fordítsanak a közbiztonság olyan lényeges elemeire, mint a menekültek visszatérése, a szervezett bűnözés, a kábítószeres, a korrupció, a terrorizmus elleni fellépés és a közbiztonsági válságkezelés;
- értékelni a közrendet fenyegető veszélyeket és tanácsokat adni a helyi rendvédelmi szervezeteknek, hogy azokkal megfelelő módon foglalkozzanak;
- tanácsokat adni Bosznia-Hercegovina kormányzó hatóságainak a hatékony polgári rendvédelmi szervezetek kialakítására;
- közös szolgálatok ellátása a helyi rendvédelmi szervezetekkel;
- nyomozás emberi jogi ügyekben;
- a határ-rendőrség kiképzése és felállítása.

1996–2002 között mintegy 150 rendőr és határőr szolgált az ENSZ nemzetközi rendőri különítményében. A szolgálat nagyon sokat változott a kezdeti közvetlen megfigyelői feladatok helyett, a misz-szió utolsó egy évében már tanácsadással és kiképzéssel foglalkoztak.

Az ENSZ mellett más nemzetközi szervezetek is foglalkoznak a nemzetközi válságok kezelésével és békefenntartással. 1998–2000 között a Nyugat-Európai Unió felkérésére két magyar rendőrtiszt teljesített szolgálatot „ismét” Albániában. Feladatukat az albán bünyügyi rendőrség átszervezése és átképzése alkotta.¹⁷

Az ENSZ Átmeneti Közigazgatási Missziója Kosovóban, 1999 nyarán kezdődött. Az ENSZ itt kettős rendfenntartói stratégiát követ: átmenetileg biztosítja a közrendet és közbiztonságot, végzi a rendfenntartói és bűnüldözői munkát, másrészt folyamatosan fejleszti és képezi a helyi rendőrséget. Az ENSZ Rendőrség Főkapitánya több mint 4000 rendvédelmi szakembert irányít, akik 52 országból érkeztek. A misszió sajátossága, hogy itt fegyveres rendőri végrehajtói feladatokat kell ellátni. Magyar rendőrök és határőrök 1999–2002 között 10 fővel, 2002-től 5 fővel vesznek részt az itteni békefenntartói feladatokban.

A szintén Kosovóban működő – az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet /EBESZ/ és az ENSZ által közösen üzemeltetett – kosovói Rendőr Akadémián 2000-től tanítanak magyar rendvédelmi szakemberek. Eddig 14 fő magyar tanított összesen az iskolán, jelenleg négy fő magyar – köztük egy hölgy – oktat az akadémián.

MILOSEVICS jugoszláv elnök bukása után a térségben elkezdődött a rendvédelmi szervezetek modernizációja, átképzése. Ezt a feladatot a nemzetközi szervezetek közül az EBESZ vállalta magára és 2001-től folyik, egy hetes turnusokban a szerb, majd 2003 elejétől a montenegrói rendőrség átképzése. Szerbiában két magyar tiszt dolgozott egy évig, jelenleg pedig egy fő magyar rendőr tiszt irányítja a montenegrói rendőrség átképzésével foglalkozó nemzetközi kiképző csoport munkáját.

A kosovói albánok a NATO csapatok bevonulása után áthelyezték gerillatámadásaikat a Macedóniával határos térségbe. A NATO, hogy Albánia semlegességét biztosítsa határmegfigyelői szolgálatot szervezett a tagállamok határőrei bevonásával. 2000-2001 között, 2 fő magyar határőr tiszt látott el szolgálatot a térségben.

A NATO csapatok helyét a közelmúltban az Európai Unió katonai kontingense vette át és 2002 végétől az EBESZ rendőri átképző, tanfolyamokat szervez a kisebbségi kérdések kezelésére. 2003 elejétől két magyar tiszt is részt vet oktatóként a makedón és albán származású rendőrök felkészítésében.¹⁸

2001 decembere óta egy magyar rendőr hölgy dolgozik New Yorkban, az ENSZ Békefenntartói Főigazgatóságán a rendőri főtanácsadó törzsében, ami nemcsak számára jelent komoly elismerést, hanem a magyar rendvédelmi békefenntartás eddigi teljesítményét is fémjelzi.

2002 decembere óta ENSZ felkérésre egy oroszul és angolul egyaránt jól tudó, missziós tapasztalattal rendelkező rendőrtiszt szolgál Tadzsikisztánban, mint a belügyminiszter főtanácsadója.

2002 végén megszűnt az ENSZ missziója Bosznia-Hercegovinában és az Európai Unió válságkezelő rendőri ereje vette át az itteni feladatokat mintegy 450 fővel. A misszióba meghívást kaptak az EU tagjelölt országai, köztük Magyarország is.

2003 januárjától öt rendőrtiszt – köztük egy hölgy – képviseli hazánkat az első európai uniós rendőri misszióban. A feladat tanácsadás és a helyi rendvédelmi szervezetek felügyelet.

2003 elejétől dolgoznak magyar rendőr és határőr tisztek Grúziában határmegfigyelői feladattal az EBESZ kötelékében. Jelenleg 2–2 rendőr és határőr tiszt teljesít itt, rendkívül nehéz körülmények között szolgálatot.

2003 október elejétől egy fő rendőr tiszt hölgy tagja a Hágai Nemzetközi Törvényszéknek, amely a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűnöket vizsgálja. Nyomozóként alkalmazzák ezen ügyek felderítésére.

A kiválasztás és felkészítés.

A békefenntartói feladatokra induló szakemberek felkészítését intézményesített formában a BM Nemzetközi Oktatási Központja végzi 1997 óta. Az intézményben kidolgoztuk a felkészítés rendszerét, amely több területet foglal magába: pályáztatás, felmérések (nyelvi, számítástechnikai, fizikai, 1 nap), egészségügyi vizsgálat (1 nap), pszichológiai vizsgálat (4 óra), alapképzés (3 hét), konkrét misszióra történő felkészítés (1 hét), a hozzátartozók felkészítése (1 nap), visszailleszkedési program (2–3 nap), kiképzők felkészítése (3 hét), parancsnoki tanfolyam (2 hét), katonai rendőri, rendfenntartó felkészítés (1–4 hét), rendőri mesterlövő képzés és speciális fegyver kezelői képzés (3–4 nap), békefenntartással foglalkozó szemináriumok, konferenciák szervezése (1–4 nap), nemzetközi békefenntartó tanfolyamokon, szemináriumokon való részvétel és előadások tartása (1–3 hét),

A képzési tematikát az ENSZ, EBESZ és az EU elvárásainak megfelelően, saját gyakorlati tapasztalataink felhasználásával dolgoztuk ki. Oktatóként olyan magyar és külföldi előadókat alkalmazunk, akik már teljesítettek külszolgálatot, jól beszélnek angolul és elismert szakemberek a téma oktatásában. Az oktatás angol nyelven zajlik. 2001-től tagjai vagyunk a Békefenntartó Központok Nemzetközi Szövetségének, 2002-től pedig a Békefenntartó Rendőrök Világszövetségének.

Az Európai Unió csatlakozás kapcsán ártértékelésre kerültek hazánk nemzetbiztonsággal kapcsolatos kérdések, és állásfoglalás született a világ válságócainak Magyarország biztonságára gyakorolt hatásairól, valamint azok kezelésének prioritásairól.

A rendvédelmi kontingensek összeállítása, a parancsnoki állomány kiválasztása

A kontingensek összeállítása során a fő szempont mindig a meghívó szervezet által kiadott irányelveknek való megfelelés volt.

Ennek során figyelembe vettük az egészségügyi alkalmasságot, a pszichológiai alkalmasságot, a fizikai alkalmasságot, a missziós nyelv (általában az angol) tárgyalóképes ismeretét, legalább 2 éves gépkocsivezetői gyakorlatot, minimum 5 éves rendvédelmi tapasztalatokat (vezetőknél 8 év).

Fontos szempontnak tartottuk és tartjuk ma is, hogy a kontingens legalább 30 %-a már missziót megjárta tapasztalt kollégákból álljon. Ők képesek segíteni a tapasztalatlanabbakat a missziós területre való kikerézkedésre és a kezdeti időszakban. A missziós tisztségekbe is lehetőleg úgy osztottuk be az állományt, hogy minden kisebb létszámú helyre kerülő csoportba kerüljön tapasztalattal rendelkező „vevőterán” is. Ez a módszer rendkívül jól bevált.

A kontingens parancsnokát minden esetben megkíséreltük körültekintően kiválasztani. Az általános feltételeken túl is támasztottunk feltételeket a parancsnoki állomány felé: vezetői alkalmasság, legalább 8 éves szakmai gyakorlati tapasztalat, legalább 5 éves vezetői gyakorlat, missziós tapasztalat.

A parancsnoki gondoskodás a missziós területen

A kontingens parancsnokának nincs könnyű feladata a rábízott rendvédelmi állomány tekintetében. Vezetői mandátuma általában nagyon rövid időszakra (6–24 hónap) korlátozódik. Nem ismeri jól a hozzá beosztott állományt. A kontingensek általában nagyon heterogén összetételűek. A kontingens nem együtt kerül alkalmazásra, hanem sok esetben 2–4 fős csoportokban, egymástól távol dolgoznak. Főleg a missziók kezdetén, vagy válsághelyzetekben nincs megbízható összeköttetés a kontingens tag-

jai és a parancsnok között. Az állomány kettős alárendeltségben /nemzeti és missziós/ dolgozik, ami szintén bonyolítja a vezetői feladatokat. Ennek ellenére a kontingens parancsnok felelős a rábízott emberek biztonságáért, fegyelméért és a feladatok szakszerű teljesítéséért. Az eltelt több mint tíz éves rendvédelmi békefenntartói missziók során voltak ugyan kudarcaink a parancsnoki állomány kiválasztása során, azonban túlnyomó többségük kiválóan helytállt a nehéz körülmények között is. A sikeres parancsnokok által alkalmazott módszer részét képezte, hogy:

- személyesen választották ki a kontingens állományát;
- közösen hajtották végre a felkészülést a kontingens tagjaival;
- figyelembe vették a pszichológusok, az orvosok véleményét;
- kikérték a közvetlen parancsnokok véleményét a kiválasztás előtt;
- már a felkészítés idején különböző személyre szabott feladatokon keresztül ellenőrizték az egyéni teljesítményeket;
- a kezdőket missziós tapasztalattal rendelkezők mellé osztották be;
- a misszió idején rendszeres kapcsolatot tartottak a kontingens tagjaival;
- rendszeresen meglátogatták és értékelték beosztottaikat;
- súlyos fegyelemsértés esetén éltek a hazavezénylés lehetőségével.

A magyar rendvédelmi békefenntartás eredményei.

- Jelentős eredményeket értünk el a végrehajtott missziók (Namíbia, Kambodzsa, Mozambik, Angola, Nyugat-Szahara, Sínai-félsziget, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Szerbia-Montenegró) során.

- Több száz rendvédelmi szakember gyarapította szakmai ismeretét és nyelvtudását nemzetközi környezetben.

- Szinte felbecsülhetetlen kapcsolatrendszer alakult ki a különböző nemzeti békefenntartói alakulatok tagjaival.

- A magyar szakemberek komoly elismerést vívtak ki szakmai teljesítményükkel és szorgalmukkal a nemzetközi szervezetekben és a nemzeti kontingensek szemében.

- Nemzetközi elismerés övezi a magyar békefenntartói képzést és felkészítést.

- Sikerült elérni, hogy nemzetközi jelenlétünk fennmaradjon a békefenntartásban.

Jegyzetek:

¹ BEREK

² BARKÓ

³ 1867/XII. TC.

⁴ GALÁNTAI: 87-162. p.

⁵ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 68-100. p.

⁶ Idem: A dualista Magyarország belügyi szervezete. ; Idem: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. ; Idem: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. ; Idem: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.

⁷ Idem: A magyar csendőrség szervezete és működése 1881-1914. ; Idem: Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél. ; Idem: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.

⁸ SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. ; Idem: A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.

⁹ BARKÓ: op. cit.

¹⁰ BEREK: op. cit.

¹¹ GYÖRI

¹² Az ENSZ és Namíbia.

¹³ SCHMIDT: 5. p.

¹⁴ *Békefenntartás*.

¹⁵ NAGY Lajos

¹⁶ NAGY Zoltán

¹⁷ HAJDÚ

¹⁸ SZIPOLA

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

BARKÓ

Békefenntartás

BEREK

— BARKÓ István: *A magyar katona vitézségének ezer éve*. Budapest, s.a., s.n.

— *Peace-keeping. [Békefenntartás.]* New York, 1996, United Nations Department of Public Information.

— BEREK Lajos et al.: *Misszió*. A HM. által sokszorosított belső használatú, irattári és ISBN szám nélküli kiadvány.

- Az ENSZ és Namíbia. — Nation Building: *The U.N. and Namibia*. [Az ENSZ és Namíbia.] Washington D.C., 1990, National Democratic Institute for International Affairs.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- GYÖRI — GYÖRI Sándor: *Magyarok Dél-Vietnamban*. Budapest, 1985, ZMKA.
- HAJDÚ — HAJDÚ Sándor: WEU-MARE, Nyugat-Európai Unió Többnemzetiségű Rendőri Tanácsadó missziója. In HAJDÚ Sándor – NAGY Lajos – NAGY Zoltán – SZIPOLA Gyula (szerk.): *Misszióparancsnoki jelentések 2001*. Budapest, 2001, A BM NOK által sokszorosított belső használatú, irattári és ISBN szám nélküli kiadvány.
- NAGY Lajos — NAGY Lajos: UNAVEM-I-II-II, /HONKA/, ENSZ Angolai Missziója. In HAJDÚ Sándor – NAGY Lajos – NAGY Zoltán – SZIPOLA Gyula (szerk.): *Misszióparancsnoki jelentések 2001*. Budapest, 2001, A BM NOK által sokszorosított belső használatú, irattári és ISBN szám nélküli kiadvány.
- NAGY Zoltán — NAGY Zoltán: MINURSO, ENSZ missziója a népszavazásért Nyugat-Szaharában. In HAJDÚ Sándor – NAGY Lajos – NAGY Zoltán – SZIPOLA Gyula (szerk.): *Misszióparancsnoki jelentések 2001*. Budapest, 2001, A BM NOK által sokszorosított belső használatú, irattári és ISBN szám nélküli kiadvány.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- SCHMIDT — Erwin A. SCHMIDT: *Police in Peace Operations*. [Rendőrség a békefenntartásban.] Wien, 1998., s.n.
- SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister.
- SZIPOLA — SZIPOLA Gyula: UNMIK, ENSZ Átmeneti Közigazgatási Missziója, Koszovóban. In HAJDÚ Sándor – NAGY Lajos – NAGY Zoltán – SZIPOLA Gyula (szerk.): *Misszióparancsnoki jelentések 2001*. Budapest, 2001, A BM NOK által sokszorosított belső használatú, irattári és ISBN szám nélküli kiadvány.
- TANULMÁNYOK
- PARÁDI: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45-50. p.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35-40. p.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21-28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8. sz. 78-83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági örökség útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79-87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar csendőrség szervezete és működése 1881-1914. — PARÁDI József: La gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. [A magyar csendőrség szervezete és működése 1881-1914.] *Revue de la gendarmerie nationale*, (2002) 205. sz. 109-114. p.
- PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. — PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100-104. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés története*” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrség- — PARÁDI József: *Die Verhältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie*. [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél.] Berlin, 2008, Fa-

- nél. chhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 19. p. /Beitrage aus dem Fachbereich 3 der Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 68./ A tanulmány korábbi változata 2008. V. 28-án Berlinben hangzott el az Európai Unió ERASMUS-oktatási programjának a keretében megvalósított professzori mobilitás során a Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin BA képzés keretében tanuló hallgatói számára. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. — SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 55-58. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

JOGSZABÁLYOK

1867/XII. tc.

- 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézési módjáról

Mellékletek jegyzéke*I. sz. melléklet*

2003-ban tervezett békefenntartói tanfolyamok és visszailleszkedési foglalkozások 22

II. sz. melléklet

Kiválasztás és képzés 23

III. sz. melléklet

Felszerelés és ruházat 23

IV. sz. melléklet

Missziós tevékenység 23

*I. sz. melléklet***2003-ban tervezett békefenntartói tanfolyamok és visszailleszkedési foglalkozások**

Misszió neve:	Tanfolyam ideje:	Kiutazás időpontja:	Rendőri résztvevők száma:	Összesen:
Afganisztán	2003. november 10–18.	2004. január	5	5
MFO – Sínai-félsziget	2003. február 03–07. 2003. július 22–26.	2003. március 18. 2003. szeptember 16.	7 11	24 31
EU Válságkezelő Erő nemzetközi parancsnoki tanfolyam	2003. szeptember 15–26.		10 fő 5 fő külföldi	15
UNFICYP – Ciprus (katonai rendőri misszió)	2003. február 17–28. 2003. július 29–aug. 09.	2003. augusztus	-	8–10 katona 8–10 katona
Európai Unió Rendőri Válságkezelő Erő	2003. márc. 17– ápr. 04. 2003. nov. 24–dec. 12.	- -	30 fő 2 fő külföldi 32 fő 5 fő külföldi	32 35
UNMIK – Koszovó	2003. nov. 24–dec. 12.	2003. november 12.	6	6
Visszailleszkedés	Foglalkozás ideje:	Hazatérés időpontja:		
EUPM – Bosznia-Hercegovina	2003. november 7.	2003. október 30.	8	8
UNMIK – Koszovó	2003. november 10.	-	-	-
MFO – Sínai-félsziget	2003. március 29. 2003. október 02.	2003. március 26. 2003. szeptember 26.	5 fő 8 fő + 2 fő hőr.	5 fő 10 fő

Forrás: Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nemzetközi Oktatási Központja irattárában őrzött vonatkozó tartalmú misszióparancsnoki jelentéseket leselejtezték.

Kiválasztás és képzés

A kiválasztás magába foglalja a pályáztatást, az egészségügyi- és pszichológiai felmérést. A képzés során tekintetbe kell venni a szállás, étkezés, irodaszerek, nyomdai munkálatok, belépők és terembérletek költségvonatát.

	ENSZ		EU		MFO 15 fő	NATO határőrök részére 10 fő	EBESZ 10 fő	Összesen
	UNMIK 6 fő	Várható felkérések 10 fő	EU Bosznia 10 fő	Egyéb válság- kezelő misz- siók, 20 fő				
Kiválasztás	360.600,-	601.000,-	601.000,-	1.202.000,-	901.500,-	601.000,-	601.000,-	4.868.100,-
Képzés	2 hetes 204.000,-	2 hetes 385.000,-	1 hetes 121.500,-	3 hetes alap- képzés 1.695.700,- 1 hetes cél- felkészítés 1.426.300,- 1 hetes ösz- szevonás: 1.658.500,-	1 hetes 265.500,-	207.900,-	207.900,-	6.172.300,-
Összesen:	564.600,-	986.000,-	722.500,-	5.982.500,-	1.167.000,-	808.900,-	808.900,-	11.040.400,-

(A táblázatban feltüntetett összegek HUF-ban értendők)

Forrás: Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nemzetközi Oktatási Központja irattárában őrzött vonatkozó tartalmú misszióparancsnoki jelentéseket leselejtezték.

Felszerelés és ruházat

A felszerelés és ruházat költségeinek alapjául az Európai Unió Válságkezelő Rendőri Erő magyarországi kontingense költség-tervezeténél már kiszámolt felszerelési és ruházati összegeket vettem alapul.

	ENSZ		EU		MFO 15 fő	NATO határőrök részére 10 fő	EBESZ 10 fő	Összesen
	UNMIK 6 fő	Várható felkérések 10 fő	EU Bosznia 10 fő	Egyéb vál- ságkezelő missziók 20 fő				
Felszerelés	4.222.620,-	7.037.770,-	7.037.770,-	14.075.400,-	10.556.550,-	7.037.770,-	7.037.770,-	57.005.650,-
Ruházat	3.544.194,-	5.906.990,-	5.906.990,-	11.813.980,-	5.200.000,-	5.906.990,-	5.906.990,-	44.186.134,-
Összesen:	7.766.814,-	12.944.760,-	12.944.760,-	25.889.380,-	15.756.550,-	12.944.760,-	12.944.760,-	101.191.784,-

(A táblázatban feltüntetett összegek HUF-ban értendők)

Forrás: Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nemzetközi Oktatási Központja irattárában őrzött vonatkozó tartalmú misszióparancsnoki jelentéseket leselejtezték.

Missziós tevékenység

A missziós tevékenység pénzügyi vonatkozása számításánál vizsgáltam az itthoni munkabért (2002. évi tiszti fizetés – 2003. évi infláció rászámolással átlagolva), a bevetési pótlékot, a külföldön megkapott napidíjat – amely az EU és MFO missziók-nál jelentkezik magyar költségként – és az azonnali evakuálásra elkülönített pénzösszeget, amely 1000€/ fő összeget tesz ki.

	ENSZ		EU		MFO 15 fő	NATO határőrök részére 10 fő	EBESZ 10 fő	Összesen
	UNMIK 6 fő	Várható felkérések 10 fő	EU Bosznia 10 fő	Egyéb vál- ságkezelő missziók 20 fő				
Fizetés /hó	1.453.320,-	2.422.200,-	2.422.200,-	4.844.400,-	3.633.300,-	2.422.200,-	2.422.200,-	19.619.820,-
Bevetési pótlék /hó	297.000,-	495.000,-	495.000,-	990.000,-	742.500,-			4.009.500,-
Napidíj /hó	75€/fő/nap 3.375.000,-	~80€/fő/nap 6.000.000,-	~75€/fő/nap 5.625.000,-	~100€/fő/nap 15.000.000,-	~35€/fő/nap 3.937.500,-	~40€/fő/nap 3.000.000,-	~95€/fő/nap 7.125.000,-	44.062.500,-
Azonnali evakuálásra	1.500.000,-	2.500.000,-	2.500.000,-	5.000.000,-	3.750.000,-	2.500.000,-	2.500.000,-	20.250.000,-
Összesen:	6.625.320,-	11.417.200,-	11.042.200,-	25.834.400,-	12.063.300,-	8.417.200,-	12.542.200,-	87.941.820,-

(A táblázatban feltüntetett összegek HUF-ban értendők)

Forrás: Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nemzetközi Oktatási Központja irattárában őrzött vonatkozó tartalmú misszióparancsnoki jelentéseket leselejtezték.

FORRÓ János
Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945

A XIX. század végén az Osztrák-Magyar Monarchia területén a vidék közbiztonsága különös válsággal küszködött. Ennek egyik meghatározó oka, eleme volt a vándorló és gyűjtögető életmódot folytató úgynevezett sátoros oláh cigányok által elkövetett bűncselekmények, amelyek a folyamatos mozgásukkal voltak összefüggésben. Mozgásuk figyelemmel kísérésére, letelepítésükre, beilleszkedésükre irányuló országos és helyi intézkedések sikertelennek bizonyultak. A dualizmus idején megkezdődött ugyan a hagyományos cigány mesterségek lassú elhalása, de az akkori idők dinamikus gazdasági fejlődése miatt a mesterségüket vesztő cigányok sikeresen tudtak más megélhetést találni.

A két világháború között azonban rohamossá vált a régi foglalkozások eltűnése, a válságokkal tarkított technikai–társadalmi fejlődéssel egyre kevésbé tudtak lépést tartani a cigányok. Súlyosbította a helyzetet az erős cigány bevándorlás a trianoni békediktátum után a környező országokból, így a jóval kevesebb munkalehetőségen egyre több romának kellett osztoznia. Az 1944-es német megszállás előtt a mintegy 200 ezresre becsült cigányság már döntő többségében letelepedett életmódot folytatott. A beilleszkedésükre hozott rendeletek (rendészeti, járványügyi) is főként csak a kóbor, vándor életmódot folytatókra irányultak.¹ Anyagi, szociális, kulturális leszakadásuk a többségi társadalomtól rohamosan gyorsult.

Ebben az időben az általuk elkövetett jellemző bűncselekmények a ló-tolvajlás, az útonállás, a fegyverrel elkövetett rablás, a zsebtolvajlás, a betöréses lopás, a terménylopás, besurranásos lopás és a csalás voltak.

A XX. század elejére kialakult a magyarországi cigányság hármassá tagozódása. A középkorban érkező és nyelvüket–kultúrájukat elvesztő legnagyobb csoportot nevezik „romugrónak”, magyar embernek, akik többségükben maguk is megkülönböztetik magukat a cigányság többi részétől. A másik csoport döntő többsége a XIX. század második felében érkezett. Beszéli cigány anyanyelvüket és érkezésük iránya miatt „oláh” cigányoknak nevezik őket. Létezik még egy kis létszámú harmadik csoport is: ők főleg a Dunántúl déli részén letelepedő „beások”, akik a román nyelv archaikus változatát beszélik. A közbiztonságra – vándorló, gyűjtögető, bűnözői életmódjuk – miatt az oláh cigányok jelentették a veszélyt.

A probléma megoldására a század végén és a XX. század kezdetén a korszak Magyarországon az több szabályrendeleteket hoztak:

- **1893-ban** elrendelték országosan a cigányok összeírását, amelynek a célja az volt, hogy segítséget nyújtson a cigányok kóborlását megakadályozó rendelethez. Az összeírásnál a vármegyék összesített adatai alapján 8936 főben határozták meg a kóborló oláh cigányok számát.

- Központi jogszabály hiányában **1890 és 1910** között a városok és a vármegyék többsége megalkotta a maga cigány szabályrendeletét.

- Székesfehérvár város **1907 májusában** hozott rendeletet a kóborló oláh cigányokkal kapcsolatban, amelyet megelőztek az év elején a cigányok által elkövetett rendkívül súlyos bűncselekmények. A „Székesfehérvár és vidéke” című lap közölte ezen bűncselekmények leírásait.²

- 1904-ben a cigányokat eltiltották a lótarasztól.

- 1907-ben a vármegyék zöme hozzájárult ahhoz, hogy „a cigányok a sátrukat az illetőségi, illetőleg tartózkodási községek határában felüthetik.”

- Végül a 15.000/1916. BM. rendelettel a cigánylovakat hadizsákmánynak nyilvánították és a hadsegregbe is bevonultathatóknak nyilvánították.

A cigánysággal kapcsolatos korszakos hatósági álláspontot tükrözi BERGSTEIN Béla **1910-ben** írt „A cigánykérdés megoldása” című írása,³ amely a cigányokkal szembeni nyílt hatósági agresszióról ír. Egy Szabolcs megyei csendőr őrmester a következőt írta: „Miden csendőrnek megvan a maga körzete. Ha azon belül cigány karavánra találunk, azt elverjük, és a szomszéd község határáig kísérjük. S ez így megy a végtelenségig.” Hasonlóképpen fogalmaz ENDRÖDY Ferenc csendőr őrnagy az **1924-ben** megjelent csendőrségi tankönyvben az úgynevezett „rovott múltúak jegyzékében”.

A „rovott múltúak” jegyzéke a magyarországi etnikai csoportok közül egyedül a cigányokat jegyezte külön. Ez jórészt a cigányság bűnözéssel való kapcsolatáról alkotott sztereotíp képből fakadt. E véleményre jó példa ENDRÖDY tankönyve. A szerző a cigányok minden más társadalmi csoporttól való különbözőségét, senkihez sem hasonlítható tulajdonságait emeli ki. „A cigányt általában cinizmus, nomád életmód és vad szabadságvágy jellemzi, úgyhogy minden rendészeti és pszichológiai tudás kárba vész. További tulajdonságuk a felülmúlhatatlan lustaság, a bosszúvágy, a kegyetlenség, a gyávaság, a

ravaszság és a furfang. Főleg a betörésnek nagy mesterei a cigányok. A cigány mint egy árnyék, zaj és test nélkül halad el mellettünk (ti. az alvó házbeliak mellett), bűnös szándékkal és bünt cselekedve. Csak a szaga marad hátra, az a különös mindent átható bűz, melyet senki sem felejt el, ha egyszer már élvezni alkalma volt. Amint némelyek állítják ez a szag feltűnően hasonlít ahhoz a bűzhez melyet a bennszülött néger terjeszt maga körül.”⁴

A cigánysággal kapcsolatos előítélet jellemezte Székesfehérvár város és agglomeráció lakóinak nézetét is. Mindez kiegészült az állami rendelkezésekkel. **1934**-ben a cigányság állami koncentrációs táborba telepítésére született elképzelés. **1940**-ben megismételték a cigányok összeírását.⁵ A hatóságok a lehető legdurvább módszerekkel szerették volna visszaszorítani a cigányok bűnözését, amely azonban nem sikerült.

- **1894–1909** között többszöri kísérlettel Székesfehérváron az Alsóvárosban telepítették le a kóbor cigányokat, mintegy 100–120 főt, 12 családban, 1 vajdával.

- Eközben 1896-ban megtiltották nekik a sóstói halászatot, éjjeli őrséggel elrendelték az őrzésüket, munkára kényszerítették őket, tanköteles gyermekeiket összeírták. Ezt követően a kóbor-cigányok felügyelete és az ellenük való védekezés általános érdeklődést keltő várospolitikai és rendészeti kérdéssé vált.

- **1920-ban** felszámolták az alsóvárosi cigánytelepet és megvádolták a cigányokat a sertéspestis okozásával.

- A város **13 316 570/1920.** számú határozata pedig úgy rendelkezett a rendőrkapitány számára, hogy: „gondoskodjék ezen dologtalan népség megfékezésére a törvényes kereteken belül”.

- **1920 májusában** Dr. ZAVAROS Aladár – volt rendőrkapitány, ekkor a város polgármestere – javasolta a közbiztonságra veszélyes cigányok internálását, az akkor éppen megüresedett hajmáskéri fogolytáborba.

- **1923. február 26-án** a város önkormányzata feliratot intézett a kormányhoz a cigányok kényszerelhelyezése ügyében.

- Ugyanekkor a városi közgyűlés **641 464/1923. számú február 26-ai** határozatával – mert a cigányok a város határában táboroznak, sátoros és kóborló munkakerülők, bűnöznek – a város kényszerfoglalkoztatásukat és internálásukat rendelte el.

- **1928 októberében** a Bikaszigetről a cigányokat (22 család) a Váralja dűlőbe telepítették át. Kései utódaik közül néhány család ma is ebben a környezetben él.

- **1929-ben** a fehérvári gazdák – egészségügyi okokra hivatkozva – tiltakoznak az alsóvárosi szerűk mellett a cigányok elhelyezése ellen. „Minden évszaknak meg van a cigányok okozta veszedelme” ..., amely közül „a legfélelmetesebb az, hogy a cigány telep, mint már említettem az Alsóvárosi szerűk mellett helyezkedik el.”...

- **1930 augusztusában** a polgármester javasolta a cigánytelep áthelyezését a vizenyős, egészségtelen helyről.

- **1940-ben** a Székesfehérvári Rendőrkapitányság rendeletileg korlátozta a cigányok szabad mozgását a piacon. A határozat szerint április 1-től szeptember 30-ig 05.00–10.00 óráig, október 1-től március 31-ig 07.00–10.00 óráig tartózkodhattak eladóként – szigorú rendőri ellenőrzés mellett – a piacon. Ugyanakkor 09.30 után a piacon már csak vásárlási céllal lehetnek jelen.

- **1941–1944 között** a Zirci járás főszolgabírájának utasítására valamennyi – a minden év szeptember 8-án Csatkán tartott cigánybúcsú miatt – Győr, Komárom, Székesfehérvár, Sopron, Veszprém, Pápa városok rendeletileg erre az időre kitiltották városukból a cigányságot.

- CSURGAI-HORVÁTH József történész városi levéltárost idézve összefoglalóan és egyetértve megállapítható: „az kétségtelen, hogy ebben az időben a cigányság Székesfehérvár társadalmi életében, sajátos magatartás- és életformája miatt nem tudott eredményesen beilleszkedni.”⁶ A lakosságot jelenlétük irritálta, bűnöző, csavargó életmódjuk miatt a hatóságok a legdurvább és a legkeményebb kényszerintézkedésekkel, prevencióval lépett fel velük szemben. **1937–1939** között a csendőrségi és a rendőrségi lapokban közölt írásokban⁷ bemutatták a cigánybűnözés módszertanát, egyúttal ajánlotta a kormányzat a velük szembeni legszigorúbb fellépést. Megállapíthatjuk, hogy a korszak rendvédelme szempontjából ez a kérdés az egyik legfontosabb problémát jelentette.

1944 július vége és 1945 március között mintegy 25–30 ezer magyarországi cigányt deportáltak. Ebből 3–4 ezren tértek vissza. Székesfehérváron külön gyűjtőhelyen őrizték őket, majd a Székesfehérvár melletti erdőben több, mint 100 főt irtottak ki.⁸

Jegyzetek:

¹ A polgári magyar állam nem faji, hanem az eltérő életmód, a törvényes renddel össze nem egyeztethető magatartási forma felszámolása és megelőzése érdekében igyekezett megrendszabályozni a cigányság beilleszkedésre képtelen részét, figyelmen kívül hagyva a magatartási forma létrejöttét kiváltó okokat. MEZEY

² A korabeli híradások erőszakos, életellenes, kegyetlen bűncselekményekről számoltak be. Rendszeres lóköttő cigányok; Késelő cigány suhanc; Cigány tömegverekedés; Orvvadászat; Rabló cigányok vérbosszúja; Vásári család.

³ BERGSTEIN

⁴ ENDRŐDY

⁵ GESZTEY-NAGY

⁶ CSURGAI-HORVÁTH

⁷ A cigányokról

⁸ SZÖNYI: 56. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- ENDRŐDY — ENDRŐDY László: *A kóbor cigány – kérdés rendezése*. Budapest, 1934, s.n.
 GESZTEY-NAGY — GESZTEY-NAGY László: *A magyarországi cigánykérdés rendezése*. Budapest, 1940, s.n.
 CSURGAI-HORVÁTH — CSURGAI-HORVÁTH József: *Székesfehérvár kisebbségeinek történeti áttekintése a török hódoltság megszűnésétől*. Pécs, 2005, s.n.

TANULMÁNYOK

- MEZEY — MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6. sz. 61-63. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZÖNYI — SZÖNYI János: A cigányok sorsa a fasizmus évei alatt. In SZEGŐ László (szerk.): *Cigányok*. Budapest, 1986, s.n.

CIKKEK

- Rendszeres lóköttő cigányok — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) január 20.
 Késelő cigány suhanc — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) január 20.
 Cigány tömegverekedés — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) január 20.
 Orvvadászat — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) január 20.
 Rabló cigányok vérbosszúja — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) április 02.
 Vásári család — Rendszeres lóköttő cigányok. *Székesfehérvár és vidéke*. (1907) április 02.
 BERGSTEIN — BERGSTEIN Béla: A cigánykérdés megoldása. *XX. század*.
 A cigányokról — A cigányokról. *Csendőrségi Lapok*, XXIX. évf. (1939) 14. sz. 481-484. p. és 15. sz. 514-518. p.

GÁSPÁR László
A magyar határőrizet változásai 1945–1956

A magyar határőrség történetének egyik legkritikusabb időszaka az 1945 és 1956 közötti. Ebben a tizenkét évben többször és élesen változtak a határőr testület működésének keretei, tevékenységének jellege, szervezete, eljárásai. Hasonló markáns változások csak az évszázad elején és végén következtek be, természetesen egészen más, mégis hasonlóan mélyreható társadalmi változások körülményei között.

A második világháborút követő évtized során a magyar határőrizet katonai jellegű volt, azonban döntő változáson ment keresztül a védelmi rendszerben elfoglalt helyét, alárendeltségi viszonyait és szervezetét tekintve egyaránt. 1945–1949 között ugyanúgy a honvédelem rendszerébe tartozott, ahogyan a világháborút megelőzően is,¹ mivel a Magyar Honvédség, majd a Magyar Néphadsereg szerves részét képezte, annak hadrendjébe tartozott. 1949-et követően viszont a megváltozott kül- és belpolitikai viszonyok eredményeként átkerült a rendvédelem rendszerébe, ahová korábban, a dualizmus idején néhány évtizedig már korábban is tartozott, ahol a mai napig is funkcionál. A vizsgált időszakban azonban a rendvédelmi rendszeren belül is változott helye és szerepe. 1950–1953 között egy eltorzított államhatalmi szervezet részeként – mint az Államvédelmi Hatóság fegyveres ereje – látta el feladatát, majd 1953-at követően az egyik belügyi szervként működött. Kezdetben formális, később egyre erőteljesebb miniszteriális felügyelet alatt állt.

A védelmi rendszerekben elfoglalt helyének, alárendeltségi viszonyainak változásai olyan politikai hatásoknak az eredményei voltak, amelyek nem hagyták érintetlenül a határőrség szervezetét sem. Ez utóbbinak változásait három, egymástól jól elkülöníthető időszak szerint csoportosíthatjuk.

A honvéd határőrizet újjászervezése a II. világháború után.

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény értelmében Magyarországnak vállalnia kellett csapatainak, közigazgatási szervezeteinek kivonását az 1938 és 1941 között visszacsatolt területekről és ezzel együtt vissza kellett térnie az 1937. december 31-i határai mögé.² A határőrizet újjászervezésére azokon a trianoni határokon került sor, amelyeken eddigre már szinte semmi nyoma nem maradt a bécsi döntéseket megelőző határőrizeti rendszereknek.

A szovjet kíváncsiak és a magyar érdekek egybeestek az új magyar hadsereg megszervezésének mielőbbi megkezdése terén már 1945 január végén. Az új hadsereg szervezői fő vonásait tekintve a korábbi magyar hadseregszervezet modelljét követték, amikor hét honvéd kerületi parancsnokságot és ezeket feltöltő, kiegészítő parancsnokságokat szerveztek. E modellből adódott, hogy a határőr csapatok létrehozására a honvéd kerületi parancsnokságok szervezetében került sor. A Honvédelmi Minisztérium 1945. február 22-én intézkedett a honvéd kerületi parancsnokságok felé a határportyázó századok felállítására vonatkozóan.³ Az országon átvonuló háború teremtette körülményekből fakadóan azonban erre nem egyidejűleg, hanem lépcsőzetesen, a hadműveletek nyugatabbra tolódásával előbb keleten, később nyugaton is sor került. Az intézkedés a határportyázó századok létszámát illetően úgy rendelkezett, hogy ezek működési területe feleljen meg a vármegyék területére eső határszakasz hosszának. Ahol azonban ez a határszakasz az 50 km-t meghaladja, ahhoz a vármegyéhez két századot kell szervezni.

Érdekes megjegyezni, hogy a szovjet politikai felső vezetés törekvései között ekkor még nyoma sem látható annak – a néhány év múlva olyan jellemző törekvésnek –, hogy a szovjet hadsereg által megszállt területeken a Szovjetunió példáját mintázó rendszereket alakítson ki. Vagy ha volt is ilyen szándék azt nem deklarálták, így a Magyarország felett is diszponáló szovjet katonai vezetés nem támasztott olyan igényt, ami az újjászervezendő magyar határőrizet strukturális alapjait érintette volna. Pedig ekkor még sokkal könnyebben megtehetnék volna, mint pár évvel később, hiszen a korábbi határőrizeti szervezetek megsemmisültek, s a háborús körülmények között nem volt olyan politikai erő, amelyik akár csak megkérdőjelezhetné volna a győzelemre álló fél akaratának helyességét. Ilyen körülmények között a határőrizet újjászervezése a korábbi (honvédelmi) rendszerben történt.

1945. április 25-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság rendelkezésben limitálta a határőrség összlétszámát, ami az ország határainak hosszát figyelembe véve 5000 fő lehetett. Ez alapján készítette el a Honvédelmi Minisztérium a határőr csapatokra vonatkozó tervezetét, amit a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) 1945. május 14-én hagyott jóvá. A határőr szervezet fokozatosan állították fel, a keleti országrészben korábban, a nyugatiban később kezdték meg szervezését,⁴ az teljes egészében csak 1945 második felére alakult ki.⁵ Eszerint a 27 határportyázó század és az általuk irányított 150 őr a területileg illetékes honvéd kerületi parancsnok alárendeltségébe tartozott. A kerületi parancsnokságok egy-

mástól függetlenül, alapvető rendeltetésük mellett, mintegy „egyéb feladatként” irányították a határőr csapatokat, amiket összefogó központi irányító szervezet akkoriban nem létezett. Ugyan a határőr csapatok tevékenysége iránti igény, szükséglet abban az időben nem egyenlően, hanem egyes viszonylatokban, irányokban és időben eltérően jelentkezett, mégis a határőr csapatok számát és elhelyezkedését nem ezek a szükségletek határozták meg, hanem a szűkös lehetőség és néhány adminisztratív szempont.

A határportyázó őrsök az államhatár mellett nagyjából egyenletesen elosztva, meglehetősen alacsonynak számító, 31 fős szervezetükkel átlagosan 14–15 km-es határszakaszt őriztek. Ebből az erőből csak a határmenti portyázgatásra futotta, de a több vonalas határőrzésre, a mélység őrzésére alig gondolhattak. Tevékenységükben többnyire csupán magukra számíthattak, mert az összeköttetési és közlekedési lehetőségek miatt hathatós segítséget még a szomszéd őrsök sem nyújthattak és a századparancsnokságok egyáltalán nem rendelkeztek manővereztethető tartalékokkal. Ezt az egy lépcsős határőrizetet igazán nem lehetett hatékonynak tekinteni, legfőbb erénye az volt, hogy az adott körülmények között egyáltalán létezett. Csapaterő lényegében csak a 150 őrsön volt. Ezek tevékenységének alapját a járőrök vezénylése képezte. Határzárak létrehozásához razziák gyors erő-átcsoportosításához azonban csak szovjet és magyar honvéd kötelékekkel való megerősítéssel tudtak olyan erőösszpontosítást kialakítani, amivel már eredményesen harcolhattak a nyugati és a keleti határvidéken garázdálkodó fegyveres bandák ellen. Ezek a megerősítések azonban ideiglenesek és esetlegesek voltak.

A határőrizetnek szinte nem is volt mélysége, hiszen csak egyetlen lépcsőből, az egymás mellett elhelyezkedő őrsökből állt, de ezek is a maguk hozzávetőleg 2 fő/km elméleti járőrsűrűségükkel legfeljebb egy vonalas határőrizetet valósíthattak meg, tevékenységük csupán az államhatártól számított 100–200 méterre korlátozódott. Ilyen körülmények között a határőrizet hatékonysága csak igen alacsony szintű lehetett.

Ha ezt a meglehetősen szerény határőr szervezetet összehasonlítjuk a világháborús évek, főleg a területvisszacsatolásokat követő évek határvadász szervezetével⁶ meglepő különbséget tapasztalunk. Az újonnan felállított szervezetből teljes egészében kihagyták a komoly létszámú és jól felfegyverzett határvédelmi elemeket, de még a korábbi határszolgálatos részhez viszonyítva is elmaradt az új határportyázó századok szervezete, létszáma, lehetőségei. Mindez annak a következménye volt, hogy megváltoztak a politikai, katonai célok, és nem utolsósorban az ország lehetőségei.

A II. világháború lezárásától 1946 tavaszáig terjedő időszak Magyarországon egyrészt az újjáépítés és fokozatos konszolidáció, másrészt a politikai hatalomért folytatott harc jegyében telt el. E harc egyik fontos színtere éppen a hadsereg, és ott a döntő befolyás megnyerése volt. Az ország nehéz gazdasági helyzetére tekintettel, valamint – a békeszerződés megkötéséig a magyar hadsereg felett rendelkező – Szövetséges Ellenőrző Bizottság nyomására a kormány a hadsereg állományának igen jelentős mértékű csökkentését határozta el, amelyet összekötött egy jelentős mértékű szervezeti változtatással is.

Erre 1946 márciusában került sor. A hadsereg új hadrendje megkísérelte feloldani azokat a feszültségeket, amelyeket az 1945-ös szervezet még magán viselt. Ennek során a határőr csapatokat kivonták a kerületparancsnokságok alárendeltségéből és új irányító szervként létrehozták a vezetésükre hivatott Határőr Parancsnokságot. Ezzel megteremtődött a határőrség centrális vezetésének lehetősége. Élére a magas katonai képzettségű kommunista PÁLFFY Györgyöt, törzsparancsnokául a hasonló beállítottságú NÉMETH Dezsőt állították, biztosítva a kommunista párt döntő befolyását a szervezet felett. Ezt a tendenciát tovább erősítette az átszervezett honvédség más szervezeteitől, csapataitól a határőrséghez átirányított kommunisták magas száma. Míg a honvédség létszámát drasztikusan 13 500 főre csökkentették, addig annak részét képező határőr csapatokét még növelték is. Így állhatott elő az a helyzet, hogy a honvédség közel felét kitevő 6588 fős határőrség az ország legnagyobb magasabbegységévé, s közben a baloldal hatalmi harcának erős fegyverévé vált.

Ezek mellett azonban nagy jelentőségű volt a többi szervezeti változtatás is. Az új szervezet – a határőr csapatok korábbi kettős tagozódása mellett – egy újabb vezetési szintet is tartalmazott. A Határőr Parancsnokság 14 határvadász zászlóalj-parancsnokságot irányított, akik alá 3–4, összességében 50 határvadász századparancsnokság tartozott, akik viszont átlagosan 4–6 határvadász őrsöt vezettek. Így az őrsök száma a korábbi 150-ről 250-re emelkedett. Az új őrsöket a veszélyeztetettebb irányokban állították fel, valamelyest összpontosítva ezzel a rendelkezésre álló erőt. E törekvésnek azonban határt szabott az a körülmény, hogy az adott időszakban valamilyen szempontból szinte minden határszakasz frekvenciát számított.⁷

Az 1946-os szervezet hibája az volt, hogy egyik vezetési szinten sem szerveztek tartalék alegységet, így továbbra is egy lépcsős hadrendben, csupán egy-két kilométer mélységben portyáztak a határ

mentén. A századparancsnokságok semmilyen mértékben, a zászlóaljparancsnokságok is csak annyiban rendelkeztek tartalékkal, amennyiben a kiképző századok erői razziákban határőrizeti, más vonatkozásban karhatalmi tartalékként alkalmazhatóak voltak. A kiképzés ciklikussága és folyamatjellege miatt azonban a kiképző alegységek csak időnként voltak alkalmazhatóak. Ezt a csekély lehetőséget azonban a tartalék erők iránti szükséglet messze meghaladta.

A szervezeti nehézségek mellett különösen a határőr csapatok katasztrofális anyagi helyzete volt az, ami negatív módon hatott a határszolgálat ellátására, amely az északi, keleti és déli határszakaszokon elsősorban elhelyezési nehézségek formájában jelentkezett. Itt, az 1938-at követő területvisszaszolgáltatások időszakában a határvadász kötelékek elhagyták objektumaikat és a régi–új határokon alakították ki diszlokációjukat, miközben a régi laktanyáik, raktáraik és más épületeik átadásra, értékesítésre és különböző célú felhasználásra kerültek. A fegyverszüneti szerződés értelmében helyreállított határokon az újjászerveződő határportyázó alakulatok már semmit nem találtak az egykori objektumokból. Romos, elhagyott tanyákban és más szükségépületekben alakították ki az őrsöket, esetenként a falu több pontján igénybevett épületekben szétszítva helyezték el egyetlen őrs állományát. Csak a szerencsésebb őrsök jutottak hozzá a felosztott csendőr őrsök objektumaihoz.⁸

Az anyagi ellátás többi területén sem volt jobb a helyzet. A legénység ruházata és lábbelije kezdetben rendkívül vegyes képet mutatott és rossz állapotban volt. Amilyen ruházati anyagokat sikerült beszerezni, olyannal látták el az állományt. 1945 végén még előfordult, hogy nem volt minden határőrnek a téli időjárásnak megfelelő lábbelije, s olyan őrs is akadt, ahol a szolgálatból bevonuló járőr bankancsára várt a portyára kiinduló új járőr. A fegyverzet is rendkívül vegyes volt. Ugyan jutott mindenkinek, hiszen csak pár hónappal voltak a háború után, azonban több típus is használatban volt, ami a javítási problémák mellett a megfelelő lőszer utánpótlásának a nehézségeit is felvetette. Ezek az anomáliák csak lassan szűntek meg, annak függvényében, ahogy a frontról, fogolytáborokból hazaérkező katonáktól a kincstári felszerelést bevonták és újraosztották a felállított alakulatok között, illetve ahogy az 1946 márciusi leszervezések nyomán azok bevonásra kerültek.

Hasonló képet mutatott a határportyázó alakulatok élelmezése is. Központi ellátás nem volt, a századparancsnokságok és az őrsök teljesen magukra voltak utalva. A minisztérium a kerületparancsnokságok útján igyekezett néhány mázsa sót és más csereeszközt juttatni az őrsöknek, ahol a parancsnokok a helyi lakosság körében más élelmiszerre cserélték azokat. Gyakran az őrsök a helyi földosztó bizottságoktól néhány hold földet igényeltek, s ezen kezdtek gazdálkodni. Ez azonban csak szükségmegoldás lehetett, hiszen így az egyáltalán nem nagy legénységi állomány egy része folyamatosan állattenyésztéssel vagy más mezőgazdasági munkával volt lekötve, hiányuk a határszolgálat hatékonyságának romlásában megmutatkozott. A határőrség ellátási nehézségei alapvetően az ország nehéz, háború utáni gazdasági helyzetéből adódtak.

Jelentős feszültséget okozott, hogy a legénységi állomány túlnyomó többsége viszonylag magas korú volt, már több éve teljesítettek katonai szolgálatot, a háború vége után szerettek volna már hazaérkezni családjaikhoz, amelyek az inflációs viszonyok között amúgy is sokat nélkülöztek. Jelentős változást csak az 1946 januárjában és februárjában végrehajtott leszerelések hoztak, mikor is az idősebb korosztályokat sikerült leváltani. Ez a határportyázó századok állományának közel 50 %-át érintette.

A végrehajtószolgálat a portyázó, okmányellenőrző, áru-, fogolykísérő és ellenőrző járőrök szolgálatát jelentette. A hivatásos állomány napi 4, a sorozott állomány napi 8 óra szolgálatellátásra volt kötelezve, aminek – havi átlagban – 50 %-át éjjeli időben kellett teljesíteniük. A járőrök azonban általában 12 órára, vagy ennél is többre voltak kiküldve, mert a szolgálat alatt, azt megszakítva adott időben és helyen pihenő volt számukra meghatározva. Erre szükségük is volt, mert meglehetősen nagy területet kellett portyázással bejárniuk. A kishatárszéli forgalmat lebonyolító kettősbirtokos⁹ átkelőhelyekre (ünnepnapi kivétellel) 06–20 óra között okmányellenőrző járőrt vezényeltek amely egyúttal az áruforgalmat is ellenőrizte.

A határszolgálat ellátásának legnagyobb nehézségét azonban a minden határszakaszon viruló csempészet elleni harc jelentette. A világháború után valamennyi országban ellátási nehézségek voltak, azonban különböző jellemzőkkel. Ezek kihasználása, a különböző áruk illegális és adózatlan átszállítása a határon rendkívül jövedelmező foglalkozássá nőtte ki magát. A csempészet méreteire és jellegére jellemző, hogy komoly létszámú és szervezettségű bandák létesültek lebonyolítására. Tevékenységük biztosítására gyakran felfegyverkeztek, márpedig fegyver a háború után túl sok is volt az országban. Az őrsök szinte naponta folytattak fegyveres harcot ezekkel a csempészekkel.¹⁰ Magukban az őrsök elégtelenek lettek volna a szervezett nagyobb csempészbandák felszámolásához ezért az általuk veszélyeztetettebb irányokban (pl. Sopron és Csenger környéke) razziákat szerveztek, ahol a helyi határvadász erőkön túl rendőri, vámőri, honvédségi és szovjet csapatok alkalmazásával módszeresen át-

fésülték a körül zárt területet, az ott lévő településeket és gazdaságokat.¹¹ A csempészek elleni harcok során számos határőr veszítette életét. Csak több évi küzdelem után sikerült számottevően visszaszorítani tevékenységüket.

Természetesnek kell tekintenünk, hogy a háborús viszonyok között szétesett határőrizeti szervezet az újjászervezést követően ugyanazokat az eljárásokat, módszereket alkalmazta, mint azt a háborút megelőzően is tette. Nem csak a járőrök szolgálatának vezénylése és ellátása, de az alegységek mindennapi életének szervezése, irányítása is a korábbi évek, évtizedek gyakorlatának megfelelően történt. Mindezt a megegyező körülmények, valamint az eltelt idő rövidege eredményezték. Még egy ideig a két világháború közötti szabályzatok¹² rögzítették a vezetők és végrehajtók feladatait. Csupán a belpolitikai helyzet változásai tették indokolttá egyes időszertelemmé váló szabályzók kiiktatását, kezdetben helyi kezdeményezésként születő,¹³ később központi elgondolást tükröző szabályzatok¹⁴ kiadását.

Az időszak sajátos határőrizeti jellemzője volt, hogy a honvédség szervezetében működő (tehát a honvédelmi rendszer részét képező) határportyázó – 1946 után határvadász – kötelékeken kívül még egy határőrizeti szervezetet létrehozta. Az 1945. augusztus 17-én felállított határrendőrség azonban nem a honvédelmi, hanem a belügyi tárca alá tartozott,¹⁵ így a rendvédelmi rendszer részét képezte. Ahogyan a határvadász kötelékek újjászervezése lényegében az 1938–1944 közötti rendszert követte, úgy a Magyar Állami Határrendőrség megszervezése is egy, már korábban járt utat követett, igaz itt a példát egy még korábbi periódus határőrizeti szervezete, a Magyar Királyi Határrendőrség (1906–1918) szolgáltatta.¹⁶ Nyilvánvalóan alapvető különbségek voltak a két határrendőrség között, hiszen maguk az időszakok is markánsan eltérőek voltak. Az azonban tény, hogy az új határrendőrség is a belügyi tárca szervezetében és a rendőrség többi részétől elkülönülten jött létre, s még a határrendészeti kapitányságok felállítása is a monarchia határrendőrségét idézte.

A határrendőrséget a belügyminiszter a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága alá utalta, azonban a rendőri szervezett jobbra csak személyzeti és ellátási területen diszponált felette, szakmai, rendészeti irányítás tekintetében közvetlen belügyminiszteri vezetés érvényesült. A határrendőri szervezet megyei, városi, illetve járási szervei is a területileg illetékes rendőri szervektől függetlenül működtek. Az államhatár mentén 26 határrendőr kapitányságot állítottak fel, ezek 2–9 határrendőr őrsöt irányítottak. Alapvető feladatuk a távolsági, valamint a kisebb határszéli forgalom ellenőrzése, továbbá a külföldiek rendszetével összefüggő feladatok ellátása, a csempészet megakadályozásában való közreműködés, valamint a tiltott kivándorlás megakadályozása volt.¹⁷ A két eltérő rendszerhez tartozó, de egymás mellett működő határőrizeti szerv viszonya koránt sem volt felhőtlen, főleg a végrehajtás szintjén. A határrendőrök kezdetben honvéd egyenruhában látták el szolgálatukat, csupán megkülönböztető rendőrségi karszalagot viseltek. 1946-ban azonban a rendőrség új egyenruhával való ellátásakor őket szerelték fel azzal elsőként.

Az 1946. évi átszervezés a határrendőri szerveket is érintette, a határrendészeti kapitányságok számát 34-re, az őrsök számát pedig 154-re emelték. Összlétszámukat is növelték, azonban a létszámproblémákat ez is csak enyhítette, de nem oldotta meg. Feladataik is szélesedtek, a korábbiakon túl a kishatárforgalmi okmányok kiállítása mellett rendőrnnyomozói feladatokat is elláttak, részt kellett venniük a hadifogságból, deportálásból, kényszermunkából hazatérők utazását, szűrését szervező hazahozatali bizottságok munkájában is, miközben a magyarországi németajkú lakosság kitelepítése, valamint a Csehszlovákia által kioroszakolt lakosságcsere jelentősen kedvezőtlenebb körülményeket teremtett munkájukhoz. Az 1947. évi békeszerződés ugyan tisztázta és véglegesítette a határokról kérdését és ezzel lehetővé tette a szomszédos államok szükséges határszerződéseinek megkötését, egyúttal azonban több határrendészeti feladattal is terhelte a határőrizeti szervezeteket.

1948-ra ugyan nagyjából sikerült konszolidálni a határőrizetet, azonban a társadalom politikai életében végbemenő átrendeződés különösen messze ható következményekkel járt általában a fegyveres szervezetek, ezen belül a határőrizeti szervezetek életére. Az igazolási eljárások, a B-listázások hatására fokozatosan kiszorították az államhatalmi szervezetekből azokat a személyeket, akikről csak a legkisebb mértékben is feltételezték, hogy adott esetben akárcsak kívánhatja a régi rend restaurálását és nem viszonyul maximális lojalitással az akkoriban népi demokratikusnak nevezett, valójában szovjet típusú társadalmi berendezkedés iránt. Ugyanakkor – a rövidesen mindenütt megjelenő szovjet tanácsadók¹⁸ sugallatára – nagyon tudatos személyzeti (káder) munkával szakmailag ugyan felkészületlen, de politikailag elkötelezett fiatalokat irányítottak a hadseregbe, így a határvadászokhoz is, akik rendkívül gyors karriert futottak be és jutottak rövid idő alatt vezető beosztásokhoz. Mindezek a fegyveres szervezetek politikai semlegességének feladását, sőt egyenesen pártpolitikai elkötelezettségét eredményezték.¹⁹

Határőrizet háborús felkészítése.

A határőr szervezet további változásait az 1940-es évek végén a nemzetközi és belpolitikai körülményekben beállt erőviszony-változások a biztonságpolitika gyökeres átalakításán keresztül határozták meg. Belpolitikai síkon a baloldal hatalomra jutása, majd a koalíciós kormányzás felszámolása, a proletár diktatúra megteremtése determinálta a honvédelmi politikát. 1948. január 29-én az MKP Politikai Bizottsága egyértelműen meghatározta, hogy a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra kell támaszkodni és a két munkáspárt egyesülési kongresszusa után ez a törekvés maradéktalanul érvényre jutott.

Az egyáltalán nem letisztult belső állapotok rendezésére a kormányzat széleskörű intézkedéseket tett, ezek egyike volt a belügyminisztérium egészét érintő szervezeti változtatás is. Ennek során a Magyar Állami Rendőrség Államvédelmi Osztályát kivették a rendőri szervezetből és közvetlenül miniszteriális irányítás alá helyezték, továbbá középfokú hatósággá fejlesztették.²⁰ Az intézkedés nem csupán a hatósági jogkör kiszélesítésével (rendőrhatalmaktól az internálásig), hanem számottevő szervezeti változtatással is együtt járt. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának szervezetébe illesztették az államrendőrség határrendészeti, folyamrendészeti, légi közlekedés-rendészeti szerveit, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot, az útlevélosztályokat is. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága szervezetébe került határőrizeti szervezet teendőit a központilag irányított 21 határrendőr kapitányság látta el. Maga a határrendészet továbbra is a rendvédelmi feladatkörben maradt, de szervezete már levált a rendőri szervezettől és a kialakuló államvédelmi szervezethez kapcsolódott, amely ekkor még nem önállósodott, a rendvédelem része volt, csupán szerepe vált hangsúlyozottabbá. Mindez a változás a korabeli határőrizet másik szervezetét, a határőrséget nem érintette, az továbbra is a honvédelmi rendszer részeként funkcionált.

A nemzetközi élet változásai két irányból is hatottak a honvédelem fejlesztésére. Egyrészt a világpolitikában meghatározó szerepet játszó csoportosulásokban döntő átrendeződés ment végbe, másrészt a nemzetközi kommunista mozgalmon belüli ellentétek éleződtek ki olyan mértékig, hogy azok még a honvédelmi politika újrafogalmazását is elindították.

A második világháború egykori szövetségesei között elmélyült a szakadék, új csoportosulások születtek, melyek új célokat tűztek maguk elé. Az egyik egy világforradalmi folyamattal számolt, ennek révén igyekezett nagyhatalmi pozícióinak kiterjesztésére és megszilárdítására, a másik hasonló indítástól törekedett az előbbi szándék megakadályozására. E, kezdetben csak versengés jellegű küzdelemből, melyből nem hiányzott az atommonopóliumon alapuló presszió, illetve a nukleáris fegyver megszerzésére irányuló törekvés, rövidesen éles szembenállás alakult ki. CHURCHILL 1946-os fultoni beszédében „vasfüggöny”-ként²¹ meghirdetett – a szovjet kommunista blokk körül létrehozott – katonai, politikai, gazdasági blokádból szinte törvényszerűen következett az elszigeteltek hasonló reakciója. Az 1949-ben ennek szellemében hívták életre a NATO-t, amelynek már a földrajzi elhelyezkedése is kétségtelenné tette annak célját. Ezt a Szovjetunió és új szövetségesei konkrét fenyegetésként élték meg.

Az érdekszférájának perifériáin állomásoztatott idegen katonai erő érthetően a veszély érzetét keltezte a Szovjetunióban és válaszlépésekre, mindenekelőtt védelmi készségének, lehetőségének fejlesztésére sarkalta. A Szovjetunió, hogy elkerüljön egy újabb váratlan támadást, és területének ismételt hadszíntérré válását, az „előretolt védelem” elvét követve meggyorsította és kikényszerítette a befolyási övezetébe tartozó közép- és kelet-európai országok társadalmi átalakulását, kétoldali egyezményekkel magához kötötte őket és megnövelte a térségben állomásozó csapatainak a számát. 1948-ban már 22 hadosztály (közel félmillió katona) tartotta ellenőrzése alatt az így kialakított biztonsági övezetet. A Szovjetunió és szövetségesei azonban erősen eltúlozták egy újabb világháború kirobbanásának közvetlen veszélyét. Úgy számoltak, hogy a háború elkerülhetetlen, és az a közeli években feltétlenül be fog következni. Ennek érdekében elhatározták az ekkor még egységes szövetségi rendszert nem alkotó, de kétségkívül erős kézzel összetartott országok erőltetett háborús felkészítését, s annak részeként a haderő fejlesztett ütemű fejlesztését.

Magyarországon is ennek az elgondolásnak megfelelően alakították ki a honvédelmi politikát. A csak nem rég hatalomra került baloldali politikai erők kritika nélkül elfogadták a Szovjetunió védelmi doktrínáját, és annak megfelelően változtatták meg az ország biztonsági politikáját. A magyar politikai és katonai vezetés ekkor adta föl azt a biztonságpolitikai elképzelését, amely az ország biztonságát a nagyhatalmakkal való együttműködési készségen alapuló rendszerre helyezte. Eddig a határ és kisebbségi ellentétek miatt legfeljebb a szomszédos, Magyarországgal közel azonos nagyságrendű országokat tekintették veszélyforrásnak. A szovjet befolyás alatt álló magyar kommunista vezetés felülírta ezt a hagyományos, az ország, a magyar nép történelméből s földrajzi térség reális viszonyaiból adódó el-

lenségképet, s a fő veszélyforrásnak egy távoli, eddig a térségben igazán meghatározó szerepet alig játszó Amerikai Egyesült Államokat jelölte meg potenciális ellenfélnek, miközben vele szemben az ország biztonságát egy kétes értékű internacionalizmuson alapuló szovjet védelmi rendszertől remélték.²²

A biztonságpolitika ilyen gyökeres változása a honvédelem előtérbe kerülését, ezen belül a Magyar Néphadsereg fokozott ütemű fejlesztését vonta maga után olyankor, amikor az ország újjáépítése igazán még be sem fejeződött, s az ország gazdasága erőtlen volt. Mindezen körülmények ellenére már az 1940-es évek végén megkezdtek az évről-évre egyre növekvő mértékű, az ország gazdasági teherbíró képességét meghaladó hadseregfejlesztést, ami 1952-ben már azt eredményezte, hogy a honvédelmi tárca az ország teljes költségvetésének több mint 20 százalékát használta fel.²³ A honvédség háborús felkészítésének ez a felfokozott mértéke természetesen érintette annak szerves részeként a határőrséget is. Fejlesztésében előtérbe kerültek az újonnan valószínűsített hadművelleti irányokhoz igazodó határvédelmi elemek.

Ennek keretében valósult meg a határőr csapatok létszámának emelése, szervezetének több lépcsős felfejlesztése. 1948-ban még nem változtatták meg szervezetet, az 1948. március 15-én életbelépett „Pilis-I” fedőnevű hadrend csupán a határvadászok megnövelt, 7795 fős létszámával számolt. Ez a létszámnövelés még nem tette erőssé a határőrséget, de arra elegendő volt, hogy valamelyest megerősítsék a nyugati és déli viszonylatban lévő őrsöket és valamennyi határvadász zászlóaljnál szervezenek kiképző századot, amely ugyan korlátozott mértékben és módon, de mégis csak valamennyire manővereztethető tartalékot jelentett. Az 1949. márciusban életbelépett „Klapka” hadrend szerint a határőr csapatokat már nem parancsnokság, hanem Határőr Főparancsnokság irányította, azonban ez csak gesztus értékű változtatás volt, igazi tartalommal nem bírt. Közvetlen alárendeltségébe 14 határvadász zászlóalj, egy határvadász kiképző zászlóalj és egy önálló határvadász híradó század tartozott. A határvadász zászlóaljak 2–3 határvadász századot irányítottak, összesen 43-at, míg a határvadász századok alárendeltségébe 3–6 őrs tartozott, amelyekből összesen 194 őrizte az államhatárt.²⁴ A nagyobb jelentőségű változás az őrsök létszámának differenciálásában jelentkezett. A korábban nagyjából azonos létszámú őrsökkel ellentétben, 1949 tavaszán a veszélyesebb iránynak ítélt nyugati és déli határszakaszok őrszeit 33 fős őrsökké fejlesztették, míg a más határszakaszon csupán 17 fős őrsök látták el feladatukat. A változás nyugati és déli viszonylatban számottevő erőösszpontosítást eredményezett, mivel itt az őrsök határszakasza kisebb, létszáma viszont közel kétszerese volt a más viszonylatú őrsökének. Lényeges tartalékot azonban még ekkor sem szerveztek egyik vezetési szinten sem, a határőrizet lényegében még mindig egy lépcsős volt, csupán bizonyos mértékig összpontosított.

Az ország honvédelmi politikájára, s azon belül a határőrizet változására rövidesen egy másik külső körülmény is meghatározóan hatott. Míg a térség szovjet befolyás alá került országai általában elfogadták a Szovjetunió vezető szerepét, fejlődésük útját a szovjet példa adaptálásában látták, addig Jugoszlávia, amely ugyan szintén a szocialista társadalom felépítését tűzte ki célul, egy sor döntő jelentőségű kérdésben eltérő politikai gyakorlatot folytatott. Ezért a nemzeti kommunista pártokat összefogó Tájékoztató Iroda 1948-ban és 1949-ben határozatokban ítélte el Jugoszláviát, s annak politikáját. A magyar politikai vezetők elsőként csatlakoztak az elítélő határozatokhoz, minek következtében Magyarország és Jugoszlávia viszonya váratlanul és gyorsan megromlott. Mivel a kiközösítési szándékot a jugoszláv vezetők sem hagyták nyomatékos válasz és ellenlépések nélkül, a helyzet rövidesen olyan mértékben kiéleződött, hogy 1949-ben RÁKOSI a kommunista párt főtitkára egyik helyzetelemző beszédében azzal vádolta Jugoszláviát, hogy 700 000 fős hadserege arra készül, hogy rátörjön Magyarországra. Ez persze nagyon erős túlzása volt a kialakult feszültségnek, azonban arra a következtetésre juttatta a magyar kommunista vezetést, hogy – figyelembe véve a Burgenlandban állomásozó szovjet csapatokat is – a közelgő világháború első szakaszában Magyarországot valószínűleg délről, a partraszálló amerikai és jugoszláv csapatok részéről fogja támadás érni, ezért a védelmi felkészülés során a déli határszakasz védelmére kell összpontosítani. Ezt az eltökéltségüket tovább erősítette, hogy 1949 elejétől valóban egyre nőtt a határtérségben elkövetett provokációk száma és súlyossága.

A határőrizeti rendszert alapjaiban érintő politikai döntés született amikor a déli viszonylatot a legveszélyesebbnek, az ország biztonságát tekintve a legfontosabbnak minősítették. Ezt követően gyors, szigorú és hatékony intézkedések sorozatával látványosan megerősítették a jugoszláv határszakaszt, majd rövid időn belül teljesen le is zárták azt. Ezzel megszüntették itt a kettős birtokosságot, a kishatármenti forgalmat, rokoni, kulturális szálakat metszve el ezzel. Az ekkor foganatosított intézkedések közül csak a szervezeti változásokat szem előtt tartva azt látjuk, hogy két nagyobb hullámban következett be az átalakítás.

1949 októberében a „Zalka” hadrend szerinti szervezeti átalakítás legfontosabb jellemzője az volt, hogy a déli viszonylatú zászlóaljakat erősítették meg, még a nyugati zászlóaljak terhére is. Az átcso-

portosítás méreteit jól érzékelteti, hogy a korábban is fontosnak ítélt és ezért már korábban is megerősített déli viszonylatban ekkor az átcsoportosított erőkből egy teljes zászlóalj-parancsnokságot, 5 új határvadász századparancsnokságot, valamint 36 őrsöt állítottak fel, a belső átcsoportosítások mellett. De nem volt kevésbé jelentős a fejlesztés másik fontos vonása sem, hogy az 5 déli viszonylatú zászlóalj parancsnokság közvetlen alárendeltségében egy-egy 22 fős tartalék őrsöt állítottak fel.²⁵ Ezeknek nem volt saját őrizendő határszakaszuk, de még csak működési területük sem. A zászlóaljparancsnok a határőrizeti helyzet függvényében alkalmazta őket. Vitathatatlan hatékonyságukat csak az a körülmény rontotta, hogy ezek többnyire a zászlóaljparancsnokság állomáshelyén, a végrehajtó alegységektől távolabb nyertek elhelyezést, s az akkori közlekedési, manőverezési lehetőségek mellett alkalmazásuk gyakran késedelmes volt. Az 1949 októberi szervezet a határőrizeti erők nagy koncentrációját hozta létre a legveszélyesebbnek ítélt déli viszonylatban. Elsőként ugyancsak itt alakították ki a határőrizet második lépcsőjét.

Az állami és politikai vezetés azonban olyan mértékben túlértékelt a nemzetközi helyzet éleződését, a háborús fenyegetettséget, hogy nem elégedett meg a határőrizet ilyen jelentős megerősítésével sem, ezért még 1949 novemberében jelentős létszámmal és további szervezeti átalakítással erősítette a déli és kisebb mértékben a nyugati határszakaszt.

Mindemellett tovább differenciálták az első lépcsőben lévő őrsöket: 36, 21 és 14 fős őrslétszámok kialakításával törekedtek arra, hogy a főirányokban kellő erőösszpontosítást érjenek el.²⁶ A főerőkifejtés délre való áthelyezése olyan mértékű volt, hogy 1949 végén már a zászlóaljkánál lévő állomány 50 %-a déli, 20 %-a nyugati és 30 %-a az összes többi viszonylatban teljesítette feladatát.

Ezeknek az intézkedéseknek a nyomán 1949 végére délen, a jugoszláv határ mentén három, nyugaton két lépcsős határőrizeti rendszer alakult ki, ami az adott időszak vezetési, technikai, stb. viszonyai közepette meglehetősen jó hatékonysággal működött. Más kérdés, hogy az összpontosítás a helyzet téves értékelésén alapult, és a politikai vezetés által megfogalmazott fejlesztési célkitűzések nem a társadalom valós igényeit foglalmazták meg, a fejlesztés üteme pedig – figyelembe véve a fejlesztés más területeit és a honvédség egészét is – meghaladta a gazdaság teherbíró képességét.

Azonban határőrizet háborús felkészítésének a határőr szervezet átalakítása csak az egyik elemét képezte. Feladatainak eredményesebb ellátása érdekében már 1948-ban rendőrségi jogkörrel ruházták fel a határvadász alakulatok parancsnokságait és tagjait.²⁷ Ez a jogkör elsősorban a nyomozati és eljárási tevékenységet alapozta meg. A határ mentén védelmi célú letarolást végeztek, ennek során a határtól 50, illetve 200 méteres sávban élő lakosságot teljesen illetve részlegesen kitelepítették,²⁸ a korábban itt álló építményeket lerombolták, függetlenül attól, hogy azok milyen korábbi funkciót láttak el. Az ekkor kijelölt határsávokban és határövezetekben igen szigorú korlátozó rendszabályokat vezettek be, amelyek ugyan ellenőrizhetőbbé tették a határtértséget, de alakosság életét, mozgását, munkavégzését igen megnehezítették. Mindezekon túl a magyar határőrizettől teljesen idegen, addig sosem alkalmazott összefüggő robbanó műszaki zár kiépítését kezdték el, hogy „biztonságosabbá” tegyék a határőrizetet. Ugyan nem a határvadászok készítették, de a határvédelmi rendszer háborús felkészítését szolgálták a honvédség műszaki alakulatai által a déli határszakaszon kiépített védelmi létesítmények.

Ilyen, vagy ehhez hasonló intézkedések a jugoszláv határszakasz túloldalán is életbeléptek. Jugoszlávia már 1948-ban lezárta néhány határon átvezető utat, hogy korlátozza a kettősbirtokosok határon át történő szabad mozgását. A magyar tiltakozást a jugoszláv hatóságok figyelmen kívül hagyták, sőt megkezdték a magyar kettősbirtokosok földjeinek kisajátítását.²⁹ 1949-ben a jugoszláv hatóságok már nem állítottak ki a határátlépéshez szükséges igazolványokat, s rövidesen az ilyen igazolványok kiadására jogosult Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság Határ-, Folyam- és Légirendészeti Alosztálya is hasonlóan járt el. Mindezek egyértelműen mutattak azon politikai szándék felé, amit végül az Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetésének Államvédelmi Bizottsága 1949. szeptember 29-i ülésén határozott el, nevezetesen a déli határvidéket teljesen le kell zárni.³⁰

Határőrizet a belbiztonság rendszerében.

Az új állambiztonsági koncepció gyökerei egyrészt a Szovjetunió, másrészt az illegalitásból kilépő Kommunista Magyarországi Pártja (KMP), majd a Magyar Kommunista Párt (MKP), később pedig a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) politikai gyakorlatában keresendő. A kommunisták – okulva emigrációban és illegalitásban töltött évtizedeik tapasztalatain – kezdettől fogva nagy súlyt helyeztek belügyi, rendőrségi pozíciók kialakítására, majd bővítésére. Már 1946-ban befolyásuk alatt álló államvédelmi osztályt hoztak létre a Magyar Állami Rendőrség szervezetében, amely a következő évek politikai harciban komoly és hatékony fegyvernek bizonyult kezükben. A politikai hatalom megszerzése után ennek továbbfejlesztésében látták vezető szerepük megtartásának egyik legfontosabb zálogát. 1949-ben

függetlenítették a rendőrségtől és a Belügyminisztérium egyik közvetlen szervezeteként működő Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságot hoztak létre belőle. Ez a szovjet belbiztonsági rendszerhez igazodó hatóság nagy jelentőségű szervezetté vált, s bár már rendelkezett karhatalmi alakulatok felett is, még nem volt igazán elegendő nagyságú erő ahhoz, hogy az egész országban, minden körülmények között biztosítsa a kommunista vezetők kizárólagos hatalmát. Jól érzékelték ezt a hatalom birtokosai, ezért – nem kevés moszkvai ösztönzésre – úgy döntöttek, hogy teljes egészében átveszik és Magyarországon is megvalósítják a Szovjetunió belbiztonsági rendszerét, hiszen az jól bevált, eredményesen működő rendszer. (Ugyanez a rendszer épült ki a szovjet befolyás alatt álló országok mindegyikében, még Jugoszláviában is). A szervezet további fejlesztése azonban újabb, bekebelezhető szervezeteket, és a hatáskör még további bővítését igényelte. Ez azonban a belügyi tárcán belül már nem volt megoldható.

A honvéd határőrség belügyi szervezetbe való helyezése már a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Államvédelmi Bizottságának (MDP KV ÁVB) 1949. április 26-i ülésén felvetődött,³¹ de csak az év végére alakult ki a végrehajtásához megfelelő helyzet. Eredetileg a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága szervezetébe való beillesztésre gondoltak – ezzel a rendvédelem rendszerébe került volna –, időközben azonban felerősödtek az Államvédelmi Hatóságot önállósítására és a miniszteriális felügyelet alóli függetlenítésre irányuló szovjet és hazai törekvések, így a határőrség átalárendelésére az Államvédelmi Hatóságot függetlenítésével egyidejűleg került sor. Ezért a határőrséget a honvédelmi rendszerből nem a rendvédelmi, hanem az ekkor kialakuló belbiztonsági rendszerbe került.³² Az átalárendeléssel egyidejűleg a katonai elhárítás is az Államvédelmi Hatóságot szervezetébe került, így ez a hatóság részben ezen a vonalon, részben pedig fegyverei erői (határőrség, belső karhatalom) révén a honvédelmi rendszerhez is kapcsolódhatott.

A határőrség átszervezésének szükségességét a honvédelmi miniszter 1949. december 30-án kelt 17. sz. napiparancsa és az Államvédelmi Hatóságot vezetőjének ugyanakkor kelt parancsa csupán így indokolta „A Határőrség átadása az Államvédelmi Hatóság kötelékébe a határszolgálat különleges tulajdonsága és az államhatár fokozottabb őrzésének megerősítése szempontjából történik”. Ebben az üres, semmitmondó indoklásban nyoma sincs a valós okoknak, hogy Magyarországot öt évvel a világháború után ismét háborúra akarják felkészíteni, s hogy újszülött politikai vezetői olyan mértékben hajlandóak kiszolgálni a szovjet vezetést, hogy készek bármit átvenni, megvalósítani, amit azok javasolnak, legfőképpen pedig azt a belbiztonsági mintát, amely majd diktatúrájuknak legfőbb eszköze, hatalmuk hű támasza lesz a következő években. Ezzel lezárult a határőrség történetének három évtizedes, a honvédség szervezetében eltöltött szakasza. A körülmények azonban nem kedveztek a polgári magyar társadalom által korábban már kiválasztott rendvédelmi jellegű határőr testület visszaállításához. Ez akkor föl sem merült, ellenkezőleg, a változások néhány évtizedre egy sokkal militánsabb, az európai fejlődés vonalától sokkal távolabb eső határőrizeti formát hoztak.

A határőrség államvédelmi rendszerbe illesztése váratlanul, előkészítés nélkül és rendkívül rövid idő alatt – 1949 utolsó két hetében – ment végbe. Csupán néhány államvédelmi tisztből álló bizottság pár napig formálisan vizsgálódott a határőrség főparancsnokságán, majd átvették a szervezetet és a felette való intézkedés jogát. Egyidejűleg felmentették SZALVAY Mihály vezérőrnagyot³³ főparancsnoki beosztásából s helyette egy megbízhatóbbnak ítélt államvédelmi tisztet, KAJLI József államvédelmi alezredest nevezték ki a határőrség parancsnokává.³⁴ Felmentették helyetteseit, az összes osztályvezetőt, s valamennyi határvasdász (rövidesen határőr) zászlóalj élére államvédelmi tisztet neveztek ki, akik legfeljebb ha felszínes határőrizeti ismeretekkel rendelkeztek. Bizonyára ez is oka volt annak, hogy a szovjet tanácsadók által közvetített szovjet szervezet, eljárás, szabályzat stb. olyan gyorsan gyökeret vert az Államvédelmi Hatóság Határőrségénél.

Az átadást követő évben gyökeresen átalakították a határőrséget, s néhány minimális eltéréstől eltekintve a szovjet határőrség kicsinyített másává tették. A határőrségnél tevékenykedő szovjet katonai tanácsadók vezetőjének már az átadáskor meglévő részletes, személyre szóló javaslatával szinte teljes mértékben megegyező módon kicserélték és „megbízhatóbbá” alakították a tiszti és tiszthelyettesi állomány jelentős részét.

Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 041. sz. parancsával³⁵ elrendelt átalakítás olyan mértékű személy és eszközmozgást eredményezett, hogy azt csak egy teljes év leforgása alatt, fokozatosan lehetett végrehajtani. E szerint a határőrség az államvédelmi szervezetbe illeszkedett, országos parancsnokságra (és ennek közvetlenjeire), továbbá 9 határőr kerületre és egy önálló zászlóaljra tagozódott. A kerületek még tovább 2–4 (összesen 29) zászlóaljra, azok pedig őrsőkre tagozódtak. 1951. február 1-jével a határőrség átvette a volt határrendőrség feladatának, állományának és eszközeinek nagy részét. A 24 forgalomellenőrző pontot (FEP) közvetlenül a kerületparancsnokok irányítása alá helyezték. Az

ekkor kialakított szervezeti struktúra kisebb–nagyobb változtatásokkal lényegében az 1980-as évek végéig fennmaradt.

Az Államvédelmi Hatóság Határőrséget és a Belső Karhatalmat 1952-ig formálisan közös parancsnokság irányította, valójában a két szervezet határozottan elkülönült egymástól. A karhatalmat a párt vezetői áttételek nélkül, közvetlenül irányították. A szervezet további új vonásai voltak a déli és nyugati viszonylatban felállított határ menti felderítő szolgálatok és a műszaki zárrendszert kiszolgáló műszaki alegységek. A tartalékokat tovább erősítették, a déli és nyugati kerületek már tartalék századokat kaptak, sőt délen még a zászlóaljok tartaléka is század erejű volt.

Tekintettel a háborús konfliktus feltételezett veszélyére, a déli kerületeket tartalék századaiban, a lövésszakaszok mellé géppuskás és aknavető-szakaszokat is szerveztek. Az őrsök 60, 50, 40 illetve 25 fős szervezetűek voltak. Délen az összes őrs 60 fős volt, de ezeket gyakorta még meg is erősítették. A határőrizet megnövekedett jelentőségét mi sem érzékelteti jobban, mint létszámviszonyainak alakulása. Míg 1945-ben 5000 főre tervezték szervezetét, 1949 végén létszáma 13 000 fő volt, de 1950 végén a 13 550-at, 1952 végén pedig már a 18 000-et is meghaladta.³⁶

A határőrségnek az Államvédelmi Hatóság szervezetébe illesztését követően alapvetően megváltoztatták a tisztikarának az összetételét is, ezzel kívánták biztosítani e testületnél is az államvédelmi szervezet elkötelezettségét, osztályhűségét. Az átszervezéshez kapcsolt politikai tisztogatás során 168 tisztet és 248 tiszthelyettest távolítottak el a testületből.³⁷ Eltávolításukkal megfosztották a határőrséget ezek komoly határőrizeti, anyagi, ellátási stb. tapasztalataitól, aminek a következményeit az egész határőrség, különösen pedig a parancsnokságok hosszú ideig érezhették. A „régii” tisztak megmaradt szűk csoportja pedig az 1954 utáni létszámcsoökkentések áldozata lett.

Az eltávolítottak helyének feltöltésére és az új szervezet fokozottabb igényeinek kielégítésére több száz munkás és paraszti származású – elsősorban Magyar Dolgozók Pártja tagjai közül – fiatalot vettek fel a hivatásos állományba, gondosan ügyelve a származás szerinti összetétel adminisztratív szempontjára. 1952 elejére az 1 454 fős tisztikar 88,6 százaléka már „új tiszt” volt, azaz olyan – szinte kizárólag munkás vagy paraszt származású – fiatal, akit származása, politikai elkötelezettsége alapján választottak ki és gyorsított tanfolyamokon készítettek fel tiszti beosztására, és aki társadalmi emelkedését kizárólagosan a szocialista rendszernek köszönhetette. Ezzel persze alaposan visszaesett a hivatásos állomány katonai képzettségének színvonala, aminek számottevő javulását csak 1950-es évek közepe felé, az új tiszti iskolák első évfolyamainak szolgálatba állásával lehetett észlelni.

A határőrség legénységi állománya sorozás és behívás útján került állományba. A besorozott legénység szolgálati ideje az időszak nagyobbik részében 3 év volt, aminek elteltével kérhette a tovább-szolgálat engedélyezését, illetve a hivatásos állományba vételt. Elnevezésükre az Államvédelmi Hatóság vezetője 1951-ben a korábbi „államvédelmi őrs” helyett az „államvédelmi honvéd”, néhány hónappal később pedig az „államvédelmi határőr” rendfokozati elnevezést vezette be, továbbá elrendelte a korábban használatos „bajtárs” helyett az „elvtárs” megszólítást.³⁸ Öltözetük megegyezett a honvédséggel, azonban zöld parolijuk, vállapjuk és zöld szalagos tányérsapkájuk után a köznyelv „zöldávósoknak” nevezte őket. A lényegi változás azonban nem ezekben, hanem az elkötelezettség tette szervezet vezetésében, működési szellemében mutatkozott meg.

A szovjet szabályzatok adaptálása, a szovjet határőrizeti rendszer magyarországi megvalósítása, valamint a vezetők Szovjetunió iránti elkötelezettségének biztosítása megkívánta, hogy a határőrség vezető beosztású tisztjei a Szovjetunióban végezzék a magasabb katonai iskolákat, tanfolyamokat, a helyszínen tanulmányozva a szovjet határőrizet gyakorlati kérdéseit. Az onnan visszatért határőr tisztek elkötelezettsége nyilvánvaló volt, előttük biztos karrier nyílt.

1950–1953 közötti időszakban az állami költségvetés igen jelentős részét fordították honvédelmi kiadásokra. Ebből fakadóan az Államvédelmi Hatóság és ezen belül a határőrség is komoly összegeket fordíthatott eszközrendszerének fejlesztésére. E fejlesztés egy része indokolt volt, mivel katasztrofálisnak nevezhető állapotokat szüntettek meg vele. Ilyenek voltak az alkalmatlan őrsök helyett újak építése, villamos áram bevezetése, összeköttetés megteremtése, ruházati és ételmezési ellátás elfogadható szintre való fejlesztése stb. Más részükkel azonban indokolatlanul nagy, és csak az adott időszak hibás politikai céljaival magyarázható beruházásokat eszközöltek. Ezek közé tartozott a nyugati és déli határszakasz teljes hosszában kiépített műszakizár, a határvédelmi objektumok kiépítése, a határőrség tüzérségi eszközökkel való ellátása stb. Azonban még az indokolt beruházásoknak is megvolt az a hibája, hogy túlságosan is összpontosított két kiemelt viszonylatra, a délre és a nyugatra.

Az 1950-es szervezeti átalakítással párhuzamosan a Vörös Hadsereg második világháborús gyalogsági fegyverzetét [48. M. 7,62 mm karabély, TT pisztoly, PPS (dobtáras) géppisztoly, golyószóró és a Maxim-géppuska] rendszeresítették a határőrségnél. A járőrök általában vegyes fegyverzetűek (a

járőrtárs karabéllyal, a járőrparancsnok géppisztollyal) látták el feladatukat. 1956-ig a járőr általános fegyverzetéhez tartozott a 42. M. kézi gránát, főleg déli, kisebb mértékben nyugati viszonylatban is elterjedt gyakorlatnak számított egyes járőrök golyószóróval, esetleg géppuskával való megerősítése is. Az éjszaka szolgálatot teljesítő járőröket világító pisztollyal is ellátták az összeköttetés jelzésekkel való fenntartása érdekében. 1950-ben még aknavetőket és páncéltörő ágyukat is szerveztek a déli viszonylatú határőr parancsnokságok közvetlen alárendeltségébe, ezeket azonban 1952-ben kivonták a szervezetből és átadták a Néphadseregnek. A határőrség gépjármű ellátottsága kirívóan gyenge volt. Csak az 1950-es évek közepén, és akkor is csak a kiemelt irányok kerületparancsnokságai számára tudták biztosítani a kor színvonalán álló Rába, majd Csepel tehergépkocsikat. A határőrizeti feladatok túlnyomó részét ellátó őrsöket ez a fejlesztés azonban nem érintette, közlekedési eszközeik – még az időszak végén is – a kerékpárok, lovaszekerek vagy országos járművek és a hátszlovak voltak. A járőrök azonban leginkább gyalog teljesítették szolgálatukat.³⁹

Az államhatár nem engedélyezett helyen, időben és módon történő átlépése bűncselekménynek számított, amit igen szigorúan szankcionáltak. Az ilyen cselekmény elkövetőit határsértőnek nevezték. Ezek összetétele – erre az időszakra jellemző módon – meglehetősen vegyes volt. Nagyobb részüket a világháború és a kommunista hatalomátvétel előtti politikai, gazdasági elit maradványai, egyházi személyek tették ki, de közöttük számos – a kommunista életideált elutasító, a nyugati életformát favorizáló egyén – kalandvágyó fiatal is volt. Figyelemre méltó a kémek és ügynökök magas, 1950 és 1952 között, majd 1956-ban is növekvő száma.⁴⁰ Ezek mellett nagy mértékben folyt az embercsempészség is. A határsértők legnagyobb aktivitását a déli és nyugati határszakaszon tapasztalták, mindkettőn általában kifelé irányulóan.

Ennek megfelelően a határőrség erőit e két legaktívabb viszonylatban összpontosították. A legaktívabb határőrizet az első lépcsőben lévő őrsök működési területén, a határtól számított 5 km mélységben volt. Azoknak az őrsöknek, amelyek a határsértők mozgását tekintve a legaktívabb irányokban helyezkedtek el, a mögöttes, vagy mélységi területén a határőrizet második, illetve harmadik lépcsőjét alakították ki a zászlóalj- illetve kerület tartalék alegységeinek erőiből. Ezek az 5–15 km-es mélységben kis őrsöket, járőr csoportokat alkalmaztak. A mélységi határőrizet hatékonyságának fokozása érdekében 1951-től a déli és nyugati kerületek szervezetében vonat ellenőrző csoportokat és autóbusz ellenőrző alegységeket hoztak létre.⁴¹ Ezek feladata a határ közelében fekvő települések, gazdasági üzemek felé irányuló személyforgalom ellenőrzése volt. Nem sokkal később – mivel az a nemzetközi hajózás számára is megnyitott volt – a magyarországi Duna-szakaszon is megszervezték a külföldi hajók kísérését, megfigyelését.⁴² A zászlóalj- és kerületparancsnokságok tartalék erőiknek csak $\frac{1}{3}$ -át alkalmazták állandó jelleggel a legaktívabb irányok mélységi ellenőrzésére. Azok fennmaradó $\frac{2}{3}$ -át állandó készenlétben tartották váratlan eseményekre, mikor is üldözőcsoportokat küldtek ki belőlük, vagy razzia során használták fel őket, hogy körülzárják a határsértő tartózkodásának feltételezett területét, és módszeresen átkutassák azt.

A határőr kerületek alegységeik erejét 2-3 lépcsőben, az őrsök járőreiket néhány járőrvonalba vezényelve alkalmazták. Járőrnemek voltak a szakasz, a (magas)figyelő, a portyázó, a nyomsávellő, a vegyes szolgálatú és az ellenőrző járőrök. Szükség esetén ezeken kívül árukísérő és karhatalmi (fogolykísérő) járőrt is vezényelhettek.

A járőrszolgálat meglehetősen hosszú és fárasztó volt. Időtartama nem ritkán a 12–24 órát is elérhette, adott helyen és időben eltöltendő közbeiktatott pihenővel. A járőr általában két fős volt, de déli viszonylatban (különösen a határmenti feszültség időszakában) több fős, esetleg sorozatlövő fegyverekkel is megerősített lehetett, nem ritkán járőrcsoportokat is vezényeltek a határra. A járőröket szolgálatba indulás előtt az őron eligazították feladatukra vonatkozóan. Ekkor kapták meg járőrlapjukat, amelyen pontosan feltüntették, hogy mikor hol kell tartózkodniuk, mettől meddig milyen feladatot kell végrehajtaniuk, mikor és hol kell másik járőrrel találkozniuk. A járőrparancsnokok egymás járőrlapját kölcsönösen kézjegyükkel látták el. Szolgálatuk leteltével a bevonult járőrök járőrlapjai alapján számunkérhető és utólag is ellenőrizhető volt tevékenységük.

Az alegységek és kerületek – a határon kialakult helyzet veszélyességétől függően – erőiket három: „rendes”, „fokozott” és „megerősített” határőrizeti mód valamelyikében alkalmazhatták. Ezek közötti különbség az állomány szolgálati megterhelésének növelése mellett néhány szigorító intézkedés bevezetésében, esetleg az őrs plusz létszámmal, technikai eszközzel történő megerősítésében jelentkezett. Azonban a „fokozott” és „megerősített” szolgálatokat az állomány megkímélése érdekében csak korlátozott időre vezethették be.

Az Államvédelmi Hatóság szervezetébe illesztett határőrség tevékenységében új szervezeti elemeket is magával hozó új feladatként jelentkezett a határforgalom ellenőrzése. A korábban rendvédel-

mi testületként működő határrendőri szervezetet és állományt 1951 végére sikerült betagolni a határőrök katonai rendszerébe. Az új speciális feladatokat ellátó alegységek a (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) elnevezést kapták. Katonai jellegüket erősítette a határőr sorozottállomány bevonása a határátkelőhelyeken folyó kutatási és biztosítási feladatokba. A (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) feladatköre meglehetősen széles volt, a határon átlépő személy- és áruforgalom ellenőrzése mellett az előbbieik nyilvántartását is vezették, átkutatták a szállítmányokat, ellenőrizték a hajókormányokat és részt vettek a mélységi útvonalak ellenőrzésében. Fő feladatuknak azonban a nemzetközi utasforgalomban elvegyülő, jól álcázott kémek felderítését, kiszűrését, fegyverek, lőszer és illegális propagandaanyagok felfedését tekintették. Az 1951-ben kiadott (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) szabályzata a bizalmatlanság légkörének megfelelő igen szigorú ellenőrzést írt elő.⁴³ Az 1950–1953 között időszak sajátos nemzetközi és belpolitikai körülményei között a határforgalom azonban egyáltalában nem volt számottevő, az éves személyforgalom 100–160 ezer fő között mozgott csupán. Jugoszláv viszonylatban jó ideig nem is volt.

Az államhatár rendjét általában kétoldalú egyezmények írták elő, amelyek megsértését a szomszédos országok határőrizeti szervei közösen vizsgálták ki és rendezték el. A jugoszláv határszakaszon azonban különösen sok és súlyos határrendsértés, provokáció, sőt incidens is történt. Ezek elrendezésében a megromlott viszony miatt egyik fél sem tanúsított korrekt magatartást, s ezek újlag forrásaivá váltak az áldatlan határmenti viszony fennmaradásának. 1953 után három külön egyezmény is kellett a rend hozzávetőleges visszaállításához.

A minisztertanács, majd felhatalmazása alapján a belügyminiszter kezdetben csak délen, az államhatár fokozottabb őrzése érdekében 15 km mélységű határövezetet, 500, 100 és 50 méteres határsávokat jelölt ki a személyforgalom korlátozása és fokozott ellenőrzése céljából úgy, hogy azok a határ felé közeledve egyre szigorúbb korlátozó rendszabályok érvényesítését jelentették.⁴⁴ Az itt élő vagy dolgozó emberek számára a rendőri vagy határőrizeti szervezetek csak nagyon szigorú elbírálás után adtak ki ideiglenes vagy állandó tartózkodásra jogosító engedélyeket. A belépési és benttartózkodási engedélyekhez hasonló engedélyekhez volt kötve a határvízi halászat, közlekedés és határmenti vadászat, épületemelés, növénytermesztés, sőt egyes munkavégzések is. A kialakított határövezet és határsávok ellenőrzése igen komoly feladatot rótt a határőrségre, de a vele együttműködő különböző államvédelmi szervezetekre is. 1952-ben az osztrák határszakaszra is kiterjesztették a határövezet és határsávok jugoszláv szakaszon már kiépült rendszerét.⁴⁵

Az Államvédelmi Hatóság szervezetébe integrált határőrség számára új felderítő szervet hoztak létre, amely szorosan kapcsolódott a belbiztonsági operatív szervek rendszeréhez. Fő feladata volt az ügynöki, informátori hálózat révén időben adatokat szerezni az ellenséges ügynökök, ember- és árucsempészek tevékenységéről, a készülő határsértésekről ezek megelőzése és megakadályozása érdekében. A határőr felderítő tisztek és tiszthelyettesek képzése az Államvédelmi Hatóság operatív szerveivel azonos intézményben történt, munkájuk során a továbbiakban is szorosan együttműködtek velük, ebből fakadóan az általuk alkalmazott törvénytelen munkamódszerek sem igen különböztek.

A határőrizet anyagi-technikai biztosítását alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy az 1950-es évek elején az állami költségvetés jelentős részét fordították honvédelmi kiadásokra. Az Államvédelmi Hatóság és ezen belül a határőrség is számottevő összegeket fordíthatott anyagi és technikai ellátottságának fejlesztésére. A már említett elhelyezési, ruházati és fegyverzeti ellátás javítása mellett ug-rásszerű fejlődés következett be a határőrizet műszaki, technikai biztosításában is. Először déli és nyugati viszonylatban építették ki a vezetékes híradó összeköttetést a legfontosabb szolgálati helyek és az őrs, a zászlóalj- és a kerületparancsnokságok között.⁴⁶ Ezt később kiegészítette a kerületek és az országos parancsnokság közötti rádió és géptáviró összeköttetés is. Később, mérsékeltebb ütemben a többi határszakaszon is megkezdtek a híradórendszer kiépítését.

A nemzetközi helyzet romlása következtében a kormányzat a teljes déli és nyugati határszakaszon, mintegy 550 km hosszan fenntartotta az 1940-es évek végén kiépített műszaki határvédelmi berendezést a drótkerítéssel, aknazárral és nyomsávval egyetemben,⁴⁷ sőt 240 új fa magasfigyelőt építettek fel, közülük többet fényszórókkal is elláttak. A határra vezető utakat, pedig éjjelre szögesdrót-hengerrel, sorompóval, jelzőkészülékekkel zárták le.

Határőrizet a belügyi szervezetben.

Az eltúlzott honvédelmi fejlesztés, a diktatúrává torzult demokrácia azonban katasztrófa felé sodorta az országot. Ezt elkerülendő 1953 után több intézkedés is megcélolta a legszélsőségesebb vonások megszüntetését, ezek egyikeként megszüntették az Államvédelmi Hatóság különleges helyzetét és ismét miniszteriális ellenőrzés alá helyezték, a belügyminisztérium szervezetében.

Az átszervezés során a határőrség is a belügyminisztérium szervezetévé vált, formálisan önállóan, valóságosan azonban a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságához ezer szállal kötődve. A törvényi felügyelet és az állami ellenőrzöttség bizonyos előrelépést jelentett a korábbi viszonyokhoz képest, azonban a célok, feladatok és eljárások csak módosultak, alapvető áttörés ezekben nem következett be. Bár a szervezet élére új vezetőket állítottak,⁴⁸ azonban a régiek befolyása sem szűnt egészen meg, sőt a korábbi parancsnok PIROS László vezérőrnagy belügyminiszter lett.

Sokkal nagyobb jelentőségűek voltak a fegyveres erők létszámának, költségvetésének csökkentését célzó lépések. Hatásukra a létszám a következő években állandóan csökkent, a határőrség szervezete folyamatosan leépült.⁴⁹ Ennek hatását némileg csökkenteni tudták azzal a belső átcsoportosítással, amelynek feltételeit a magyar-jugoszláv szembenállás mérséklődése, majd a határ menti viszonyok bizonyos normalizálódása teremtett meg. 1954 novemberében a határőrségnél is végrehajtották a fegyveres erők egészét érintő létszámcsökkentés első hullámát. Ez csak a határőrség esetében több mint 3 000 fős csökkentést jelentett. Megszüntettek 14 zászlóaljparancsnokságot és az összes aknavető alegységet. Az ideiglenesen létrehozott sárospataki önálló zászlóalj sem növekedést jelentett, mivel az a 7. és 8. kerületek állományából állt föl. Román, szovjet és csehszlovák viszonylatban teljesen fölszámolták a kerületek és az őrsök közötti zászlóalj vezetési szintet.

1955-ben kis mértékben folytatódott a létszám csökkenése, nagyobb jelentőségű volt azonban az az erőátcsoportosítás, amely a szovjet csapok Ausztriából való kivonásának hatására hajtottak végre. A négyhatalmi egyezmény nyomán megváltozott a katonapolitikai és határőrizeti helyzet: a nyugati határszakasz a legfőbb veszélynek tekintett imperializmussal való érintkezés felülete lett. Ebből fakadóan itt jelölték ki a határőrizet főirányát és több lépcsőben – elsősorban délről – ide összpontosították az erők jelentős részét.

1956 során többször módosították a határőrség szervezetét, főleg az év első felében nem stabilizálódott a hadrend. Januárban megszüntették a nyugati és déli viszonylatú zászlóaljparancsnokságot is, az őrszentpéteri és szegedi kivételével.⁵⁰ Ezzel egyidejűleg megszüntették az önálló zászlóaljakat is. 1956 márciusában minisztertanács határozata alapján tovább csökkentették a létszámot, és az őszy folyamán a déli határszakaszcól jelentős erőket csoportosítottak nyugatra olyan mértékben, hogy a főerőkifejtés déli irányultsága teljesen nyugatira változott. A hozzávetőlegesen 600 km hosszú déli határszakaszon három kerületnél 53, egyenként 50 fős őrs és négy (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) látta el a feladatokat, ezzel szemben a körülbelül fele ekkora nyugati határszakaszon négy kerület, három zászlóalj, 56 egyenként 60 fős őrs és három (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) lényegesen nagyobb erőösszpontosítást jelentett, ami ráadásul mélységben tagoltabban is volt elhelyezve.

A határőrizeti feladatok ellátására csak az erőösszpontosítás áthelyeződése és a határővezetettel, határsávval kapcsolatos adminisztratív intézkedésekben végbement liberalizáció⁵¹ hatott számottevően. Ugyanakkor a határforgalom – a nemzetközi élet feszültségeinek csökkenésével – számottevő növekedést mutatott. 1953–1956 között közel ötszörösére nőtt a határátlépések száma. A határra telepített műszaki zár viszont nem igazolta a vele szemben támasztott reményeket. Alig javította a határőrizet eredményességét, miközben technikailag és erkölcsileg amortizálódott, s a határőrökre is egyre nagyobb veszélyt jelentett.⁵² Végül is politikai döntés született a műszaki zár felszámolásáról, amit az év végéig be kellett fejezni.⁵³

Az egymást követő létszámcsökkentések elbizonytalanították a hivatásos állományt. Nagyon sok, korábbi társadalmi közegéből kiemelt munkás és paraszti származású fiatal, aki eddig biztos egzisztenciát látott a fegyveres pályán, s most szükségszerűen azzal szembesült, hogy feleslegessé vált. Sokukat leszerelték, holott korábbi gyökereik már elszakadtak, s a válságban lévő gazdaságba visszailleszkedni amúgy sem volt könnyű.

Hasonló hatást fejtett ki az állományra a korábbi visszaélések, túlkapások kivizsgálására tett kormányzati, miniszteriális lépések. Addig arra nevelték, képezték a határőrség hivatásos állományát, hogy a proletárhatalom védelme érdekében könyörtelenül le kell számolni az osztályellenséggel, az osztályharcban nem lehet engedményeket tenni, s hogy a forradalmi erőszak a nép érdekeit szolgálja. 1953 után pedig azt kezdték látni, hogy törvénytelen eljárásaik miatt egyiküket is, másikat is felfüggesztik, vizsgálat alá vetik, elmarasztalják. A korábbi külső ellenség már nem ellenség, akire korábban azt mondták, hogy belső ellenség, azt rehabilitálják, akivel együtt szolgáltak arról kiderül, hogy rossz ügyet és rosszul szolgált, stb. Mindezek elbizonytalanították a személyi állományt. A szervezetnél szolgálókat teljesítőket egzisztenciájukban érezték fenyegetve magukat, ezért senki nem mert politikai kérdésben állást foglalni, nehogy később emiatt érje vád. A határőrség személyi állományát ilyen előzmények után 1956 őszén teljesen felkészületlenül és felemás állapotban érték a belpolitikai események. Ez tükröződött a szervezet és a személyi állomány szabadságharchoz való viszonyán. Voltak, akik korábbi

politikai elkötelezettségük alapján szembehelyezkedtek a felkeléssel, s kibontakozásának megakadályozásában, leverésében tevőlegesen is részt vállaltak. Mások önként vagy a körülmények késztető hatására elhagyták a szervezetet, közülük néhányan – kihasználva a határ nyitottságát és ellenőrizetlenségét – külföldre távoztak. De olyanok is akadtak, akik kapcsolatot kerestek és találtak a felkelőkkel, s egyénileg vagy az általuk vezetett szervezet élén a szabadságharc oldalára álltak.

Ha meg akarjuk vonni az időszak határőrizete fejlődésének mérlegét, egyértelmű megállapítást aligha tehetünk. A határőrizet 1945-ös helyreállítása a korábbi alapokon indult és évekig e mentén szerveződött, bár voltak új elemei is. A honvédelmi szervezetből a rendvédelmi szervezetre való váltás sajnálatos módon nem úgy sikerült ahogy a határőrizet természetéből ez normálisan következett volna. Nagyhatalmi érdekek és belpolitikai torzulások egyaránt egy európai és hazai fejlődési tendenciáktól merőben eltérő irányba hatottak. Az állambiztonsági rendszerbe kényszerített határőrizet pedig magán viselte kora minden kedvezőtlen jegyét, politikailag befolyásolt, totális és elnyomó volt. Az ekkor kialakított határőrizeti rendszer csak mérsékelten tükrözte az ország jelentős anyagi ráfordításait és az állomány erőfeszítéseit, szervezete, eljárásai idegen mintát követtek, s az elé állított célok, feladatok nem a magyar társadalom valós céljai és elvárásai voltak. Mindezek ellenére mégsem mondhatjuk, hogy a magyar határőrizet fejlődésének hiábavaló, felesleges szakasza volt. Több olyan tanulsággal szolgált, amelyek hozzájárultak ahhoz, a következő periódus határőrizete jobbá válhasson és idővel visszatérhessen a nemzeti fejlődés és az európai tendenciák által kijelölt keretek közé.

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*
- ² MUCS: 5. p.
- ³ HIM HL Honvédelmi minisztérium elnökségi iratok conv. 1945. 20. lad. 18. fasc. 3.A.
- ⁴ MUCS: op. cit. 8-9. p.
- ⁵ KESERŰ: *A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.* 91. p.
- ⁶ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete a két világháború között.*
- ⁷ A centrális vezetés már lehetővé tette, hogy az egyes nagyobb jelentőségű akciókhoz számottevő erőket csoportosítsanak át a fontosabb, vagy veszélyesebb irányokba. Ilyenekre azonban mégis ritkán és mérsékelt erővel került sor, mivel nem gyengíthették meg a politikai okok miatt frekvenciát osztrák, illetve a viruló csempészet miatt veszélyes jugoszláv és román, továbbá a lakosságcsereből fakadóan feszültséggel terhelt csehszlovák sem a fegyveres bandák által veszélyeztetett ukrán határszakaszt.
- KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.* 144-148. p.
- ⁸ SZÖCS: *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért.* 57. p.
- ⁹ A kettősbirtokosság intézménye a trianoni határok kijelölése nyomán kiterjedélyesedett, mivel az új államhatár sok helyen elválasztotta a földtulajdonost a földtulajdonától. A tulajdonos számára azonban birtoka művelési jogát biztosítani kellett, amely számos adózási, igazgatási stb. gonddal járt.
- ¹⁰ Olyan eset is ismert, amikor a csempészbanda szovjet katonai raktárt támadott meg, fosztott ki, és teherautó konvojjaal szállítva a rabolt árut, azonnal áttört a határon.
- ¹¹ SZÖCS: op. cit.
- ¹² BULBUK: *Határszolgálat a vámőri feladat ellátásához szükséges törvények, rendeletek és utasítások alapján a vámőrség tagjai számára.* 673. p. ; BULBUK: *Határőr járőr.* 259. p. ; *Honvédelmi határszolgálati utasítás.* 36. p. ; ZSILINSZKY
- ¹³ VML elnöki iratok conv. 1945. 194. lad. XXI. fasc. 1.A. 28. p.
- ¹⁴ RÉTHY: 34. p. ; *Határrendészet részére utasítás a határszolgálat ellátására.* ; ABRUDBÁNYAI ; *Segédlet nyomozástanból határavadász nyomozók és őrsparancsnokok részére.*
- ¹⁵ PARÁDI: *A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949.*
- ¹⁶ PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.*
- ¹⁷ NAGY: *A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950 között.*
- ¹⁸ A Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának 1948. január 29-i határozata előírta, hogy a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra és annak tapasztalataira kell támaszkodni. Rövidesen szovjet tanácsadók jelentek meg minden területen és szinten, tanácsaikkal, javaslataikkal nem volt tanácsos szembe szállni. A szovjet tanácsadók munkájuk mellett feltérképezték a tiszti és tiszthelyettesi állományt is csak a megfelelő alkalomra vártak, hogy kikényszerítsék káderpolitikai akarukat.
- ¹⁹ SZÖCS: *Fejezetek a határőrség történetéből.* 15. p.
- ²⁰ V. ö. 17. sz. jegyzettel. 76. p.
- ²¹ A publicisztikában sajnálatos módon elferdült ez a kifejezés. Szélesebb körben már így vált ismertté, pedig ez eredetileg nem aknazárat és drótkerítést jelentett és nem is a keleti tömb építette ki.
- ²² OKVÁTH
- ²³ BALLÓ
- ²⁴ HI Elnökségi conv. 1949. 40. lad. 500. fasc. 1.A.
- ²⁵ Loc. cit. 37.A.
- ²⁶ Loc. cit. 59.A.
- ²⁷ HI Elnökségi conv. 1948. 21. lad. 176. fasc. 37.A.
- ²⁸ A kitelepítéseket megkönnyítendő, a BM ÁVH és a Határőrség a határterületen élők sok esetben alaptalanul megvádolta valamilyen államellenes cselekedettel (SS-katonai, vagy Volksbund-ista múlttal stb.) esetleg bűncselekménnyel, így teremtve alapot az illető és családja ország belső területére telepítéséhez.
- MOL 8.lad 5. fasc. 83.A.

²⁹ BENCSEK

³⁰ MOL Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetés conv. 84. lad. 276. fasc. 20.A.

³¹ Loc. cit. 17.A.

³² 4.353/1949. MT. r.

³³ SZALVAY Mihály vezérőrnagy a spanyol szabadságharc egyik kiemelkedő magyar katonai vezetője volt, nagy tekintélyt szerzett nemzetközi munkásmozgalomban, ugyanakkor a magyar kommunista vezetők számára – éppen a nyugatos múltja miatt – nem volt annyira megbízható, hogy az állambiztonsági szervezet fegyveres erejének élén álljon, így készségesen támogatták áthelyezési kérelmét.

³⁴ A vezetésben kialakult helyzetet jól érzékelteti a belső karhatalom és a határőrség élére állított első két parancsnok példája. SZALVAY Mihály vezérőrnagytól a parancsnoki feladatokat átvevő KAJLI József államvédelmi alezredesnek ugyan soha semmi köze nem volt a határőrséghez, viszont megbízható, kipróbált, régi államvédelmi tiszt volt. Helyzete mégsem a szakértelem teljes hiánya miatt vált kritikussá, hanem úgymond „túlzott avantgardizmusa” miatt. Olyan szélsőségesen radikális magatartást tanúsított a szervezet élén, hogy az még a liberalizmussal cseppet sem illelhető kommunista vezetőket is kompromitálta. Fél év után le is kellett váltani. Utódául RÁKOSI Mátyás a szakszervezeti mozgalom egyik vezetőjét, PIROS Lászlót kérte fel. Erre a felkérésre persze nem lehetett nemet mondani. Elődjével ellentétben PIROS László már rendelkezett határőr múlttal. A háborúban határvasár tizedesként szerzett olyan tapasztalatokat, amelyekkel ekkor a határőrség vezetését vezérőrnagyként kellett ellátnia. E két példa is jól érzékelteti, milyen kín volt a kommunista vezetésnek megfelelő szakembereket biztosítani a legfontosabb posztokra, mégis ennek ellenére a kiválasztás során elsőbbséget biztosítottak a politikai megbízhatóságnak.

³⁵ HI Elnökségi conv. 041/1950. sz. ÁVH BKH HÖR PK PCS.

³⁶ MOL Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetés conv. 84. lad. 276. fasc. 17.A.

³⁷ HI Elnökségi conv. 1951. 19. lad. 195. fasc.59.A.

³⁸ Loc. cit. 87. és 145. A.

³⁹ HI Elnökségi conv. 1956. 3. lad. 20. fasc.

⁴⁰ HI Elnökségi conv. 1950. 9. lad. 3. fasc. 39.A.

⁴¹ MOL BM Elnökségi conv. 1951. 19. lad. 5. fasc. 74.A.

⁴² MOL BM Elnökségi conv. 1955. 19. lad. 13. fasc. 4.A.

⁴³ NAGY: A magyar határőrizeti (kiemelten a határforgalom-ellenőrző) szervezetek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai az 1940-es évek második felétől.

⁴⁴ Sem a korabeli jogszabályok, sem az egyéb források nem következtetések a határőrség és a határsáv kifejezés használatával. A két fogalom letisztult egyértelmű alkalmazása majd csak az évtized második felében következik be.

⁴⁵ MOL Elnökségi conv. 1952. 19. lad. 13. fasc. 15.A.

⁴⁶ MOL BM Elnökségi conv. 1956. 13. lad. 6. fasc. 20.A.

⁴⁷ Csupán 1951-ben 1 500 km távbeszélő vonalat építettek ki.

⁴⁸ HI Elnökségi conv. 1950. 1. lad. 11. fasc.

⁴⁹ A határvonaltól 1 méterre magyar területen (vizi határszakaszon a magyar folyóparton) állandó telepítésű drótkerítést létesítettek. Annak belső oldalán 10 méter széles földsávot szántottak fel és tartottak nyomképes állapotban. A nyomsáv drótkadály felőli négy méteres sávjában taposó aknákat, a drótkadályra pedig érintő aknákat telepítettek.

⁵⁰ HI Elnökségi conv. 1949. 47. lad. 87. fasc.

⁵¹ MOL BM Elnökségi conv. 1953. 19. lad. 1. fasc. 12.A.

⁵² HI HÖR és BKH PK conv. 1954. 81. lad. 5. fasc. 4.A.

⁵³ MOL BM Elnökségi conv. 1956. 19. lad. 1. fasc. 1.A.

⁵⁴ MOL BM Elnökségi conv. 1955. 13. lad. 5. fasc. 15.A.

⁵⁵ MOL BM Elnökségi conv. 1954. 19. lad. 13. fasc. 50.A.

⁵⁶ MOL BM Elnökségi conv. 1956. 13. lad. 1. fasc. 11.A.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.*

— PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* III. köt. *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design Kft. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

SZÖCS: *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért.*

— SZÖCS Ferenc: *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért.* Budapest, 1970, Határőrség.

SZÖCS: *Fejezetek a határőrség történetéből.*

— SZÖCS Ferenc: *Fejezetek a határőrség történetéből.* Budapest, 1975, Határőrség.

TANULMÁNYOK

BALLÓ

— BALLÓ István: Törekvések Magyarország háborús fejlesztésére 1951-1953. *Új Honvédségi Szemle*, XLIV. évf. (1994) 5. sz. 48-59. p.

BENCSEK

— BENCSEK Péter: A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945-1950. In uő. *Az integrálódó Európa politikai földrajza.* Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Karának Földrajzi Intézete, 167-172. p.

KESERŐ: *A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.*

— KESERŐ István: *A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.* *Honvédelem*, XXVI. évf. (1975) 5. sz. 89-97. p.

MUCS

— MUCS Sándor: *Adatok a magyar határőrség 1945 utáni történetéhez (1945. február-1946. március).* *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXVI. évf. (1963) 2. sz. 5-15. p.

- NAGY: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950 között. — NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950 között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 68-79. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- NAGY: A magyar határőrizeti (kiemelten a határforgalom-ellenőrző) szervezetek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai az 1940-es évek második felétől. — NAGY György: A magyar határőrizeti (kiemelten a határforgalom-ellenőrző) szervezetek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai az 1940-es évek második felétől. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 107-110. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Gazdasági rendvédelmünk XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- OKVÁTH — OKVÁTH Imre: Egy Magyarországra erőszakolt szerződés és következményei. *Új Honvédségi Szemle*, XLIV. évf. (1994) 1. sz. 28-35. p.
- PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. — PARÁDI József: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. In ÁBEL László (szerk.): *A határőrség 40 éve*. Budapest, 1985, Határőrség. 67-80. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1994) 6. sz. 64-75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- TANANYAGOK
- RÉTHY — RÉTHY István (szerk.): *Jegyzet a határszolgálat ellátásával kapcsolatosan felmerült utasításokról és tudnivalókról*. I. füzet. Siklós, 1946, s.n.
- Segédlet nyomozástanból határ vadász nyomozók és őrsparancsnokok részére.* — *Segédlet nyomozástanból határ vadász nyomozók és őrsparancsnokok részére.* Budapest, 1948, s.n.
- KÉZIRATOK
- KESERŰ: A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában. — KESERŰ István: A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában. Kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1985.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914. Bölcsész-doktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.
- LEVÉLTÁRI DOKUM- ÉS IRATTÁRAK
- HI — Határőrség Irattára.
- HIM HL — Hadtörténelmi Intézet- és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár.
- MOL — Magyar Országos Levéltár.
- VML — Vas Megyei Levéltár.
- SZABÁLYZATOK
- ABRUDBÁNYAI — ABRUDBÁNYAI Aladár (szerk.): *Határszolgálati utasítás*. II.rész.
- BULBUK: Határszolgálat a vámőri feladat ellátásához szükséges törvények, rendeletek és utasítások alapján a vámőrség tagjai számára. — BULBUK Emil (szerk.): *Határszolgálat a vámőri feladat ellátásához szükséges törvények, rendeletek és utasítások alapján a vámőrség tagjai számára*. Budapest, 1930, s.n.
- BULBUK: *Határőr járőr.* — BULBUK Emil (szerk.): *Határőr járőr*. Budapest, 1935, s.n.
- Határrendészet részére utasítás a határszolgálat ellátására.* — *Határrendészet részére utasítás a határszolgálat ellátására*. Budapest, 1946, BM.
- Honvédelmi határszolgálati utasítás.* — *Honvédelmi határszolgálati utasítás*. Budapest, 1939, HM.
- ZSILINSZKY — ZSILINSZKY Sándor (szerk.): *Határőr szolgálat, segédlet a Magyar Királyi Vámőrség számára*. Budapest, 1931, s.n.
- JOGSZABÁLYOK
- 4.353/1949. MT. r. — 4.353/1949. MT. r.

Technikai rövidítések:

A. = acta (irat)

ÁVH. = Államvédelmi Hatóság

BKH.	=	Belső Karhatalom
BM.	=	Belügyminisztérium
BTK.	=	Bölcsészettudományi Kar
ELTE	=	Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem
conv.	=	convolutum (gyűjtemény)
fasc.	=	fasciculus (köteg)
HM.	=	Honvédelmi Minisztérium
HÖR.	=	Határőrség
lad.	=	ladula (doboz)
MT.	=	Mnisztertanács
MTA.	=	Magyar Tudományos Akadémia
PCS.	=	Parancs
PK.	=	Prancsnok
r.	=	rendelet

HEGEDŰS Ernő
Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok
a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban

A légideszant csapatok szervezett bűnözői illetve terrorista jellegű illegális fegyveres csoportok elleni alkalmazására már a fegyvernem megszületésének időszakában, a harmincas években sor került Németországban. Herman GÖRING, Poroszország tartományi belügyminisztere Berlin környéki kommunista csoportok ellen 1933 februárjában hozta létre a főként ejtőernyős vadászokból szervezett „Polizeiabteilung Wecke” elnevezésű rendőri csapaterős egységet, amely a berlini rendőrség alárendeltségében tevékenykedett.¹ Az alakulat 1935 áprilisában került a haderő alárendeltségébe, ahol mint ejtőernyős légideszant egység folytatta tevékenységét. Kísérletet teszek annak a kérdésnek a tisztázására, hogy az ejtőernyős csapatok fenti történeti példában bemutatott kettős, rendvédelmi és katonai alkalmazása mindössze egy egyedülálló, véletlenszerű eset, vagy pedig egy szervezet- és alkalmazástörténeti előzményekre visszatekintő, az elméleti fogalmak szintjén is igazolható, napjainkban is elterjedt gyakorlat első állomásáról beszélhetünk.

Az alábbi dolgozat keretei között kísérletet teszek annak a kérdésnek a megválaszolására is, hogy merre tart hazánkban és a világ más országaiban a terrorizmus elleni harc megszervezése, milyen modellt követ a terrorelhárító alakulatok szervezése. A vizsgálatnak különös aktualitást ad egy viszonylag új jelenség, mely szerint a terrorelhárítás területén egyre több katonai alapokra szervezett csoport jelenik meg ezen a területen. Ugyanakkor a terrorcsoport felszámolása a Hadtudományi Lexikon meghatározása alapján a karhatalmi harcmódot alkalmazó rendőri csapaterő feladatrendszerének része. Erre a látzólagos ellentmondásra is kitérek, és kísérletet teszek arra, hogy bemutassam a rendőri és a katonai kötelékben szervezett terrorelhárító erők harcászati képességeinek közös vonásait. A felmerülő kérdésekre egyfajta választ adhat az általam megvizsgált 36 terrorelhárító alakulat elemzésének eredménye. Kitűzött célom az alapvetően katonai harceljárásnak mondható légideszant technika alkalmazásának vizsgálata a terrorizmus elleni harcban. Katonai és rendvédelmi szervezeteken belül létrehozott terrorelhárító alakulatokat egyaránt megvizsgáltam a légideszant eljárás alkalmazása szempontjából. A terrorelhárító alakulatok vizsgálatát a karhatalom és a csapaterős rendvédelmi tevékenység fogalomkörével összefüggésben végeztem el, mivel fogalmilag ide kötődik ez a tevékenység.

A terrorelhárító alakulatok vizsgálatát három oldalról közelítettem meg. Először a terrorizmus elleni harchoz kötődő alapfogalmakat vizsgáltam meg és bontottam ki, elsősorban az 1995-ös kiadású Hadtudományi Lexikon alapján, de felhasználva más szakirodalmi forrásokat is. Másodszor a jelen pillanatban hazánkban a terrorizmus elleni harchoz köthető szervezeteket ismertettem. Harmadszor – vizsgálatom leglényegesebb elemeként – a terrorelhárító alakulatok összességének egy jelentős részét elemeztem néhány fő szempont alapján.

Terrorelhárító szervezetek hazánkban.

A terrorizmus elleni harc feladatain belül először a terrorcselekmény felszámolásának fogalmát vizsgálom. A terrorcselekmény felszámolása a rendvédelmi szervek, azon belül a rendőri csapaterő kijelölt részének különleges eljárása, mivel a rendőrségi törvény a Rendőrség feladatkörébe sorolja a terrorelhárítást.² A rendvédelmi szervek terrorelhárító tevékenységéhez kötődően röviden vázolni kívánom a terrorizmus elleni harc és a karhatalmi tevékenység fogalmi összefüggéseit. A rendőri csapaterő fogalma alatt a szakirodalom általában karhatalmi erőt ért. A karhatalom és karhatalmi tevékenység alapvetően rendőri csapattevékenység, a rendőrség sajátos szolgálat formája a közrendvédelmi feladatok megoldása érdekében. A Hadtudományi Lexikon meghatározása alapján a karhatalom a rendvédelem eszköze.³

Történelmi léptékben vizsgálva a kérdést a klasszikus karhatalmi feladatok ellátására a római kortól a XIX. századig számos országban alkalmaztak katonai erőt. A XX. századi demokráciák esetében azonban már túlhaladottá vált ez a gyakorlat, főként jogi okok miatt. Ugyanakkor a NATO hadseregekben – így a Magyar Honvédségnél is – a békefenntartásra kijelölt könnyűlövész zászlóaljaknál kialakítanak olyan képességet, illetve rendszeresítenek olyan felszerelést, amely az államhatárokon kívül végrehajtott nemzetközi békefenntartó feladatok folyamán lehetővé teszi tömegoszlatási feladat végrehajtását. A karhatalmi tevékenység tehát nem köthető kizárólagosan a rendvédelmi területhez, katonai karhatalom belföldi alkalmazása azonban kizárható.

A karhatalmi tevékenységet napjainkban rendőri csapaterő hajtja végre. A karhatalom tevékenységi területei a Lexikon alapján: a tömegoszlatás, a karhatalmi biztosítás, és a felderítő–diverziós cso-

port felszámolása. A rendőri csapaterő klasszikus karhatalmi feladatai közé sorolható az állampolgárokkal szemben „puha” kényszerítő eszközöket foganatosító tömegosztatás és a karhatalmi biztosítás.⁴

A *terrorelhárító tevékenységhez leginkább köthető karhatalmi fogalom, a felderítő diverziós csoport felszámolása* azonban kissé eltér a rendőri csapaterő általános rendvédelmi feladataitól, mivel itt gyakorlatilag katonai értelemben vett harctevékenységről van szó, amelyet nem polgári személyek, hanem szervezett katonai erő ellen folytatnak. A felderítő-diverziós csoport felszámolásának menete a blokirózás, felkutatás, bekerítés, majd az elfogás vagy felszámolás. A Hadtudományi Lexikon ezeket a technikákat a rendőri csapaterő által alkalmazott *karhatalmi harcmód* címszó alatt ismerteti. Habár ez a feladat inkább a második világháború éveire illetve a hidegháborús időszak első felére volt jellemző, alkalmazása nyílt terepen tartózkodó bűnözők, esetleg szervezett bűnözői csoportok elfogása esetén ma sem kizárt.⁵

A *felderítő-diverziós, illetve szervezett bűnözői csoport felszámolásának fogalma átvezet a terrorizmus elleni harc témaköréhez*. Ha a célcsoport elfogására vagy felszámolására lakott területen belül kerül sor, és az intézkedést felfegyverzett személyekkel szemben foganatosítják, akkor a feladat végrehajtása folyamán alkalmazott épületbe behatolás eljárása már egészen közel áll a terrorcselekmény felszámolása esetén szokásos intézkedésekhez. Ha például felfegyverzett szervezett bűnözői csoport által végrehajtott bankrablás folyamán túszejtéses bűncselekményre kerül sor, akkor elmondható, hogy a rendvédelmi erők tevékenysége gyakorlatilag megegyezik a terroristákkal szemben foganatosított intézkedésekkel.⁶

A terrorcselekmény felszámolásával kapcsolatos feladatrendszer fogalmainak vizsgálata után ráteker a *terrorizmus elleni harc támadó feladatait végrehajtó rendvédelmi erő* ismertetésére. A BM rendőrségen belül a szervezetszerű csapaterőt a Készenléti Rendőrség testesíti meg. A Készenléti Rendőrségen belül a *Terrorelhárító Szolgálat* (TESZ) lát el konkrét terrorelhárító feladatokat. A TESZ az Országos Rendőr-főkapitányság közvetlen irányítása alatt álló, különleges rendőri feladatok ellátására felkészített, állandó készséget tartó szervezet, melynek feladata *terrorcselekmény* és légi jármű hatalomba kerítése bűncselekmény előkészületének és elkövetésének megszakítása, a rendőrség terrorrellel szembeni tevékenységének koordinálása, a benne résztvevők kiképzése, szakirányítása. A szolgálat hozzávetőleg század erővel Budapesten települ. A Terrorelhárító Szolgálat tevékenységét segíti a BM Légirendészeti Szolgálat. A Légirendészet helikoptereinek szállító kapacitását igénybe véve a TESZ állománya gyorsan juthat el olyan vidéki városokba, vagy a fővárostól távol eső területekre, amelyeket terror-támadás ért. Megjegyzendő, hogy fennállása óta a TESZ állományát – terrortámadás hiányában – nem vették igénybe terrorelhárító feladatok végrehajtására. A szolgálat tagjai ugyanakkor jelentős gyakorlatra tettek szert az épületekbe történő behatolás végrehajtásában mivel a *szervezett bűnözői csoportokkal* szembeni eljárás foganatosításánál ezt a tevékenységet rendszeresen végzik.

A *szervezett bűnözői csoportokkal szembeni fellépés és a terrorizmus elleni harc* nem csak a TESZ feladatkörében kapcsolódik össze. A BM alárendeltségében tevékenykedő szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ szintén egyaránt alkalmazható szervezett bűnözői és terrorista csoportok elleni tevékenységre. A műveleti központ feladata a BM, a határőrség és a szakszolgálatok tevékenységének összehangolása egy kialakult válsághelyzet kezelése folyamán. A szervezett bűnözői csoport elleni fellépés és a terrorizmus elleni harc folyamán fellépő jelenségek és az alkalmazott eljárások hasonlóak, mivel ugyanúgy jellemző mindkettőre az erős fegyveres ellenállás és a túszejtéses bűncselekmények, illetve mindkét esetben gyakori ellenintézkedés az épületbe történő behatolás.

A fent leírt fogalmak és szervezetek leírásával kívánom összefoglalni a terrorizmus elleni harchoz kapcsolódó alapfogalmak és a terrorelhárító szervezetek jelenlegi állását hazánkban. Ahhoz, hogy megvizsgáljam, mekkora esélye van a katonai erő megjelenésének a terrorizmus elleni harcban, röviden ismertetnem kell a terrorelhárító alakulatok általános képességeit.

A terrorelhárító alakulatok képességei.

A *rendvédelmi szervezetek keretei között létrehozott terrorelhárító alakulatok feladat ellátásához szükséges képességei* terroristák vagy szervezett bűnözői csoportok által végrehajtott túszejtéses szituáció megoldásához általában az alábbiak: behatolás és épületharc, combat lövészet és mesterlövész képességek, kötéltechnika, robbantási illetve tűzszerész ismeretek, magas fokú közelharc képesség, és a kis csoportokban végrehajtott önálló tevékenység illetve önálló döntés képessége. Emellett a célobjektum gyors megközelítése érdekében kiemelt szerepet kapnak a helikopteres légi mozgékonyaság, és az ejtőernyős kiképzés. Ez utóbbi képességek a légideszant harcéljáráshoz kötődő fogalmak.

A *deszant kifejezés* közegváltásos műveletet jelent. A deszant fogalmán belül megkülönböztetünk haditengerészeti deszantot, ahol vízfelületről a szárazföldre raknak ki élőerőt és haditechnikai eszköz-

zőket, illetve légi deszantot, ahol a levegőből juttatnak el erőt és eszközt a földfelszínre. A légideszant fogalma tovább bontható ejtőernyős deszantra, vitorlázó repülőgépes deszantra, és helikopteres deszantra. Röviden ismertetve a légideszant harceljárás fejlődésének főbb lépcsőfokait és történeti korszakait, két jellemző időszakot különböztethetünk meg. A harmincas évektől az ötvenes évekig terjedő időszak alatt – főként a második világháború küzdelmei folyamán – a tömeges ejtőernyős dobás és a vitorlázógépes rohamdeszant csapatok egyidejű alkalmazása volt jellemző. Az ötvenes–hatvanas években a vitorlázógépeket a helikopterek váltották fel. Emellett ekkorra a tömeges ejtőernyős dobás jelentős visszaszorulása volt tapasztalható a deszantot szállító repülőgépek egyre fokozódó sebezhetősége miatt, melyet a légvédelem dinamikus fejlődése idézett elő. Ugyanakkor a légideszant-harceljárás egyik önálló területe, a különleges hadviselés és a mélységi felderítés a harmincas évektől napjainkig folyamatosan fejlődött. Az ejtőernyővel az ellenség mélységébe kijuttatott, kis csoportokban bevetett mélységi felderítő és különleges rendeltetésű erők fokozott fejlesztése a hetvenes években kezdődött el, sok esetben éppen a terrorizmus elleni harc jegyében.⁷

A terrorizmus elleni harc céljából létrehozott alakulatoknál – legyenek azok rendvédelmi vagy katonai erők – két légideszant eljárás nyert létjogosultságot. A terrorelhárító alakulatok állományát sok esetben helikopteres légimobil képességgel ruházzák fel. Ez a képesség teszi lehetővé a viszonylag kis létszámú, jól felszerelt terrorelhárító alakulat szükség szerinti gyors eljuttatását a terrorcselekmény által sújtott területre. Így elegendő egyetlen, viszonylag kis létszámú, de rendkívül magas szinten kiképzett és a lehetőségekhez képest maximálisan felszerelt terrorelhárító erőt állomásoztatni egy központi fekvésű területen, mivel az helikopterrel rövid időn belül képes eljutni a célterületre. A terrorelhárító alakulatok kiképzésének másik igen gyakori eleme az ejtőernyős ugrás. Erre akkor lehet szükség, ha nyílt terepen végrehajtott blokkolás, bekerítés és elfogás vagy felszámolás céljából vetnek be nagyobb létszámú terrorelhárító alakulatot. Ekkor a kis kapacitású helikopteres légi szállítás kevésbé megfelelő, így repülőgépet és ejtőernyős célba juttatást alkalmaznak.⁸

A mélységi felderítő alakulatok képességei.

A légideszant alakulatok felépítését vizsgálva megkülönböztethetünk század vagy zászlóalj esetleg nagyobb kötelék szinten hagyományos lövészharcot folytató helikopteres légimozgékony vagy ejtőernyős deszant erőket, és kisebb létszámú, raj-szakasz szinten alkalmazott mélységi felderítő alakulatokat, amelyek felderítési adatokkal szolgálnak a katonai vezetés számára. Ezek a mélységi felderítő alakulatok kis 4–8 fős csoportokban tevékenykednek, könnyű fegyverzetrel és felszereléssel. Módszereik közé tartozik az átszivárgás, a rejtőzködés, magas fokon művelik a közelharcot, fokozottan képesek a túlélésre mostoha körülmények között, utánpótlás nélkül. Állományuk fizikai és pszichikai képességeinek magas szinten tartására kiválogatásuk és kiképzésük folyamán nagy súlyt fektetnek. Fontos, hogy az ilyen alakulat állománya képes legyen önálló tevékenységre, döntéshozásra. A 4-8 fős létszám szoros együttműködést tesz lehetővé a csoport tagjai közt. A mélységi felderítő csoportok amellest hogy felderítési adatokkal szolgálnak a saját erők számára, diverziós tevékenységet folytathatnak, például közlekedési kapacitások felrobbantásával, az ellenséges vezetési és kommunikációs rendszer bénításával, logisztikai objektumok pusztításával, stb. A mélységi felderítők célterületre juttatása általában ejtőernyővel történik. Ezek a mélységi felderítő alakulatok jellegüknél fogva – kis, önálló döntésre képes csoportok, magas szintű kiképzés, könnyű fegyverzetből fakadóan kiemelt képesség a városi harcra és rendkívül nagy mobilitás – alkalmasak a terrorizmus elleni harc megvívására is, alkalmazásukra számos példa létezik. Az antiterrorista különítményeket általában nem az egység szinten alkalmazott helikopteres légimozgékony vagy ejtőernyős légideszant alakulatok állományából szervezték, hanem főként az ejtőernyős mélységi felderítő alakulatok állományából.⁹

A rendvédelmi erőkön belül létrehozott terrorelhárító alakulatok felsorolt képességeiről elmondható, hogy velük a mélységi felderítő alakulatok – alaprendeltetésüknél fogva – szintén rendelkeznek. Külön megemlíthető, hogy a mélységi felderítő alakulatok kiképzésekor épületharc kiemelt helyen szerepel, mivel a könnyű fegyverzetű légideszant – mint a könnyű gyalogság egyik típusa – különösen alkalmas erre a feladatra. A terrorelhárító tevékenységnél az épületbe behatolás végrehajtása miatt szintén kiemelt fontossággal bír az épületharc.

A mélységi felderítő alakulatok rendvédelmi részfeladatai, illetve kötődésük a szakszolgálatok tevékenységéhez szintén figyelemre méltó a terrorelhárító tevékenység szempontjából. A felderítők munkájának egyik lényeges eleme a járőrtevékenység. A felderítő járőrök „a polgári lakosság kikérdezésével gyűjtenek adatokat a ... terroristák tevékenységéről ... valamint feladatuk ... a körözés alatt álló személyek felkutatása, letartóztatása ... (helyszín)biztosítási feladatok ellátása.”¹⁰ A mélységi felderítők

adatgyűjtő és rendészeti tevékenységét segíti a KFH és a KBH titkosszolgálati állománya a feladat végrehajtása folyamán.

Összességében megállapítható, hogy a felderítő diverziós csoport felszámolása területén *határozott párhuzamosság mutatkozik* a karhatalmi harcmodort alkalmazó rendőri csapaterő és a mélységi felderítő erő között. Nagyobb, *történelmi léptékben vizsgálva a rendőri csapaterő és az ejtőernyős mélységi felderítő csapatok közötti párhuzamokat, megemlíthető a közös eredet*. Mindkét esetben a vadász csapatokat jelölhetjük meg elődszervezetként. A rendőri csapaterő szervezeti felépítését, fegyverzetét, módszereit tekintve szorosan kötődik a csendőrség típusú rendvédelmi szervezetekhez. Habár a csendőrség eredetét tekintve leginkább Franciaországhoz köthető szervezet, azonban dr. PARÁDI Józsefnek, a Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökének kutatásai alapján elmondható, hogy az európai csendőrségek jelentős része a XVII–XVIII. századi német vadász alakulatokkal mutat szoros rokonságot, innen származtatható. A légideszánt fegyvernem részét képező ejtőernyős csapatok – különösen történetük korai szakaszában – az ejtőernyős vadász elnevezést kapták, utalva a vadász alakulatokkal fennálló rokonságra a fegyverzet, a kiscsoportos alkalmazás és általában a harc-eljárás területén.¹¹

A rendvédelmi és katonai tevékenységek közös területe: a karhatalmi feladatok és a felderítő-diverzáns csoport felszámolása.

A terrorizmus elleni harc fogalmainak vizsgálata alapján elmondható, hogy *a terrorelhárítás támadó feladatainak belföldi része* hazánkban a rendőrség csapaterős egységeinek és alegységeihez, és azok karhatalmi feladataihoz köthetők. A karhatalmi feladatok egy speciális eseteként, leginkább a felderítő-diverziós vagy szervezett bűnözői csoport felszámolásához köthető a terrorelhárító tevékenység. Ugyanakkor megfelelő képességekkel rendelkező katonai erőkkel – főként mélységi felderítő alakulatokkal – is elvégezhető a felderítő-diverzáns csoport felszámolása, ugyanezzel a harcászati tartalommal: blokkolás, felkutatás, bekerítés, majd az elfogás vagy felszámolás. *Ennek alapján elmondható, hogy a karhatalmi tevékenységen belüli részterület, a felderítő-diverzáns csoport felszámolása a rendvédelmi és katonai tevékenységek közös területe, amely a terrorelhárító tevékenységben realizálódhat*. Ennek alapján vizsgálom az alábbiakban a katonai erő terrorelhárító tevékenységét, majd a terrorelhárítás szervezeti modelljeit.

A terrorizmus elleni harc katonai feladatai két, egymástól elkülönülő területre oszthatóak. Ezek a feladatok a katonai erő alkalmazása esetén is a felderítő-diverzáns csoport felszámolása fogalom köré szerveződnek, hasonlóan a rendvédelmi szervekhez. A tevékenységet itt is két részre oszthatjuk: *terrorcsoportok felszámolása nyílt terepen*, amire inkább külföldön kerülhet sor, illetve *terrorcselekmény felszámolása vagy megszakítása lakott területen*, ami jellemzően hazai, belföldi alkalmazást takarhat. Az alábbiakban a katonai erő terrorizmus elleni alkalmazásának ezt a két kategóriáját járom körül.

A terrorizmus elleni harc mint alacsony intenzitású, NATO területen kívüli katonai művelet az utóbbi évek folyamán jelent meg markánsan a NATO fogalmak között. A 2001. szeptember 11-i terroristámadás megmutatta, hogy NATO terrorizmus elleni harcában a biztonsági érdekek határon túli védelme kell, hogy előtérbe kerüljön, a terrorszervezeteket így még a bázisukon számolhatják fel. Ilyen típusú műveleteket csak ritkán folytatnak reguláris haderő ellen, vélhetőleg gyakrabban kerül majd sor a különféle terrorszervezetek hegyvidéken vagy erdős terepen elhelyezkedő bázisainak felszámolására. Az ilyen típusú feladat végrehajtásához kevésbé alkalmasak a hagyományos összefegyvernemi harc folyamán alkalmazott harckocsizó vagy gépesített lövész struktúrák, illetve a légierő sem képes hatékonyan tevékenykedni ilyen rejtett, nehezen megfogható, kicsi, gyors és mozgékony célpontok ellen. A leginkább *felderítő-diverzáns csoport felszámolásának fogalmával összefüggésbe hozható* terrorizmus elleni harc megvívására a könnyűlövész alakulatok a legalkalmasabbak, azok között is leginkább az ejtőernyős és a helikopteres légi mozgékony képességekkel bíró légideszant csapatok. Ilyen feladatra sikerrel alkalmazhatnak ejtőernyős vagy helikopteres légimozgékony csapatokat, mivel ezek igen gyorsan képesek lezárni egy-egy területet, képesek gyors és hatékony blokkolásra, bekerítésre és felszámolásra. Ezekre a terrorcsoportok felszámolására irányuló alacsony intenzitású műveletekre jellemzően külföldön kerül sor, olyan, az adott állam által nem megfelelően ellenőrzött területeken, mint például az afgán hegyvidék.

Ugyanakkor egyre markánsabban jelentkezik a katonai erő alkalmazása az állam belterületén végrehajtott terrorelhárító műveletekben, jellemzően a terrorcselekmény felszámolása területén, lakott településen belül. A légideszant alakulatok alkalmazása a NATO államok saját területén folytatott anti-terrorista harcában azért kap egyre nagyobb szerepet, *mivel ezeket a feladatokat a rendvédelmi szervezetek egyre inkább csak katonai erő bevonásával képesek ellátni*.¹²

A terrorelhárító alakulatok vizsgálata.

A terrorelhárító alakulatok összehasonlításánál három vizsgálati szempontot alkalmaztam. Egyrészt megvizsgáltam, hogy az összes terrorelhárító alakulat közül hány rendelkezik légideszant képességekkel. Másrészt figyelemmel kísértem, hogy rendvédelmi vagy katonai szervezeten belül hozták-e létre a terrorelhárító alakulatot. Végül megvizsgáltam, hogy a rendvédelmi szerveknél és a hadseregnél is létrehozott-e az adott állam terrorelhárító alakulatot. A vizsgált 36 terrorelhárító alakulatot – az ismertett vizsgálati szempontok alapján – négy csoportba soroltam be.

Az első csoportba azokat a terrorelhárító alakulatokat soroltam be, amelyeket az alkalmazó ország *a mélységi felderítő illetve különleges hadviselés egységeknél működtetnek*. Ilyen típusú terrorelhárító alakulatot 19 országokban hoztak létre. **(I. sz. melléklet)**

A második csoportba az első csoporttal azonos műveleti képességgel rendelkező terrorelhárító alakulatokat soroltam be, amelyeket az alkalmazó ország *a rendőrség vagy a csendőrség alárendeltségében tartja* ugyan, de teljes egészében *beolvasztották a légideszant alakulatok szervezetébe, vagy egyes katonai–belügyi állománnyal illetve szervezettel működtetik* azokat. Összesen 5 ilyen országot találtam. **(II. sz. melléklet)**

A harmadik csoportot a *rendőrség vagy csendőrség szervezeti egységeként* létrehozott terrorelhárító erő, amely részben vagy teljes egészében rendelkezik azokkal a légideszant képességekkel, amelyekkel a mélységi felderítő alakulatok. Összesen 5 ilyen országot találtam. **(III. sz. melléklet)**

A negyedik csoportba az olyan rendőrségi vagy csendőrségi terrorelhárító erőt soroltam be, amely *nem rendelkezik légideszant képességekkel, de az alkalmazó ország fegyveres erőin belül van egy vele párhuzamosan működő terrorelhárító alakulat, amely ejtőernyős vagy légimobil technikát alkalmaz*. Két ilyen alakulatot találtam. **(IV. sz. melléklet)**

Az ötödik csoport *rendőrségi vagy csendőrségi terrorelhárító erő, amely nem rendelkezik légideszant képességekkel*, és az adott ország csak erre az erőre támaszkodik a terrorizmus elleni harc területén. Öt ilyen alakulatot találtam. **(V. sz. melléklet)**

Következtetéseimet főként a csoportokba besorolható alakulatok számából vontam le, *megkísérelve a főbb szervezetfejlesztési trendek ok-okozati hátterének feltárását és a jelentősebb szervezeti modellek beazonosítását*.

Az angolszász modell: katonai erők alkalmazása a terrorelhárítás területén.

Az ejtőernyős mélységi felderítő alakulatok jellegükénél fogva alkalmasak a terrorizmus elleni harc belső megvívására is. A legjellegzetesebb – számos ország által mintaként követett – példa a mélységi felderítő és különleges hadviselés alapokra épülő terrorelhárító alakulatra az angol Különleges Légi Szolgálat. Az angol SAS elsődleges feladata az információgyűjtés és az ejtőernyős felderítő technikával végrehajtott mélységi felderítés, de a '70-es évek óta jelentős szerepe van az alakulatnak a terrorizmus elleni küzdelemben is. A SAS-on belül található egy Terrorista Elhárító Részleg is.¹³ Létrehoztak egy terrorista ellenes kiképző alakulatot, és különleges terroristaellenes csoportokat alakítottak ki a SAS-nál. Az Ausztrál SAS fő feladata szintén a mélységi felderítés, emellett 1978 óta a terrorelhárítás, amelyet az ezreden belül egy harcászati rohamcsoport végez, szoros együttműködésben a Nemzetközi Rendőrséggel. Ezt a csoportot speciális felszereléssel látták el, valamint kiképezték tűzok kiszabadítására, repülőgépek és más járművek elleni támadások kezelésére, illetve épületen belüli harcra. Az SAS terrorelhárító alkalmazására épülő „angol modellt” számos ország átvette, jellemzően a kulturálisan és politikailag közel álló társadalmak, mint például Ausztrália és Új-Zéland. Emellett számos Dél-Amerikai állam és egy sor, az angolszász–amerikai minták követését előnyben részesítő kelet-európai új demokrácia is az SAS-t tartja követendő mintának a terrorelhárítás területén.

Az angol modell mellett az amerikai fejlődési tendenciák már a hetvenes évek óta azt mutatják, hogy a napjainkban kiemelt fontossággal bíró terrorizmus elleni harc megvívásában egyre fokozódó szerepet kapnak a légideszant alakulatok.¹⁴ A közelmúltban, a szeptember 11-i terrortámadást követően látott napvilágot az Egyesült Államok védelmi miniszterének, Donald RUMSFELDnek az a javaslata, amely szerint a terrorizmus elleni harc felsőszintű koordinálását a Pentagon a Különleges Hadműveletek Parancsnokságára (SOCOM) bízna. Ehhez a parancsnoksághoz tartoznak olyan gyorsreagálású, légideszant képességekkel is bíró alakulatok, mint a Szárazföldi Haderő Különleges Rendeltetésű Erői (Zöldsapkások) Delta Force, amelyet már létrehozásakor SAS mintára terrorellenes feladatokra szántak,¹⁵ illetve a 75. Ranger Ezred. Kiemelten kezelik a terrorelhárító alakulatok együttműködését a titkoszolgálatokkal.

Az angolszász modell sikeressége ellenére az európai országok nem feltétlenül a hadsereg szervezetén belül hozták létre ilyen jellegű alakulataikat.

Az európai modell, rendvédelmi alakulatok a terrorrelhárítás területén.

Az angolszásztól eltérő modell szerint szervezték meg a *terrorizmus elleni harcot* az európai országokban. Németország, Franciaország, Norvégia, Hollandia és Olaszország a hetvenes évek folyamán azt a lehetőséget választották, hogy a terrorrelhárító alakulataikat a rendőrség, vagy a félkatonai jellegű csendőrség erőiből szervezik meg, azonban ezek az antiterrorista erők kivétel nélkül rendelkeznek helikopteres légimozgékony, vagy ejtőernyős képességgel. Németországban a GSG 9 antiterrorista csoportot a Német Szövetségi Határvadász Rendőrség kötelékén belül szervezték meg. Mozgékonyaságukat helikopterrel növelik, laktanyájukban 24 órás szolgálatot adnak, így képesek bármikor beavatkozni a terroristák elleni küzdelemben. Egyes alegységeik ejtőernyős képességekkel is rendelkeznek.¹⁶ Franciaország antiterrorista alakulatait a rendvédelmi testületekben a nemzeti csendőrségen belül szervezte meg.¹⁷ A csapaterős csendőrszázad egy szakasza különleges kiképzésű és fegyverzetű, a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harc céljából. A csapaterős századok mellett létezik még egy különleges rendeltetésű terrorrelhárító kommandó is a csendőrségen belül: egy ejtőernyős század, melynek feladata a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harc, előnye a légi mozgékonyaság és a mobilitás. Az egység egy része mindig 24 órás készenlétben van és helikopteres kiszállítással képes rövid időn belül megjelenni a terrorcselekmény helyszínén. Hollandiában a terrorizmus elleni harcot a csendőrség jellegű Maréchaussée testületén belül szervezték meg.¹⁸ A testület közös honvédelmi–belügyi alárendeltségben tevékenykedik, katonai rendészeti feladatai mellett jogosult nyomozati tevékenységre is. A terrorizmus elleni harc érdekében a Maréchaussée működteti a Speciális Biztonsági Feladatok Különítményét.¹⁹ A hetvenes években Olaszország is a csendőrség keretei között szervezte meg terrorrelhárító alakulatát.²⁰

A kilencvenes évekre azonban gyökeresen megváltozott az európai álláspont a terrorrelhárító alakulatok szervezésével kapcsolatban. Németország a GSG-9 határvadász-rendőri kommandó mellett 1995-ben hadseregén belül a mélységi felderítő alakulatok bázisán létrehozta KSK (Kommando Spezialkräfte) terrorrelhárító kommandót. Olaszország a toscanai 1. Carabinieri zászlóalját – és ezzel a terrorrelhárító erőket – beolvasztotta a hadsereg Folgore Ejtőernyős dandárának szervezetébe. Hollandia a Masréchaussée terrorrelhárító kommandó kiegészítésére már korábban létrehozta szárazföldi haderejénél a KCT (Korps Commandotroepen) terrorrelhárító kommandót, a tengerészgyalogságnál pedig a hasonló feladatú BBE (Bijzondere Bijstands Eenheid) különleges egységet. Norvégia szintén megerősítette Beredskaptrop rendőr-kommandóját a hadsereg FSK (Forsvarest Spesialkommando) különleges hadviselés egységével. Franciaország a csendőri egységek mellett további két terrorrelhárító kommandót hozott létre a nyolcvanas évek közepén, mindkettő rendelkezik ejtőernyős és légimozgékony képességekkel. Észtország, Lengyelország és Svédország eleve mélységi felderítő alakulataira alapozta a terrorrelhárítást.²¹

Hazánkban is az európai átalakulási folyamatokhoz hasonló elmozdulás tapasztalható a terrorrelhárító alakulatok szervezésének területén. *A Magyar Honvédség viszonylatában is megkezdődött a mélységi felderítő alakulatok feladatrendszerének közelítése a terrorrelhárító feladatokhoz.* A Magyar Honvédség egészét érintő Védelmi Felülvizsgálat már a 2002. évi prágai NATO csúcserőkezlet elveinek szellemében vetette fel egy hosszú távú haderő átalakítás szükségességét. Megállapítást nyert, hogy „a legutóbbi háborúk tapasztalata az, hogy nagymértékben megnövekedett a különleges egységek szerepe és jelentősége. Ezek az egységek méretükhöz és költségükhöz képest rendkívül jelentős eredményeket tudnak elérni.”²² Ennek alapján a 34. Bercsényi László Felderítő Zászlóalj bázisán felállításra kerül egy különleges műveleti zászlóalj, amely továbbra is az ejtőernyős légideszant harcéljárásait alkalmazva látja el feladatait, többek közt a *terrorizmus elleni harcra történő felkészülést. A közelmúltban együttműködési megállapodást írt alá a BM és a HM a terrorizmus elleni küzdelemben érintett egységek közös kiképzésének feltételeiről.* A BM Rendőrség Terrorrelhárító Szolgálat a túszenntéssel, a behatolással, combat lövészzettel illetve a kiemelt személyek biztosításával kapcsolatos tapasztalataikat adják át a mélységi felderítő alakulatoknak. A katonák az infrastruktúrát biztosítják az együttműködéshez, így például helikoptereket és az ejtőernyős kiképzést.

Összességében napjainkban tendenciájaként állapítható meg, hogy a terrorrelhárító alakulatokat az alkalmazó ország hadseregének szervezetén belül hozzák létre, a mélységi felderítő alakulatok bázisán. Ez összefügg a légideszant – helikopteres légimozgékony vagy ejtőernyős – képességgel, ami egyre inkább követelményként jelentkezik a terrorrelhárító tevékenységnél. A 36 vizsgált terrorrelhárító alakulatból konkrét légideszant képességekkel rendelkezik 29, ami az összes alakulat 80 %-a.

A vizsgált alakulatok közel 70 %-át működtetik katonai szervezeten belül. A katonai terrorelhárító szervezetek túlsúlyának egyik oka, hogy leginkább a hadseregnél állnak rendelkezésre a helikopterekkel, ejtőernyőkkel, és egyéb haditechnikai eszközökkel kapcsolatos üzemfenntartási és kiképzési feltételek, tapasztalatok. A haderő – az általa alkalmazott haditechnikai eszközök összetettségénél és mennyiségénél fogva – minden nagyobb szakterületen rendelkezik magasán kvalifikált mérnök-műszaki szolgálattal, technológiai-fejlesztési intézménnyel, hazai és külföldi beszerzésekért felelős intézményekkel, alsó és középszintű javítások elvégzéséhez szükséges javítóbázisokkal és szakszemélyzet-tel, raktárbázisokkal és repülőtéri infrastruktúrával, mint a rendvédelmi szervek.

A katonai terrorelhárító alakulatok létrehozásának okaként megjelölhető a túszejtéses bűncselekmény áldozatává vált saját állampolgárok kiszabadítása érdekében külföldön végrehajtott alkalmazás igénye is. Németország éppen ilyen megfontolásból hozott létre hadseregén belül is terrorelhárító alakulatot.²³ Nem említettem a tevékenységgel kapcsolatos jogi kérdéseket, a katonai erő belföldi és a rendvédelmi erő külföldi alkalmazásával kapcsolatos jogszabályi háttérrel, mivel ez egy külön előadás tárgya lehetne. Németország – és más országok is – azért szervezik meg a hadseregen belül is terrorelhárító erőiket, mert a rendvédelmi szervezeteknél tevékenykedő hasonló csapatok nem alkalmazhatóak külföldön. Katonai erő is csak akkor vethető be saját állampolgár kiszabadítása céljából, ha bebizonyosodik, hogy a külföldi állam, ahol a terrorcselekmény történt, nem képes, vagy nem szándékozik megszakítani a cselekményt. A nagyobb európai országok – mint például Franciaország, Németország, Olaszország – külön-külön létrehozta egy-egy terrorelhárító alakulatot a rendvédelmi és a katonai szervezeteknél is.

Elmondható, hogy a terrorelhárítás területén az európai modell napjainkra az angolszász mintákat követve a katonai erők – konkrétan az ejtőernyős mélységi felderítő alakulatok – alkalmazása illetve bevonása felé fordult. Ugyanakkor fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy ez nem egyfajta átállás egyik modelltől a másikra. Nem arról van szó, hogy az európai országok felszámolnák a rendvédelmi szervezeteknél létrehozott terrorelhárító alakulataikat, és helyette angolszász mintára a hadseregnél szervezik meg azokat, habár a szakirodalom egyes helyeken ilyen irányú szándékokról is említést tesz.²⁴ *Egy olyan szervezeti forma kialakulása tapasztalható Európában, ahol a már létező, a rendvédelmi szervezeteknél létrehozott terrorelhárító erő mellé létrehoznak egy katonai terrorelhárító csapatot is. A két csoport egymást támogatja a kiképzési feladatok végrehajtása folyamán, és mindkettő átadja a másiknak annak a területnek a tapasztalatait, ahol „erősebbnek” bizonyul. Ilyen együttműködés valósul meg például a BM Terrorelhárító Szolgálat és a 34. Bercsényi Felderítő Zászlóalj kijelölt százada között, amikor a légideszant harcéljárás technikáját a katonák oktatják a rendőri erők állományának, míg az épületbe történő behatolással kapcsolatos tapasztalataikat a rendőrök adják át a katonáknak.*

A terrorizmus elleni harccal és a terrorelhárító alakulatok szervezésével kapcsolatos, jelenleg tapasztalható tendenciák alapján elmondható, hogy annak megvívásában a légideszant fegyvernem részét képező ejtőernyős mélységi felderítő csapatokra hazánkban is kiemelt szerep vár. Mindez speciális, fegyverzetet és felszerelést igényel, melynek beszerzése, az eszközökkel kapcsolatos műszaki követelmények meghatározása külön elemzést igényel. [A rendvédelemből nem lehet és nem szabad számítani a militáns elemeket. (a szerk.)]²⁵

Jegyzetek:

¹ McNAB

² 1994/XXXVI. tv.

³ SZABÓ

⁴ Loc. cit.

⁵ Loc. cit.

⁶ KÖSZEGVÁRI: A terrorizmus elleni küzdelem tapasztalatai.

⁷ McNAB: op. cit.

⁸ MILLER–RIDEFORT

⁹ RYAN – MANN – STILLWELL

¹⁰ KARDOS

¹¹ PARÁDI: Apolgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. ; Idem: Le gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. ; Idem: Az európai rendvédelem története.

¹² KÖSZEGVÁRI: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai.

¹³ WHITE

¹⁴ RYAN – MANN – STILLWELL: op. cit.

¹⁵ MILLER – RIDEFORT: op. cit.

¹⁶ MURY – HOLNDONNER – FORRAY: A terrorizmus fenyegetésének vizsgálata a felderítésre gyakorolt hatás alapján.

¹⁷ DAVOLA: A francia tábori csendőrség.

¹⁸ Maréchaussée a csendőrség elődszervezete volt. Franciaországban keresztelték át először a Maréchaussée-t csendőrség-

gé. A példát követte az európai államok többsége, illetve már az új elnevezéssel importálták a szervezetet döntően a XIX. században. A Holland Királyságban azonban – szűkített hatáskörrel rendelkező szervezetként ugyan – de fennmaradt az eredeti elnevezés. (a szerk.)

ÖRY

¹⁹ DAVOLA: A Holland Királyság Maréchaussée testülete.

²⁰ MILLER – RIDEFORT: op. cit.

²¹ Loc. cit.

²² KARDOS: op. cit.

²³ Loc. cit.

²⁴ V. ö. 6. sz. jegyzettel.

²⁵ Kancsalul festett egekbe révedő téveszme az antimilitáns rendvédelem. A polgári fejlődés útjára lépő Magyarország rendvédelmének mindig voltak katonai elemei. Már a kiegyezés kapcsán, a Magyar Királyi Honvédség felállításakor felmerült a testület belső rend védelme érdekében történő bevetésének gondolata. Ezekre az alkalmazásokra abban az esetben került sor a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is – törvények által szabályozott módon – ha a rendvédelmi erők elégtelennek bizonyultak a rend helyreállítására. A honvédség csapatainak a rendvédelme érdekében való alkalmazása nyilvánvalóan karhatalmi tevékenység megvalósítását jelentette. A második világháború során pedig elsősorban az ejtőernyős diverzánsok és a volt Jugoszlávia területéről átszivárgó partizán csoportok ellen vetettek be katonai erőket a rend védelme érdekében. A magyar polgári rendvédelmi tradíciók része a militáns elem. A szerző tanulmányában ezen tradíciók aktualitásának ad hangot.

GALÁNTAI: 102., 107. p. ; PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. ; RAVASZ ; REKTOR

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

GALÁNTAI	— GALÁNTAI József: <i>A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.</i> Budapest, 1985, Kossuth.
KÖSZEGVÁRI: <i>A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai.</i>	— KÖSZEGVÁRI Tibor: <i>A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai.</i> I. köt. Budapest, 2003, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
MCNAB	— Chris McNAB: <i>A német ejtőernyős haderő képes története a II. világháborúban.</i> [German Paratroopers.] ford.: SZILÁGYI Béla, Debrecen, 2000, Hajja és Fia
MILLER – RIDEFORT	— David MILLER – Gerhard RIDEFORT: <i>Korszerű elit alakulatok.</i> Budapest, 1993, Kossuth.
REKTOR	— REKTOR Béla: <i>A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.</i> Cleveland, Ohio USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
RYAN – MANN – STILLWELL	— RYAN – MANN – STILLWELL: <i>A világ különleges katonai alakulatai.</i> Budapest, 2003, Ventus libro.
WHITE	— Terry WHITE: <i>A világ elit katonái.</i> Budapest, 1992, Zrínyi.

TANULMÁNYOK

DAVOLA: A francia tábori csendőrség.	— DAVOLA József: A francia tábori csendőrség. <i>Honvédségi Szemle</i> , LI. évf. (1996) 7. sz. 141–151. p.
DAVOLA: A Holland Királyság Maréchaussée testülete.	— DAVOLA József: A Holland Királyság Maréchaussée testülete. <i>Honvédségi Szemle</i> , LIV. évf. (1999) 8. sz. 140–146. p.
KARDOS	— KARDOS Gábor: A nemzetközi jog dilemmái és a terrorizmus elleni fellépés. In uő. (szerk.): <i>Válaszok a terrorizmusra.</i> Budapest, 2002, Stratégiai Védelmi Kutató Intézet.
KÖSZEGVÁRI: A terrorizmus elleni küzdelem tapasztalatai.	— KÖSZEGVÁRI Tibor: A terrorizmus elleni küzdelem tapasztalatai. In uő. <i>A nemzetközi terrorizmus elleni harc időszzerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdései.</i> Budapest, 2004, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. A tanulmány korábbi változata 2004-ben, Budapesten hangzott el a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem által szervezett „A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem.” címmel szervezett nemzetközi tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
MURY – HOLNDONNER – FORRAY: A terrorizmus fenyegetésének vizsgálata a felderítésre gyakorolt hatás alapján.	— MURY – HOLNDONNER – FORRAY: A terrorizmus fenyegetésének vizsgálata a felderítésre gyakorolt hatás alapján. <i>Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények</i> , VIII. évf. (2005) 2. sz. 111–120. p.
ÖRY	— ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. <i>Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)</i> , VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.	— PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. <i>Belügyi Szemle</i> , XXXVII.évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78-83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21-28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Le gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. — PARÁDI József: Le gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. [A magyar csendőrség szervezete és működése 1881-1914.] *Revue de la Gendarmerie Nationale*, (2002) 205. sz. 109-114. p.
- PARÁDI: Az európai rendvédelem története. — PARÁDI József: Az európai rendvédelem története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 89-90. p. A tanulmány korábbi változata 2003 nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Magyar Köztársaság Belügyminisztériumának Nemzetközi Oktatási Központjával közösen szervezett rendvédelem-történeti tudományos témájú nyári szabadegyetemén. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81-88. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- LEXIKONOK
- SZABÓ — SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi lexikon*. Budapest, 1995, Magyar Hadtudományi Társaság.
- JOGSZABÁLYOK
- 1994/XXXVI. tv. — 1994/XXXVI. tv. a rendőrségről

Mellékletek jegyzékeI. sz. melléklet

Terrorelhárító alakulatok a haderőben. 52

II. sz. melléklet

Rendvédelmi testületek által felügyelt terrorelhárító alakulatok a haderőben. 52

III. sz. melléklet

Terrorelhárítás a rendvédelmi testületeknél. 52

IV. sz. melléklet

Rendvédelmi testületek által felügyelt légideszant képességekkel nem rendelkező terrorelhárító alakulatok a haderőben. 52

V. sz. melléklet

Légideszant képességekkel nem rendelkező terrorelhárító alakulatok a rendvédelmi testületekben. 53

Terrorelhárító alakulatok a haderőben

fsz.	alkalmazó ország	terrorelhárító alakulat megnevezése
1.	Ausztrália	Taktikai Rohamcsoport a különleges Légiszolgálati Ezredben (SASR)
2.	Brazília	Terrorelhárító Különítmény az 1. Különleges Erők Zászlóaljban
3.	Chile	Unidad Terrorelhárító Egység
4.	Egyesült Államok	Delta Force és Task Force 11 terrorelhárító alakulatok
5.	Egyesült Királyság	Special Air Service (SAS) Terrorista Elhárító Részlegei
6.	Észtország	Különleges Műveletek Csoport
7.	Hollandia	KCT terrorelhárító egység a 11. Légimobil Dandáron belül
8.	Indonézia	81-es terrorelhárító különítmény
9.	Izrael	Golani, Tzhanhanin és Matkal mélységi felderítő századok
10.	Jordánia	SOU-17 Különleges Műveleti Egység
11.	Kanada	2. Összhaderőnemi Harci Kötelék
12.	Kína	12. Különleges Műveleti Egység
13.	Kolumbia	Lanceros terrorelhárító egység
14.	Lengyelország	GROM terrorelhárító egység az 1. Kommandó-ezred állományából
15.	Németország	KSK Különleges Erők Kommandó
16.	Norvégia	Forsvarest Spesilakommando katonai terrorelhárító egység
17.	Oroszország	Szpecnaz Alfa és Béta csoportjai
18.	Svédország	SSG Különleges Védelmi Csoport
19.	Új-Zéland	Különleges Légiszolgálati Század (SAS)

Forrás: David MILLER–Gerhard RIDEFORT: *Korszerű elit alakulatok*. Budapest, 1993, Kossuth.

RYAN–MANN–STILLOWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. Budapest, 2003, Ventus libro.

Rendvédelmi testületek által felügyelt terrorelhárító alakulatok a haderőben

fsz.	alkalmazó ország	terrorelhárító alakulat megnevezése
1.	Argentína	Sólyom Különleges Műveleti Egység a 601. Légideszant Zászlóaljon belül
2.	Kolumbia	Városi Különleges Erők Csoport
3.	Dánia	Aktions-Styrken rendőri terrorelhárító csoport és a Jagerkorpset mélységi felderítő század (együtt alkalmazzák)
4.	Olaszország	Gruppo Intervento Speciale (GIS) csendőr-kommandó a Folgore Ejtőernyős Dandár részeként tevékenykedő 1. Ejtőernyős Csendőrzászlóaljban (beolvadt)
5.	Dél-Korea	Nemzeti Rendőrség 868-as egysége hadsereg 707. Különleges Műveleti Zászlóalj (együtt alkalmazzák)

Forrás: David MILLER–Gerhard RIDEFORT: *Korszerű elit alakulatok*. Budapest, 1993, Kossuth.

RYAN–MANN–STILLOWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. Budapest, 2003, Ventus libro.

Terrorelhárítás a rendvédelmi testületeknél

fsz.	alkalmazó ország	terrorelhárító alakulat megnevezése
1.	Németország	GSG-9 terrorelhárító csoport és a Határőr Repülőcsoport
2.	Finnország	Osasto Karhu rendőrségi terrorelhárító csoport
3.	Franciaország	GIGN csendőrségi kommandó és a RAID rendőrségi kommandó
4.	Norvégia	Beredskaptrop rendőr-kommandó
5.	Magyarország	BM Rendőrség Terrorelhárító Szolgálat

Forrás: David MILLER–Gerhard RIDEFORT: *Korszerű elit alakulatok*. Budapest, 1993, Kossuth.

RYAN–MANN–STILLOWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. Budapest, 2003, Ventus libro.

Rendvédelmi testületek által felügyelt légideszant képességekkel nem rendelkező terrorelhárító alakulatok a haderőben

fsz.	alkalmazó ország	terrorelhárító alakulat megnevezése
1.	Svédország	ONI rendőrségi terrorelhárító egység
2.	Olaszország	Nucleo Operativo Centrale di Sicurezza (NOCS) rendőri terrorelh. Egys.

Forrás: David MILLER–Gerhard RIDEFORT: *Korszerű elit alakulatok*. Budapest, 1993, Kossuth.

RYAN–MANN–STILLOWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. Budapest, 2003, Ventus libro.

Légideszant képességekkel nem rendelkező terrorelhárító alakulatok a rendvédelmi testületekben

fsz.	alkalmazó ország	terrorelhárító alakulat megnevezése
1.	Ausztria	Cobra csendőr-kommandó
2.	Svájc	Stern tartományi rendőregység
3.	Japán	Különleges Rendőri Rohamosztag
4.	Dél-Afrika	SAPS Különleges Harci Kötelék
5.	India	Nemzeti Biztonsági Gárda

Forrás: David MILLER–Gerhard RIDEFORT: *Korszerű elit alakulatok*. Budapest, 1993, Kossuth.

RYAN–MANN–STILLOWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. Budapest, 2003, Ventus libro.

KÖVESI László
Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei

1998-ban megemlékeztünk arról, hogy 100 éve alakult meg első előd-szervezetünk a Fővárosi Rendőrök Nyugdíjpótló és Önszegélyező Egyesülete. A mai visszaemlékezésre az okot saját szervezetünk 10 éves működése adta. Remélem, egyszer majd utódaink a 100 éves évfordulót fogják majd ünnepelni. Hiszen rendőrség mindig lesz.

Az állami szolgálatot végzők körében már az 1700-as években szabályozott formában léteztek Magyarországon a munkaképes kor utáni gondoskodás bizonyos formái. Az uralkodó kegydíjat ítélte meg az erre alkalmas személyeknek. A legszervezettebb formában a katonák ellátását oldották meg. Az agg, vagy enyhébben rokkant katonák az állami, vármegyei hivatalokban, vagy a helyi önkormányzatnál vállalhattak munkát, melyért ellátást és némi anyagi juttatást kaptak. Az erre alkalmatlanok, vagy valamilyen okból ellátatlanok részére invalidus házakat építettek. Ott szinte laktanyai életet éltek és teljes ellátásban részesültek. A társadalom többi területein inkább az azonos helyzetben lévők szolidaritása, illetve az előrevetített gondoskodás vált általánossá. Gondoljunk a céhek, munkások, bányászok önszegélyező szervezeteire, egyleteire.

Az állami köztisztviselők betegségelezését és nyugellátását átfogó módon a XX. század elején törvénnyel szabályozták.¹ Kisebb változtatásokkal ez a jogszabály volt érvényben a II. világháború végéig. Ezt a szolid mértékű ellátást egészíthették ki a biztosítók. A nehéz helyzetbe került állami alkalmazott, illetve családja teljesebb körű ellátására, anyagilag megalapozottabb segítségére adtak lehetőséget az önszegélyezés különböző formái.

A rendőrség őrszemélyzete körében eleinte ez temetkezési egyletként szerveződött már 1889 óta NACSA Lőrinc rendőr őrmester kezdeményezésére. Indoka az volt, hogy a kevés fizetés nem tette lehetővé a családnak pénz tartalékolását, ezért a temetést anyagilag nem tudták állni. Ugyanakkor az elhunyt rendőr társadalmi megbecsüléséhez méltóan kellett gondoskodni a temetésről és az özvegyről, az árvákról. 1896-tól indult meg a szervezés egy teljesebb körű nyugdíjpótló egyesület létrehozására. 1911. október 1-én alakult meg az őrszemélyzet **Budapesti m. kir. Állami Rendőrök Nyugdíjpótló és Önszegélyező Egyesülete**.²

Budapest székhellyel 1898-ban kezdte meg működését a **Magyar Királyi Rendőrség Tisztikárának Nyugdíjpótló és Önszegélyező Egyesülete**. A kormány 500 Ft-os adománnyal lépett az alapítók közé.³

A budapesti állami detektívtestület megalakításának tízéves jubileuma alkalmából 1895-ben segítő együletet szándékoztak létrehozni, de megegyezés nem jött létre. Ezért SALY Károly rendőrtanácsos **Detektív Segélyalapot** szervezett. A hét év alatt összegyűlt 1043 koronát átadta a hivatalosan 1902. január 31-i hatállyal megalapított **Detektívtestületi Nyugdíjpótló Egyesületnek**.⁴ Figyelemre méltó adat, hogy a jóváhagyásra felterjesztett alapszabályt a Belügyminisztérium csak 1911. december 23-án küldte vissza.

Ezeknek a testületeknek már a neve is utalt a fő tevékenységre, a viszonylag kisösszegű állami nyugdíj kiegészítését, „pótlását”. Az egy természetes önfejlődés eredménye lett, hogy az egyre gyarapodó pénzalap lehetőséget adott a segélyezés más formáinak kialakulására, bevezetésére. Ilyen volt az özvegyek nyugdíjának kiegészítése, a még aktív szolgálatot ellátók és családjuk anyagi megsegítése.⁵

Minderre az alapot az adta, hogy egyrészt az egyesületbe önként belépő tagok aktív időszakukban havi tagdíjat fizettek. Másrészt az egyesület nem csak kezelte a pénzt, hanem gazdálkodott vele, befektetéseket eszközölt szigorú ellenőrzés mellett.

Az egyesületi tagság megoszlott: voltak alapító, rendes, nyugdíjas, pártoló és tiszteletbeli tagok. A rendes tag az lehetett, aki a rendőrség állományában esküt tett és tényleges szolgálatot teljesít. A tisztikar nyugdíjpótló egyesületében a fogalmazók, a felügyelők, a rendőrorvosok, állatorvosok, a számvevők és a kezelők lehettek tagok. További követelmény volt a 45 év alatti életkor. Ha a jelentkező idősebb volt, csak úgy vették fel tagnak, ha hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolta kifogástalan egészségi állapotát és vállalta, hogy legalább 45 éves koráig visszamenőleg az évi 5 %-os kamattal növelt tagsági díjat befizeti.

Az egyesületek az alábbi szolgáltatásokat nyújtották:

1. nyugállományba helyezés, vagy munkaképtelenné válás esetén nyugdíjpótlék kifizetése;
2. a rendes tag özvegye a nyugdíjpótlék 50 %-át igényelhetette;
3. a vagyon nélkül elhalt tag árvái részére segélyt folyósíthattak;
4. a rendes tag kérhetett pénzkölcsönt rövid lejáratú személyi kölcsön, vagy törlesztéses kölcsön formájában;

5. temetkezési segítyt nyújtottak a rászorultaknak.

Látható, hogy voltak alanyi jogon járó juttatások és voltak, amelyek kérelem, vagy rászorultság alapján voltak kifizethetők. Az anyagi jellegű tevékenységen túl célul tűzték ki az egyesületek a tagok erkölcsi és anyagi érdekeinek elősegítését, a társas szellem erősítését és a szakmai művelődést. Ez azért volt vállalható, mert a rendőrség területén más típusú érdekvédelmi szervezet nem működhetett.

Betekintve az egyesületek működésbe, azt tapasztalhatjuk, hogy demokratikus vonások jellemezték. Az irányítást a közgyűlés, a választmány, a tisztikar és a felügyelő bizottság látta el.

A közgyűlést a rendes tagok összessége alkotta. A minden fontosabb kérdésben itt határoztak. A választmány a tisztikar egyesület esetében 15 rendes és 6 pótagból állt. Ők intézték a folyamatos ügyeket, döntöttek a kérelmek ügyében és végrehajtották a közgyűlés határozatát.

A tisztikart a díszelnök, az elnök, alelnökök, titkár, jegyző, pénztárnok, könyvelő, ellenőr gondnok, ügyész, matematikai szakértő alkották. A díszelnököt miniszteri osztályfőnökök, rendőrfőkapitányok, rendőrfőparancsnokok és helyetteseik köréből kérték fel. A matematikai szakértő tanácsokat adott a biztosítások, kölcsönműveletek és befektetések ügyében.

A felügyelő bizottság feladta napjainkig változatlan. A tisztikar egyesületében 7 rendes és 4 pótagból állt.

Néhány részadatot találtam az örszemélyzet egyesülete működéséről. Azoknak a tagoknak, akik megalakuláskor – 1911-től – fizették a tagdíjat, halála esetén az özvegy „végkielégítésként” 400 koronát kapott. Akik később léptek be, 250 koronára voltak jogosultak. Azért döntöttek így, mert a pénzalap nem tette lehetővé a havi járulék kifizetését. Az első világháború anyagi veszteségei miatt 1916. október 1-től a várakozások ellenére csökkenteni kellett a jogosultak nyugdíjpótlékát. Az alapító tagok esetében ha 5 évi szolgálattal és 5 éves tagsággal rendelkeztek, évi 120 koronát fizettek ki nyugdíjba helyezésüket követően. Az örszemélyzetnek volt temetkezési egyesülete is. Az egyesület gondoskodott az eltemetetésről, a sír rendbehozataláról, fennmaradó összeggel az özvegyet és árvákat segítézték. Ez a keret 500, később csak 400 koronát, vagy kevesebbet tett ki, a tagok függvényében. Ennek alapját a tagok havi 20 filléres tagdíja adta.⁶

Az első világháború első évében több olyan kezdeményezést tett az egyesület, amely a rendőrök ellátását törekedett javítani: rendőri közétkezdét és ehhez beszerzési csoportot működtettek, házilagos lábbeli javító üzemet létesítettek.⁷

A megalakulást követő években nem kellett nyugdíjpótlékot kifizetni, így jelentős összegű vagyon halmozódott fel. Ezt hadikölcsönre fordították, mely a háború végére elértéktelenedett. 1922-től kezdett az egyesület anyagi helyzete rendeződni. Ezt elősegítette az is, hogy az 1920-ban kiadott Béke almanach eladásából befolyt pénz az egyesület pénztárába került.

A VI/a. sz. rendőri alosztály keretében működött az **Országos Rendőrlegénységi Biztosítási Alap**, az ORBA, melynek rendeltetése volt betegbiztosítási feladatok ellátása.⁸

1923-ban a rendőrség két egyesülete (tisztikar és őrtestület) összeolvadt. Közel 7 000 tagja volt.

1937-ben az egyesületnek már csak rendes tagjai lehettek. Budapesten a VI. kerület Andrássy út 68. sz. alatt működött az irodája. 1943-ban a Magyar Királyi Rendőrség Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete a Budapesti Rendőr-főkapitányság épületében az V. kerület Ferenc József tér 8. sz. alatt a II. emelet 121. sz. helyiségben működött.

Az egyesület működését az 1938-tól belügyminiszteri engedély tette lehetővé.⁹ A felügyeletet a Magyar Királyi Belügyminisztérium látta el.

Az egyesület 40 éves fennállásáról megemlékező 1939. évi tisztújító közgyűlésen megválasztott vezetőség tagjait egy tablóról leolvashatjuk. Sajnos más iratot – néhány belépést igazoló díszoklevél, igazolvány kivételével – nem találtam.

Egy 1941-es adat szerint a havi tagsági díj az életkortól függően progresszív volt: 21–24 éves korig = 4 pengő, 25–29 éves korig = 5 pengő, 30–34 éves korig = 6 pengő, 35–39 éves korig = 7 pengő, 40–44 éves korig = 8 pengő, 45–49 éves korig = 9 pengő, 50 évtől = 10 pengő.

Jegyzetek:

¹ 1912/LXV. tc.

² *Béke almanach*:91. p.

³ VÉCSEY: 34. p.

⁴ VÉCSEY: op. cit.

⁵ Az kétségtelen ugyan, hogy az egyesületek az önszervezés elvén működtek és a nyugdíjasaik számára támogatást biztosítottak. Az azonban tárgyi tévedés, hogy az állami nyugdíj kis összegű lett volna. Az állami alkalmazottak ellátásának az alapelve ugyanis az volt, hogy az állam köteles foglalkoztatottai számára a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételeket biztosítani. Ezen alapelv ugyanúgy vonatkozott a nyugdíjasokra, mint az aktívakra. 35 éves szolgálati idővel nyugdíjba vonulók fizetésük 100 %-át kapták nyugdíjként és lakbértámogatást is kaptak, amely a lakbér teljes összegét fedezte.

te. Az állami alkalmazott nyugdíjba vonulásával nem került kedvezőtlenebb anyagi helyzetbe, mint aktív korában. Ez alól csak abban az esetben volt kivétel, ha a 35 éves maximum szolgálati idejénél korábban ment nyugdíjba. A nyugdíj kiszámítás ugyanis – a fegyveres testületek tagjainál – úgy történt, hogy az első öt év után – a melyet 10 évnek ismertek el – fizetésének 40 %-ára volt jogosult az állami alkalmazott. Ezt követően minden leszolgált év után 2 %-kal nőtt a nyugdíja. Ily módon 35 éves szolgálati idővel, fizetése 100 %-val mehetett nyugdíjba. Ennél tovább viszont senki sem maradhatott nyugdíjnövelő hatású jogviszonyban. (a szerk.)

PARÁDI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. ; PARÁDI: *Die Verhältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie*. ; PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.

⁶ *Béke almanach.*: op. cit.

⁷ Loc. cit.

⁸ 171 043/1938. BM. r.

⁹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Die Verhältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie*. — PARÁDI József: *Die Verhältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie*. [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél.] Berlin, 2008, Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 19. p. /Beiträge aus dem Fachbereich 3 der Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 68./ A tanulmány korábbi változata 2008. V. 28-án Berlinben hangzott el az Európai Unió ERASMUS-oktatási programjának a keretében megvalósított professzori mobilitás során a Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin BA képzés keretében tanuló hallgatói számára. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

TANULMÁNYOK

- PARÁDI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. — PARÁDI József: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *RTF. Főiskolai Figyelő Plusz*, IV. évf. (1993) 1. sz. 130–136. p.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 57–87. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11–12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY

VÉCSEY

- VÉCSEY Leo (szerk.): *A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubileumi albuma 1886-1926*. Budapest, 1927, Magyar Királyi Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Önszegélyező Egyesülete.

LEXIKON

Béke almanach.

- *Béke almanach*. Budapest, 1920. Állami Rendőrök Nyugdíjpótló és Önszegélyező Egyesülete.

JOGSZABÁLYOK

1912/LXV. tc.

- 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.

171 043/1938. BM. r.

- 171 043/1938. BM. r. a Magyar Királyi Rendőrség Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete tárgyában.

NAGY György Határórség 1957–2007

Egy fél évszázad egy emberöltő. Mi, akik a történelem során több, utoljára a Határórség nevet viselő szervezet tagjai voltunk oly gonddal őrizzük emlékeinket, hogy a valós történelmi jelleg könnyen elveszhet. Az adott társadalmi, kulturális, politikai környezet időn és téren keresztül összekapcsol bennünket elődeinkkel. Szervezetünk története emberek története, amely spirituális potenciállal rendelkezik. A határórség funkciójából következően a honvédségtől eltérő, sajátos habitusú testületként működött. Míg az előbbi az elmúlt fél évszázadban Magyarország területén szerencsére csak virtuális ellenséggel rendelkezett, mellyel a gyakorlótéren küzdött meg, addig a Határórség – más rendvédelmi testületekhez hasonlóan, békeidőszakban is – valós feladatokat valósított meg. Ez a tény egy sajátos közösséget teremtett, amely valamennyi állománycsoportra kiterjedt. Igen, mi HATÁRŐRÖK voltunk!

A magyar határőrizetre ható nemzetközi és hazai politikai események.

Az 1956. évi szabadságharc után a nemzetközi és belpolitikai feszültséget a kiteljesedő enyhülés évei követték,¹ amely folyamat az 1975. évi a Helsinki Egyezmény és az 1979. évi széleskörű vízumkényszer megszüntetésével erősödött meg. Az 1980-évek jelentős része alapvetően nyugalmasan, a nemzetközi kapcsolatok bővülésével telt el. Azt követően a közel-keleti, és a környező országokban kialakuló belső feszültségek az országok felbomlása, a háborús események illegális migrációs hatásai követtek, melyek közül a Szovjetunióban 1987-től kezdődő és felbomlással végződő megújulási törekvések valamint a délszláv válság elhúzódó hatásai emelkedtek ki.

A kettős, szigorító és könnyítési igények együttes hatására a hazai nyitás, 1988-ban kezdődött a „világútlevél” bevezetésével, majd 1989-ben az 1951. évi Genfi Menekültügyi Konvencióhoz csatlakozással, a külföldre utazás szabályainak liberalizálásával, az államhatárhoz kapcsolódó jogszabályok demokratikus szellemű átírásával,² végül pedig a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárai számára a határok megnyitásával, illetve a romániai forradalommal zárult.³

Minden hazai eseményt felülmutat, az 1990. évi, a rendszerváltó országgyűlés, melynek nyomán sok országgal széleskörű vízumegyezmények kötésére, valamint a 12 hónapos sorkatonai szolgálati idő bevezetésére került sor.

A szervezet egészére rányomta bélyegét a hazai rendszerváltás után kialakult új társadalmi rend, a megváltozott nemzeti elkötelezettség hatására kialakult jogi, anyagi, személyi feltételrendszer.⁴

Ausztria 1995. május 26-án a Schengeni Egyezményhez csatlakozott. Ausztriával közös határszakaszunk Európai Unió külső határává vált.

A délszláv válság kapcsán a konfliktuskezelési feladatok tömegét látta el a Határórség eredményesen, melyben jelentős szerepet játszott a viszonylati parancsnokság, valamint az alkalmazott zászlóalj-törzsek, határvadász századok.

Új törvény született 1997-ben a Határórségről és a határőrizetről.⁵

Kidolgozták az Unió csatlakozási koncepciót.⁶

Magyarország 2004. május 1-én csatlakozott az Európai Unióhoz. A módosított Alkotmány alapján 2005. január 1-től megváltozott a Határórség jogállása.

Az EU-hoz történt csatlakozás után az ország folytatta a felkészülését a schengeni tagság követelményeinek teljesítésére. Megalkották az új, úgynevezett biometrikus útlevélcsaládot.

A szervezet változásai:

A feszült nemzetközi és belpolitikai körülmények között 1957-ben újjászervezték a fegyveres erőket és testületeket. A Határórséget is átszervezték. A BM. Határórség megnevezés helyett a parancsnokság elnevezése 1957 júniusától Határórség Országos Parancsnokságra változott.⁷ A tíz határőrkerület – amelyek 1959–1970-ig működtek, valamint az 1975-től létrehozott Győri önálló zászlóalj és a tizennyedik kerület soproni székhellyel – évtizedekig stabil állománnyal, kisebb területi módosításokkal tevékenykedett. Ehhez a struktúrához kapcsolódott 1985 novemberétől – a Férihegy II. terminál átadása után – a budapesti határátkelőhely, amelyet a határforgalom dinamikus emelkedéséből fakadóan, 1990-ig erőteljesen fejlesztettek.⁸

Ezt a stabilitást 1990-től permanens – pozitív és negatív elemeket egyaránt tartalmazó – változások sora követte. (nyomsáv, határsáv megszüntetése, elektromos jelzőrendszer lebontása stb.) Közben meg kellett őrizni a szervezet intaktságát, készen állva a szomszédos országokban vagy azon kívül kialakuló, hazánkra is ható feszültségek következményeinek kezelésére. Az államhatárt egyre erősebb, összetettebb és kiszámíthatatlanabb hatások érték, amelyek elsősorban a határon túl keletkeztek, s be-

fele hatottak. Készen kellett állni határőrizeti szükséghelyzet bevezetésére. Felerősödött a migrációs nyomás, a terror veszélyeztetettség. A határőrség viszonylati parancsnoksága az alkalmazott zászlóalj-törzsekkel, határvadász századokkal eredményesen látta el feladatait.

Az érintett határátkelőhelyek végrehajtották az UNPROFOR kontingensek, a katonai ellenőrző csoportok átléptetését, érvényesítették az ENSZ embargóból következő feladatokat.

1996. szeptember 1-től megkezdődött a 9 hónapos sorkatonai szolgálati időre történő átállás.⁹ A Határőrség rendszeresített sorállományú státusai száma ez évben már csak 8 177 fő volt.

A rendszerváltással a határőr kerület, őrs, FEP elnevezések igazgatósággá, határőrizeti és határforgalmi kirendeltségekké változtatásával megkezdődött a sorozott állomány kivonása, végső stádiumában az összevonásokkal a határrendészeti kirendeltségek felállítása. Ausztria schengeni tagsága szervezeti korrekciókat vont maga után. A szakmai tevékenységet szabályozó hatálytalanított jogforrások helyett az újak kiadásának elhúzódása, késése, elmaradása fokozta a bizonytalanságot, negatívan hatott a határozott intézkedések kiadása tekintetében.

Az Európai Unióhoz csatlakozás után a határőrség folytatta a felkészülést a schengeni tagság követelményei teljesítésére.

Mindezekkel a körülményekkel, és a sorozott állomány szolgálati idejének ötven év alatti 27 hónapról fokozatosan kilenc hónapra csökkentésével, a hivatásos, rendészeti szervezetté átalakításig és a deregulációig, tartó folyamattal, amely az önállóság megszüntetéséig tartott az egész állománynak meg kellett küzdenie.¹⁰

A feladatrendszer

Az 1970-es évek harmadik harmadáig a feladatrendszert, így a szakmai tevékenység meghatározó részét a klasszikusnak mondható határőrizeti eljárások és tevékenységek jellemezték. Azt követően irányult a figyelem a határforgalom ellenőrzésre.¹¹ A figyelmet a délszláv válság időlegesen részben visszavetette és a katonai határőrizet felé terelte. A helyzet normalizálódását követően, a fejlesztések hatására az eljárások korszerűsödtek, s már a rendészeti jelleg széleskörű alkalmazásának szükségessége került előtérbe. Megvalósulását a szakmai viták, és a jogalkotás lassúsága hátráltatták.¹²

A vezető állomány szemlélete

Elgondolkodtató, vajon milyen lehetett a vezető állomány szemlélete, hiszen a Határőrség felső- és középszintű vezető állományának meghatározó többsége, akik a hetvenes évek végéig szolgáltak ilyen beosztásban, a negyvenes évek végén, az ötvenes években szereztek tiszti rendfokozatot, és kaptak katonai, illetve határőr szakmai felkészítést.

Felsőfokú képzésükben is ilyen tartalom dominált. Az őket azonos beosztásban követők felkészítése is egyoldalúnak, örzésközpontúnak tekinthető, mint ahogy ez a szakmai felkészítés jellemezte a nyolcvanas évek elejéig a testület személyi állományának oktatását, amikor a katonai képzés aránya fokozatosan csökkent, a határőrizeti tartalmú ismeretanyag aránya pedig emelkedett.

Ebben az időben a szervezethez került és azonos végzettséggel rendelkezők jelentős részét már a hetvenes évek elején felváltották a főiskolát végzett fiatalok, de túlnyomó többségük továbbra is határőrizet-centrikus felkészültséggel.

Ez a felkészítés csapat- és törzsvezetési ismereteket adott, amely a sorállománnyal való feladatellátással operált. Közülük csak azok szereztek tapasztalatokat a nagyobb létszámú hivatásos és polgári állomány vezetésére, irányítására, akik a FEP-ekre kerültek vezetőnek. Mindezek jelentős mértékben határozták meg szemléletüket, s nehezítették meg az átállást az évtizedekig alkalmazott katonai határőrizetről a rendészeti tevékenységre.¹³

A feladatok végrehajtása.

A feszült nemzetközi és belpolitikai körülmények között 1957-ben újjászervezték a fegyveres erőket és testületeket és a Határőrség 1957. március 1-től újra a Belügyminisztériumhoz került. A tömeges „disszidálási” hullám miatt 1957. év elején, a nyugati határon újratelepítették az aknazárat, a déli határon, pedig február 2-től visszaállították a határőrzetet.

A tiltott határátlépések – akkori kifejezéssel a határsértések – száma az 1956–1957-es menekültáradat, majd a visszatérők hullámai után csökkent. Ezekben az években a tiltott határátlépést elsősorban a magyar állampolgárok kísérelték meg.¹⁴ Gyakoriak voltak a többnapos, nagy erőket igénybevevő határőr razziák. A lakosság azonban egyre aktívabban segítette az államhatár őrzését, hozzájárulva a határőrség eredményességéhez.¹⁵

A technikai eszközöket folyamatosan korszerűsítették. 1961-ben a dobtáras PPS géppisztolyokat Kalasnyikov gépkarabélyra cserélték. GAZ terepjárókat és IFA tehergépkocsikat kapott a szervezet. Az Amfibiát 1963-ban rendszeresítették. A nyugati határon 1965–1970 között az aknamezőt fokozatosan felváltotta az elektromos jelzőrendszer.¹⁶

A nemzetközi helyzet barátságosabbá válását jelezte, hogy a határforgalom gyarapodott. Döntően a Varsói Szerződés országaival közös határon nőtt a határforgalomban résztvevők száma, de a soproni és szegedi ünnepi játékok idején a jugoszláv és osztrák határon is. Az előbbihez hozzájárult a közös ellenőrzés fokozatos bevezetése és az 1958-ban rendszerbe állított útlevéllap, amely a szocialista országokba utazás alkalmával váltotta ki az útlevelet, és a személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes. 1964. október 1-től a nagyobb határátkelőhelyekre Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) kirendeltségeket telepítettek meggyorsítva a vízumkiadást. A dinamikus forgalomnövekedéshez, az átkelőhelynyitásokhoz hozzájárult a Jugoszláviával 1966-ban kötött vízumegyezmény, később az 1970-es román–magyar kishatárforgalmi egyezmény.

A határforgalomban forgalomnövekedést csak egy rövid időre fogta vissza a Varsói Szerződés csehszlovákiai beavatkozása, amikor 1968. augusztus 20-tól a Határőrség érintett alegységei a csehszlovák határőrizeti szerveket semlegesítették, s október végéig e határszakaszon utazási korlátozásokat vezettek be. Új feladatot jelentett 1970-ben, hogy határátkelőhelyeken a vízumkiadást a Határőrség hatáskörébe utalták.

A BM Határőrség történetében az 1971–1989 közötti közel két évtized, a forgalom ellenőrzés, és annak hatékonyabbá, biztonságosabbá, gyorsabbá változtatása jegyében telt el.

1971-ben törvénnyel módosították a Határőrség szervezetét.¹⁷ A FEP-ek állománnytáblájától törölték az útlevélkezelő csoportvezetői és a főútlevélkezelői beosztásokat.

Az ok a szervezet racionalizálása. De a forgalom növekedésének üteme a vártnál dinamikusabban emelkedett. Míg 1957-ben 1,2 millió határátlépést regisztráltak a határátkelőhelyeken, addig 1967-ben már 12,3 milliót. A forgalom emelkedésének üteme ezután sem csökkent. Sőt 1971-ben 15,8 millióra, Helsinki szellemének köszönhetően 1978-ra 47,8 millióra növekedett.¹⁸ Ilyen növekedési ütemet hivatásos állomány beállításával nem lehetett követni. A gyorsítás lehetőségét a sorozott állomány jelentősebb mértékű bevonásában látták a vezetők. A hegyeshalmi FEP-en 1971-ben, Kőszegen és Sopronban 1972-ben, végül 1973-tól valamennyi FEP-en alkalmazták a „baráti” határszakaszokon bevált segédútlevélkezelőket, akinek megnevezése ez utóbbi időponttól sorállományú útlevélkezelőre módosult.¹⁹ Képzésükre a csornai kiképzőbázist szakosították. A FEP-eken 1979-ben már az őrsökről elvont közel ezer sorhatárőr teljesített szolgálatot.²⁰

Gyors ütemben állítottak fel új FEP-eket: 1965-ben 24, 1980-ban már 35 működött. Közülük 11 több, 2–3 átkelőhellyel rendelkezett. A régiakat folyamatosan bővítették. A folyamatos technikai fejlesztés ellenére, a totális biztonságra törekvés közben az ellenőrzési módszerek alig változtak, így az átléptetések terén a várt gyorsulás nem következett be.

Az 1970-es évek második felétől csökkent a fegyver- és lőszercsempészet, ám továbbra is nőtt a hamisított úti okmányok használata, sőt már előfordult kábítószer-csempészés is és az őrsök határszakaszain is folyt az embercsempészet. A magyar állampolgárságú határsértők száma 1972-től fokozatosan csökkent, de nőtt a külföldi, főleg román és NDK állampolgárok aránya, illetve a külföldi embercsempészek száma. A nyugati határ őrséin az elektromos jelzőrendszer jelzésire nem volt ritka az évi 300–400 riasztás. Az illegális határátlépési kísérletek növekedése és az átcsoportosítások a technikai fejlesztés ellenére jelentősen megterhelték a személyi állományt.

Fejlődött a kommunikációs eszközrendszer, az átkelőkön a géptávírókat kiszorította a telefax, s 1976-tól az úgynevezett kisszámítógépes rendszer telepítésével az elektronika is megjelent. Ez utóbbi üzemeltetésére a Határőrség – miközben az országban már mindenütt leépítés folyt – létszámfejlesztési lehetőséget kapott.

Jelentős változások képét vetítette előre az 1979. január 1-én életbe lépett a magyar-osztrák vízumkényszer megszüntetéséről szóló, 1978. május 5-én aláírt kormányközi egyezmény.²¹

A határforgalom növekedést mutató tendenciája könnyítéseket igényelt az ellenőrzés terén. De nálunk is érzékelhetővé váltak az 1980-as évektől a külföldön egyre erőteljesebben jelentkező terrorcselekmények, továbbá az ingatag közel-keleti helyzet és az iraki–iráni háború legális és illegális migrációt generáló hatása. Mindez újabb feladatokat, szigorítást, erő- és eszköz-átcsoportosítást, további technikai fejlesztéseket igényelt. A csernobili atomerőmű-szerencsétlenség is fokozta a Határőrség leterheltségét: a 42 határátkelőhelyen végzett sugársszint mérésbe 672 főt vontak be.

A határforgalom 1988-ban már 62,2 millió volt, vagyis 6 év alatt megduplázódott. Új útleveleket és úti okmányt rendszeresítettek. Hiába újultak meg azonban az útlevelek, a külföldre történő utazás-

hoz kiutazási engedélyre volt szükség, amit külön bebélyegzés formájában adtak meg, a „nyugatra” utazáshoz pedig csak az úgynevezett valutaigérvény birtokában.

Határórség a rendszerváltás után

Az 1989-es év történelmi sorsfordulót jelentett az ország és a Határórség életében. A Határórség országos parancsnoka még 1988-ban korlátozta a járőrök fegyverhasználatát: a menekülő határsértő ellen már a nyugati határon sem lehetett fegyvert használni.

A határmenti korlátozások felszámolása és a romániai belső helyzet a határsértők számának jelentős növekedésével járt. 1989 júliusig a határőrök 5 000 – többségében román és kelet-német – határsértőt tartóztattak fel. Az év második felében az utóbbiak határsértési kísérletei tömegessé váltak, ráadásul nőtt az erőszakos esetek száma is. Az augusztusban Fertőrákos térségében tartott páneurópai piknik alkalmával több száz NDK-állampolgár jutott át Ausztriába. Előfordult, hogy a nyugatra igyekvő határsértők a járőrt megtámadták.

Az egyre feszültebbé váló helyzetben a kormány döntött a nyugati határátkelők szeptember 11-i megnyitásáról az NDK-állampolgárok előtt. Az 1989 decemberi romániai népfelkelés idején a Határórség – rendőri erők bevonásával – megerősített szolgálatot látott el az érintett határszakaszon, valamint átsegítette azon a segélyszállítmányokat.

A nyugati határszakaszon az addigra már elavult Sz-100 elektromos jelzőrendszer (a „vasfüggöny”) lebontása 1989. május 2-án elkezdődött és 1990 októberében be is fejeződött. Továbbá a határsávi korlátozások feloldására is sor került.

A terület tisztjei 1990. december 18-án letették az esküt a Magyar Köztársaság alkotmányára. Ezzel megkezdődött a Határórség gyökeres átalakításának folyamata, amely a megszüntetéséig tartó folyamata.

Az ország migrációs szempontból a tranzit ország mellett „puffer” országgá vált. A határórség a gyorsan változó helyzethez, körülményeihez rugalmasan igazodott. Megőrizte működőképességét, gyorsította a megváltozott biztonsági rendszerbe történő integrálódását. A szervezet és tevékenység korszerűsítésére számtalan tervet készült.²²

A déli határszakaszon bekövetkezett harci cselekményekre tekintettel több határátkelőhely forgalmát időlegesen szüneteltetni kellett, ezzel a romániai irányra terelődött át a tranzitforgalom.

A vezetés úgy ítélte meg, hogy az új határőrizeti rendszer sem nélkülözheti a sorállományt a tömeges migrációs nyomás esetén. Ezért védelmi eszközökkel történő megerősítéssel 1991 novemberében akciósorozatokot állítottak fel. A környezetünkben kialakult helyzet szükségessé tette a Határórség védelmi feladatokra történő fokozottabb felkészítését. Ennek érdekében a déli határ megerősítésére került sor. Felkészültek az államhatár fegyveres védelmére és határrendészeti feladatok ellátására

Mindezek ellenére a régi, totális ellenőrzési rendszer nem volt beilleszthető egy demokratikus társadalmi rend értékei, normái közé. Nem volt szükség az addig alkalmazott túlbiztosításra. Gyakorlatilag ugyan féloldalasan, de elkezdődött a szervezet rendészeti szervezetté alakítása.²³ Az országos parancsnokságon 1992. március 1-gyel rendészeti és szervezési főigazgatóságot és a gazdasági igazgatóságot állítottak fel. Az év folyamán három alkalommal történt állománytábla módosítás. Befejeződött valamennyi határforgalmi kirendeltség átállása hivatásos és polgári állományúvá történő komplex átszervezése.²⁴

A határforgalom ellenőrzési rendszer alkalmazkodott a kialakult helyzethez²⁵ és a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai koncepciójában megfogalmazott elvekhez. Az új szelektív–differenciált határforgalom ellenőrzési rendszer az időközben kiadott intézkedések hatására jól működött.²⁶ A kilencvenes évektől állandósult az évi 100–115 milliós személy és 34–37 milliós járműforgalom. Az utasok meghatározó többsége a közúti határátkelőhelyeket vette igénybe, közülük is legtöbben a 14 nagy átkelőhelyet, ahol az összforgalom kétharmada bonyolódott le.²⁷

Amikor Ausztria 1995. május 26-án a Schengeni Egyezményhez csatlakozott, amellyel Ausztriával közös határszakaszunk az Európai Unió külső határává vált, az osztrákok szigorították a határellenőrzést. Ez szervezeti korrekciókat vont maga után.

A folyamatos átszervezések eredményeként felszámolták a zalaegerszegi és soproni igazgatóságokat. Budapesti Határőr Igazgatóság elnevezéssel összevonásra került a Budapesti Határforgalmi Igazgatóság és a Biztosító és Kiszolgáló Igazgatóság. Ezzel csökkent a vezető szervezetek száma, befejeződött a határőrizeti kirendeltségek teljes hivatásos állományúvá történő átszervezése. Kialakították a Győri és Szombathelyi Határőr Igazgatóság új határőrizeti rendszerét. Elfogadták a határforgalom-ellenőrzés nemzetközi chartáját.

A délszláv viszonyok normalizálódásának megkezdődésével, javultak a magyar-jugoszláv kapcsolataink. A határőrségi viszonylati parancsnokság²⁸ eredményesen tevékenykedett. Többszöri működtek.

A Határőrségtől 1995-ben az 809 hivatásos és közalkalmazott eltávozott, mellyel szemben 1 098 fő felvételére került sor. Összesen 4 931 fő sorállomány maradt a határőrségnél. A felvételek ellenére közel 1 000 hivatásos státusz feltöltetlen maradt.²⁹

A délszláv kapcsolatok tovább normalizálódtak. Megkezdődött 1996. szeptember 1-től a 9 hónapos sorkatonai szolgálati időre történő átállás,³⁰ és folytatódott a teljes hivatásos szervezetre történő átterés előkészítése. Az új szolgálati törvény alkalmazására való felkészülés során végrehajtották az állomány ideiglenes besorolását.³¹

Az 1997. év meghatározó tényezője volt a határőrizetről szóló törvény.³² Az illetékességi területek törvényi beszabályozása kirendeltségek összevonását is eredményezte. Kormányhatározat alapján megkezdődött a Határőrség szervezetének továbbfejlesztése. Megkezdődött a sorállomány kivonása, amely 1998-ban fejeződött be.³³

Az 1998. év volt az első év, amikor a határőrizeti törvény, az idegenrendészeti törvény, az útlevél-törvény és a menekültügyi jogszabályok már az év teljes időszakában hatályosak voltak.³⁴ A határőrizeti feladatok végrehajtását az egyre aktívabbá váló délkelet–északnyugat irányú, valamint a koszovói válság kiéleződésével összefüggően növekvő illegális migráció, a szervezett nemzetközi bűnözés – különösen az ember és gépjármű csempészet – elleni küzdelem határozta meg.³⁵

A határforgalom ellenőrzésben új, kiemelt feladatot jelentett a külföldre utazásról szóló törvény³⁶ végrehajtása, a körözési, figyelőztetési rendszer korszerűsítése, a vízumkiadás szabályozása, a lopott gépjárművek felfedezésére kidolgozott integrált ellenőrzési technológia bevezetése, az automatizált határforgalom-ellenőrzési rendszer kidolgozása.³⁷

A közösségi szállásokon az év második felében naponta átlagosan 1 500 fő tartózkodott. A szállásokon rendszeressé váltak az éhségstrájkok, a rongálások, az erőszakoskodások, a szökések.

A törvényi háttér 1999. évre kiteljesedett. Meghatározóvá vált a rendészeti arculat. A Határőrség az uniós csatlakozásra való felkészülés döntő szakaszába lépett. Elkészült a fejlesztési terv, intenzívvé vált a nemzetközi együttműködés, valamint a célprogramokban biztosított források felhasználása. Az idegenrendészeti és büntető jogszabályok szigorítását a határőrség hatósági jogosultságának kibővítése követte.³⁸

Ez volt az első teljes év, amikor a Határőrség sorállomány nélkül látta el feladatát. A feladatellátás külső körülményei is változtak. Szükségessé vált az ellenőrzési rendszer megújítása, a korrupció elleni hatékony fellépés eszköztárának bővítése.³⁹

A permanens átszervezés az állomány körében bizonytalanság érzetet és nyugtalanságot keltett, hiszen alig egy fél év múlva ismét új állománytábla lépett hatályba, melynek nyomán a határőrség létszáma 10 000 fő alá csökkent.

Jelentős vezetői változások történtek. Megalakításra került a BÁH, hatályba lépett a szervezett bűnözés elleni törvénycsomag. Az Európai Unióhoz csatlakozás előkészületei közé tartozott az országos parancsnoki biztos kinevezése.⁴⁰ Az Európai Unió tenderek és az orosz államadóság jelentős technikai fejlesztés forrásai voltak.

Állandósult a létszámihiány. Az EU szakértők kezdeményezésére új szervezeti elemeket állítottak fel, például: központi nyomozó osztályt, bünyügyi elemző–értékelő osztályt, bevetési főosztályt, elemző–értékelő osztályt, integrációs és stratégiai tervező osztályt, igazgatási és koordinációs főosztályt. Folytatódott az uniós követelményeknek megfelelő szervezeti struktúra kialakítása. Kiteljesedett a határregisztrációs rendszer, elkészült a komplex határátkelőhely fejlesztési koncepció (újak létesítése, meglévők korszerűsítése).⁴¹ Közös kapcsolattartási szolgálati hely létesült Hegyeshalom–Nickelsdorf határátkelőhelyen. Új technikai eszközök jelentek meg például mobil hőkamerák, új járőrhajók stb.

A közbiztonság védelmének erősítésére a határvadász századok alkalmazását a határőrizeti rendszer második lépcsőjéből az első lépcsőbe helyezte át, mintegy ezer fővel növelve a határőrizeti kirendeltségek járőrözési létszámát.

A távközlési rendszer fejlesztése eredményeként lehetővé vált a SIS nemzeti alrendszer, a központi nyilvántartások, a Robotzsaru 2000, a határregisztrációs rendszer elérése, illetve üzemeltetése. Megvalósultak a HS-200 jelentősszolgálati rendszer telepítésének feltételei. Az átkelőhely nyitások és bővítések informatikai feltételei biztosítottak voltak. A kifelé irányuló mozgás az osztrák viszonylatra koncentrálódott. A bevetés–irányítási szervezeteket 2002. május 1-én hozták létre, módosultak a bevetési, az ellenőrzési és felügyeleti és informatikai szervezetek is.⁴²

A személyi állomány képzésében az Európai Unió ismeretek és a schengeni követelmények elsajátítására irányuló felkészítés került előtérbe.

A Határőrség 2003-ban már az Európai Unióhoz történő csatlakozáshoz szükséges és a schengeni működést mind jobban megközelítő határellenőrzési rendszer kialakításával és fenntartásával látta el feladatát.⁴³ Megkezdődött az európai Uniónak és a schengeni követelményeknek megfelelő szervezet kialakítása. A társszervekkel közösen működtetett migrációs szűrőháló kiváló teljesítményt produkált.

Magyarország 2004. május 1-én csatlakozott az Európai Unióhoz, ezzel Ausztriával ideiglenes schengeni külső, Szlovéniával és Szlovákiával belső uniós határvonal alakult ki. Az Ukrajnával, Romániával, Szerbia–Montenegróval és Horvátországgal közös határszakaszon az Európai Unió külső határa jött létre.⁴⁴

A 2004-ben módosított alkotmány alapján 2005. január 1-től megváltozott a Határőrség jogállása. Országos hatáskörű, alapvetően rendészeti⁴⁵ feladatokat ellátó, fegyveres rendvédelmi szervezetté vált, amely 2006 júniusáig a Belügyminisztérium, majd – a rendőrségbe történő beolvasztásáig – az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium felügyeletével működött.

A szervezet korszerűsítése során a határőrizeti és a határforgalmi kirendeltségek összevonásával 63 határrendészeti kirendeltséget hoztak létre, és ennek megfelelően módosult a területi és a központi szervezeti egységek struktúrája is. A határőr igazgatóságok elsődlegesen az államhatáron és Budapesten (a légi és a vízi határátkelőhelyeken), de összességében az ország egész területére kiterjedő illetékességgel működtek. Az igazgatóságok, mint területi szervezetek, irányították a helyi szervezeteket, konkrétan a határrendészeti kirendeltségeket, a büntügyi és felderítő szolgálatokat, az idegenrendészeti központokat.

A bűnözés elleni harc érdekében 2004. május 1. után létrejött az integrált vezetési központ

A nemzetközi bűnözés elleni hatékonyabb fellépést szolgálta a szomszédos országokkal kialakított szoros együttműködés a szolgálati feladatok és a nyomozati cselekmények területén.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk után a Határőrség folytatta a felkészülését arra az időszakra, amikor Magyarország is a schengeni övezet tagja lesz. A felkészülés során tovább folytatódott a technikai eszközök korszerűsítése. A fejlesztések célja a külső határokon a határőrizet megerősítése, az ország belső területein a mélységi ellenőrzések hatékonyságának javítása, az adatszolgáltatási képesség növelése és a nemzetközi büntügyi együttműködés feltételeinek javítása volt. A schengeni tagság felé vezető út egyik állomása volt a határátlépési pontokhoz kapcsolódó jogalkotási és szervezési tevékenység is.

Közös kapcsolattartási szolgálati helyeket hoztak létre, 2007. november 1-től pedig a magyar-szlovák határon a két ország határrendészeti⁴⁶ szervezetei közös járőrszolgálatot vezettek be.

Határőrség létszáma 2007. december 31-i, a megszüntetés előtt 11 622 fő volt, ebből 7 013 fő látott el határrendészeti (határforgalom ellenőrzési és határőrizeti), 468 büntügyi és felderítő, 679 idegenrendészeti szolgálatot, 1 688 hajtott végre a bevetési egységek kötelékében mobil ellenőrzési feladatokat, és 1 774 dolgozott vezetési, humán, gazdasági szerveknél, illetve oktatási és háttérintézményekben.

Az Európai Unió szakemberei Magyarországot a schengeni övezethez történő csatlakozásra felkészültnek nyilvánították. A 2007. december 21-i csatlakozás után,⁴⁷ az osztrák és – a hazánkkal egy időben csatlakozott – szlovén és szlovák határszakaszon teljesen megszűnt az ellenőrzés, a határ immár bárhol átléphetővé vált. A román határszakasz az Európai Unió belső, ám egyben a schengeni övezet külső határa is volt, így ott csak a vámellenőrzés szűnt meg, a határforgalomé megmaradt, miként a határőrizet is. Az ukrán, szerb, horvát határszakaszon, az Európai Unió külső határán a határőrizetben és a határforgalom-ellenőrzésben a külső határok átlépésére vonatkozó szigorú szabályok érvényesülnek

2007. december 31-el megszűnt a Határőrség nemcsak mint elnevezés, de mint önálló szervezet is. Most már ott tartunk, hogy „volt egyszer egy Határőrség”.

1990-től eltelt időszakban a Határőrség teljes személyi állományának rugalmasságát, fejlődőképességét bizonyította, hogy több mint 30 törvényt, a kapcsolódó kormány és miniszteri rendeleteket, 25 visszafogadási egyezményt, és több mint 80 – többszörösen megújított – nemzetközi szerződést, vagy megállapodást volt képes feldolgozni, beépíteni szervezetének eljárási rendszerébe. Katonai szervezetről rendészeti⁴⁸ szervezetté átalakulása során mindvégig megőrizte intaktságát eredményességét. Megfiatalodott, felkészült állománya családással fogadta a szervezet minden szintjére kiterjedő beolvasztást.

Jegyzetek:

¹ 3 468/1963. MFMPK. sz. hat.

² 87/1989. MT. r. ; 3.468/1963. MFMPK. sz. hat. ; 6/1989. BM. r. ; 1989/15. ET. tvr. ; 1989/19. ET. tvr. ; 1989/XXIX. tv.

³ HI. OP. conv. a Határőrség 1989.évi jelentése.

⁴ 1997/XXXII. tv. ; 1997/CXXXIX. tv. ; 1998/XII. tv.

⁵ 1997/XXXII. tv.

⁶ 8/2000. HÖR. OPK. PCS.

⁷ 3 388/1957. MT. hat.

⁸ 2 046/1989. MT. hat.

⁹ HI. OP. conv. a Határőrség 1996. évi munkájáról jelentés.

¹⁰ 1996/XLIV. tv.

¹¹ A megváltozott körülményekből fakadóan a testület működését szabályozó legfontosabb szabályzatokat módosították, illetve újakat bocsátottak ki.

¹² 1997/XXXII.tv. ; 2.013/2001. Korm. r. ; 2 365/2002. Korm. r.

¹³ A határőrizet és a rendészet szembeállítása értelmetlen. Nem csupán azért, mert az ezredforduló időszakától – doktríner szemléletmódból fakadóan – a rendészet fogalmát bizonyos körök igyekeztek átértelmezni és a rendvédelem fogalomkörének tartalmára kiterjeszteni. A vizsgált időszakban a határőrizet cselekvési térsége és metodikája jelentős mértékben módosult ugyan, ez azonban nem abból fakadt, hogy az alapfeladatai megváltoztak, hanem abból, hogy a jogszabályi környezet, az államszerkezet, maga a társadalom változott. A testület feladata a határrend betartatása, a határforgalom ellenőrzése és a határvonal őrzése maradt. E tevékenységek azonban alapos módosítási folyamat sorozataként végül is szinte teljes egészében elenyésztek, illetve minimálisra zsugorodtak. A szervezeteket a feladatkörük határozza meg másodlagos, hogy ezen feladatok ellátására mely metodika alkalmazása a legcélszerűbb. Ezt nyilvánvalóan a körülmények is befolyásolják, mint ahogyan arra a szerző tanulmányában kitűnően rámutat. Márpedig a határőrség nem a honvédelmi, hanem a rendvédelmi struktúra részét képezte. Honvédelmi feladatok ellátására a testület alkalmatlan volt. Az a körülmény, hogy a szervezet belső függelmi viszonyai katonaiak voltak és sorozott állományt is alkalmazott teendői eredményes ellátása érdekében nem jelentette azt, hogy honvédelmi szervezet lett volna.

Álláspontunk szerint – mivel a határőrség fennállása során azonos feladatrendszert látott el – vagy mindvégig rendvédelmi testületnek minősíthető, vagy sohasem. Azzal azonban nem lehet egyetérteni, hogy az alapfeladat változása nélkül csupán a körülmények alakulásából fakadó metodika módosulásai miatt különböző típusú szervezetnek lehetne tekinteni egy testületet. Nyilvánvaló ugyan, hogy a határőrség életében jelentős változásokat eredményezett a sorozott állományról a hivatásos állomány alkalmazására történő áttérés stb. Ettől azonban a testület mindvégig a magyar rendvédelmi rendszer része maradt, mint ahogyan a határőrséget befogadó testület a rendőrség is a magyar rendvédelem része. A határőrizet – bármely metodika kerül előtérbe, feladatainak megvalósítása érdekében – a mindenkori rendvédelem része, akár önálló szervezetben valósítják meg, akár egy másik szervezet feladatrendszerébe tagolva, mint napjainkban. Ezzel nyilvánvalóan szemben áll a a határvédelem, amely pedig a mindenkori honvédelem része. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a határvédelmi szervezetek nem kaphatnak részhatárőrizeti feladatokat és fordítva. Az együttműködésből fakadó teendők végzése azonban a helyzeten alapvetően nem változtat. Történelmi távlatokban értelmezhetetlen és alkalmazhatatlan a múlandó aktuálpolitikai igényeket kielégítő, egy konkrét helyzethez igazodó kifejezésnek szervezettípusként történő alkalmazása. A katonai és rendészeti terminológia szembeállítása azt a téveszmét sugallja, mintha a katonai függelmi viszonyok és a rendvédelem – szerintünk helytelen terminológia használatával a rendészet – két összeférhetetlen dolog volna, ahol a rendészet magasabb fokú és a demokratikus jogállamhoz közelebb állna. Ez pedig tárgyi tévedés, amelynek a helytelenségét a történelem számos európai országban bebizonyította. Ezen országokban a csendőrség – amely katonai függelmi viszonyok szerint működik – több évszázada eredményesen szolgálja a polgári demokráciát. (a szerk.)

¹⁴ Az 1962-ben megjelent új büntető törvénykönyv a tiltott határátlépés kísérletét és az előkészületi cselekményt is szigorúan büntette. Az 1962-ben kibocsátott új határőrizeti szabályzat már az új törvényhez igazodott. A határőrség eredményessége 85–90 %-os volt.

¹⁵ HI. OP. conv. a Határőrség 1960., 1961., 1971. és 1972. évi jelentései.

¹⁶ 017/65 BM.PCS. a déli határóv megszüntetéséről.

¹⁷ 1971/10. tvr.

¹⁸ HI. OP. conv. 1971. és 1979. a kishatárforgalmi kimutatások.

¹⁹ HI. OP. conv. a határőrség 1971. és 1979. közötti éves jelentései.

²⁰ HI. OP. conv. a határőrség 1979. évi jelentései.

²¹ A határátkelőhelyeken 1988-ban 479 917 darab vízumot adtak ki, e szám 1989-ben – a vízumegyezmény eredményeként – 202 070 darabra csökkent.

HI. OP. conv. a határőrség 1988. és 1989. évi jelentései.

²² HI. OP. conv. 1989 javaslat a határforgalom ellenőrzés könnyítésének megvalósítására, az új határforgalom ellenőrzési koncepció bevezetésére.

²³ V. ö. 13. sz. jegyzettel (a szerk.)

²⁴ HI. OP. conv. a határőrség 1992. évi munkájáról jelentés.

²⁵ 1989/XXVIII. tv.

²⁶ 1993/XLVI. tv. ; 1993/LXXXVI. tv. ; 1993/CX. tv. ; 1994/XXXIV. tv. ; 1995/C. tv.

²⁷ KOVÁCS

²⁸ A parancsnokságot a nemzetbiztonsági kabinet határozata alapján 1995. augusztus 23-ai állították fel.

²⁹ HI. OP. conv. a határőrség 1995. évi jelentése.

³⁰ A határőrség rendszeresített sorállományú státuszainak száma 8 177 fő volt.

³¹ 1996/XLIII. tv.

³² 1997/XXXII. tv.

³³ 1997/XXXII. tv. ; 73/1997. OGY. hat. ; 2 141/1997. Korm. hat.

³⁴ 1994/CXXXIX. tv. a menedékjogról.

³⁵ HI. OP. conv. a határőrség 1998. évi jelentése.

³⁶ 1998/XII. tv. ; 94/1998. OGY. hat. ; 2 221/1998. Korm. hat.

³⁷ V. ö. 35. sz. jegyzettel

³⁸ 1999/LXXV. tv.

³⁹1999/LIV. tv.

⁴⁰8/2000. OP. PCS.

⁴¹Határőrség szolgálati szabályzata.

⁴²21/2001. BM. ut.

⁴³2 013/2001. Korm. r. ; 2 365/2002. Korm. hat. ; 1/2004. BM-IM. r.

⁴⁴12/2005. OP. PCS.

⁴⁵V. ö. 13. sz. jegyzettel.

⁴⁶V. ö. 13. sz. jegyzettel.

⁴⁷2007/LXXXVIII. tv. ; 2007/LXXXIX. tv. ; 2007/XC. tv. ; 2 118/2006. Korm. hat.

⁴⁸V. ö. 13. sz. jegyzettel.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

LEVÉLTÁRI DOKUMENTUM- ÉS IRATTÁRAK

HI. OP. conv. — HI Országos Parancsnokság convolutum

KÉZIRATOK

KOVÁCS — KOVÁCS Gyula hőr. ezredes 1999. júliusi országos parancsnoki tájékoztatójának az anyaga. Kézirat a szerző birtokában.

SZABÁLYZATOK

Határőrség szolgálati szabályzata. — Határőrség szolgálati szabályzata. Budapest, 2001, BM.

JOGSZABÁLYOK, PARANCSONOK, UTASÍTÁSOK, INTÉZKEDÉSEK

1989/XXIX. tv. — 1989/XXIX. tv. a ki- és bevándorlásról.

1989/XXVIII. tv. — 1989/XXVIII. tv. a külföldre utazásról és az útlevélről.

1993/XLVI. tv. — 1993/XLVI. tv. a statisztikai adatszolgáltatásról.

1993/LXXXVI. tv. — 1993/LXXXVI. tv. a külföldiek beutazásáról és magyarországi tartózkodásáról.

1993/CX. tv. — 1993/CX. tv. a honvédelemről.

1994/XXXIV. tv. — 1994/XXXIV. tv. a rendőrségről.

1994/CXXXIX. tv. — 1994/CXXXIX. tv. a menedékjogról.

1995/C. tv. — 1995/C. tv. a vámjogról, a vámjárásról, valamint a vámigazgatásról.

1996/XLIII. tv. — 1996/XLIII. tv. a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.

1996/XLIV. tv. — 1996/XLIV. tv. a hadköteles katonák szolgálati viszonyáról.

1997/XXXII. tv. — 1997/XXXII. tv. a határőrizetről és a Határőrségről.

1997/CXXXIX. tv. — 1997/CXXXIX. tv. a menedékjogról.

1998/XII. tv. — 1998/XII. tv. a külföldre utazásról

1999/LIV. tv. — 1999/LIV. tv. az Európai Unió büntügyi információs rendszere és a nemzetközi büntügyi rendészeti együttműködés és információcsere.

1999/LXXV. tv. — 1999/LXXV. tv. a szervezett bűnözésről.

2007/LXXXVIII. tv. — 2007/LXXXVIII. tv. a Magyar Köztársaság alkotmányáról szóló 1949/XX. tv. módosításáról.

2007/LXXXIX. tv. — 2007/LXXXIX. tv. az államhatárról.

2007/XC. tv. — 2007/XC. tv. a rendőrségről szóló 1994/XXXIV. tv. módosításáról.

1971/10. tvr. — 1971/10. tvr. a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról

3 388/1957. MT. hat. — 3 388/1957. MT. hat.

3 468/1963. MFMPK. sz. hat. — 3 468/1963. MFMPK. sz. hat.

017/65 BM. PCS. — 017/65. BM. PCS. a déli határöv megszüntetéséről.

2 002/1969. Korm. r. — 2 002/1969. Korm. r. a nyugati határővezet megszüntetéséről, illetve határsáv és jelzőrendszer létrehozásáról.

01/1969. BM. PCS. — 01/1969. BM. PCS. a 2 002/1969. Korm. hat.-ban foglaltak megvalósításáról.

6/1989. BM. r. — 6/1989. BM. r. a határsávval összefüggő korlátozások megszüntetéséről.

1989/15. ET. tvr. — 1989/15. ET. tvr. a menekültek helyzetéről.

1989/19. ET. tvr. — 1989/19. ET. tvr. a menekültek jogállásáról.

87/1989. MT. r. — 87/1989. MT. r. a nyugati és a déli határsáv megszüntetéséről.

101/1989. MT. r. — 101/1989. MT. r. a menekültek jogállásáról.

2 046/1989. MT. hat. — 2 046/1989. MT. hat.

2 141/1997. Korm. hat. — 2 141/1997. Korm. hat. a határőrség szervezeti fejlesztéséről.

73/1997. OGY. hat. — 73/1997. OGY. hat. a határőrség fejlesztéséről.

94/1998. OGY. hat. — 94/1998. OGY. hat. a Magyar Köztársaság biztonság- és védelem-politikájáról.

2 221/1998. Korm. hat. — 2 221/1998. Korm. hat. a szervezett bűnözés elleni koordinációs bizottságról.

8/2000. HÖR. OP. PCS. — 8/2000. HÖR. OPK. PCS.

21/2001. BM. ut. — 21/2001. BM. ut. a Schengen-i információs rendszer magyarországi előkészítése és megvalósítása.

2 013/2001. Korm. r. — 2 013/2001. Korm. r. határőrizeti rendszer szabályozásáról.

2 365/2002. Korm. hat. — 2 365/2002. Korm. hat. a határátkelőhelyek fejlesztéséről.

1/2004. BM-IM. r. — 1/2004. BM-IM. r. a határőrség nyomozó hatóságáról.

12/2005. OP. PCS. — 12/2005. OP. PCS. az Útlevelező Szabályzat módosításáról.

2 118/2006. Korm. hat. — 2 118/2006. Korm. hat. a rendőrség és a határőrség integrációjának előkészítéséről.

Technikai rövidítések:

A.	=	acta (irat)
ÁVH.	=	Államvédelmi Hatóság
BKH.	=	Belső Karhatalom
BM.	=	Belügyminisztérium
BTK.	=	Bölcsészettudományi Kar
ELTE.	=	Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem
conv.	=	convolutum (gyűjtemény)
fasc.	=	fasciculus (köteg)
HM.	=	Honvédelmi Minisztérium
HÖR.	=	Határőrség
lad.	=	ladula (doboz)
MT.	=	Mnisztertanács
MTA.	=	Magyar Tudományos Akadémia
PCS.	=	Parancs
PK.	=	Prancsnok
r.	=	rendelet
ut.	=	utasítás

PARÁDI József
A dualizmus kori magyar rendvédelem

A dualizmus kori magyar rendvédelem kétség kívül a polgári magyar nemzetállam rendvédelmi struktúrájának képezte a részét. Mint ilyen az első magyar polgári rendvédelmi modell, amely tartósan működött és hatásai napjainkban is érvényesülnek.¹

A magyar állam újjáéledésére a kiegyezés nyújtott lehetőséget. A kiegyezéssel a HABSBURGok lemondtak a jog elvesztés elvéről², amely a neoabszolutizmus egyik elméleti pillérét képezte. A kiegyezést egyszerűen nem lehetett kikerülni, mert:

- a HABSBURG-birodalom már nem volt tovább kormányozható, a főbb magyar politikai erők figyelmen kívül hagyásával kezdeményezett megoldási kísérletek, azaz a föderalizmusra irányuló októberi diploma és a centralizmusra irányuló februári pátenz kudarcba fulladtak;
- mivel a Birodalom belső viszonyai miatt az erői kevésbé voltak mobilizálhatóak érzékeny katonai vereségeket szenvedett (Solferino 1859. június 24., Königrätz 1866. július 3.) amelyek terület- és jelentős presztízs veszteséggel jártak;
- a passzív rezisztencia időszaka gazdaságilag kimerítette Magyarországot, a magyar politikai vezető réteg kompromisszumkészsége nőtt;
- a nemzetiségek a Birodalom határain belül – a kiegyezés etnikai lehetőségeiben reménykedve pedig különösen – nagyobb biztonságban tudták nemzetiségük fejlődését, mintha önállósultak volna;
- a nagyhatalmak egyértelműen igényelték a HABSBURG-birodalom fennmaradását a térség egyensúlyának megóvása céljából.³

A kiegyezési törvények – amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia alaptörvényeinek a funkcióját töltötték be⁴, abban az értelemben, hogy nem csupán a HABSBURG-birodalom két részének egymáshoz való viszonyát szabályozták, hanem az uralkodói hatalom és az alkotmányosság szerepét is – a közös érdekű viszonyok több csoportját határozták meg:

1. a Pragmatica Sanctioból származó ügyeket (ezeket pragmatikus ügyeknek is nevezték) külügy, hadügy és a finanszírozásukra vonatkozó pénzügy.

2. az uralkodói udvartartást (Amely valójában nem volt közös ügy. A kiegyezési törvények közül csupán a magyar törvény tartalmazta, de olyan formában, hogy az udvartartást kizárta a közös érdekeltiségű viszonyok, illetve – az osztrák kiegyezési törvény terminológiája szerint – a közös ügyek csoportjából.);

3. a hitelügyet;

4. a vám- és kereskedelmi szövetséget, gazdasági szerződéseket külállamokkal, közvetett adózást, a vasút-, hajózás- és a posta ügyeket. (A közös érdekű viszonyok ezen csoportjába tartozó ügyek esetében lehetséges volt az együttes rendezés mellett a két társország önálló egymástól független intézkedése is, ha az egyezkedés megghiúsult. Ezeket az ügyeket nevezték dualisztikus ügyeknek, illetve más megfogalmazással „nem közös, de egyetértőleg intézendő ügyek”-nek.)⁵

Azon ügycsoportok amelyek nem tartoztak a közös érdekű viszonyok közé, a két társország belügyét alkották. Ide tartozott a rendvédelem is.

A közigazgatás, ennek részeként a rendvédelem a két társország – az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság – által önállóan intézendő ügykörök csoportjába tartozott.

A kiegyezéssel tehát – az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rövid életű időszakát is figyelembe véve – másod ízben jött létre a polgári magyar közigazgatás és annak részeként a polgári magyar rendvédelmi modell kialakulásának lehetősége.

Az 1867. évi helyzet azonban némileg eltért az 1848–1849-es időszaktól:

- a Magyar Királyság nem állt harcban;
- abszolút nyilvánvalóvá vált a polgári típusú fejlődés kikerülhetetlensége, hiszen a neoabszolutizmus is lényegében polgári viszonyokat volt kénytelen bevezetni, igaz önkényuralmi körülmények között és a nemzeti lét háttérbe szorításával;
- már nem csupán a reformkori viták és külföldi példák álltak az újjáépítő magyar állam rendelkezésére, hanem a neoabszolutizmus kori tapasztalatok is.

A neoabszolutizmus magyarországi működésének hatásait nem lehetett figyelmen kívül hagyni. A neoabszolutizmus időszakában ugyanis a kor színvonalán álló rendvédelmi struktúrát épített ki a HABSBURG-adminisztráció a Magyar Királyság területén kialakított tartományokban. E struktúra szervezetei azonban különböző mértékben ugyan, de kompromittálódtak az ország lakossága előtt. A neoabszolutizmus időszakában bevezetett csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség, vámhivatalok és büntetés-végrehajtási szervezet lényegében a magyar szuverenitást idegen katonai erővel felszámoló elnyomó

hatalom részei voltak. Jogelődként tehát szóba sem jöhetett az átvételük. Nem lehetett azonban már visszatérni a rendvédelem terén sem a rendi viszonyokhoz. Ezért a kiegyezés utáni magyar államvezetés differenciált a volt neoabszolutizmus kori rendvédelmi szervezetek között, abban a tekintetben, hogy azok milyen jelleggel vettek részt a magyar nemzet elnyomásában.⁶

A pénzügyőrséget és a vámhivatalokat *Magyar Királyi Pénzügyőrség* és *Magyar Királyi Vámhivatalok* néven újjá alakították. Az első szabályzatuk még értelemszerűen a korábbi neoabszolutizmus kori szabályzatok magyarra fordított változatai voltak. Az új kormányzat ügyelt a külsőségekre. (Az egyenruha szabása, díszítettsége, sapkajelvény, ékítmények stb.) Ezzel is kifejezésre kívánta juttatni, hogy a kiegyezés utáni magyar rendvédelmi testületek már a magyar állam integráns szervezetei, amelyek nem utódai a neoabszolutizmus kori szakmai elődeiknek még akkor sem, ha tevékenységi körük hasonlatos.

A magyarországi törvényalkotás előre haladtával, a rendvédelem gyarapodásával a rendvédelmi testületek szabályai is elszakadtak a szakmai elődök szabályzataitól. A pénzügyőrség és a vámhivatalok esetében a kormány zömében a régi szakembergárdát vette át, mert nem voltak más felkészült személyek, akiket be lehetett volna vonni a szervezet tevékenységébe. Így a működés folyamatosságának a figyelembevételével, a magyarul nem beszélő pénzügyőr- és vámtisztviselőket arra kötelezték, hogy – állásuk elvesztésének terhe mellett – záros határidőn belül tanuljanak meg magyarul. A valóságban azonban ezek a hivatalnokok csak törték a magyart. Igazi változást az jelentett, amikor az új magyar nemzedék felkészítése befejeződött és fokozatosan átvették az irányítást a nyugdíjba vonuló elődeiktől.⁷

A vámhivatalok és a pénzügyőrség tekintetében strukturális fejlesztésekre is sor került. A neoabszolutizmus időszakában a vámok és az adók intézése egy hivatal, a vám- és adóhivatal feladatát képezte. 1872-ig a Magyar Királyságban a vámhivatalokat az adóhivataloktól elválasztották. Ezen szervezetmódosítás aktualitását az a körülmény indokolta, hogy a vámok a közös költségvetés részét képezték. A kvótát mindig a két társország vámok után járó bevételeivel mérsékelt összege fedezése céljából állapították meg a társországok nemzeti jövedelme alapján – a két társország országgyűlései által felkért – kvótabizottságok megegyezése szerint.

A XIX. sz. végére – a folyamatosan gyarapodó nemzetközi áruforgalom igényeihez igazodva – kiépült a magyarországi vámhivatalok rendszere. Eszerint fő- és mellékvámhivatalok működtek, mindegyik kategóriában első- és másodosztályú hivatalokat is létrehoztak. E négyfokozatú rendszerben az egyes szinteket a vámhivatal vámjárési hatásköre határozta meg. Az I. osztályú fővámhivatal rendelkezett a legkiterjedtebb jogkörrel. A vámhivatalok szakmai irányítását a budapesti I. osztályú fővámhivatal látta el. Emellett a nyolcvanas évek végére valamennyi vármegyében kiépültek a pénzügyigazgatóságok, mint a megyében működő pénzügyi szervezetek generális vezető testületei, amelyek tartalmaztak egy részleget, amelyek az adott megyében tevékenykedő vámhivatalokat ellenőrizték. Kormányzati szinten a Magyar Királyi Pénzügyminisztériumban is működött a vámhivatalokkal és pénzügyőrséggel foglalkozó egy-egy ügyosztály.⁸

A Magyar Királyi Pénzügyőrség alap szervezeti egysége a szakasz volt, amely működési területe több falura – általában egy járásnyi területre – terjedt ki. A pénzügyőr szakaszokat egy-egy pénzügyőr biztos kerület fogta össze. Egy vármegyében több pénzügyőr biztos kerület működött. Élükön a pénzügyőr biztosok álltak, akik a pénzügyőrség tisztikarát alkották. A pénzügyőri biztos kerületek feletti irányítást pedig a vármegyénként szervezett generális pénzügyi vezető testületek a pénzügyőr igazgatóságok látták el.

A pénzügyi rendvédelmi struktúrát tehát viszonylag mérsékelt és elhúzódó folyamatként megvalósuló módosításokkal vette át az újjászerveződő magyar állam.

A polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája kiépülésének a részeként újjászerveződtek, illetve létrejöttek a koronaőrség, testőrség és képviselőházi őrség típusú magyar szervezetek is. E szervezetcsoporthoz azonban a reorganizáció másik célja jutott érvényre.

A testőrségek tekintetében, a dualizmus lényegéből fakadóan sajátos helyzet jött létre. Mindkét társország az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság élén egy-egy legfőbb közjogi méltóság állt a császár és a király személyében. E két különálló, egymástól független államfői tisztséget azonban egy természetes személy *I. Ferenc József* töltötte be, aki egyszerre volt osztrák császár és magyar király. A két társország a testőrszervezeteit a két legfőbb közjogi méltósága védelmére hozta létre. Így *I. Ferenc Józsefet* császári mivoltában az Osztrák Császárság testőrségei, királyi mivoltában pedig a Magyar Királyság testőrségei oltalmazták.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában összességében hat testőrség működött. Osztrák részről a **Császári és Királyi Első Alabárdos Testőrség** (83 fő), a **Császári és Királyi Darabont Testőrség** (61

fő), a **Császári és Királyi Testőr Lovasszázad** (140 fő), a **Császári és Királyi Gyalogos Testőr Század** (309 fő). Magyar részről a **Magyar Királyi Nemesi Testőrség** (89 fő) és a **Magyar Királyi Darabont Testőrség** (53 fő). Összességében tehát 735 fő őrizhette a közös uralkodó személyes biztonságát. A valóságban azonban ennél kevesebb, illetve bizonyos értelemben több személy elfoglaltságát alkotta az uralkodó személyes biztonságának biztosítása.⁹

A magyar testőr szervezetek ugyanis bizonyos késéssel alakultak újjá, illetve jöttek létre. A kiegyezést lezáró királyi koronázás ünnepségére 1867. június 8-án került sor. *I. Ferenc József* legfelsőbb elhatározással – a kiegyezésben foglaltaknak megfelelően – 1867. április 21-én állította vissza jogaiba a *Magyar Királyi Nemesi Testőrséget*, amelyről *gróf ANDRÁSSY Gyula* magyar miniszterelnököt is értesítette. A Magyar Nemesi Testőrség egyben visszakapta a bécsi palotáját. A Magyar Királyi Nemesi Testőrség újjáalakulása utáni első kapitányának az uralkodó *gr. HALLER Ferenc* lovassági tábornokot nevezte ki. A rendelkezésre álló rövid időn belül azonban nem lehetett a szervezetet újjáalakítani, ezért a koronázáson az uralkodót a Magyar Nemesi Testőrség helyett 37 főnyi huszártisztból álló huszár különítmény kísérte.

A Magyar Királyi Nemesi Testőrség új szolgálati szabályzatát – amely az 1760. szeptember 11-ei királyi alapítólevél tartalmával harmonizált – 1868. január 1-vel hagyták jóvá. A testület az udvari hierarchiában a főudvarmester alárendeltségébe tartozott. A testület a császári testőrsegekkel fizetésben, rendfokozatban, szolgálati tevékenységben stb. minden tekintetben egyenrangú szervezetként funkcionált. Egy aspektusban azonban tágabb kompetenciákkal rendelkezett, mint a társ testőr testületek. Nevezetesen a Magyar Királyság területén az osztrák társ szervezetek nem rendelkeztek kompetenciákkal. A magyar Szent Korona alá tartozó területeken a Magyar Királyi Nemesi Testőrség látta el az uralkodó védelmének teendőit. A Magyar Királyi Nemesi Testőrség azonban e hivatását a Magyar Királyság határain kívül is teljesíthette és a gyakorlatban meg is valósította. Mivel az uralkodó többnyire Bécsben tartózkodott a Magyar Királyi Nemesi Testőrség kivette a részét az államfő őrzéséből a bécsi tartózkodások, illetve az utazások időszakában is.¹⁰

Kezdetben a Magyar Királyság részéről csupán a Magyar Királyi Nemesi Testőrség védelmezte az uralkodót. 1904-ben azonban létrehozták – osztrák mintára – a *Magyar Királyi Darabont Testőrséget*. A darabont testőrség az uralkodó szálláshelyét, alapvetően a budai várban a királyi palotát volt hivatott őrizni. A testőrsegek azonban az uralkodó és családja, illetve tartózkodási helyük közvetlen őrizetét látták el. Az utazási menetvonalakat és a szálláshelyek környezetét a helyi rendvédelmi szervezetek voltak hivatottak biztosítani a testőr szervezet felügyeletével.

A dualizmus időszakában még nem leselkedtek az államfőkre a XX. századra jellemző veszélyek. A XIX–XX. század fordulójára tehető azon időszak, amikor az államfők veszélyeztetettségében is jelentős változás következett be, amely maga után vonta a testőri teendők módosulását. A HABSBURG család vonatkozásában e folyamat két tragikus eseményben öltött testet. Egyrészt *I. Ferenc József* feleségét sújtotta halálos kimenetelű merénylet, másrészt pedig a trónörökös is gyilkos merénylet áldozatául esett, ami az első világháború kirobbanását idézte elő.

Ahogy a magyar állam legfőbb közjogi méltóságának a biztonságát is külön erre hivatott testület szavatolta, az ország legfőbb szimbólumát a magyar állam fejlődésében és léteben speciális szerepet betöltő magyar Szent Koronát is külön szervezet őrizte a *Magyar Királyi Koronaőrség*. A koronaőrség a koronaöröknek volt alárendelve. A koronaőri tisztség magas közjogi méltóság volt. Az új koronaörököt az uralkodó a hivatalban lévő koronaörök javaslatára az országgyűlés egyetértésével kérte fel tisztségük betöltésére, melyet általában életfogytig láttak el. A három főnyi koronaőr felügyelete alá tartozott a Magyar Királyi Koronaőrség.

Az 58 főnyi Magyar Királyi Koronaőrség a koronát és az uralkodói jelvényeket őrizte, illetve kísérte ünnepélyes alkalmak esetén.¹¹

A *Magyar Királyi Képviselőházi Őrséget* – a társ testületekhez (testőrség, koronaőrség) viszonyítva – meglehetősen későn, a XIX. század elején, 1912-ben hozták létre, a *gróf TISZA István* elleni sikertelen merénylet nyomán.¹²

Már 1848-ban törvénybe iktatták, hogy az országgyűlésben rendet tartani a ház elnöke hivatott. Ennek érdekében a törvény lehetővé tette a rendre ügyelő – szükség esetén fizikai kényszer alkalmazására is hivatott – személyzet alkalmazását.¹³

A kiegyezést követően a helyi rendőrség látta el a képviselőház őrzését az ülésteremben a rend fenntartását. Az országház felépítését követően – a képviselőház az új épületben először 1902. október 2-án ülésezett (az épület építése 1885-től 1904-ig tartott) – 25 főnyi rendőr személyzet teljesített szolgálatot az épületen belül, az épület körüli területen pedig 60 főnyi rendőr adott szolgálatot. Feszült politikai időszakban azonban az is előfordult, mint például 1906. február 19-én, hogy a katonaság szállta

meg az Országházat és a környező teret. A pártok rendszeresen felvetették, hogy nem helyénvaló – a végrehajtó hatalomnak alárendelt – rendvédelmi szervezet alkalmazása a törvényhozó testület működésében való rendfenntartás érdekében.¹⁴

A képviselőházi őrség létrehozásához az utolsó indítékot az 1912. június 7-ei *gróf TISZA István* ellen irányuló spontán merénylet nyújtotta. Az idegbeteg merénylő tettét követően sikertelenül föbe lőtte magát. *TISZA gróf* közbenjárására ejtették ellene a vádat. Az eset nyomán azonban kitiltották a képviselőházból a szál- és lőfegyvereket, a képviselők pedig megalkották a képviselőházi őrségről szóló törvényt. A törvény alapján hozták létre a Magyar Királyi Képviselőházi Őrséget amelynek első szabályzatát az országgyűlés elnöke 1913. január 31-én hagyta jóvá. A képviselőházi őrség hatósági jogkörrel nem rendelkezett, a házelnök utasítására kezdeményezhette a rend fenntartására irányuló tevékenységét. 1913 és 1914 között öt alkalommal került sor képviselő kivezetésére. Az esetek nagy felháborodást váltottak ki, mivel azok sértették a képviselők mentelmi jogát. Az első alkalom volt a legbotrányosabb, mivel a házelnök utasítására az eljáró képviselőházi őrségi tisztet az eljárás alá vont képviselő sértő szavakkal illette, a tiszt pedig a sértést kardcsapásokkal torolta meg. A képviselő nem sérült meg, a tisztet pedig áthelyezték. Ezt követően már elégséges volt a magáról megfélemlített képviselőt felhívni arra, hogy amennyiben nem hagyja el a termet a képviselőházi őrség két tagja fogja kikísérni. A képviselők nem tanúsítottak ellenállást az őrség intézkedésével szemben.

A képviselőházi őrség felállításáról szóló törvény a képviselőház elnökét azzal a jogkörrel is felruházta, hogy az országgyűlés épületében, illetve a környező területen karhatalmat vegyen igénybe. Ezek a jogosultságok azonban nem érintették a helyi rendőrhatalóságoknak a bűnvádi perrendtartásról szóló törvényben foglalt kompetenciáit.¹⁵

A képviselőházi őrséget az elnökök valóban a munkát akadályozó rendbontások esetében vették igénybe. A szervezetet nem használták fel a szavazások befolyásolására alkalmas helyzetek kialakítására.

A dualizmus időszakában tehát – részben korábban létrehozott szervezetek reorganizációja nyomán, részben pedig új testületek felállítása által – kialakultak a törvényhozó testület, a legfőbb közigazgatási méltóságok és az állami szuverenitás speciális szimbólumát őrző rendvédelmi szervezetek. Ezen intézmények az őrzendő testület elnökének (házelnök), személy megbízottjának (főudvarmester), illetve szimbólumok felügyeletét ellátó grémiumnak (koronaőrök) voltak alárendelve. A végrehajtó hatalom fegyveres testületei nem láthatták el a felettük állók őrzését. Ezt aggályosnak tartották. A testőrségek az uralkodói udvartartás, a képviselőházi őrség pedig, az országgyűlés költségvetésébe tartozott. A koronaőrök, testőrök és képviselőházi őrk is katonának minősültek. Napjainkban sajnálatos módon elterjedt az a káros és ostoba, békaperspektívájú nézet, hogy ami katonai jellegű az a honvédelmi tárcához tartozik. Ezt a sajátos nézetet vetítik ki sokan a korábbi történelmi korszakokra is. A vizsgált időszakban azonban a történelmi tények mást mutatnak. A dualizmus időszakában a katonák valóban valamennyien a védelmi tárcák felügyelete alatt álltak személyükben, azonban azok a testületek, ahol szolgálatot teljesítettek, már az alapfeladatuk szerinti tárcához, az uralkodóhoz, vagy az országgyűléshez tartoztak. Az érintett testületek belső függelmi viszonyai, a testületek személyi állományának kötelezettségei és jogosultságai katonaiak voltak. Külsőségeikben a katonai jelleg dominált, bár sokkal színompásabban, mint a haderőnél. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a hadsereg részét képezték volna. Alapfeladatukat nem a külső támadásokkal szembeni védelem képezte, hanem a belső rend fenntartása a hatalom csúcsain tevékenykedők és az állami szimbólumok biztonságának a szavatolása által. Feladatkörükből fakadóan egyértelműen rendvédelmi tevékenységet láttak el, bár a rendvédelemnek kétségtől kívül speciális részterületét gyakorolták.

A testőrség és a pénzügyőrség típusú szervezetek mellett fokozatosan alakultak ki a határőrizeti szervezetek. A polgári magyar állam kiépülése és megszilárdulása időszakában a határőrizeti szervezetek létrejötte vette igénybe talán a legtöbb időt. A föld birtoklásán nyugvó feudális indíttatású határőrizeti struktúrát már az 1848–49-es forradalom és szabadságharc is megingatta. A volt török–magyar határ mentén – Adriától az Etelközig – húzódó katonai határőrvidék nem cselekedett egységesen az 1848–49-es forradalom és szabadságharc tekintetében. A történelmi múltját és etnikai tartalmát illetően is differenciált katonai határőrvidék egyes részei a harcoló felek más oldalára álltak, ily módon szembe kerülve egymással. Az orosz segítséggel győzelmet arató osztrák erők bizalma megingott a magyar forradalom és szabadságharc mellé álló alakulatok népességében. Ezen térségeket már nem integrálták vissza a katonai határőrvidékbe, így az – a korábbi állapotához képest – foghíjassá vált.

A kiegyezést követően a magyar kormány *gróf ANDRÁSSY Gyula* miniszterelnök vezetésével elérte, hogy – a kiegyezési törvény szellemében – az uralkodó legfelsőbb elhatározással 1872-ben felosz-

latta a katonai határőrvidéket, ezzel lehetőséget teremtve a térség visszaintegrálására a Magyar Királyság polgári közigazgatásába.

A folyamat 1886-ig elhúzódott. Ennek részeként – a térségre kiterjedő hatáskörrel – *Magyar Királyi Vám- és Adóőrséget* is létrehozta. Az integráció befejezésével a vám- és adóőrséget feloszlatták, helyébe a Magyar Királyi Pénzügyőrség, illetve az adó- és a vámhivatalok léptek.¹⁶

Személy- és áruforgalom ellenőrzésre az Osztrák-Magyar Monarchia két társországaiban a monarchia külső határain került sor. E tevékenységet a két társország önállóan hajtotta végre. A Magyar Királyság részéről a zöld határőrizetet a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai látták el más pénzügyőri teendők végzése mellett. A forgalom számára megnyitott – korabeli szóhasználat szerinti – „határkapuk”-on lezajló személyforgalmat a legközelebbi városok rendőrségéből kikülönített csoportok végezték, az áruforgalmat pedig a legközelebbi vámhivatal ellenőrizte. A vámhivatalok úgynevezett bemondó őrsöket telepítettek a hatósági területükön működő határkapukhoz. A bemondó őrsök végezték az előzetes szelekciót. Ennek keretében elkülönítették a vámentes és az elvámolásra szoruló termékeket, lefolytatták a legegyszerűbb eljárásokat, illetve a lehetőségeiket meghaladó esetekben az árukat számba vették és a vámhivatalokhoz kísérték. A határrenddel kapcsolatos ügyeket, és a kishatárforgalmi utiokmányok kibocsátását a határmenti szolgabíróságok kirendeltségei látták el.¹⁷

E rendszer 1891-ben kiegészült a *határszéli csendőrséggel*, amely a Magyar Királyi Csendőrségen belül fegyvernem jelleggel működött. Feladatát a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchiával közös határvonalának az ellenőrzése alkotta a zöld határőrizet tekintetében, valamint a kishatárforgalom ellenőrzése. A határszéli csendőrség létrejöttével az érintett határszakaszokon a határőrizet kétlépcsőssé vált. A csendőrség és a pénzügyőrség által megvalósított egy-egy lépcsőn belül, a határ őrzését több vonalasan valósították meg az illegális határátlépők várható idejére és területére koncentrálva. A Magyar Királyi Pénzügyőrség és a Magyar Királyi Csendőrség határőrizetben részt vevő határmenti alakulatainak tevékenységét összehangolták.

A határszéli csendőrség fegyverzete, felszereltsége, képzettsége stb. minden tekintetben azonos volt az ország más területén szolgálatot teljesítő csendőrökével. Különbség a szervezeti felépítésükben és speciális határmenti szolgálati teendők ellátásában szabályozó utasításban jelentkezett, amely függelék formájában egészítette ki a csendőrség Szolgálati Utasítását. A határszéli csendőrség alapelemét is az őrs jelentette. A hó elolvadása és leesése közötti időszakban azonban a Kárpátok hágóira úgynevezett nyári őrsöket különítettek ki a területileg illetékes őrsök. A határszéli csendőrség őrsői felett nem állt a csendőrségnél megszokott szakasz- és szárnyparancsnokság. Helyettük kikülönített törzstisztek irányították az őrsök egy-egy csoportját. A kikülönített törzstisztek pedig közvetlenül a területileg illetékes kerületparancsnokság alárendeltségébe tartoztak.¹⁸

A határszéli csendőrség felállításának alapvető oka volt, hogy a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai által megvalósított egylépcsős zöldhatár őrizet nem volt képes megakadályozni a zöld határon lebonyolódó illegális határforgalmat. Komoly gazdasági károkat okoztak az állatcsempészet nyomán kialakuló fertőző állatbetegségek. A XIX. sz. végére ezeket az Osztrák-Magyar Monarchiában már felszámolták. A csempészet nyomán megfertőződött állatállomány azonban eladhatatlanná vált, jelentős károkat okozva az erdélyi gazdáknak. Ugyancsak a csempészet tette lehetővé, hogy – főleg Moldvából és a Havasalföldről – az Osztrák-Magyar Monarchia területi integritása elleni izgató kiadványok mázsaszám kerüljenek be az országba, elsősorban a nemzetiségi lakosság körébe. A határszéli csendőrség felállítását nem a központi államhatalom, hanem a helyi lakosság kezdeményezte.¹⁹

A határőrizetbe bevonták még az *állami erdőhatóságok* határmentén tevékenykedő munkatársait is. E munkatársak szolgálati fegyverrel is rendelkeztek. Kötelességük volt gyanús idegenek észlelése esetén azokat a legközelebbi csendőr őrsre kísérni, ennek érdekében fegyverüket kényszerítő eszközként is használhatták.

A XIX. század végére kiépülő humán- és állatorvosi hálózat részeként a határkapuknál létrejöttek a személyforgalmat és a mezőgazdasági termékeket vizsgáló – szükség esetén karantént is megvalósító – *egészségügyi állomások*, melyeket egy időben vesztegintézeteknek is neveztek.²⁰

A dualizmus kori magyar határőrizet csúcsszerve a *Magyar Királyi Határrendőrség* viszonylag későn jött létre. 1903-ban alkotott törvény alapján 1906. január 15-én állították fel a szervezetet.²¹ A törvény létrehozása és annak megvalósítása közötti több éves szünet oka a kor politikai válsága volt.²² A határrendőrség szervezete kapitányságokból és azok alárendeltségébe tartozó kirendeltségekből állt. 1912-ig őrsök is működtek a szervezet struktúrájában. Ekkor azonban profilisztítás keretében a zöld határőrizeti feladatkört átadták a határszéli csendőrségnek.²³

A határrendőrség azonban csupán néhány száz főnyi testület volt. Feladatát a határőrizetben résztvevő szervezetek tevékenységének koordinálása, a távolsági határforgalom ellenőrzése alkotta. E teen-

dői kapcsán hárultak rá bizonyos járulékos feladatok a hírszerzéssel kapcsolatosan is. A legjelentősebb feladatát azonban kétségkívül a kivándorlás felügyelete képezte. Ezt a dualizmus kori körülmények között nem is volt képes maradéktalanul megvalósítani.²⁴

A kivándorlás volt az a körülmény, amely arra készítette a magyar állam vezetőit, hogy – ha nem is nagy létszámú – de országos hatáskörű rendvédelmi testületet állítsanak fel a határok őrzete céljából a kormány alárendeltségében. A kivándorlásról több törvény is született, míg a határőrizetről csupán egy. Ez is mutatja, hogy nem a határok őrzete, hanem a kivándorlás jelentette a kihívást.²⁵

A Magyar Királyságban a dualizmus időszakában – hasonlóan Európa legtöbb országához – a határforgalmat liberális elvek alapján rendezték. Törvényben rögzítették, hogy a magyar állam határainak az átlépéséhez általában nem kell útlevél. Ez alól kivételt csupán néhány minősített eset jelentett. Amennyiben egy külállam megkövetelte a magyar polgároktól országa területére történő belépéshez az útlevelet, úgy a magyar kormány – a viszonyosság elve alapján – szintén elrendelhetette azt. Nem léphették át továbbá a határt a hadkötelesek, jogerősen elítéltek stb. Ezt azonban meglehetősen nehéz volt ellenőrizni, hiszen határőrizet csak a szerb-magyar, illetve a román-magyar határon működött. Az 1880-as évek végéig statisztikát sem vezettek a határforgalomról. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa közötti úgynevezett belső határt a két ország polgárai bármikor, bárhol átlépheték. A távolabbra utazóknak, illetve a külsőországból érkezőknek sem volt szükségük általában útlevélre. A határrendőrség felállítása nyomán ugyan felügyelték a határkapuk távolsági határforgalmát a közös határon is, ez azonban inkább szűrőpróbaszerű ellenőrzést, a gyanússá váló személyek kontrollját jelentette.²⁶

A dualizmus kori magyar kormányok nem kívántak olyan szervezetet létrehozni, amely a határőrizeti feladatokat többé-kevésbé komplex módon megvalósította volna. Ehelyett az állami rendvédelmi szervezetek határmenti alakulatai között osztották fel szét a határőrizeti részfeladatokat. Ezen teendők koordinálására pedig létrehozták az önálló határrendőrséget minimális létszámmal. Ez a megoldás rendkívül takarékos volt, de csak abban a liberális környezetben volt működtethető, amely a dualizmus időszakát jellemezte, ahol a magyar polgárok jóformán a vízum fogalmát sem ismerték, mert csupán a Török és az Orosz Birodalom igényelt vízumot a beutazóktól. E két országba azonban rendkívül kevesen utaztak, a Román Királyság törvényei is előírták ugyan a vízumkényszert, ám azt a gyakorlatban soha nem tartották be békeidőszakban.²⁷

A magyar állam határőrizeti struktúrája tehát a határok liberális felfogása mentén fokozatosan formálódott. A korszakra jellemző végleges formáját pedig a századelőre érte el.

Ugyancsak fokozatos és dinamikus fejlődésen esett át a *büntetés-végrehajtás*. A rendvédelem ezen szakterületén szintén érzékelhető volt a liberális elvek szerinti fejlesztés.

Nehéz örökséget vett át a dualizmus kori Magyar Királyság a büntetés-végrehajtás tekintetében. Nem rendelkezett az ország a kor követelményeinek megfelelő büntetés-végrehajtási intézetekkel. A korábbi HABSBURG-adminisztráció illetékesei úgy gondolták, hogy a nagyobb létszám befogadására hivatott intézmények épületei, mint például laktanyák, kolostorok, börtönök, kórházak stb., egységes típusú alapján elkészíthetők. Ennek aztán az lett a vége, hogy a minden igény kielégítésére létrehozott intézmények egy funkciót sem tudtak megfelelően ellátni. Ezek a hibrid építmények sem álltak azonban kellő mennyiségben rendelkezésre. Az elítéltek többségét várak, erődök kazamatáiban, bíróságok pincéiben stb. tartották fogva.²⁸

A nehéz örökség részét képezte az elítéltekkel való bánásmód filozófiai alapja is. A börtönbüntetést ugyanis egyfajta sanyargatásnak is tekintették. A mostoha körülmények az elítéltek egészségi állapotára nem fejtettek ki jótékony hatást. A büntetés-végrehajtási személyzet szellemisége pedig elmaradt a társ rendvédelmi testületek személyi állományától.²⁹

A kiegyezést követően nagy ambícióval fogtak hozzá az illetékesek a magyar büntetés-végrehajtás liberális szellemű megreformálásához. A kiegyezés utáni magyar kormányzat első igazságügy minisztere HORVÁT Boldizsár és munkatársai, valamint TAUFFER Emil kiváló elméleti szakember összefogása nyomán a témakört több lépcsőben az európai élvonalnak megfelelő szinten szabályozták.³⁰

Az intézményi és személyzeti feltételeket azonban csak vontatottan voltak képesek fejleszteni. A nehézségek ellenére azonban létrehozták a többfokozatú büntetés-végrehajtási rendszert. (lásd I. sz. melléklet)

Nem született ugyan önálló büntetés-végrehajtási törvény a vizsgált időszakban, azonban az úgynevezett házsabályok és fogházrendtartás, továbbá a kihágási és a büntetőnovella, valamint a közveszélyes munkakerülőkről, illetve a bíróságokról szóló jogszabályok összességében az európai élvonalnak megfelelően szabályozták a témakört.³¹

Az állam vezetőit, a törvényhozó testületet, az ország szimbólumát védő, a pénzügy és a határőrizet terén működő rendvédelmi szervezetek a maguk nemében fontosak voltak ugyan, ám a magyar rendvédelem meghatározó részét a Magyar Királyi Csendőrség és a magyarországi rendőrségek alkották.

A *Magyar Királyi Csendőrséget* 1881-ben hozták létre.³² Felvetődik a kérdés, hogy eleink vajon miért a csendőrséget, mint szervezettípust részesítették előnyben. A csendőrség ellenszólta, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszakában rendőri szervezet létrehozásában gondolkodtak a magyar vezetők. A csendőrség továbbá – mivel a neoabszolutizmus politikai elnyomása egyik konkrét végrehajtó szervezeteként is működött amellett, hogy a Kárpát-medence polgári közbiztonságának a megteremtéséért is sokat tett – gyűlöletes intézményként jelent meg a magyar köztudatban. Ezért nem is lehetett – úgy mint a pénzügyőrséget – átszervezéssel átvenni a neoabszolutizmus állami struktúrájából. A csendőrség mellett szólt azonban, hogy a közbiztonság megteremtése érdekében a legjobb eredményeket felmutató szervezetnek bizonyult a Kárpát-medencében. A csendőrség diadal színpada volt a XIX. sz., amikor a polgári útra lépő közép- és kelet-európai országok egymás után állították fel a maguk csendőrségét. E szervezetek pedig viszonylag rövid időn belül képesek voltak a polgári viszonyok igényeinek megfelelő közbiztonság kialakítására és tartós fenntartására vidéken. A csendőrség intézménye összefonódott a polgári állam struktúrájával, annak nélkülözhetetlen intézményévé nőtte ki magát a vidék rendvédelmi szervezeteként. A Magyar Királyságban a közbiztonság a kiegyezést követően – a neoabszolutizmushoz képest – visszaesett, nem érte el a polgári fejlődéshez kívánatos szintet. Ilyen körülmények között *TISZA Kálmán* kezdeményezése nyomán a magyar kormány – elfogadta álláspontját a parlamenttel – a csendőrség létrehozását látta célszerűnek. Ez a megoldás az uralkodó tetszését is elnyerte, aki általában kedvezően fogadta azokat az intézkedéseket, amelyek a birodalma két társországában az azonosság irányába mutattak. Mivel a kiegyezéssel az Osztrák Császárságban nem szűnt meg a csendőrség intézménye, az uralkodó szimpátiájával találkozott a magyarországi csendőrség létrehozásának a gondolata, bár a kiegyezés által biztosított jogi keretek nem tették lehetővé számára, hogy a témába érdemben beleszólhasson.³³

Az országgyűlés – miután biztosították róla, hogy a csendőrség nem fog politikai rendőrségként működni – elfogadta a csendőrség létrehozásának gondolatát. A szervezetet a nyolcvanas évek végére a Magyar Királyság teljes területére kiterjedően kiépítették. A csendőrség kompetenciái a városokra nem terjedtek ki. A városoknak azonban lehetőségük nyílt arra, hogy költségértézés ellenében a csendőrséget kérjék fel hatósági területükön a rend fenntartására. Ezzel a lehetőséggel számos város élt, de csak a külterületei tekintetében. A városok belterületein szinte kivétel nélkül a városi rendőrségek tartották fenn a rendet.³⁴

A Magyar Királyi Csendőrség – hasonlóan a korabeli csendőrségekhez – centrális felépítésű szervezet volt. A testület alapegységét az őrs képezte. Egy őrs működési területe több falura is kiterjedt. Az őrsök hatósági területének a megállapítása során figyelembe vették a lakosság sűrűségét, a közlekedési hálózat jellegét, a domborzatot és a terep fedettségét, a bűnügyi fertőzöttséget. Az őrsökon teljesített szolgálatot a legénységi állomány mintegy 95 %-a, az altisztek parancsnoksága alatt. Kezdetben nem lehetett a szervezet kiépítésének az ütemében a megfelelő színvonalú személyi állományt kialakítani, ezért ideiglenes jelleggel a honvédségtől vettek át válogatott sorkatonákat. A XIX. század végére azonban sikerült a magas követelményszintnek megfelelő személyi állománnyal feltölteni a beosztásokat. Az őrsöket szakaszparancsnokságok fogták össze. Több szakaszparancsnokság irányítását látta el a szárnyparancsnokság amelynek a hatósági területe több vármegyére is kiterjedhetett. A regionális parancsnokságok csúcsszerve a kerületparancsnokság volt. A történelmi Magyarország területén hat kerületparancsnokság működött. A századfordulón a kerületparancsnokságok számát kilencre kívánták növelni, a világháború kitöréséig azonban csupán nyolc parancsnokságot állítottak fel. A parancsnokságok élén tisztek álltak. A parancsnokságok székhelye városokban volt. A kerületparancsnokok ezredesi, a beosztott törzsük pedig alezredesi és őrnagyi rangot kaptak. A szárnyak élén századosok álltak, egy fő tiszti rangban álló helyettesessel irányították a szárnyat, hasonlóan a szakaszhoz, ahol a parancsnokság élén főhadnagy teljesített szolgálatot. A szárny- és szakaszparancsnokságokon még néhány fő altiszt – mint írnök – teljesített szolgálatot. Valamennyi parancsnokság mellé szerveztek egy-egy kis létszámú őrsöt a parancsnokság fegyveres biztosítása céljából. A szervezet élén a csendőrség felügyelője állt tábornoki rendfokozatban. Munkáját mintegy 20 főnyi törzstisztekből álló vezérkar segítette a szükséges segédszemélyzet támogatásával. A kerületek rendelkeztek egy-egy pótszárnyal is. A pótszárnyaknak nem volt hatósági működési területük, klasszikus szolgálati teendőket nem láttak el. Feladatuk közé tartozott a gazdálkodási, a személyzeti munka, a kiképzés stb.³⁵

A csendőrség a honvédelmi és a belügyi tárca felügyelete alatt állt. Mivel a csendőr személyében katonának minősült, ezért személyi ügyekben a honvédelmi tárca volt az illetékes. Minden más témá-

ban azonban a testület a belügyi tárca kompetenciájába tartozott, mivel a csendőrség a központi államhatalomnak alárendelt rendvédelmi testület volt. A két érintett minisztériumban egy-egy osztály foglalkozott az illetékességi körébe tartozó csendőrségi ügyekkel. A kormányfő elveikben a tárcákon keresztül léphetett érintkezésbe a testülettel. A gyakorlatban azonban *TISZA István* közvetlen kapcsolatot alakított ki *TÖRÖK Ferenc*cel a csendőrség első felügyelőjével. Ez a rendszer a későbbiek során is fennmaradt, igaz az első világháború után a kormányfő helyébe a kormányzó lépett.

A testületet szolgálatának egy része a haderőhöz kötötte. Feladatát alkotta ugyanis a véderő katonai rendészeti teendőinek az ellátása is, háború időszakában. E hivatásának a tábori csendőrség által tett eleget, melyet háború időszakában a csendőrség személyi állományából különítettek ki a már békeidőszakban kidolgozott elveknek és szabályoknak megfelelően.³⁶

A Magyar Királyi Csendőrség létszáma 12 000 fő volt. A szervezet a történelmi Magyarország területén, a városok kivételével csaknem 183 000 km²-nyi területen, mintegy 20 millió lakos körében tartotta fenn a rendet. A csendőrség felállítási folyamatának lezárulását követően a háborúig 90 % körüli büntfelderítési arányt hozott létre. Mivel a testületnek nem voltak sem különleges jogosultságai, sem pedig extra technikai felszereltsége, ez a kedvező helyzet egyértelműen a személyi állomány munkájának a színvonala nyomán alakulhatott ki. A testületbe való bejutás tekintetében – a kor követelményeihez viszonyítva – magas mércét állítottak a tisztikar és a legénység számára egyaránt. A testületi tagok továbbképzése pedig folyamatos volt, velük szemben magas szakmai elvárásokat állítottak, tőlük kiváló munkát követeltek. A dualizmus időszakában a Magyar Királyi Csendőrség egyértelműen a magyar rendvédelem vezető testülete volt úgy a hatékonyság, mint a működési terület nagysága és az ott élő polgári lakosság létszáma tekintetében, valamint a testület létszámát illetően.³⁷

A dualizmus kori Magyar Királyságban a rend fenntartásának kompetenciáit nem a rendvédelmi testületekhez telepítették. A jogosultságokkal a kormányzat és az önkormányzatok rendelkeztek. Kötelezettségeik eredményes megvalósítása érdekében hozhattak létre rendvédelmi testületeket. A központi államhatalom tekintetében az országgyűlés országos hatáskörrel, az önkormányzatok tekintetében pedig a közgyűlés helyi hatáskörrel. Az országos hatáskörű szervezeteket a kormány a témában illetékes szakminisztérium által, a helyi szervezeteket pedig az önkormányzatok vezető testületei irányították. Ez a rendszer azonban csupán a városok esetében vált be. A városok ugyanis rendelkeztek akkora gazdasági háttérrel, hogy életképes rendvédelmi testületet hozzanak létre és tartsanak fenn. A városokban tehát a régi városi rendőrségek modernizációjával kialakíthatóak voltak a kor követelményeinek megfelelő rendvédelmi testületek. A falvak gazdasági ereje azonban erre kevés volt. Mivel a vidék közbiztonsági helyzetén feltétlenül javítani kellett, a kormányzat kereste a megoldást. Kezdetben kormánybiztosok kiküldésével kísérleteztek. A hajdani királyi biztosok mintájára kivételes állapotot vezettek be, és drasztikus eszközökkel igyekeztek a rendet helyreállítani. Szélsőséges módszereiket siker is koronázta, amely azonban átmenetinek bizonyult. Amint ugyanis a kormánybiztosok feladatukat elvégezve elhagyták a ráncba szedett területet, ott rövid időn belül visszarendeződött az anarchia. Ez a helyzet inspirálta a magyar kormányt arra, hogy ne csupán egy-egy szakterület, mint például a pénzügyőrség, hanem az ország döntő többségét képező vidék közbiztonsági testületét is a központi hatalomnak alárendelt rendvédelmi testület gondjaira bizza.³⁸

A Magyar Királyi Csendőrség helyzete azonban eltérő volt a központi hatalom többi rendvédelmi testületétől. Nem rendelkezett ugyanis önálló hatósági jogkörrel. A csendőrség nem volt rendőrhatóság, csupán rendőri közeg. A rendőrhatósági jogkört a vármegyei közigazgatás gyakorolta. Első fokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, harmadfokon pedig a belügyminiszter volt illetékes. A csendőrség tehát csupán végrehajtó erőt képezett, amely szervezetében független volt az intézkedést hozó hatóságtól.³⁹

A kizárólag kényszerrel alkalmazó rendvédelmi testület azonban csupán elméleti lehetőség. A gyakorlatban – a rendfenntartás lényegéből fakadóan – a végrehajtás és a döntés gyakran nem választható szét. Ezekre az estekre vonatkoztak az úgynevezett rendes szolgálat teendői.⁴⁰

A helyi rendészet terrénuma meglehetősen széles volt, ide tartozott a közegészségügy, a személy- és vagyonbiztonság, közrend és a felsőbb közigazgatási hatóságoknak a helyi rendészetre vonatkozó határozataiban foglaltak. A községek széleskörű jogosultságokkal rendelkeztek a rendészet tekintetében. A bünvádi perrendtartást szabályozó törvény nyomán kiadott belügyminiszteri rendelet a helyi önkormányzatokat rendőri hatósággá nyilvánította, így azok kihallgatásokat, motozásokat, házkutatásokat tarthattak, nyomozásokat végezhettek.⁴¹

Az alaphelyzet tehát az volt, hogy a községek széles jogosultságai nem párosultak a végrehajtást ellenőrző, azok megvalósítását szükség esetén kikényszeríteni is képes szervezettel. A községek rendkívül találékonyak voltak abban a tekintetben, hogy mit nem tiltanak az érvényben lévő rendelkezések

a csendőrség igénybe vételét illetően, a csendőrség pedig – a felgyülemlett tapasztalatok alapján – időnként kezdeményezte a témakör szabályozásának pontosítását.⁴²

A dualizmus kori Magyar Királyi Csendőrség tekintetében a testület múltjával foglalkozó szakirodalom általában két vádat szokott hangoztatni. Nevezetesen e szervezet lépett fel – fegyverhasználatot is megvalósítva – a földmunkás megmozdulások ellen, illetve a választások menetébe beleavatkozott.

A földmunkás megmozdulásokhoz a közigazgatási hatóságok határozatai alapján rendelték ki a testületet. A kirendelésbe beosztott csendőröknek pedig – amennyiben intézkedésük során fizikai ellenállásba ütköztek – kötelességük volt fegyvert használni, a Szolgálati Utasításuk ugyanis ezt előírta számukra. A csendőrökre a katonai fegyverhasználat vonatkozott, amely nem ismert mérlegelési lehetőséget, mint pld. a rendőri fegyverhasználat. A tömegdemonstrációk visszaszorítására azonban a magyar államapparátusnak nem állt a csendőrségen kívül más – a feladat végrehajtására alkalmas – rendvédelmi szervezet a rendelkezésére.⁴³

A dualizmus időszakában az ország lakosságának még csak elenyésző része rendelkezett választójoggal. A nők nem szavazhattak. A férfiak esetében pedig vagyoni és szellemi cenzushoz kötötték az ország törvényei a szavazati jogosultságot. A pártok a választók vendégül látásával is igyekeztek megnyerni a szavazatukat. A választásra összegyűltek azonban egy idő után illuminált állapotba kerültek, az ellenfelek táborai között előbb–utóbb veszekedés tört ki.

Ennek a megakadályozása céljából a csendőrök az ellenfelek táborait körülzárták, az egyikből a másikba való átjutást megakadályozták. A vesztes fél e helyzetre hivatkozva általában csendőrterrorrt emlegetett, illetve a választások eredményét kérdőjelezte meg.⁴⁴

A Magyar Királyi Csendőrség politikai indíttatású véleményezéseit a sajtó többnyire felkapta és a szenzációvá duzzasztott híryanagban rejltő lehetőségeket hasznosította. A lakosság vélemény nyilvánítása megfontoltabb volt. Kezdetben nem örvendett a testület népszerűségnek, hiszen még élénken élt az emberek emlékezetében a neoabszolutizmus kori osztrák csendőrség nemzetellenes jellege. Miután azonban a szervezet kiépült és a személyi állomány stabilizálódott a lakosság érzekelte, hogy egy korrupciómentes testület védi az érdekeit a bűnözőkkel szemben. A községek beadványokkal ostromolták a belügyi tárcát, hogy az ő falujukba is telepítsenek csendőr őrsöt. A szervezet kiépítésének időszakában ezen igények még létszámfejlesztéssel megoldhatóak voltak. A későbbiek során azonban a meglévő létszámot több és kisebb létszámú őrsökre telepítették szét, hogy legalább a leginkább helytálló igényeket kielégíthessék. Ennek során előnyben részesítették azokat a falvakat amelyeket a kért csendőr őrs elhelyezési feltételeit térítésmentesen voltak képesek biztosítani. A csendőr őrsök létszáma 6 és 25 fő között mozgott. Nagy létszámú őrs azonban kevés volt.

A Magyar Királyi Csendőrség békeidőben kiválóan teljesítette azt a feladatkört, aminek a megvalósítása érdekében létrehozták. Az első világháború során azonban bebizonyosodott, hogy egy szervezetről sem lehet két bőrt lenyúzni.

A Magyar Királyi Csendőrség az első világháború időszakában mint rendvédelmi testület lényegében megbukott. Ennek alapvetően az volt az oka, hogy a hadkötelezettséget kiterjesztették a testületre is. Ebből következően a testület személyi állományának a színe virágát frontszolgálatra hívták be. A csendőrök előéletükből fakadóan kiváló alparancsnokoknak bizonyultak. Nem volt azonban megfelelően képzett állomány, akik a behívottak helyére léphettek volna. A póttartalékosokkal feltöltött szervezet önmaga árnyéka volt. Ilyen körülmények között a testület a háború különleges viszonyaiban csak részlegesen volt képes teljesíteni hivatását. Ez olyan történelmi tapasztalatnak bizonyult, amit az illetékesek a második világháború során figyelembe vettek. A csendőrség vezetői – látva a közbiztonsági helyzet rohamos romlását – készítették ugyan egy tervezetet a testület fejlesztésére vonatkozóan a háború utolsó fázisában, azonban a frontvonalak hamarabb összeomlottak, mint ahogyan a testület fejlesztésére sor kerülhetett volna.

A dualizmus kori magyar rendvédelem második legerősebb pillérét a *rendőrségek* alkották. A rendőrségek a városokban működtek a határrendőrség kivételével. A városi rendőrségek közül a budapesti és a fiemei volt állami, illetve a rendőrségek közül a határrendőrség működött még állami irányítás alatt. A többi városi szervezet a helyi városi önkormányzat kompetenciájába tartozott. A korabeli szabályozások a rendőrséget polgári fegyveres őrtestületként határozták meg. Ezzel azt kívánták kifejezésre juttatni, hogy a rendőrségek belső függelmi viszonyaiból hiányzott a militáns jelleg. A csendőrség személyi állománya ugyanis – hasonlóan a testőrségekhez, koronaőrséghez és a képviselőházi őrséghez – katonai rendfokozatot viselt és a testület belső függelmi viszonyai is katonaiak voltak.

A rendőrségek vezetőit nem is rendőr tisztnek, hanem rendőr tisztviselőnek nevezték.⁴⁵ Rájuk ugyanazon képesítési követelmények vonatkoztak, mint az önkormányzat többi tisztviselőjére. Ez egyben azt is jelentett, hogy – a három állami rendőrség kivételével – a rendőrtiszti beosztások csupán hat

évre szólta. Az önkormányzati tisztviselőket ugyanis hatévente újra kellett választani. Ez a körülmény korántsem segítette elő a vidéki városok rendőrségei színvonalának fejlesztését. A helyzetet nem sokkal változtatott, hogy 1886-tól a rendőrkapitányokat a korabeli szóhasználatból élve életfogytig, azaz a mai terminológiánk szerint nyugdíjkorig kinevezték.⁴⁶

A rendőrlegénységek esetében ugyan nem állt fenn a hat évenkénti választás kényszere – mivel nem tartoztak a tisztviselői karba – azonban fizetésük is jóval szerényebb volt, mint az őket irányítóké. A rendőrlegénység soraiba iskolázott személyek nem jelentkeztek. A rendőrségek legénysége – hasonlóan a pénzügyőrség és a büntetés-végrehajtás állami rendvédelmi testületeinek legénységi állományához – részlegesen analfabéta volt. Az analfabétizmus véglegesen csupán a XX. század elején tűnt el ezen szervezetekből, az elemi iskolai tankötelezettség általánossá válásával, miután a tanköteles nemzedékek felnőtt korba léptek. Ez a helyzet alapvetően befolyásolta a személyi állomány képezhetőségét. Nem véletlen, hogy az első rendőrlegénységi tanfolyamok a XX. században jelentek meg, ellentétben a csendőrséggel, ahol már a testület felállításának az időpontjában 1881-ben is felvételi követelmény volt a legénységgel szemben az írni olvasni tudás és a négy számtani alpművelet ismerete. Ezért a csendőrség legénységi állományát már a kezdetektől tanfolyami formában készítették fel feladataira. A csendőrségi képzés első színhelye Déva volt, majd az úgynevezett pótszárnyaknál folyt a képzés. Végül pedig Nagyváradon épült fel a Magyar Királyi Csendőrség korszerű kiképző központja. A rendőrségeknél azonban ilyen központi kiképző bázis létrehozására nem nyílt lehetőség még az írástudatlanság megszűnését követően sem, hiszen ahány város volt az országban, annyiféle rendőrség működött.⁴⁷

A rendőrségek munkáját alapvetően meghatározó törvények az egész országra kiterjedően egységesen szabályozták a szakterületet. Maguk a rendőrségek azonban korántsem voltak egységesnek nevezhetőek. A városok szabályrendeletekben állapították meg rendőrségeik szervezeti és működési szabályzatait. Nem akadt két egyforma szabályrendelet. E testületek szervezete, egyenruházata is egyedi volt. A kisebb városok általában a térség központjának tekintett város rendőrségének a szolgálati szabályzatát és az egyenruházatát tartották követendő példának. Az egyenruházatnál csak a fegyverzet volt tarkább. A rendőrségek tagjai ugyanis önállóan voltak kötelesek beszerezni szolgálati fegyvereiket. A legénység esetében – akiknek fizetése mérsékeltebb volt – ez általában azt jelentette, hogy a legolcsóbb kivénhedt fegyvereket vásárolták meg. Alapvető változás e téren akkor jött létre, amikor a Magyar Királyi Csendőrségnél fegyverzetfejlesztésre került sor. A századfordulón a forgópisztolyokat öntöltő Frommer pisztolyokra cserélték. A városi rendőrségek személyi állománya ekkor juthatott hozzá kedvező áron a lecserélt forgópisztolyokhoz. Ekkor lényegében megtörtént a városi rendőrségek átfegyverzése forgópisztolyokra. Karabéllyal azonban a városi rendőrségek tagjai nem rendelkeztek, kizárólag oldalfegyver volt számukra előírva. Oldalfegyverként azonban a legtöbb rendőrségnél nem csupán pisztolyt hanem szálfégyvert, azaz kardot is viseltek.⁴⁸

A városi rendőrségeknek nem csak a fegyverzete és a külleme volt eltérő. A szervezeti felépítésük is városonként változott. Mégis a rendőrségek szervezete mutatott némi hasonlóságot is. Minden városi rendőrség csúcsszerve a kapitánysági hivatal volt. Ebben a szervezeti egységben intézték a testület irányításával kapcsolatos teendőket, valamint az igazgatásrendészeti feladatokat. Minden nagyobb városi rendőrség rendelkezett még detektívtestülettel is. Az első detektívek a fővárosi rendőrség kötelékében teljesítettek szolgálatot az 1880-as években. Mivel kiváló hatásfokkal működtek a századfordulóra már országosan elterjedtek a rendőrségen belüli detektívtestületek. Az őrszemélyzetnek és a detektíveknek külön parancsnoka volt kapitány-helyettesi minőségben, függetlenül attól, hogy a kérdéses személy melyik osztályon teljesített szolgálatot. A város nagyságától függően ugyanis a rendőri munka szakterületeit megvalósító szervezeti egységeket osztály elnevezéssel alakították ki.

A városi rendőrségek közül a budapesti és a fiúmei rendőrség volt állami rendőrség. A közvetlen kormány alá rendeltségüket, e két város kiemelt fontossága indokolta. A fővárosi rendőrséget ideiglenes jelleggel 1872-ben, majd végleges jelleggel 1881-ben államosították. A főváros vezetésének azonban ezt követően is jelentős beleszólása maradt a fővárosi rendőrség ügyeibe.⁴⁹

A fiúmei városi rendőrséget államosították a legkésőbb 1916-ban.⁵⁰ A rendőrségek államosításának gondolata végigkísérte a dualizmus időszakát. A rendezett tanácsú városok rendőrkapitányai a nyolcvanas évek közepén országos ankétot tartottak az érdekeik védelme érdekében. A rendőrkapitányi rendezvény nyomán a nagybecskereki polgármester indítványára a rendezett tanácsú városok polgármesterei is országos értekezleten vitatták meg érdekeiket. E kezdeményezések indították el a városok érdekképviseleti mozgalmát. A városok ugyan nem értek el azonnali eredményeket, azonban kezdeményezésük nyomán több évtizedes fejlődés indult meg melynek során a dualizmus időszakára jellemző centralizációs folyamat mellett érvényesültek a városok érdekeit megtestesítő igények is. Annak

ellenére azonban, hogy a dualizmus kori fejlődés folyamatát a centralizáció erősödése jellemezte, sokkal inkább érvényesült ebben az időszakban az önkormányzatiság, mint a korszakot megelőző, illetve az azt követő időszakban.⁵¹

A Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete (MROE) felkarolta a rendőrségek államosításának a gondolatát. A MROE felkért a nyugat-európai viszonyokat a helyszínen tanulmányozó rendőrtisztek közül egy főt, hogy a magyarországi rendőrségek államosítására vonatkozó elképzeléseit tanulmány formájában fejtsse ki. Az elgondolást végül is könyv formájában publikálták, melyet eljuttattak a kormányfőhöz is.

A magyarországi rendőrségek államosításának a koncepcióját kedvező történelmi időszakban vetette fel a MROE. Az indítvánnyal ugyanis lényegében minden – a témában jelentőséggel bíró – érdekcsoport egyetértett.

- A rendőrségek tiszti kara, korabeli szóhasználat szerint a rendőrtisztviselők, saját jól felfogott egzisztenciális érdekük miatt szorgalmazták az államosítást. Ennek nyomán ugyanis megszabadulhattak a hat évenkénti újraválasztás rémétől. Munkakörük nyugdíjas állássá változhatott. A helyi notabilitások befolyása alól kikerülhettek.

- A városok vezetői örömmel átadták volna a testület feletti rendelkezés jogát, mert ezzel megszabadulhattak volna a fenntartás anyagi terheitől is. Ugyanakkor azonban a rendőrség tovább működött volna a településen.

- A kormányok centralizációs törekvéseiben jól illeszkedett a városi rendőrségek államosításának gondolata.

Az egyetértések nyomán 1912-ben külön osztályt hoztak létre a Magyar Királyi Belügyminisztériumban azzal a céllal, hogy készítse elő a magyarországi rendőrségek államosítását. Az osztály el is készítette az indítványát, azzal azonban a törvényhozó testület nem mindenben értett egyet, visszaadta azt átdolgozásra. Az időközben kitört háború pedig nem tette lehetővé, hogy a témát az országgyűlés ismét napirendre tűzze.⁵²

A dualizmus időszakában a magyar rendvédelem két legnagyobb szervezettípusa a Magyar Királyi Csendőrség és a rendőrségek voltak. A csendőrség 90 %, a rendőrségek pedig 80 % körüli felderítési mutatót produkáltak. Mivel e két szervezettípus valósította meg a magyar rendvédelem döntő többségét, bűnfelderítési mutatóik meghatározóak voltak az egész magyar rendvédelemre. Különösen figyelemre méltóak ezek az arányok, ha figyelembe vesszük, hogy a Magyar Királyi Csendőrség létszáma 12 000 fő volt és a magyarországi rendőrségek összlétszáma sem haladta meg a 12 000 főt. Összességében – a társ rendvédelmi testületek személyi állományának a létszámát is figyelembe véve – 33 678 fő tartotta fenn a rendet 20 millió lakos körében 263 000 km²-nyi térségben. (lásd II. sz. melléklet)

A rendszerváltást megelőzően szokás volt a dualizmus időszakát *feudális*, vagy félféudális jelzőkkel illetni, amely a korabeli rendvédelem megítélésére is kihatott, bár e jelző jogosságát már akkor is volt aki vitatta. Azóta a korszak kutatói körében viszonylagos közmegegyezés jött létre arra vonatkozóan, hogy nem lehet a dualizmus időszakát néhány posztfeudális maradvány alapján minősíteni. Amennyiben ugyanis csupán néhány mutató alapján ítélünk a brit szigeteket is feudálisnak kellene tekintenünk, ami nyilvánvaló képtelenség. A feudális rend a Magyar Királyságban már a reformkorban lazult, melyet az 1848–1849-es forradalom elsöpört. A neoabszolutizmus pedig már a polgári struktúrát erősítette, bár nem nemzeti alapon. A kiegyezéssel nem a polgári fejlődés lehetőségei teremődtek meg, hanem a nemzeti fejlődés vált szabaddá és folytatódott a polgári fejlődés, ami azonban a neoabszolutizmussal nem szakadt meg.

A magyar rendvédelem tekintetében a polgári magyar rendvédelmi struktúra a polgári magyar nemzetállam részeként a dualizmus időszakában alakult ki első ízben, leszámítva az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszakát. A neoabszolutizmus időszakában is a polgári struktúra szerinti rendvédelmi testületek működtek a Kárpát-medencében, ezek a szervezetek azonban nem tekinthetők a magyar államiság részének.

A dualizmus időszakában alakult ki és szilárdult meg a polgári magyar rendvédelmi rendszer, részben az előző idők elméleti vitái és gyakorlati tapasztalatai nyomán, részben pedig a nyugat-európai gyakorlat adaptálásával. A korabeli magyar rendvédelmi struktúra teljes egészében az európai polgári rendvédelmi rendszerek mintáit követte, annak integráns részét képezte, bár nemzeti sajátosságokkal is rendelkezett. A jogrendszer amelyben a rendvédelem működött, illetve a rend fenntartására irányuló jogszabályok tartalma is hasonló volt mint az európai polgári fejlődést megvalósító államokban.⁵³

A feudális kontra polgári – napjainkban talán már kissé idejét múlt – vitában tehát egyértelműen a polgári jelző mellett teszünk hitet. A korabeli magyar rendvédelmi rendszert egyszerűen nem lehet nem polgárinak tekinteni.

A másik kérdés, amely felvetődhet a *militánsság* témája. Egyes kutatók militáns jellegűnek tekintik a dualizmus rendvédelmét. Miből fakad ez a vélekedés? A csendőrség szervezetének a megítélésében rejlik az ellentét a korszak magyar rendvédelmének militáns vagy antimilitáns megítélését illetően. A militáns jelzőt helyesnek tartók a rendvédelmi testületek belső függelmi viszonyaiból indulnak ki, azt állítva, hogy militáns szervezetnek az tekinthető amelynek a függelmi viszonyai militánsak.⁵⁴ Ezen érvelést figyelembe véve azonban a 33 678 főnyi dualizmus kori rendvédelmi létszámból csupán 12 278 fő teljesített szolgálatot olyan rendvédelmi testületben amelynek belső függelmi viszonyai militánsak voltak. (Magyar Királyi Csendőrség, Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, Magyar Királyi Koronaőrség, Magyar Királyi Nemzeti Testőrség és Magyar Királyi darabont Testőrség) Ez a létszám a teljes rendvédelmi személyi állomány 36,46 %-át tette ki, bár kétségtávol a kornak a legnagyobb rendvédelmi testülete a Magyar Királyi Csendőrség is ide sorolható, amely az ország területének és lakosságának túlnyomó többsége vonatkozásában végezte feladatát.

Erősen vitatható azonban, hogy csupán a függelmi viszonyok alapján lehet-e egy testületet militánsnak nevezni, vagy sem. Álláspontom szerint nem ez a döntő elem. Véleményem szerint egy szervezet jellegét az dönti el, hogy milyen típusú feladatok végrehajtására alkalmas. Márpedig a Magyar Királyi Csendőrséget – az elméleti felkészültségét és függelmi viszonyrendszerét leszámítva – egyetlen paramétere sem tette alkalmassá reguláris harctevékenységre megvalósítására. A jogi szabályozás és annak gyakorlati megvalósítása is a rendvédelmi szervezetek közé sorolta a Magyar Királyi Csendőrséget. A testületnek még a háborús feladatköre, a tábori rendészeti szolgálat is rendvédelmi jellegű volt. A testület szinte valamennyi szolgálata utasítása tartalmazta a szervezet meghatározásaként, hogy: „a csendőrség katonailag szervezett őrtestület”. Ezzel szemben a rendőrségi szolgálata szabályzatokban az szerepelt, hogy „polgári fegyveres őrtestület”. Mindkét szervezettípus tehát őrtestület volt és nem a haderő része. A katonailag szervezett kitétel pedig arra utalt, hogy a szervezeten belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak, illetve, hogy a rendőrségeknél ilyen függelmi viszonyok nem voltak. Ez nem is lehetett másként, hiszen a katonai függelmi viszonyok kialakításának előfeltétele volt, hogy a személyi állomány katonákból álljon. Katonai függelmi viszonyokat polgári személyzetre nem lehetett kiterjeszteni.⁵⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchián belül a kivételes hatalom időszakában – a társország az Osztrák Császárság rendvédelmi struktúrájával összehasonlítva is – antimilitánsnak tekinthető a magyar rendvédelem. A magyar szabályozás ugyanis az angolszász mintát követte, azaz a kivételes hatalom által biztosított rendkívüli felhatalmazásokat a polgári közigazgatás számára biztosította a hadművelleti területek kivételével. Ezzel szemben az osztrák szabályozás a porosz mintát követte, amely a különleges jogosultságokkal a haderőt vértette fel. A Magyar Királyság területén a kivételes hatalomról szóló törvényi szabályozást a háború során – a helyzet ellen berzenkedő – közös hadsereg magyarországi parancsnokaival szemben is sikerült érvényre juttatni. A magyar rendvédelem tehát a háború időszakában sem került a véderő felügyelete alá.⁵⁶

A feudális és militáns minősítést helytelennek tartva, megalapozatlannak tekintem azt a nézetet is amely a magyar állam fejlődésének az útját a nyugati és keleti típusú fejlődéstől elkülönítve önálló harmadik útként tünteti fel. Ebből fakadóan pedig a korabeli magyar rendvédelmet sem keletinek, sem nyugatinak nem tarja csupán magyarnak. Ezzel egy rendvédelmi modell típust kreálva a *magyar fejlődés speciális modelljét*.

Addig a pontig egyet lehet érteni e nézet képviselésével, hogy a magyar rendvédelem fejlődéstörténeti modellt képez. A probléma azonban az, hogy a keleti és a nyugati modell absztrakció. Akik tehát a magyar rendvédelmi modellt önálló modell típusnak tekintik, azoknak elkerülte a figyelmét, hogy egy konkrét modellt igyekeznek szembeállítani absztrakcióval. Nem létezik ugyanis konkrét formában a keleti és a nyugati modell. Csupán nemzeti modellek vannak, amelyekben megtalálhatóak egy-egy absztrahált modell rész tulajdonságai. E nemzeti modellek közös jellemzői képezik lényegében az absztrakció alapját, azaz a keleti, illetve nyugati rendvédelmi modellek egymástól eltérő közös vonásait. Ilyen értelemben tehát két elméleti rendvédelmi modell típus létezik Európában a keleti és a nyugati, amelyek természetesen alfajtákra is bonthatóak. E két nagy tömb azonban korántsem homogén. Az egyediségek összegzéséből keletkeznek. Jól kivehetőek azonban azok a közös vonások, amelyek alapján egy nemzeti rendvédelmi modellt az egyik, vagy másik csoportba lehet besorolni.

A magyar rendvédelmi modell tehát nézetem szerint ugyanúgy önálló, mint bármely más európai ország rendvédelmi modellje. Jellemzői alapján azonban a nyugati rendvédelmi típushoz sorolható, mely típus természetesen absztrakció.⁵⁷

A dualizmus időszakában a nyugat-európai fejlődési vonalba tartozó, de azon belüli lemaradását lényegében pótló Magyar Királyság rendvédelme elérte a fejlettebb régiók rendvédelmi színvonalát, anélkül azonban, hogy nemzeti arcukat elveszítette volna. A Magyar Királyságban olyan rendvédelem alakult ki, amely főbb paramétereit tekintve harmonizált az Osztrák-Magyar Monarchián belüli társországgal, és így a nyugat-európai rendvédelmi struktúrával is kompatibilissá vált. Emellett azonban tükrözte a kárpát-medencei fejlődésnek a rendvédelmi tevékenységgel szemben támasztott sajátos igényeit.

Nemzeti rendvédelem-történetünkben a dualizmus kora a nyugat-európai ihletésű, polgári típusú magyar rendvédelmi struktúra kiépülésének időszaka volt.

A századfordulóra kiépülő új, nemzeti rendvédelmünket a liberális eszmék jelenléte jellemezte. A XIX. század végén, illetve a XX. század elején működő magyarországi rendvédelmi szervezetek nem csupán funkciójukban és struktúrájukban, hanem működési alapelveiket illetően is a korabeli nyugat-európai liberális gyakorlatnak feleltek meg. E rendvédelmi filozófia lényegét nem az államközpontúság, hanem a korabeli értelmezés szerinti emberi szabadságjogok biztosítása alkotta.

Az új rendvédelmi rendszer több fázisban épült ki. Az *első időszak 1867-től 1881-ig terjedt*. E periódusban

- a kiegészítési törvény értelmében **felszámolták** a Magyar Királyságban **az osztrák rendfenntartó szerveket**, mivel a rend fenntartása mindkét társország belügyévé vált.

- Az osztrák szervezetek **helyébe magyar testületek léptek**, ez azonban kétféle módon valósult meg. Ahol a szervezetnek nem voltak magyarországi gyökerei – mint például a pénzügyőrség esetében –, ott a régi szervezet szakembergárdáját vették át, és a német nyelvű működési szabályzatot fordították le magyarra.

- Ahol ez az út nem volt kivitelezhető – például a csendőrség tekintetében, a lakosság ellenszenvé miatt – ott a korábbi alkotmányos szervezeteket erősítették meg, mint a városi, vármegyei rendőri szervezeteket.

- Egyes területeken a megszüntetés is elhúzódott. A katonai határőrvidéket például csak 1872-ben számolta fel az uralkodó, az intézkedés végrehajtásával kapcsolatos feladatok pedig gyakorlatilag az 1880-as évek közepére fejeződtek be. Erdélyben és Horvátországban a csendőrség feloszlata is elmaradt, azonban 1876-ban ezek a szervezetek magyar felügyelet alá kerültek.

- Összességében az volt a jellemző, hogy az osztrák rendvédelmi szervezetek megszűntek működni az országban. Ezek a testületek magas szakmai színvonalat képviseltek ugyan, de a HABSBURG-elnyomás megvalósítói voltak, s így az ország lakosságának ellenszenvét váltották ki. Az új felelős magyar kormány csak egyet tehetett: felélesztette az alkotmányos, a neoabszolutizmus előtt működött szervezeteket. Ezek ugyan – különösen a vármegyei rendőrség – nem voltak különösebben modernnek tekinthetők, a lakosság azonban hajlandó volt elfogadni őket. A további fejlesztések alapját ezek a testületek képezték.

- Az első időszak sajátossága volt továbbá, hogy a rendvédelem terén **nyilvánvalóvá** váltak azok az igények, amelyeket – túl az általános közbiztonsági szempontokon – az ország fejlődése, illetve a társországgal való együttműködésnek az elősegítése érdekében **célszerűnek látszott kielégíteni**.

A *második időszak 1881-től 1912 végéig tartott*. Ebben a periódusban – a nyugat-európai tapasztalatokkal harmonizálva és tekintetbe véve a kárpát-medencei igényeket – az előző időszak szervezeteiből kiindulva, kiépítették az új rendvédelmi struktúrát.

A fejlesztésnek három útja volt. A régi struktúrák belső átalakításával hoztak létre új minőséget. Ez a megoldás jellemezte a városi rendőrségeket. A másik utat az jelentette, amikor a hagyományos szervezet helyébe újat állítottak. Ez játszódtott le a vármegyék esetében, amikor a pandúrszervezetet felváltotta a Magyar Királyi Csendőrség. A harmadik út pedig az volt, amikor lényegében előzmények nélkül hoztak létre egy korszerű rendvédelmi testületet, ahogy az a Magyar Királyi Határrendőrség felállítása esetében történt. A második időszak két alperiódusra osztható fel. Az első alperiódusban a 90-es **évek közepére** – a Magyar Királyi Határrendőrség kivételével – **felállt az új rendvédelmi rendszer**. A második alperiódust, a **századforduló éveit már az új magyar rendvédelmi struktúra megszilárdulása**, az előre nem látható; illetve menet közben felmerülő kérdések tisztázása **jellemezte**. Ebben az alperiódusban, kissé megkésve került sor a Magyar Királyi Határrendőrség felállítására. Mivel azonban a magyar határőrizet a század elején dinamikus fejlődött, a tízes évek elejére a szervezet már a térség rendvédelmi struktúrája szilárd oszlopának számított.

A harmadik időszak 1912-től a háború kitöréséig terjedt. Ezt az időszakot **a háborús rendvédelem viszonyaira történő felkészülés jellemezte.**

Az új magyar rendvédelmi struktúra lehetővé tette az egyes elmaradott peremterületek számára a felzárkózást azáltal, hogy felszámolta a feudális függelmi viszonyokat konzerváló szervezetet (amilyen a katonai határőrvidék volt), s így elősegítette a polgári fejlődés irányába mutató homogenizálást.

Az újjáalakuló magyar rendvédelmi jog és struktúra a magyar társadalom és nemzetgazdaság érdekeit szolgálta, annak igényeit volt hivatott kielégíteni. A magyar rendvédelem óvta a termelési feltételrendszert, elősegítette további gyarapodását.⁵⁸

Miután azonban az ország rendvédelme ismét visszakerült természetes helyére, a nemzet kompetenciájába, és sikerült azt hozzáigazítani a polgári viszonyokhoz, ismét fellángolt a már hagyományosnak tekinthető vita a municipálisok és a centralisták között. A háttérben továbbra is a magyar társadalom különböző rétegeinek érdekei húzódtak meg. A dualizmus időszakában egyik fél sem aratott döntő győzelmet a másik felett, a centralisták azonban kitartó munkával egyre inkább tért nyertek. A közigazgatás fejlődése és ezen belül a magyar rendvédelem is a centralizáció irányába haladt. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy erősödött a centralizmus döntő társadalmi bázisát jelentő nagypolgárság, egyre jelentősebbé vált szerepe a magyar társadalomban és gazdaságban. A dualizmus kori, kárpát-medencei rendvédelem mégis döntően decentralizáltnak tekinthető, összhangban a közigazgatás helyzetével. Bár a dzsentri kénytelen volt számos pozícióját feladni, még erős állásokkal rendelkezett, különösen a vármegyékben. Szívósan védelmezte a municipális elvet és gyakorlatot. Ennek az országban olyan mély gyökerei voltak, hogy kiváltására a centralisták sem mertek gondolni.

A dualizmus időszakában a magyar rendvédelem egyértelmű minőségi és mennyiségi fejlődésen ment át, mert csak így lehetett megteremteni az ország polgári fejlődésének biztonsági feltételeit. Az elődeink által közbátorságnak nevezett személy- és vagyonbiztonság megvalósításával jelentős akadályok hárultak el a magyar gazdaság és társadalom látványos fejlődése elől. A nemzeti rendvédelmünk fejlődése nyomán kialakuló körülmények is hozzájárultak ahhoz, hogy a Magyar Királyság gazdasági tekintetben a Német Császárság után Európa második leggyorsabban fejlődő országává vált.

A dualizmus kori Magyar Királyságban a rendvédelem a társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődéssel összhangban és ütemben alakult. Hozzájárult a fejlődéshez, az általános és európai színvonalú közbátorság megteremtéséhez, ugyanakkor pedig a rendvédelmi szervezetek minőségi fejlődése az ország erőforrásainak gyarapodását segítették elő.

Jegyzetek

¹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 68-71. p.

² A jogeljátszás elméletét a HABSBURG adminisztráció a Magyar Királyság tekintetében alkalmazta. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharcot az uralkodó elleni lázadásnak minősítették, ebből fakadóan pedig kinyilvánították, hogy a birodalom lázadó része minden korábbi jogosultságát elvesztette, így az uralkodót illeti meg minden jog. A Magyar Királyságot mint államot megszüntették, területét és lakosságát az Osztrák Császárságba integrálták. A magyar nemzeti kultúrát igyekeztek háttérbe szorítani. A „jogeljátszás” („Verwirkungstheorie”) elmélete hg. SCHWARZENBERGTől származott. Az elméletet a Kiegyezés kapcsán DEÁK Ferenc cáfolta.

- DEÁK: 170-171. p.

- BERZEVICZY: 99-101. p.

³ GALÁNTAI: 124. p.

⁴ 1867/XII. tc. ; 1867. Nr. 146.

⁵ GALÁNTAI: op. cit. 185. p.

⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*.

⁷ Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. 29-39. p.

⁸ Idem: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. 34-37. p., 47-51. p.

⁹ V. ö. 1. sz. jegyzettel

¹⁰ Loc. cit. 63. p.

¹¹ FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL

¹² 1912/LXVII. tc.

¹³ - „10. § ... A tanácskozásaiban szükséges csend és rend, s a hallgatók teljes hallgatásban tartása iránt mindegyik tábla szabályokat alkot, s azok végrehajtását elnöki által szigorúan eszközöltetik.”

- „14. § A rend és csend fenntartása terembiztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközöltetik.” 1848/IV. tc.

¹⁴ OJ 1894.II.20. 295. ; OJ 1904.XII.16. 523

¹⁵ 1896/XXXIII. tc.

¹⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi államhatárain 1867-1914*.

¹⁷ Idem: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. 47-76. p.

¹⁸ Idem: *A határszéli csendőrség 1867-1914*. 17-26. p.

¹⁹ Idem: *Csendőrség a határőrizetben*. 58-65. p.

²⁰ PARÁDI: *Magyar határőrizet 1867-1945*.

- ²¹ 1903/VIII. tc. ; 91.000/1905. BM kr.
²² 5692/1905. ME r.
²³ 58.320/1912. BM r.
²⁴ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség.
²⁵ RÁCZ: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849-1914.
²⁶ BENCSEK: *A magyar utiokmányok története 1867-1945.* 37-43. p.
²⁷ PARÁDI: Határőrizet és határforgalom a dualizmus és a két világháború között.
²⁸ - NEMES: Börtönépítés Magyarországon.
 - PUSZTAI: Igazságügyi építkezések és épületek Magyarországon a dualizmus korában.
²⁹ - ROSNER
 - STAUB
³⁰ - BALOGH
 - FAYER
 - FINKEY
 - HACKER: *Börtönrendszerek.*
 - HACKER: *A börtönügy.*
 - KELEMEN
 - MEGYERI
 - MEZEY: A bűnözés és a büntetés-végrehajtási jog a századfordulón.
 - Idem: *A magyar polgári börtönügy kezdetei.*
³¹ - 1871/XXXII. tc.
 - 1879/XL. tc.
 - 1878/V. tc.
 - 1880/XXXVII. tc.
 - 33 290/1880. BM kr.
 - 38 547/1880. BM kr.
 - 1908/XXXVI. tv.
 - 1913/XXI. tc.
³² - 1881/II. tc.
 - 1881/III. tc.
³³ PARÁDI: *A dualista Magyarország belügyi szervei.* 1987
³⁴ Idem: *A dualista Magyarország belügyi szervei.* 1986
³⁵ Idem: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.*
³⁶ Idem: *A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai*
³⁷ Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.*
³⁸ Idem: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.*
³⁹ NÉMETHY: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya közigazgatási hatóságokhoz*
⁴⁰ SZIKINGER: *A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában.*
⁴¹ 1896/XXXIII. tc.
⁴² PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás.*
⁴³ REKTOR: 274-275. p.
⁴⁴ CSAPÓ: 63-68. p.
⁴⁵ V. Ö. 1. sz. jegyzettel
⁴⁶ 1886/XXI. tc.
⁴⁷ PARÁDI: *Rendőrtisztképzésünk hagyományai 1867-1945.*
⁴⁸ V. Ö. 1. sz. jegyzettel
⁴⁹ - 1872/XXXVI. tc.
 - 1881/XXI. tc.
⁵⁰ 1916/XXXVII. tc.
⁵¹ CSIZMADIA 182-185. p.
⁵² PARÁDI: *A Magyar Rendőrség hagyományai.*
⁵³ V. Ö. 1. sz. jegyzettel
⁵⁴ PARÁDI: *Rendvédelem vagy rendészet.*
⁵⁵ Idem: *Rendészet kontra rendvédelem.*
⁵⁶ 1912/LXIII. tc.
⁵⁷ PARÁDI: *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században.*
⁵⁸ V. Ö. 1. sz. jegyzettel

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BENCSEK: *A magyar utiokmányok története 1867-1945.* — BENCSEK Péter: *A magyar utiokmányok története 1867-1945.* Budapest, 2003, Typico Design
 BERZEVICZY — BERZEVICZY Albert: *Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849-1865.* Budapest, 1977. Kossuth
 BALOGH — BALOGH Jenő: *Börtönügyi viszonyaink reformjához.* Budapest, 1888. s.n.
 CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek/
 CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó,
 DEÁK — DEÁK Ferenc: *Adalékok a magyar közjoghoz.* Pest, 1865, s.n.

- FAYER — FAYER László: *Büntetési rendszerünk reformja*. Budapest, 1892, s.n.
- FINKEY — FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*. Budapest, 1904, s.n.
- FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL — FAZAKAS László – HEGEDŰS Ernő – HENNEL Sándor: *A szt. Korona őrzése*. Budapest, 2002, Heraldika
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-Magyar Dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth
- HACKER: *Börtönrendszerek*. — HACKER Ervin: *Börtönrendszerek*. Pécs, 1917, s.n.
- HACKER: *A börtönügy*. — HACKER Ervin: *A börtönügy*. Pécs, 1918, s.n.
- KELEMEN — KELEMEN Mór: *A magyar büntető törvénykönyv büntetési- és börtönrendszere*. Budapest, 1889, s.n.
- MEGYERI — MEGYERI István: *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Budapest, 1905, Magyar Királyi Igazságügy-minisztérium
- MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. — MEZEY Barna: *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Budapest, 1995, Osiris. /Jogtörténeti Értekezések/
- NÉMETHY: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya közigazgatási hatóságokhoz*. — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya közigazgatási hatóságokhoz*. I. köt. *A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, jogai, szolgálatai teendői és eljárása*. II. köt. *A Magyar Királyi Csendőrség viszonya közigazgatási hatóságokhoz*. Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Rt. /Közigazgatási Könyvtár/
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1867-1914*. — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1867-1914*. Budapest, 1984, Határőrség
- PARÁDI: *A dualista Magyarország belügyi szervei*. 1987 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország belügyi szervei*. Budapest, 1987, Rendőrtiszt Főiskola
- PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. Budapest, 1987, Határőrség
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris
- PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben* — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században* I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században* II. köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA 1980, Árpád Könyvkiadó
- ROSNER — ROSNER Alajos: *Fegyintézeti alkalmazottak útmutatója*. Sopron, 1905, s.n.
- STAUB — STAUB Mór: *Börtönügyi hivatalnokok szakszerű kiképzéséről*. Budapest, 1891, s.n.
- TANULMÁNYOK
- MEZEY: *A bűnözés és a büntetés-végrehajtási jog a századfordulón*. — MEZEY Barna: *A bűnözés és a büntetés-végrehajtási jog a századfordulón*. In KOVÁCS Kálmán (szerk.): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon a XIX-XX. században*. Budapest, 1986, Jogi Kiadó /Jogtörténeti Értekezések/
- NEMES: *Börtönépítés Magyarországon*. — NEMES Márta: *Börtönépítés Magyarországon*. In PUSZTAI László-HADIK András-FÜLÖP Csilla (szerk.): *Igazságügyi épületek Magyarországon a dualizmus korában*. Budapest, 1987², Századvég
- PARÁDI: *Magyar határőrizet 1867-1945*. — PARÁDI József: *Magyar határőrizet 1867-1945. Határőrségi Tanulmányok*, Különszám (1977) 1. sz. 11–35. p.
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország belügyi szervei*. 1986 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország belügyi szervei. Belügyi Szemle*, XXXIII. évf. (1986) 4. sz. 45–50. p.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség* — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. Hadtörténelmi Közlemények*, XIC. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi államhatárain 1867-1914*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi államhatárain 1867-1914. Hadtörténelmi Közlemények*, CII. évf. (1989) 2. sz. 177–196. p.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség*. — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. Belügyi Szemle*, XXXVI. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI: *Rendőrtisztképzésünk hagyományai 1867-1945*. — PARÁDI József: *Rendőrtisztképzésünk hagyományai 1867-1945*. In DÁNOS Valér (szerk.): *A Rendőrképzés reformja a Kelet-európai változások tükrében*. Budapest, 1991, BM Rendészeti Kutatóintézet, I. köt. 35–51. p. /Tanulmányok a rendészet körében/ A tanulmány korábbi változata 1991. novemberében Balatonföldvárott hangzott el a Rendőrtiszt Főiskola által szervezett rendvédelmi szakképzési konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. novemberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Rendőrség hagyományai. — PARÁDI József: A Magyar Rendőrség hagyományai. In DÁNOS Valér (szerk.): *Rendőrség és társadalom. A rendszerváltás magyar rendőrsége*. Budapest, 1993, Hans Seidler Alapítvány–Batthyány Lajos Alapítvány–Belügyminisztérium–Honvédelmi Minisztérium, 21–50. p. /Társadalmi és rendészeti szervek/
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867–1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867–1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptemberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Határőrizet és határforgalom a dualizmus és a két világháború között. — PARÁDI József: Határőrizet és határforgalom a dualizmus és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Szabad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet. — PARÁDI József: Rendvédelem vagy rendészet. *Belügyi Szemle*, II. évf. (2001) 2. sz. 97–108. p.
- PARÁDI: Rendészet kontra rendvédelem. — PARÁDI József: Rendészet kontra rendvédelem. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, I. évf. (2002) 1. sz. 7–12. p. A tanulmány korábbi változata 2002. júniusában Pécsen hangzott el a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja által szervezett hadtudományi tudományos konferenciasorozatnak a „Határőrség és rendészet” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar polgári rendvédelem a XIX–XX. században. — PARÁDI József: Előszó In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX–XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koro-naőrség rendőrség*. Budapest, 2004. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány 1–2. p.
- PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás. — PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és közigazgatás. *A korszerű közszolgálat útja*. 1936. 2. sz. 410. p.
- PUSZTAI: Igazságügyi építkezések és épületek Magyarországon a dualizmus korában. — PUSZTAI László: Igazságügyi építkezések és épületek Magyarországon a dualizmus korában. In uő – HADIK András – FÜLÖP Csilla (szerk.): *Igazságügyi épületek Magyarországon a dualizmus korában*. Budapest, 1987², Századvég
- RÁCZ: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849–1914. — RÁCZ I.: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849–1914. In uő.: *Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem évkönyve*. Debrecen, 1962, Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem
- SZIKINGER: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában. — SZIKINGER István: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–206. p. A tanulmány korábbi változata 1992. őszén Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- JOGSZABÁLYOK
- 1848/IV. tc. — 1848/IV. tc. az országgyűlés évenkénti üléséről
- 1912/LXIII. tc. — 1912/LXIII. tc. a kivételes hatalomról
- 1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az ő felsége uralkodása alatt álló többi társországek között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézési módjáról.
1867. Nr. 146. — Reichgesetzblatt 1867. Nr. 146.
- 1871/XXXII. tc. — 1871/XXXII. tc. az első folyamodású bíróságok rendezéséről
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

1878/V. tc.	— 1878/V. tc. a magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
1879/XL. tc.	— 1879/XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról
1880/XXXVII. tc.	— 1880/XXXVII. tc. a magyar büntető törvénykönyvek (1878/V. tc. és 1879/XL. tc.) életbe léptetéséről
1881/II. tc.	— 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről
1881/III. tc.	— 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről
1881/XXI. tc.	— 1881/XXI. tc. Budapest-fővárosi rendőrségről
1886/XXI. tc.	— 1886/XXI. tc. a törvényhatóságokról
1896/XXXIII. tc.	— 1896/XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról
1903/VIII. tc.	— 1903/VIII. tc. a határrendőrségről
1908/XXXVI. tc.	— 1908/XXXVI. tc. a büntető törvénykönyvek és bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
1912/LXVII. tc.	— 1912/LXVII. tc. a Képviselőházi Őrség felállításáról
1913/XXI. tc.	— 1913/XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről
1916/XXXVII. tc.	— 1916/XXXVII. tc. a Fiumei Magyar Királyi Államrendőrségről
33.290/1880. BM. kr.	— 33.290/1880. BM. kr. a magyar büntető törvény életbe léptetése tárgyában
38.547/1880. BM. kr.	— 38.547/1880. BM. kr. a magyar büntető törvénykönyvek végrehajtása tárgyában
5692/1905. ME. r.	— 5692/1905. ME. r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbe léptetéséről
91.000/1905. BM. kr.	— 91.000/1905. BM. kr. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbe léptetésének a végrehajtásáról
58.320/1912. BM. r.	— 58.320/1912. BM. r. a határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével

KÉZIRATOK

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914	— PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914 Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE BTK.) Kézirat. Budapest, 1985
--	---

IRATTÁR

OJ 1894.II.20. 295.	— Országgyűlési Jegyzőkönyv 1894.II.20. 295. sz. ülésről
OJ 1904.XII.16. 523	— Országgyűlési Jegyzőkönyv 1904.XII.16. 523. sz. ülésről

Mellékletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A dualizmus kori magyar büntetés-végrehajtás elvi vázlata.	83
---	----

II. sz. melléklet

A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya.	84
--	----

*I. sz. melléklet**A dualizmus kori magyar büntetés-végrehajtás elvi vázlata*

Szabadságvesztés büntetés formái	Fegyház	Börtön	Fogház	Állam- fogház*	Közigazgatás hatósági fog- ház	Dolog- ház	Javítóin- tézet**	Közvetítő intézet***
Bűnelkövetés								
Büntett	2–15 év vagy életfogytig	1/2-ed évtől 10 évig		5 év felett				
Vétség			1 naptól 5 évig	1 naptól 15 évig				
Kihágás					3 órától 6 hónapig			
Közveszélyes munkakerülés						1 évtől 5 évig		

* Enyhe fokozatú intézet: az elítéltek nem voltak munkára kötelezhetőek, de ha akartak dolgozhattak, saját ruhát viselhettek, önmagukat élelmezhettek stb.

** Húsz év alatti életkorú, fogházra ítélték kerülhetek javítóintézetbe. (Kolozsvár, Székesfehérvár, Rákospalota)

*** A legkevesebb 3 éves börtön vagy fegyház szabadságvesztésre ítélték kerülhetek a közvetítő intézetbe, büntetésük $\frac{2}{3}$ -ának letöltését követően. Ők a kérelmükre és a felügyelő bizottság javaslatára feltételes szabadságra is bocsáthatóak voltak.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 87–92. p.

**A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek
létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a XX. század elején**

Testület	Létszám	% -os arány
Állami és önkormányzati városi rendőrségek hozzávetőlegesen:	12 000 fő	35,63 %
Magyar Királyi Csendőrség:	12 000 fő	35,63 %
Büntetés-végrehajtás:	3 000 fő	8,91 %
Magyar Királyi Vámhivatalok:	300 fő	0,89 %
Magyar Királyi Pénzügyőrség:	5 500 fő	16,33 %
Magyar Királyi Testőrségek	142 fő	0,42 %
Magyar Királyi Koronaőrség	58 fő	0,17 %
Magyar Királyi Képviselőházi Őrség	78 fő	0,23 %
Magyar Királyi Határrendőrség	600 fő	1,79 %
Mindösszesen:	33 678 fő	100,00 %

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 283. p.

PARÁDI József
A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme a polgári magyar állam fejlődése második periódusának sajátosságaihoz igazodó rendfenntartásként működött. Mivel a mindenkori rendvédelem – tértől és időtől függetlenül – szerves kapcsolatban áll az állam jellegével, a társadalmi berendezkedés formájával való foglalkozás megkerülhetetlen.

Több mint fél évszázados távlatból, különböző társadalmi berendezkedések által motivált értékelési szempontokon túljutva, a történelemtudomány kialakította álláspontját a korszak magyar államának megítélését illetően. Természetesen voltak, vannak és bizonyára lesznek is viták a témakörben mégis elmondható, hogy létrejött többség által elfogadott álláspont. E szerint a kérdéses időszak magyar állama bürokratikusabb, militánsabb, kevésbé liberális volt, mint a dualizmuskori előde. Nem nevezhető azonban diktatúrának. A polgári demokrácia – mai igényeinkhez mérten bizonyos megszorításokkal ugyan, de – működött. A vizsgált időszak elején és a végén azonban tapasztalhatóak voltak önkényuralmi vonások, bár a vizsgált időszak végén e jegyek nem a magyar fejlődés szerves eredményeként jöttek létre, hanem nagyhatalmi behatolás nyomán. Igaz a fehérterror átmeneti időszakának antidemokratikus megnyilvánulásai is a világháború következményeként formálódtak.

Témánk tekintetében a nyilas uralmat nem tekintem vizsgálódásunk terrénjának, mivel az egyértelműen egy idegen megszálló hatalomnak nem csupán a kiszolgálója volt, hanem fennállása is e hatalom jelenlétéhez kötődött.

A magyar rendvédelem fejlődéstörténete szerves részének felfogásom szerint az tekinthető, amely a helyi (nemzeti) fejlődés eredményeként alakult ki. Külső hatalmak megszállása nyomán és idegen érdekek megvalósítására létrehozott, valamint működtetett rendvédelmi szervezetek még akkor sem tekinthetők magyarnak, ha Magyarországon működtek és ezen testületekben magyar etnikum tevékenykedett. Döntő faktornak azt tartom, hogy a vizsgált rendvédelmi struktúrát a hazai viszonyokból következőnek lehet-e minősíteni vagy sem. E tekintetben teljességgel indifferens, hogy a harmadik évezred elejei elvárásainkkal a vizsgált rendvédelmi szervezet, illetve rendvédelmi modell összhangban áll-e vagy sem. Ugyancsak indifferens az is, hogy a vizsgált testület, vagy testületek létrehozását megvalósító hatalom milyen mértékben tekinthető a jogfolytonosság letéteményesének. Álláspontom szerint ugyanis azon esetekben is a magyar rendvédelmi fejlődés részének kell tekinteni egy időszak rendvédelmi modelljét, illetve szervezetét, ha e szervezeteket létrehozó hatalom ugyan nem tartotta magát az őt megelőző időszakok jogutódának, sőt a korábbi hatalom ellenére jött létre, azonban az új hatalom keletkezése a belső körülmények változásainak az eredménye. Ez természetesen független attól a jelenségtől, hogy az új magyar rendvédelmi modellek általában merítettek a korabeli külföldi rendvédelmi struktúrák tapasztalataiból. A Tanácsköztársaság és a két világháború közti Magyar Királyság rendvédelmi modelljét a magyar rendvédelem fejlődéstörténete részének tekintem. A nyilas rendvédelmet azonban nem. A két világháború közötti Magyar Királyság a dualizmus időszaka utódjának tekintette magát, annak törvényeit és szervezeteit reorganizálta a Tanácsköztársaság tiszavirág életű működése után. Magát a Tanácsköztársaságot sikertelen kísérletnek tekintem, amelyben a háború nyomán megrendült államhatalom körülményei között a magyar társadalom egy részér képviselő aktív politikai csoportosulás megkísérelte idegen megoldások importjával orvosolni a hazai nehézségeket.

A Tanácsköztársaság sikertelen kísérletével való foglalkozást azonban nem tekintem vizsgálatom tárgyának. Vizsgálatom a két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmét öleli fel.

A két világháború közötti időszakban a magyar állam teljes működési vertikumában meghatározónak bizonyult a trianoni békediktátum nyomán fellépő revans igény. A revansra irányuló felfogás az egész magyar társadalmat áthatotta és az államot is átszötte. Ebből természetesen a korabeli magyar rendvédelem sem maradhatott ki, sajátos jegyekkel gyarapítva a magyar rendvédelem-történet ezen időszakát.

A magyar rendvédelemre a vesztes háború és a Tanácsköztársaság traumája egyaránt jelentős hatást gyakorolt.

A magyar jogrendszerben megjelent a politikai bűncselekmény fogalma. Mégpediglen abban a formában, amely bűncselekménynek minősítette, ha a társadalom kitüntetett része érdekében egy politikai csoportosulás erőszakosan kényszeríti rá akarátát a lakosságra.¹

Lényegében ezzel a törvénnyel teremtték meg a jogszabályi alapját a vörös, majd a fehér terror utáni konszolidációnak. A törvény azonban kihatott a rendfenntartás struktúrájára is. Az új bűncselekményfajta üldözése ugyanis újfajta szervezetet igényelt, megjelentek a politikai bűncselekményekre specializált szervezeti egységek. A rendőrség esetében kezdetben főosztály, majd osztály foglalkozott

a témával. A csendőrségnél pedig – ahol 1931-től működött önálló bűnügyi szolgálat – politikai nyomozó alosztály tevékenykedett. Ez az osztály, illetve alosztály látta el az országban a politikai bűncselekmények üldözésével kapcsolatos teendőket. Ennek fényében erőteljes túlzásnak tekinthető – a rendszerváltást megelőzően széles körben terjesztett – azon nézet, mely szerint a Tanácsköztársaság leverését követően diktatórikus rendőrállam működött az országban, ahol jelentős számú rendfenntartó erők, köztük politikai rendőrségek, kényszerrel tartották fenn a rezsim hatalmát.²

A Magyar Királyságban a politikai tartalmú bűncselekményekre specializált szervezeti egységek nem rendelkeztek különleges jogosultságokkal mint például a hitleri Németországban. Az első világháború után sem rendelkeztek a rendvédelmi testületek kiterjedtebb jogkörrel, mint a világháborút megelőzően. A magyar állam forradalmak konszolidálása után a vörös- és a fehér terror szervezeteit felszámolták. Azok nem épültek be az államhatalomba, mint például Németországban, vagy Olaszországban a fasiszta pártok fegyveres szervezetei. Magyarországon a dualizmuskori rendvédelmi struktúrát működtették tovább kisebb módosításokkal.³ Tény azonban, hogy – az ország területéhez és lakosainak számához viszonyítva – népesebb rendvédelem tartotta fenn a rendet, mint az első világháborút megelőzően. 1914 előtt – a történelmi Magyarország mintegy 280 000 km²-nyi területén csaknem 20 millió lakos körében – 12 000 fő körüli csendőr és 12 000 fő körüli rendőr tartotta fenn a rendet. Ez a létszám ugyan nem növekedett, de a terület 93 000 km²-re, a lakosság pedig 8 000 000 főre csökkent. Igazságtalanok lennénk azonban ha csak a korábbi állapotokkal vetnénk össze az első világháború utáni helyzetet, hiszen a környező országokban is hasonló arányok jöttek létre ebben az időszakban a rendvédelmi testületek létszámát és az ország területét, illetve a lakosság létszámát figyelembe véve. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a második világháború után a rendvédelmi testületek létszáma – ugyanazon területen és hasonló létszámú lakosság körében – tovább gyarapodott. A XX. század második felében, illetve a harmadik évezred kezdetén a magyar rendőrség – amely 1945 után átvette a csendőrség feladatait – 40 000 fő körüli létszámmal látta el a teendőit.⁴

Koránt sem egyértelmű azonban, hogy a két világháború közötti időszakban a korábbinál népesebb rendvédelmi struktúrára a lakosság fékentartása érdekében volt szükség. A magyar rendvédelmi struktúrát ugyanis igyekeztek a haderő egy részének az álcázására, illetve bizonyos honvédelmi feladatok ellátására is igénybe venni. E feladatkörök pedig óhatatlanul lefoglalták létszám jelentős részét.

A trianoni békediktátum 35 000 főben állapította meg a magyar haderő létszámát. A maradék Magyar Királyságot ugyanakkor az ellenséges érzelmű kisantant államok gyűrűje vette körbe. Ezen államok hadereje a Magyar Királyi Honvédségnek egyenként is többszöröse volt. Ezt még tetézte, hogy a kisantant országok konkrét terveket készítettek arra vonatkozóan, miként lehetne a csonka Magyarországot alkalom adtán közös erővel megszállni.⁵

A védekezésnek két fő akadálya volt. Egyrészt a jelentős ipari gócekhoz közel került az államhátár. Lényegében néhány órás intenzív előrenyomulással azokat el lehetett foglalni, másrészt – az ország területének erőteljes csökkenése miatt – egy esetleges gyors ellenséges előrenyomulás kapcsán könnyedén előállhatott az a helyzet, amikor a még magyar kézen maradt területek lakossága már nem tudott annyi katonát kiállítani, ami a további ellenséges előrenyomulás lassításához szükséges lett volna.⁶

A magyar kormányok ezért arra törekedtek, hogy az esetleges ellenséges előrenyomulást már a határok mentén lassítani legyenek képesek. Ezáltal időt nyerve diplomáciai lépéseket tehessenek, megelőzve azt az állapotot, amikor a diplomácia már a hadseregek által kivitelezett kész helyzet előtt áll.⁷

A védekezésben fontos szerepet kaptak a rendvédelmi testületek is. Egyrészt a rendvédelmi szervezetek fedésében, igyekeztek katonai erőket elbújtatni. A Magyar Királyi Vámőrség – mint rendvédelmi testület – fedésében például a magyar haderő $\frac{1}{3}$ -át rejtették el. Minden harmadik magyar gyalogezred a Magyar Királyi Vámőrség álcája alatt tevékenykedett a határ mentén. Ezen erők feladata volt az esetleges ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása, mindaddig amíg a főerők meg nem érkeznek.⁸

A trianoni békediktátum által engedélyezett főerőket pedig igyekeztek hadrafogható állapotban egyben tartani. Ezen erőket a különböző biztosítási feladatok teljesítése alól mentesítették. Így a vezető szervezetek, közlekedési csomópontok, hírközlő hálózatok stb. őrzése a rendvédelmi szervezetek kompetenciájába került.⁹

Rendvédelem testületek fedésében a hadsereg olyan feladatokat is igyekezett megvalósítani, amiktől a trianoni békediktátum eltiltotta. A rendőrség kötelékében például úgynevezett Rendőr Újonc Iskola (RUSIK) hoztak létre. Ezen intézmény legális feladatát a rendőrség tömegoszlatásra alkalmas páncélos járművei kezelésének a kiképzése alkotta. Ennek fedésében azonban valójában a Magyar Királyi Honvédség páncélos személyzetének a képzése valósult meg.

Ezen alapvetően katonai tendenciáknak a rendvédelmi szervezetekhez csoportosítása a személyi állomány létszámának a gyarapodásához vezettek. Az ENTENTE azonban – tekintettel az 1918–1919-es forradalmakra – nem kezdeményezte a rendvédelmi testületek létszámának a csökkentését és a törvényi Magyarország méreteinek megfelelő rendvédelmi létszám fenntartását engedélyezte.¹⁰

Nem arról volt tehát szó, hogy a két világháború közötti Magyar Királyságban a lakosság elnyomása érdekében volt szükség viszonylag nagylétszámú rendvédelmi erőkre, amelyek a tömegeket akaratuk ellenére fizikai erővel kényszerítették nyugalomra. A valós helyzet az volt, hogy a relatív létszámtöbblet lényegében honvédelmi feladatok teljesítésére vették igénybe.¹¹

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmét vizsgálva látható, hogy a relatív létszámnövekedésre alapvetően nem a rendfenntartás, hanem a külső ellenség elleni fellépés érdekében volt szükség. Az is egyértelműen megállapítható, hogy a rendvédelmet szabályozó jogrendszer alapvetően nem változott meg, bár módosítások is keletkeztek, mely közül a legsarkosabb minden bizonnyal az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szólt.

A szakterület jogi szabályozásánál azonban érdemes még két aspektust figyelembe venni. Nevezetesen egyrészt az első világháború során a kivételes hatalomról szóló törvény alapján számos rendeletet hoztak, amelyek az alapvető emberi- és demokratikus jogokat korlátozták. E rendeletek jelentős részét még hosszú ideig érvényben tartották. Szükség esetén pedig azok bármikor újra hatályosíthatóak voltak. Másrészt azonban a végrehajtó hatalom mindvégig a törvények és rendeletek szerint volt köteles eljárni, azok megvalósításáért felelt. Nem állt elő az a helyzet, mint a Német Birodalomban, ahol a végrehajtó hatalom nem a jogszabályok, hanem az utasítások végrehajtásáért felelt, mégpedig a feladatokat meghatározó személyeknek. A kivételes hatalomról szóló törvény alapján kibocsátott rendelkezések a kivételes hatalmat egyébként is a polgári közigazgatás kezébe helyezték, amely működéséért az országgyűlésnek illetve az önkormányzatok esetében a közgyűlésnek felelt.¹²

A két világháború közötti magyar rendvédelmi rendszer szinte alig különbözött a dualizmuskoritól. A különbségek pedig nem voltak olyan jelentősek, hogy új vagy megváltozott rendvédelmi struktúráról beszélhetnénk.

Három jelentősnek tekinthető változásról beszélhetünk, amely új rendvédelmi testületek létrehozását eredményezték.

A magyar határőrizet nyílt céljával (valójában rejtett célként a határbiztosítás érdekében) állították fel a *Magyar Királyi Vámőrséget*.¹³ E szervezet nevével ellentétben soha sem látott el vámügyi teendőket. Rejtett feladatának azonban – a Szövetségi Ellenőrző Bizottság magyarországi működésének a beszüntetése nyomán – 1927-től tudott megfelelni. A Központi Vámőr Főparancsnokság alárendeltségében hét kerületparancsnokság működött, amelyek 54 szakaszparancsnokságot működtettek. A szakaszparancsnokságok alá pedig 151 őrs tartozott. A személyi állomány legénységét úgynevezett kényszerdoborzással biztosították, amely lényegében sorozást jelentett. E felett a gyakorlat felett azonban az ENTENTE is szemet hunyt, mert máskülönben az általa engedélyezett fegyveres szervezetek létszámát nem lehetett volna feltölteni. A Magyar Királyi Vámőrség nyílt szervezetének a létszáma 4 210 főt tett ki. Jelentősebb létszámfejlesztésre 1927 után került sor.¹⁴

A Magyar Királyi Vámőrséget 1932-re átszervezték *Magyar Királyi Határőrséggé* és a pénzügyminisztérium hatásköréből a belügyi tárca alárendeltségébe helyezték. Az új szervezet nyílt létszáma már 5 734 főt tett ki. A Magyar Királyi Határőrség ugyancsak hét kerületből állt, amelyek 24 osztályt irányítottak, az osztályok alárendeltségében pedig 155 őrs működött. E struktúra fedésében tevékenykedtek a magyar határbiztosító erők.¹⁵

Végül a Magyar Királyi Határőrség nyílt és rejtett részét 1938-ban *Határvaszok* néven beolvastották a Magyar Királyi Honvédségbe. Az új honvédségi törvény már a haderőt jelölte meg a határőrizetért felelős intézményként. A határok őrzését végző úgynevezett határszolgálatosok azonban a honvédségen belül is megőrizték külön állásukat. Feladatuk oly mértékben eltért a haderő tevékenységétől, hogy a homogenizációt lehetetlenné tette. A területviSSzacsatolások után 53 határvasz portyázó századparancsnokság alárendeltségében 342 őrs működött. Összesen 9 475 fő határszolgálatos tevékenykedett a testületnél.¹⁶

A Magyar Királyi Nemesi testőrséget és a Magyar Királyi Darabont Testőrséget összevonták *Magyar Királyi Testőrség* néven. E szervezet azonban a magyar rendvédelemben nem játszott meghatározó szerepet. Feladatát az államfő és környezetének védelme alkotta. A kezdeti 332 főnyi létszám a későbbiek során 230 főben állandósult. A testület alabárdos, puskás és lovas századból állt. 1938-ban a testülethez csatolták az örkényi spanyol lovas iskolát. 1942-ben székely századdal bővült a testőrség, majd 1943-ban lövész zászlóaljjal gyarapodott a testület.¹⁷

Új szervezatként jött létre a *Magyar Királyi Folyamőrség*. A dunai flottillát – a trianoni békediktátum passzusai szerint – át kellett adni a győztes hatalmaknak.¹⁸ A flottillából azonban néhány hajót megőrizhetett az ország folyamrendőri szolgálat teljesítése céljaira. A flottilla folyamrendészetté történő átszervezésének javaslatát az a WULFF Olah Richard fregattkapitány dolgozta ki, aki a Duna-delta, illetve az Alduna térségéből hazahozta a Flottillát. Az 1920. október 4-én kelt tervet a minisztertanács 1921. január 3-án fogadta el. Az indítvány tartalma túlmutatott a flottillán. Ezen indítvány nyomán fogadta el ugyanis a magyar vezetés azt az álláspontot, hogy a haderő mérséklését „...az államrendészeti szervek és a fegyveres őrtestületek nagyarányú fejlesztésével fogja ellensúlyozni...”¹⁹ A Magyar Királyi Folyamőrséget 1921. március 1-én állították föl és 1922-ben külön törvénnyel iktatták be az állam közigazgatási szervezetébe.²⁰ A testület a belügyi tárca irányítása alá került. A Magyar Királyi Folyamőrség vezető szervezete a révfőkapitányság volt, melynek élén a révfőkapitány állt, alárendeltségébe tartozta a révkapitányságok.²¹ Kezdetben 11, majd 12 révfőkapitányság működött, az alárendeltségükbe pedig kilenc révkapitányság tartozott. Révőrségeket alkalmanként különítették ki a révkapitányságok. A Magyar Királyi Folyamőrséghez tartozott még egy rendész század is, melyet 1927-től zászlóaljja fejlesztettek. E legális szervezet fedésében igyekeztek megvalósítani a dunai magyar flottilla reorganizációját. A testület hatáskörébe telepítették a vízirendészeti teendőket. 1938-ban a testület átkerült a magyar haderőhöz. A vízirendészeti teendőket pedig a Magyar Királyi Rendőrség, illetve vidéken a Magyar Királyi Csendőrség vette át.²² A feladatmegosztás nyomán a Magyar Királyi Rendőrség vidéki főkapitányságának alárendeltségében nyolc révkapitányságot állítottak fel. A Magyar Királyi Folyamőrség engedélyezett összlétszáma – döntően a rendvédelmi teendőket ellátó személyi állomány – 2 420 fő volt. Ebből a fegyveres szolgálatot ellátók létszáma 1 524 főt tett ki. A tisztek és a tisztviselők száma összességében sem haladta meg a 96 főt. Segédszemélyzetként (műszakiak, gazdaszok, stb.) pedig 800 fő volt foglalkoztatható.

A Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Testőrség és a Magyar Királyi Folyamőrség testületei közül a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Folyamőrség létrehozását egyértelműen honvédelmi megfontolások tették szükségessé. E két szervezet – a győri program meghirdetése nyomán – vissza is került a magyar haderőhöz, bár – az időközben határőrökké, majd határvadászokká átkeresztelt – határőrizeti erők a véderőn belül is megtartották különállásukat.

A magyar rendvédelmi struktúra többi testülete tekintetében mélyreható változások nem történtek. E testületi körben a legjelentősebb változások a rendőrségnél valósultak meg. A városi rendőrségeket – amelyek a városok közvetlen irányítása alatt álltak – államosították. Ez azt jelentette, hogy a belügyi tárca közvetlen irányítása alá vonták e szervezeteket, ezzel pedig a testületek finanszírozása is elkerült az önkormányzatoktól a központi költségvetéshez.²³ Ezzel egy több évtizedes – a rendőrségek tiszti (tisztviselői) kara által kezdeményezett – mozgalom célkitűzése vált valóra.

A *rendőrségek* államosításához nem volt szükség külön törvény létrehozására, hiszen a rendvédelem témáját nem a rendvédelmi testületekhez telepítetten szabályozták. Csupán arról volt szó, hogy az önkormányzatoktól átkerült egy kompetencia a központi államhatalomhoz. Nevezetesen a rend fenntartása érdekében – a magyar nemzeti polgári állam kezdetén – a dualizmus időszakában, a kormány és az önkormányzatok egyaránt létrehozhattak rendfenntartó szervezeteket. Mivel azonban a falvak gazdasági ereje e feladat ellátására elégtelennek bizonyultak, létrehozták a Magyar Királyi Csendőrséget. A magyar rendvédelem centralizációs folyamatának történetében a következő lépés a rendőrségek államosítása volt. A központosítási folyamat következő lépcsőfoka 1945-re esik, amikor a csendőrséget feloszlatták és a rendőrség átvette a csendőrség feladatait. A rendszerváltáshoz fűződik a következő centralizációs aktus, melynek során a – korábbi képviselőházi őrség, koronaőrség és testőrség feladatait ellátó – kormányőrséget beolvasztották a rendőrségbe Köztársasági Őrezred elnevezéssel. Valószínűsíthető, hogy a folyamat legutóbbi eseménye, hogy a határőrséget a rendőrségbe integrálták.

A magyar rendvédelem XIX–XX. századi fejlődéstörténetét végigkísérő integrációs folyamat kezdete 1919 és 1921 közötti időszakra tehető, amikor a városi rendőrségekből kialakították a Magyar Királyi Államrendőrséget. Az államosítás során a rendőrségek kompetenciái és működésük területi határai nem változtak. Továbbra is a városok hatósági területén belül működhettek, tevékenységüket pedig a közbiztonságra vonatkozó törvényi szabályozás határozta meg. Egységesítették azonban – a budapesti rendőrség mintája alapján – a rendfokozati rendszert, az egyenruházatot, a fegyverzetet és a szolgálati utasításokat. Nem katonai rendfokozatokat vezettek be, hanem a budapesti rendőrség rendfokozati rendszerét tették általánossá. Ehhez természetesen szükség volt arra is, hogy a testület működését központilag szabályozzák. A városi rendőrségek működését szabályozó korábbi önkormányzati szabályrendeleteket a belügyi tárca rendeletei váltották fel.²⁴ Végül a rendőrségek államosításának a fo-

lyamata 1922-ben törvénnyel zárult, melyben a csendőrség és a rendőrség létszámáról, kiegészítési módjáról és fegyverzetéről intézkedtek a törvényhozók.²⁵

A trianoni határokon belül a rendőrség létszáma 12 000 főt tett ki. Az újjáalakított rendőrség irányítására országos rendőr-főkapitányságot, az alárendeltségében pedig hét kerületi főkapitányságot állítottak fel, amelyek a városi rendőrsegek munkáját felügyelték. Az országos főkapitányság a gyakorlatban azonban nem működött. A frankhamisítási ügybe keveredő főkapitány helyére többé nem neveztek ki másokat, hivatalát pedig nem építették ki. Helyette a rendőrség Magyar Királyi Belügyminisztériumon belüli vezetési szervezeti egységét erősítették.

1931-ben a magyar rendőrség irányításában módosítást hajtottak végre. Ennek keretében megszüntették a hét kerületi rendőrkapitányságot. Helyette egy budapesti- vidéki-főkapitányságot állítottak fel. A volt kerületi főkapitányságok helyén pedig a vidéki főkapitányság alárendeltségében – körzeti szemlélő központokat állítottak fel. E központok feladatát alkotta – a szolgálati feladatok ellátása mellett – a központilag végezhető háttérevékenységek (gazdálkodás, személyügy stb.) ellátása. 1932-től a Magyar Királyi Államrendőrség elnevezése Magyar Királyi Rendőrségre változott.²⁶ A trianoni békediktátum után újjászerveződő magyar rendvédelmi testületekben a középső vezetési szintet, ahol csak lehetett hét szervezetben valósították meg. Így módon kívánták ugyanis – a területi kompetenciák tekintetében – közös nevezőre hozni a rendvédelmi struktúrát a hét vegyesdandár parancsnoksággal, amelyek a későbbi honvéd kerületparancsnokságok elődeiként működtek. E struktúrával is elő szeretnék volna segíteni a rendvédelmi testületek honvédelmi jellegű teendőinek hatékonyabb kivitelezését.

A rendőrség államosítása során a Magyar Királyi Határrendőrséget, mint önálló rendvédelmi testületet megszüntették. A szervezetet átalakított formában beolvastották az egységes magyar rendőrségbe. A távolsági határforgalom ellenőrzésének feladatát ugyanis nem a határőrizeti szervezetek, hanem a rendőrség látta el. A távolsági határforgalmat lebonyolító határátkelőhelyeken – a Magyar Királyi Államrendőrség kötelékében – határszéli rendőri kirendeltségek működtek. A határszéli rendőri kirendeltségek a területileg illetékes területi főkapitányságnak, majd a vidéki főkapitányságnak voltak alárendelve.²⁷

Ugyancsak a vidéki főkapitánysághoz tartozott az 1939-ben létrehozott Határvidéki Rendőrkapitányság. A kapitányság székhelye kezdetben Szokolyán, majd Ungváron volt. A kapitánysághoz két kirendeltség és három őrség tartozott. Működési területe a Kárpátaljára terjedt ki.²⁸

A két világháború közötti időszakban fejlődött a bűnüldözés, annak technikai eszköztára is. Ez pedig hatással volt a rendőrség szervezetére is. Karhatalmi egységeket, motorkerékpáros részleget, közlekedésrendészetet, rádióshírközpontot, laboratóriumot hoztak létre. A testületen belüli szolgálati ágként felállították a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot (KEOKH). Kialakították az Erkölcserendészeti Központi Hatóságot (EKH) és a Kábítószereket Ellenőrző Központi Szervet (KEKSZ) a belügyi tárca közvetlen irányításával.

A némileg módosított magyar rendvédelmi struktúra legnagyobb szervezete azonban továbbra is a *Magyar Királyi Csendőrség* maradt. Létszáma azonban megegyezett a rendőrségével, működési területe és az ott élő lakosok száma azonban jóval meghaladta a rendőrség kompetenciájába tartozó területek nagyságát és a lakosainak számát, mivel a csendőrség hatósági területe továbbra is a vidék maradt.²⁹

A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmushoz képest lényegében változatlan hatáskörrel működött. Lényegében a vidék rendőrségekként funkcionált. Nem változott meg azonban a szervezet jogsúlya a hatósági jogkörrel illetően. A rendőrhatalmási jogkör továbbra is a vármegyei közigazgatás kompetenciájába tartozott. A csendőrség megmaradt a megyei közigazgatás végrehajtó testületének, amely azonban függelmi tekintetben továbbra is a központi államhatalom alárendeltségébe tartozott.

A csendőrség hatáskörében maradt továbbá a tábori rendfenntartás is. E feladatkör tartalmának elmentmondott ugyan az ENTENTE azon kívánsága, hogy a testület kizárólag a belügyi tárca alá tartozzon. Az ENTENTE elvárásainak ugyan kénytelen volt eleget tenni a kormány, azonban – rejtett formában – fenntartották a csendőrség kettős alárendeltségét. Amint pedig, arra lehetőség nyílt visszaállították – nyílt formában – a testület honvédelmi tárcához való tartozását humán ügyekben.³⁰

A testület belső függelmi viszonyai továbbra is katonaiak maradtak, a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. A szervezeti felépítés tekintetében sem eszközöltek jelentős változtatásokat. A szárny- és a szakaszparancsnokságok közé azonban beiktatták az osztályparancsnokságokat, amelyek gyakorlatilag egy vármegye csendőreit fogták össze. Természetesen a csendőr kerületparancsnokságokat is a honvéd vegyesdandárparancsnokságokhoz igazították. A trianoni határokon belüli 12 000 főnyi csendőr létszám azzal is járt, hogy a 93 000 km² területen több őrs működött, mint a háborút megelőzően és az őrsökön szolgálatot teljesítők létszáma is gyarapodott. Nem változott azonban a tiszt kar

és a legénység aránya. A rendőrségnél és a csendőrségnél is a személyi állomány 5 %-a tartozhatott a tiszti karba. A tisztek pedig valamilyen parancsnoki, vagy parancsnokhelyettesi munkakört töltöttek be. A szolgálatok szakembereinek kvalifikációit nem rendfokozat biztosításával honorálták.³¹

A rendőrséghez hasonlóan a csendőrségnél is jelentős technikai fejlesztéseket valósítottak meg a két világháború között, ami kihatott a szervezetre is. Az országúti forgalom ellenőrzése céljából létrehozták a csendőr közlekedés-rendészetet. A vasutak biztonságát már eleve a csendőrség szavatolta, e feladat megoldására volt hivatott a vasúti csendőrség. A folyamőrségnek a haderőbe történő integrálását követően pedig a vidék vízirendészeti teendőit is a csendőrség látta el. A repülőterek biztonságának szavatolása is a csendőrség hatáskörébe tartozott. A harmincas évek elején épült ki a csendőrség bünyügyi szolgálata. Kerületenként egy nyomozó alosztály, országosan pedig egy nyomozó parancsnokság működött. A csendőrséggel párhuzamosan ebben az időben vezették be a nyomozó szolgálatot – a büntetés-végrehajtás, a testőrség, a koronaőrség, a képviselőházi őrség kivételével – azoknál a rendvédelmi testületeknél, ahol erre korábban még nem került sor. A polgári magyar állam rendvédelmi struktúrájának fejlesztése tekintetében a harmincas évek első felében vált általánossá a bünyügyi szolgálat. A nyomozó munka elterjedésének első látványos időszaka pedig a XIX–XX. századra tehető, amikor – elsősorban a rendőrségnél – gomba mód terjedtek a detektív testületek. A Magyar Királyi Csendőrség kötelékében ugyan már a dualizmus időszakában is kialakult egyfajta specifikáció a nyomozó munka tekintetében a járásőrmesterségek formájában ez a rendszer azonban nem élte túl az első világháborút.³²

A világháború tapasztalatait és a délvidéki partizánakciókat figyelembe véve a csendőrség kötelékében karhatalmi zászlóaljkat is felállítottak. E zászlóaljak foglalták le a területviszacsatolások nyomán mintegy 20 000 főre felemelt csendőrségi létszámkeret jelentős részét. A karhatalmi csendőr zászlóaljak legénysége sorozott állományú volt.

A korabeli rendvédelmi struktúrában a legkisebb változásokat minden bizonnyal a *Magyar Királyi Pénzügyőrség* és a *Vámhivatalok* éltek át. A pénzügyőrség lényegében a dualizmuskorhoz képest változatlan struktúrával működött a trianoni határokon belül, megközelítőleg 3 000 fő körüli létszámmal.

A vámhivatali rendszer az első világháború előttihez képest némileg egyszerűsödött. A korábbi négylépcsős szervezetet kétlépcsős váltotta fel. A budapesti fővámhivataltól azonban elkerült az országos hatáskör. E funkciót az újonnan létrehozott Magyar Királyi Fővámigazgatóság vette át. A vámhivatali rendszert körzetesítették. Egy-egy körzeten belül a legjelentősebb vámhivatalt bízták meg a helyi vezetési teendőkkel. A vámhivatalok 600 fő körüli létszámmal teljesítették hivatásukat. A vámhivatalok esetében nem a strukturális változások voltak jelentősek. Alapjaiban változott meg az ország vámügyi helyzete. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával elenyészett a vámszövetség is. Alapjaiban új vámtörvényt alkotott az országgyűlés, amely a hatvanas évekig érvényben maradt. E törvény szabta feladatokat mentén szerveződtek újjá a vámhivatalok.³³

A *büntetés-végrehajtás* jelentős hátrányt jelentett, hogy az elcsatolt területekkel jelentős büntetés-végrehajtási intézetek is kikerültek a szervezet hatásköréből. A dualizmus időszakában kialakított árnyalt büntetés-végrehajtási rendszer rosszabb helyzetbe került, mint a világháborút megelőzően. Ennek ellenére a rendszer új elemekkel is gyarapodott. Öt állami javítóintézetet állítottak fel, továbbá öt intézetben teremtették meg a fiatalok elhelyezési feltételeit. A büntetés-végrehajtás 3–4 000 fő közötti létszámmal látta el a zsúfolt intézetek őrzését.³⁴

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmi testületei tehát a dualizmushoz képest hasonló struktúrával és közel azonos jogi szabályozással látták el feladataikat. A rend fenntartása során azonban olyan szituációk is létrejöttek, amelyek sem a megelőző sem a későbbi korokban nem jöttek létre. Ide sorolhatók a területviszacsatolások és a deportálások.

A Magyar Királysághoz visszacsatolták a trianoni békediktátum által elszakított területek azon részét, amelyeken a magyar etnikum többségben volt (1938 Felvidék, 1939 Kárpátalja, 1940 Észak-Erdély és 1941 Délvidék). E területeken – amelyekre a Magyar Királyi Honvédség ellenállás nélkül, vagy csak szórványos ellenállás leküzdésével vonult be – a polgári közigazgatás bevezetéséig úgynevezett katonai közigazgatást valósítottak meg.³⁵

A visszacsatolt területeket – a polgári közigazgatás bevezetéséig – hadművelleti területeknek tekintették. Az ide bevonuló magyar csapatok erre az átmeneti időszakra a katonai közigazgatást alkalmazták. Ennek a megvalósítására a vezérkar külön szabályzatot adott ki, melyet az érintett tisztekkel megismertettek. A katonai közigazgatás tartalma sem állt ellentétben a magyar törvényekkel, bár az alkotmányos jogosultságokat nyilvánvalóan mérsékelte.³⁶

A katonai közigazgatás célját – a terület pacifikálásának időszakában – a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése képezte. E több hetes időszak során sem állhatott azonban meg az élet, ezért a legszükségesebb feladatokat a katonai közigazgatás látta el.

A visszacsatolt területekre a magyar haderő csapataival bevonuló rendvédelmi alakulatok – a katonai közigazgatás időszakában – a területileg illetékes csapatparancsnokságok alárendeltségébe kerültek. Feladatukat azonban természetesen a rend fenntartása képezte. Bőven akadt teendőjük, hiszen a felbolydult viszonyokat kihasználni igyekvő bűnözők aktivitásának leküzdésén túlmenően, a kivonuló csapatok által hátrahagyott diverziós csoportok felkutatásában is közreműködtek a haderő szakszolgálatával együttműködve. Külön feladatot jelentett továbbá – sokszor a polgári közigazgatás életbe lépését követő idősziakra átnyúlóan is – azon szervezetek felkutatása, amelyek a magyar törvények szerint legálisan nem működhettek mint például a kommunista pártszervezetek.³⁷

Természetesen a visszacsatolt területek biztonságának a kialakításában a rendvédelmi testületek egymástól eltérő feladatköröket láttak el. A rendőri és a csendőri erők a térségben a politikai és a köztörvényes bűnözők felderítését és elfogását igyekeztek megvalósítani. A határőrizeti testületek pedig lezárták a visszacsatolt területeket. Erre a jogalapot a térség hadművelleti területté nyilvánítása biztosította.

A visszacsatolt területek blokkolását úgy oldották meg, hogy a trianoni határokon maradtak a határőrizeti erők úgynevezett határszolgálatos részei. A helyben maradók köteleességét képezte a határok lezárása, azokon – a katonai közigazgatás időszakában – csak különleges engedéllyel lehetett átlépni. A határőrizeti erők határbiztosító része pedig a honvédség csapataival vonult be a visszacsatolt területekre, egyenesen az új határokra, ahol elfoglalta a tábori körülmények közötti elhelyezési körletét és hadadéktalanul hozzákezdett a határ lezárásához, illetve őrizetéhez. Már a katonai közigazgatás időszakában a haderő műszaki alakulatai az új határok mentén hozzákezdtek a határőrizeti erők végleges elhelyezési körleteinek a kialakításához. E részleges készenléti állapotban lévő objektumokba költöztek a határszolgálatosok a katonai közigazgatás megszűntével, amikor a trianoni határokon a határzárát feloldották és a határt is felszámolták.

A rendvédelem többi szervezeténél ilyen jellegű gondok nem merültek fel, mivel lényegében az eredeti objektumaikba költöztek vissza. A trianoni békediktátum által elcsatolt területeken az új hatalom ugyanis a közbiztonság számára általában ugyanazon objektumokat biztosította, mint a Magyar Királyság idejében a magyar kormányok. A Délvidéken például a kivonuló jugoszláv csendőrök által hátrahagyott őrsök egy részén az őrsfőzőnő már a kapuban várta a magyar csendőröket azzal, hogy munkáját tovább szeretné folytatni. Nem volt ritka az sem, hogy azzal a dualizmus kori bútorzattal találták szembe magukat a bevonulók, amelyet két és fél évtizede a térségből való kivonulás során hátrahagytak.³⁸

A területvisszacsatolások során tehát a rendvédelem oldaláról is szervezeten valósultak meg a katonai közigazgatás időszakai. Nem arról volt szó, hogy valamilyen önkény tombolt ebben az időszakban a kérdéses térségben. A rend fenntartására hivatott szervezetek a magyar törvényeken nyugvó szabályzataik alapján jártak el. A törvényesség e területeken nem szünetelt. A rendfenntartó erők a törvények betartatásáért és nem utasítások végrehajtásáért feleltek. Az utasításokat csak a törvények állította kereteken belül voltak kötelesek akceptálni.

A deportálásokat megelőzően a magyar rendvédelem működésében két aktust ért joggal komoly bírálat, nevezetesen a délvidéki vérengzést és az 1941. évi kitoloncolást.

Az 1941. évi kitoloncolás kevésbé ismert. Az előzmények a dualizmus idejére nyúlnak vissza. Ebben az időben – élve a szabad mozgás lehetőségével – számosan vállaltak munkát Budapesten, akik azonban nem voltak magyar állampolgárok, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia Osztrák Császárságából érkeztek. A zömében galíciai eredetű lakosságot a rendőrség már a húszas évek elején vissza kívánta toloncolni szülőföldjére. Az elcsatolt területekről érkező menekültek ugyanis reménytelen helyzetbe kerültek. Közülük sokan a húszas évek végén is még „vagonlakásokban” éltek. Ezzel szemben 1920 júliusától decemberig – az idegenek összeírására vonatkozó felszólítás nyomán – 60 000, a történelmi Magyarország határain túlról érkező, idegen állampolgár jelentkezett a rendőrségen. A szászadelőn a magyar kormány – a környező országok egyetértő állásfoglalásával – rendezte a toloncügyet, amely a világháborúig olajozottan működött. A törvényi szabályozás lényege az volt, hogy az államok kölcsönösen szülőföldjükre (illetőségi helyükre) toloncolhatták az idegeneket. A magyar hatóságok e lehetőséggel az első világháborúig csak a törvénnyel összeütközők esetében éltek. A trianoni békediktátum nyomán megváltozott helyzet arra sarkallta a hatóságokat, hogy az idegenek hazatoloncolásával munkahelyeket szabadítsanak fel az ország lakossága számára. Az első világháború utáni államok azonban a kitoloncoltak befogadását elszabotálták. A háborúba történő belépést, 1941. június

27-ét követően azonban új helyzet állt elő olyan tekintetben, hogy lehetőség nyílt az idegenek kitoloncolására. E cselekedet az ország törvényeivel összhangban állt. A baj csak az volt, hogy a kiutasítottak – zömükben a zsidósághoz tartozó személyek – sorsa a Német Birodalom által megszállt területre érve bizonytalanra vált. Valószínűleg osztozniuk kellett a helyi zsidó etnikum sorsában. Ebben az időben azonban a németek tettei még nem voltak közismertek a Magyar Királyságban, így minden bizonnyal az illetékesek sem mérhették fel tetteik következményeit. Ettől függetlenül azonban a kitoloncolásukat egy idő után leállították.³⁹

A Délvidéken – más visszacsatolt területekhez képest – lassabban és nehezebben valósult meg a pacifikáció. A határon átszivárgó partizánok miatt. Bizonytalan volt a közbiztonság. Ideges hangulat uralkodott a lakosság és a rendvédelmi testületek tagjainak körében is. A tisztek egy kis csoportja elérkezettnek vélte az időt arra, hogy a németek által több helyen követett gyakorlat szerint, antihumánus módon kísérelje meg a helyzetet megoldani. A térség katonai parancsnokának távollétében razziát vezettek be, ahol a magukat igazolni nem tudó személyeket likvidálták. A Magyar Királyság azonban alkotmányos államként funkcionált. Az országgyűlés működött, az alkotmányos garanciák érvényesültek. Egy ilyen tett nem maradhatott titokban. Az országgyűlés vizsgálatot rendelt el, melynek során a felelősöket megállapították, akiket bíróság elé is állítottak. A bíróság pedig elítélte a felelősöket. Külföldi segídettel azonban a felelősök egy része a német Harmadik Birodalomba szökött. Közülük néhányan – a Magyar Királyság német megszállását követően – SS tábornokként tértek vissza az országba.

A területvisszacsatolásokhoz kapcsolódóan ezek az események teljes joggal kaptak politikai felhangot. Ezek a felhangok pedig általában háttérbe szorították azokat a szakmai tapasztalatokat, amelyek a magyar rendvédelem fejlődéstörténetében a délvidéki magyar rendfenntartó szervezetek működése kapcsán keletkeztek.

A délvidéken szolgálatot teljesítő magyar rendőr, illetve csendőr tisztek határozottan állították, hogy az úgynevezett szomszédfigyelő rendszert – melyet Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban is előszeretettel alkalmaznak a betörések megelőzése érdekében – innen származik. Ennek célját az idegenek észlelése és a hatóságoknak jelentése képezte. A lakosság jelentős része ugyanis komlót termesztett, amely a partizánok gyűjtogatási akciójának a célpontját alkotta. A lakosság a szomszéd porta figyelésével tulajdonképpen az életvitelhez szükséges létfeltételek anyagi fedezetét biztosító javaknak az őrzését valósította meg a hatóságokkal együttműködve.⁴⁰

A délvidéki vérengzést követően jelentek meg a szabályzatokban, hogy a razziák esetében a kutató csoportba csak kellően képzett személyek oszthatók be. Korábban nem tettek különbséget a térséget körülzáró és az elszigetelt területen belül tevékenykedők felkészültsége között.

A délvidéki nehézségek inspirálták az illetékeseket arra, hogy kialakítsák az úgynevezett központi vezetés szisztémáját. Ennek az volt a lényege, hogy minősített helyzetekben a teljes közigazgatás és a rendvédelem, valamint a honvédelem helyi erői is egyetlen parancsnokság alárendeltségébe kerültek, amely operatív irányítást gyakorolt.

A két világháború közötti magyar rendvédelem történetének a legneuralgikusabb pontját kétségtelenül a deportálások képezik. A visszacsatolt területek lakosságának egy részétől igyekezett megszabadulni a magyar kormány. E területek elcsatolása nyomán ugyanis az utódállamok előszeretettel telepítették be nem magyar ajkú lakosságot a térségbe az etnikai arányok megváltoztatása céljából. A betelepítések egyben a magyar populációk gazdasági megingatását is célozták. A magyar földbirtokosoktól elvett földeket például nem a helyi magyar parasztok között osztották szét, hanem az odatelepített telepeseknek adták át. A magyar kormány a betelepített lakosságot nem tekintette magyar állampolgárnak, tőlük meg szeretett volna szabadulni. Ezt a populációt azonban a környező államok nem fogadták be. Csupán a kárpátaljai határszakaszon nyílt arra lehetőség, hogy a Gallíciából illegálisan távozókat a visszacsatolt felvidéki területekről és Kárpátaljáról összegyűjtsék, majd a határon kitoloncolják. A Délvidéken is megkísérelték a magyar hatóságok a betelepített szerbeket kisebb csoportokban – a határ túloldalán lévő hatóságok előzetes tájékoztatásának mellőzésével – a határon áttenni. Ez az akció azonban a Bánátot megszálló német katonai hatóságok ellenkezését váltotta ki, így erről a továbbiakban lemondtak. A visszacsatolt területek nemkívánatos lakosságának kitoloncolására irányuló határozatok meghozatalában és azok végrehajtásában nem volt része a csendőrségnek. A testület feladatát a személyek előállítására, és a rendőrhatóságoknak történő átadása képezte.

A csendőrség dicstelen tettet képezte a magyarországi deportálásokban való részvétel, amely ürigyet szolgáltatott a háború után a szervezet feloszlására. Magyarországra erős nyomás nehezedett Németország részéről az úgynevezett zsidókérdés német mintára történő „megoldása” érdekében. Magyar részről azonban ennek ellenálltak. A zsidó törvényekkel úgy akarták a német igényeket kielégíteni,

hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon, azaz ne történjen visszafordíthatatlan esemény ez ügyben. A környező országokhoz viszonyítva a magyar zsidóság helyzete összehasonlíthatatlanul jobb volt. A német megszállás után azonban a megszállók – csekély létszámú nyilas szimpatizánsaiktól támogatva – rákényszerítették az országra akarataikat a zsidóság tekintetében is. A köztudatban az él, hogy a magyarországi zsidóság deportálását a Magyar Királyi Csendőrség hajtotta végre. A testület e tevékenységben részt vett ugyan de nem önállóan valósította meg. A csendőrség a zsidó lakosság összegyűjtését működési területén hajtotta végre. A zsidó populáció többsége azonban nem a falvakban, hanem a városokban élt, ahol ez a feladat a rendőrség hatáskörébe tartozott. A Magyar Királyságban a rendvédelmi testületek nem rendelkeztek nyilvántartással arra vonatkozóan, hogy a polgárok milyen hitűek, erre a népszámlálási adatok nyújtottak támpontot. Ennek alapján a közigazgatás állított össze listákat, melyeket átadott a rendőrségnek és a csendőrségnek. A honvédség kötelékéből is vezényeltek alakulatokat a deportálások kivitelezésében történő közreműködésre. A rendőrségnek és a csendőrségnek ugyanis a közbiztonságot ebben az időben is fenn kellett tartani. Ez – front mögöttes terület lévén – elsőrendű német érdek volt, ezért a németek a közbiztonsági teendőket nem akadályozták. Így került sor a deportálások végrehajtása érdekében a honvédségi csapatok vezénylésére. A deportálásokkal szimpatizálók és elítélők között a határvonal nem a csendőrség mezsgyéjén húzódott. A testületen belül is voltak – ugyanúgy mint a magyar társadalom egészében – akik elleneztek a deportálást és akadt néhány fő, aki egyetértett vele. A csendőr tisztek egy része tiltakozott is a testület törvénytelen alkalmazása ellen. Ezt azonban a németeket kiszolgáló felsőbbbség figyelmen kívül hagyta, illetve egyeseket letartóztatott, a tettelegesen ellenállókat pedig elhurcolták. Ezzel a bimbózó ellenállást letörték.⁴¹

A deportálások dicstelen cselekedetében való részvételt nem lehet egy ma már nem működő rendvédelmi testületre a Magyar Királyi Csendőrségre hárítani. Abban – kényszer hatására ugyan – a korabeli magyar rendvédelem testületei a Magyar Királyi Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség a közigazgatással együttműködve vett részt. A történelmi tények egyértelműek, a gondot a történelem értelmezésébe bekapcsolódó politika képezte. A második világháború után Magyarországot a győztes hatalmak a szovjet érdekszféra körébe utalták. A szovjet vezetés pedig meg kívánta tartani befolyását a Vörös Hadsereg által megszállt területeken. Ennek érdekében a szovjet típusú államberendezkedés sémáját akarták a térségben általánossá tenni. Az emigrációból visszatérő Kommunista Magyarországi Pártja (KMP) kész stratégiával rendelkezett a vázolt elgondolás kivitelezésére, amely találkozott a szovjet vezetés egyetértésével, illetve számíthattak a szovjet hatalom jóindulatú támogatására. Magyarországnak a szovjet érdekszférába való bevonását úgy valósították meg a Magyar Kommunista Pártja (MKP) köré csoportosuló erők, hogy a tőlük jobbra álló politikai, gazdasági, kulturális és egyéb szervezeteket fokozatosan támadták és számolták fel. Mindig a legkonzervatívabb csoportosulásokra összpontosítottak. Ily módon megosztották az ellenfél erőit, illetve eredményesebben hasznosították a kezdetben csekély bázisukat. E folyamat végén saját szövetségeiket is felszámolták.

A közigazgatáson belül ki nem nyilvánított, de a gyakorlatban érvényesülő szelekciót valósítottak meg. Ennek során egyrészt törekedtek a régi munkatársak eltávolítására, helyükre politikailag megbízható személyeket juttattak, függetlenül a szakértelmüktől. Másrészt a közigazgatás egyes részeit teljes egészében meg kívánták szüntetni, míg más részeit személyi állomány cseréjével, átszervezéssel és feladatmódosítással beilleszthetőnek tartották a szovjet típusú állam magyarországi adaptációjába. A Magyar Királyi Csendőrséget a szocializmus számára megreformálhatatlan intézmények közé sorolták, így azt az elsők között kívánták feloszlanni. Erre szolgáltatott kiváló ürügyet az, hogy a a testület részt vett a zsidók deportálásában. A KMP, majd MKP által vezetett politikai erők a csendőrséget tették meg a deportálások egyetlen bűnbakjává. Ezzel semlegesítették azokat a szervezeteket, amelyek a magyarországi zsidó lakosság deportálásának dicstelen tetteiben szintén részt vettek. A szövetségesek nélkül maradt csendőrség felszámolásával pedig a magyar rendvédelem legerősebb szervezetét szüntették meg. A csendőrség feladatait átvevő rendőrséget pedig fel lehetett tölteni baloldali szimpatizánsokkal, kialakítva ezzel a rendőrség személyi állományán belül a baloldali túlsúlyt. Ezzel a két fő pilléren nyugvó rendvédelem egy pillérűvé vált Magyarországon. Ez az egy pillér pedig az MKP által vezetett baloldal egyértelmű befolyása alá került, mivel a testület élére – a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) szovjet tagjainak segítségével – MKP szimpatizánsokat neveztek ki.⁴²

Összességében az ország rendvédelmi sajátosságai a két világháború közötti időszakban az első világháború következményeiben gyökereztek.

Megfigyelhető a rendvédelmi testületekben egyfajta militarizálódás. Ennek több oka is volt. Egyrészt abból fakadt, hogy a hadsereg – különösen a korszak elején és végén – felügyeletet gyakorolt a rendvédelmi szervek felett. Másrészt – a trianoni békediktátumnak a véderőt lehetetlenül alacsony

szinten meghatározó előírásai miatt – a rendvédelmi testületeket eleve fedőszervezetként is alkalmazták az elrejtteni kívánt katonai erők számára. Harmadrészt pedig a katonai erőket igyekeztek megkímélni minden olyan igénybevételtől, amely nem kifejezetten harctevékenységet jelentett.

Ez az elgondolás különösen az esetleges fegyveres konfliktus idejére vonatkozó tervekben realizálódott. E tervek szerint sarkalatos feladatok hárultak a rendvédelmi szervezetre. Az ilyen tevékenységek kivitelezésének előkészületi teendőit már békeidőben is végezni kellett, ami óhatatlanul a véderő javára döntötte el a rendvédelem és a honvédelem egymáshoz való viszonyának kérdését. Az, hogy a honvédelem tehermentesítésére egyes feladatköröket a rendvédelmi szervek vettek át, egyben e testületek militáns vonásainak erősödését is táplálta, éppen e feladatok eredményes végzése érdekében.

Elősegítette ezt az is, hogy a haderőtől leszerelni kényszerült hivatásos katonákat igyekeztek a rendvédelmi testületeknél elhelyezni. Az a felfogás uralkodott, hogy szükség esetén innen könnyebben mobilizálhatók, a szakterületüktől nem kerülnek túlzottan távol, és így katonai szakismeretük kevésbé amortizálódik.

Az alkotmányosságnak és az emberi szabadságjogoknak elsőbbséget adó nézetek helyett a rendvédelem profizmusát hangsúlyozó felfogások kerültek előtérbe. Ez nem jelentette azt, mintha a törvényesség kiszorult volna a rendvédelem területéről, a profizmus elsődlegessége azonban úgy valósult meg, hogy az eredményesség érdekében a rendvédelemből kiitatták a túlzottnak tartott biztosítékokat. Ez a folyamat nem volt mindig egyforma intenzitású, leginkább az időszak kezdetén és végén volt érzékelhető, amikor embereket egyszerű közigazgatási határozattal is megfoszthattak szabadságuktól és internálhattak.

A rendvédelem eredményességét szem előtt tartó felfogás is több körülményben gyökerezett. Az első világháború előtt – több évszázadra visszanyúlóan – korlátozott függetlenségünk megtartásának, illetve megerősítésének egyik fő színtere a közjogi harc volt. Ennek részét képezte az ország rendvédelme abban a tekintetben, hogy kinek a kompetenciájába tartozzék és milyen jogosítványokkal rendelkezzen. Az első világháború után a HABSBURGOK centralizációs törekvéseiből fakadó, közjogi értelemben vett nemzeti ellenállási idea értelmét veszítette, és ezzel szertefoszlott a rendvédelem emberjogcentrikus megközelítésének egyik motívuma.

A háború nyomán keletkezett helyzetből adódóan utat tört a rendvédelem eredményességének primátusát valló felfogás. Tény, hogy a rend fenntartására hivatott szervek – legalábbis önállóan – 1918-tól nem tudták biztosítani a rendet. Ez azonban nem abból fakadt, hogy a magyar rendvédelem elmaradt volna a nyugat-európaiaktól, ahol nem jelentkeztek ilyen gondok. Csupán arról volt szó, hogy a vesztes háború következményeit a rendvédelem sem tudta negligálni. A felbomló hadsereg csapataival, valamint az éhséglázadásokkal szemben a rendvédelmi szervek valóban nem tehettek sokat. Az első világháború utáni zűrzavaros évek pedig a lakosságban a biztonság utáni vágyat erősítették.

A militarizmus és a profizmus mellett a korszak rendvédelmi szerveinek sajátosságai közé sorolható a bürokratizmus is. Ez az államigazgatás centralizálásából fakadt, ugyanis bizonyos teendők a kormányzat közvetlen hatáskörébe kerültek, és azok elvégzését a kormányzati felügyelet alatt álló egyik legütőképesebb szervezetre, a magyar rendvédelem egyik testületére, többnyire a rendőrségre bízta. Ez a folyamat öngerjesztőnek bizonyult. Egyre több engedélyezési, nyilvántartási jogot, illetve kötelezettséget eleve a rendvédelmi testületekhez telepítettek, holott az ilyen jellegű tevékenységek eredetileg általában az önkormányzatok, illetve a kormány kompetenciájába tartoztak. A rendvédelmi szerveket a kiegyezés nyomán, a polgári magyar állam kiépítésekor az állami és önkormányzati törvények, illetve rendeletek betartatására hozták létre, ezzel szemben a két világháború között különböző engedélyezési kompetenciákat adtak nekik, különösen a rendőrségnek. Ezek a jogosultságok nem voltak ugyan ellentétesek az ország törvényes rendjével, mégis az a helyzet állhatott elő, hogy ugyanaz a szervezet alakíthatott ki szabályokat, ellenőrizte azok végrehajtását, és büntette meg – bizonyos korlátok között – a szabályok ellen vétőket.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmi testületeire jellemző volt az elit jelleg is. Sokak számára irigyelt létet jelentett a közigazgatási apparátushoz tartozás. A biztos fizetés, a nyugdíjjogosultság, az orvosi ellátottság (biztosítás formájában), elhalálozás esetén a visszamaradottakról való gondoskodás, a család és beosztás szerint megállapított lakás biztosítása presztízszt nyújtott a közigazgatásban dolgozók számára, és ezen belül is jobb ellátást kaptak a rendvédelmi szervek tagjai. Mindez lehetővé tette, hogy a rendvédelem személyi állományával szemben magasabb követelményeket is támasszanak, a testületekhez történő felvételkor és a végzett munka tekintetében egyaránt.

Az elit jelleg nem csupán a humán, hanem a reálszférában is jelen volt. A rendvédelmi testületek rendelkeztek mindazokkal a felszerelésekkel, elhelyezési körülményekkel, technikai eszközökkel, amelyek szükségesek voltak feladataik sikeres ellátásához. Bár a Magyar Királyság nemzetgazdasága nem

kelhetett versenyre az európai centrum országaival, a rendvédelmi szervek néhány éves késéssel ugyan, de birtokába jutottak a korszerű rendvédelmi technikai eszközöknek, berendezéseknek.

Mindez oda vezetett, hogy a két világháború között a magyar rendvédelmi szervek hatékonynak bizonyultak. Felvehették a versenyt bármely nyugat-európai ország hasonló szervezetével, nem maradtak le azoktól. A bűnmegelőzés és a bűnüldözés jó hatásfokkal működött, az országban közbátorság uralkodott. A személy- és vagyonbiztonság biztosítva volt.

A két világháború közötti magyar rendvédelmi szervek a militarizálódás és a bürokratizálódás el- lenére is magas szakmai színvonalat értek el. Egyes szerzők e testületeket a társadalom egyes részei érdekeinek biztosítékaként írják le. Ez akkor lehetett igaz, ha a magyar kormányok nem az ország egész népének, hanem csak egyes társadalmi rétegeknek az érdekeit képviselték, ennek eldöntése azonban nem ide tartozik. Az viszont vitathatatlan, hogy a magyar rendvédelmi szervek a kormányok in- tencióitól lényegesen nem térhettek és nem is tértek el.

A magyar rendvédelemnek volt még egy sajátos vonása, amely nem önmagában létezett mint spec- ifikum, hanem összehasonlításban az Osztrák-Magyar Monarchia első világ- háborúbéli szövetséges hatalmával, Németországgal, ahol külön rendőrség alakult ki és stabilizálódott: a védelmi rendőrség. Ez a szervezet a testületi paraméterek tekintetében lényegében könnyűfegyverzetű hadseregnek felelt meg. Tevékenysége is döntően a karhatalmi teendők körébe tartozott. Tulajdonképpen a Németorszá- got is sújtó békediktátum haderőt csökkentő passzusainak a kijátszására, illetve az előírások hatásai- nak a mérséklésére szolgált. A diktatórikus berendezkedés során ez a testület vált az SS és a SA egyik kiindulópontjává, legalábbis szakmai téren és a személyi állomány tekintetében.

A Magyar Királyságban a különítmények nem tudtak betagozódni a közigazgatásba, a rendvéde- lembe. Csak néhány évig működtek, majd a központi államhatalom felszámolta őket.

Létrehozott azonban az ország vezetése egy másik szervezetet a bűjtatott haderő szándékával: a Magyar Királyi Vámőrséget. A Magyar Királyságban a szomszédok barátságtalan magatartását tartot- ták a legnagyobb veszélynek, ezért igyekeztek a határ mellé katonai erőt telepíteni, de úgy, hogy ez az amúgy is lehetetlenül csekély létszámban megállapított honvédség erejét ne mérsékelje. Ezt az elgon- dolást a Szövetségek Közi Ellenőrző Bizottság magyarországi állomásozásának időszakában tulajdonkép- pen nem sikerült kivitelezni. A vámőrség szervezete a határvédelemre nem, csupán a határok őrzésére volt alkalmas. Csak 1927 után indulhatott meg olyan irányú fejlesztése, amely a határvédelemre is al- kalmassá tette. A folyamat végén pedig az egész szervezetet bekebelezte a Magyar Királyi Honvédség. Magyarországon is létrejött tehát a rendvédelem körén belül egy bűjtatott haderőnek szánt szervezet, de:

- csupán a harmincas évek elejére;
- nem a tömegmegmozdulások rendőri úton történő kezelésére, hanem az ország védelme érdekében;
- a magyar határőrizetet a rejtett célok kivitelezése miatt szoros szálak fűzték a véderőhöz;
- a Magyar Királyi Vámőrség, majd a Magyar Királyi Határőrség – a rendvédelem körén belül – nem lépett túl a határőrizeti teendőkön, bár együttműködése a társ rendvédelmi szervekkel példamutónak nevezhető;

- az érintett testületek tisztikarát nem fűtötte olyan vágy, hogy valamiféle elit rendőrség funkcióját töltsék be;

- a testületek vezetői körében nem is keletkeztek a határőrizettől eltérő rendfenntartási tapasztalatok, e réteget a Magyar Királyi Honvédséghez történő csatlakozás inspirálta, nemcsak a honvédtisztek ko- rabeli erkölcsi tekintélye miatt, hanem azon felismerés következtében is, hogy az ország határainak védelmét a legmegnyugtatóbb módon a haderő részeként tudják megvalósítani.

A németek által hatalomra juttatott SZÁLASI-féle terrorakulatoknak nem voltak gyökereik a ma- gyar rendvédelemben, ezeket a szervezeteket a Harmadik Birodalom tapasztalatai nyomán állították fel.

A Magyar Királyság rendvédelmi szervei a Kárpát-medencén belül a hatékonyságot és a jogsze- rűséget illetően kevésbé hasonlítottak a Királyhágón és a Dráván túli területek rendvédelmi testületei- re, közelebb álltak a Csehszlovák és az Osztrák Köztársaság hasonló szervezeteihez. A hitleri Német- ország rendvédelmi szerveire pedig csupán a SZÁLASI által létrehozott szervek hasonlítottak, amelyek azonban nem a kárpát-medencei fejlődés képződményei voltak.

A Magyar Királyság rendvédelme a két világháború közötti időszakban négy szakaszra bontható, ezeket egy rövid, 1921 ősziig tartó bevezető időszak előzte meg. Erre az időszakra az volt a jellemző, hogy:

- a rendvédelmi szervek működését a katonai erők felügyelete alá helyezték;
- a rendfenntartó testületek működésében – bár harcok már nem folytak – még a háború időszakában kialakult módszerek domináltak;

- az ország egyes területein a megszálló antantcsapatok nehezítették vagy akadályozták meg a rendvédelmi szervezetek érdemi munkáját, hiszen a közbiztonság hiánya is igazolhatta jelenlétüket.

Az időszak legfőbb jellemzőjének a labilitás tekinthető. Nemcsak az volt tisztázatlan, hogy milyen rendvédelmi testületek fognak működni a békeszerződés után, hanem az is, hogy mely terület marad a Magyar Királyság fennhatósága alatt, és hogyan oszlanak majd meg a kompetenciák a rendvédelmi testületek között, valamint a hadsereg vonatkozásában. A bevezető időszak végét az instabilitás megszűnése jellemezte. Eldőlt a határok elhelyezkedésének kérdése, és döntés született a rendvédelmi testületeket illetően is.

A korszak rendvédelmi fejlődésének *első szakasza 1921-től 1931-ig* terjedt. E csaknem tíz év a Trianon utáni Magyar Királyság rendvédelmi struktúrájának megszilárdulását foglalta magában. A tíz évet az jellemezte, hogy:

- stabilizálódtak a rendvédelmi testületek kompetenciái, mégpedig azzal a tartalommal, hogy a véderő felügyeleti jellegű jogosultságai megszűntek, illetve minimálisra zsugorodtak, s helyükbe a civil hatóságok léptek;

- kialakult az új helyzetnek megfelelő rendvédelmi struktúra (összetevői: az ország területének csökkenése, a rendőrség államosítása, külön határőrizeti szerv létrehozása), és fokozatosan kiépültek az új elhelyezést igénylő szervezeti egységek is;

- a gyakorlati működés során pontosították a rendvédelmi testületek működésének határait egymás között és a civil közigazgatási szféra tekintetében is;

- javultak és stabilizálódtak a személyi állomány élet- és munkakörülményei, a létszám – a kezdeti túlzott gyarapítást visszafogva – állandó szintre állt be, az antant elvárásainak is megfelelően, bár a létszám területre kivetített aránya még mindig magasabb volt a dualizmus korinál. A terület-visszacsatolásokat megelőző évben a Magyar Királyságban megközelítőleg 12 000 csendőr és csaknem ugyanennyi rendőr, továbbá mintegy 6000 határszolgálatos és kevesebb mint 300 pénzügyőr teljesített szolgálatot. Ez a létszám a terület-visszacsatolások után mintegy 12 000 fővel gyarapodott. Mivel a fegyverek nem láttak el közterületi szolgálatot, számarányuk ilyen tekintetben nem mérvadó;

- kialakultak azok a formák is, amelyek lehetővé tették a haderőt sújtó trianoni béke- diktátum előírásainak mérséklését a rendvédelmi szervek igénybevételeivel (pl. a honvédség személyi állományának oktatása a rendőrség páncélosain, katonai erő elrejtése a határőrizeti testületnél stb.);

- stabilizálódott a magyarországi közrend, az országot a megfelelő személy- és vagyonbiztonság jellemezte;

- létrejöttek azok a fontosabb nemzetközi megállapodások – például a határforgalmat illetően –, illetve azok a jogszabályváltozások, amelyek konkrét kereteket teremtettek a rendvédelmi szervek működésének. Ez a jogi keret azonban magán viselte a világháború kivételes hatalomgyakorlásának nyomasztó hagyatékát, így sokat veszített a dualizmus kori liberális szellemiségéből;

- kifarrott a rendvédelmi testületeknek a háború utáni helyzethez igazodó munkamódszere, a szolgálati metodika. E téren a korábbiakhoz képest inkább csak stílusváltozásról lehet beszélni.

Az első periódus fő jellemzője – ellentétben az előző időkkel – a stabilitás volt.

A vizsgált korszak rendvédelmi fejlődésének *második szakasza 1931-től 1938-ig* tartott. A bő fél évtizedes időszak a fokozatos modernizáció jegyében telt el. Ebben az időszakban a magyar rendvédelmet az jellemezte, hogy:

- a 20-as évek tapasztalatainak okulva kisebb-nagyobb mértékben módosították a rendvédelmi testületek egy részének szervezeti felépítését;

- tekintettel a külföldi tapasztalatokra, új strukturális elemekkel gazdagították a honi rendvédelmi testületeket;

- modernizálták a személyi állomány egyenruházatát, felszerelését, a technikai eszközöket;

- a szolgálati metodika lényegesen nem változott, és a működési kereteket nyújtó jogi szabályozás sem változott lényegesen;

- az országban a közrend és a közbiztonság továbbra is stabil maradt;

- a határőrizetben felerősödött ugyan a véderő befolyása, de ez a rendvédelem egészét nem érintette.

A második periódus meghatározó jegyének a modernizáció tekinthető.

A korszak *harmadik periódusa 1938-tól 1944-ig* tartott. Ekkor a magyar rendvédelmet a következők jellemezték:

- a terület-visszacsatolások nyomán eddig ismeretlen feladatokat kellett a rendvédelmi szerveknek végrehajtaniuk, végül is azonban – az államigazgatás egészéhez hasonlóan – sikeresen megoldották a rendvédelem terén is a visszatért területek integrálását az anyaországhoz;

- új helyzet állt elő – elsősorban a határőrizeti testület tekintetében, de kihatással a társ rendvédelmi szervekre is – a szomszédos országokban bekövetkezett változások nyomán, különösen a békekörülményektől leginkább eltérő szerbiai viszonyok délvidéki hatásai miatt, amelyeket a magyar rendvédelmi szervek kezelni tudtak ugyan, de úrrá lenni rajtuk nem voltak képesek;

- az 1939/II. tc. nyomán a hadseregnek ismét nagyobb beleszólási lehetősége nyílt a rendvédelemben. Igaz, csak háborús időszakban. Magyarország hadba lépését követően azonban ez a helyzet be is következett, bár a haderő csak fokozatosan terjesztette ki befolyását, és az nem érte el a bevezető időszakban látott mértéket;

- a magyar rendvédelemben eddig ismeretlen nagyságrendű karhatalmi szervezeteket hoztak létre, amit a háborús tapasztalatok, a front közeledtével az ország határai mentén és esetleg a belsejében is várható zavaros állapotok indokoltak;

- létrejött a magyar rendvédelmi szervek koordinatív csúcsszerve a Belügyminisztériumban, az Államvédelmi Központ. E szervezet felállítását sietteték a háborús körülmények, a Német Birodalom nyomasztó súlya a Kárpát-medencében, azonban e gyorsító hatások nélkül is előbb-utóbb sor került volna a rendvédelem egységes szakmai felügyeletének a megvalósítására;

- a magyar rendvédelemnek olyan feladatokat kellett végeznie, amelyek – az ország szuverenitását korlátozni igyekvő Német Birodalom jelenléte miatt – új módszereket, új munkastílust igényeltek, mint például a lengyel menekültek ügye, akik közül a további harcot vállaló katonákat a magyarok hozzásegítették, hogy eljuthassanak a szövetséges csapatokhoz.

A harmadik periódus meghatározó jegyét a háború által teremtett speciális feladatoknak való megfelelés, illetve az azokra történő felkészülés alkotta.

A negyedik periódus 1944-től 1945 elejéig, pontosabban a Magyar Királyság német megszállásától (1944. március 19-étől) a magyarországi harcok befejezéséig (1945 áprilisáig) tartott, bár ezen időszak egy része a német megszállás alól felszabadult és szovjet ellenőrzés alá vont térség tekintetében már egyben az ország és a nemzeti rendvédelem története új korszakának kezdetét is jelenti. A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelem-történetének utolsó időszaka szomorú periódus. Jellemzői:

- az ország szuverenitásának elvesztése következtében a rendvédelmi szervek nem tölthették be maradéktalanul az államhatalom megragadására készülő terrorszervezetek felderítését, lokalizálását és felszámolását, el kellett tűnniük elsősorban a nyilas mozgalom tevékenységét;

- az ország törvényes rendjével, a szervezetek működési szabályzatával ellentétes tevékenységre kényszerítették a magyar rendvédelmi testületeket, aminek legszomorúbb megnyilvánulását a deportálások képezték;

- a megszállók nem akadályozták ugyan a közrend fenntartását, azonban a magyar rendvédelmi szervek csak addig tudták érvényre juttatni az ország törvényeit, amíg azok nem ütköztek a németek érdekeibe, illetve elképzeléseibe;

- a nyilas hatalomátvétel után teljesen megszűntek az alkotmányos garanciák, háttérbe szorult a jogrend; a nyilas mozgalom terrorszervezetét a rendvédelmi szervek fölé helyezték. Az idő rövidsége miatt azonban még német segítséggel sem tudták átplántálni Magyarországra a birodalmi modellt.

A negyedik időszak fő vonását a magyar rendvédelem birodalmi ellenőrzés alá helyezése, és a német modellhez való „igazításának” kísérlete alkotta. A hitleri biztonsági rendszertől azonban a magyar rendvédelem még igen távol állt.

A SZÁLASI-féle államigazgatási koncepció, annak a rend fenntartására vonatkozó része és ami abból megvalósult, nem tekinthető a magyar rendvédelem-történet integráns részének. A nyilasok Nemzeti Számonkérő Szervezete legfeljebb terrorszervezetnek nevezhető, ugyanis:

- működése ellentétes volt az ország gazdasági, politikai, kulturális érdekeivel és az alkotmányos renddel;

- nem a térség belső fejlődésének eredményeként jött létre, hanem az országot megszálló idegen hatalom tevékenysége nyomán;

- a kollaboránsoktól eltekintve a társadalom egésze szemben állt ezzel a hatalmi felfogással és annak kivitelezésével;

- célját nem a közrend fenntartása képezte, hanem egy idegen hatalom által alkotmányellenesen és a lakosság akaratát figyelmen kívül hagyva az ország élére állított csoport érdekeinek az érvényre juttatása törvénytelen, terrorisztikus eszközökkel.

A nyilas terrorszervezet, a Nemzeti Számonkérés csak részben épült ki, de a működő része is féktelen terrort valósított meg az országban, a német birodalmi biztonsági szervek Magyarországra települt részeivel együttműködve.

A nyilasok a német mintát követték, csupán terminológiájukban alkalmaztak megfoghatatlan, magyarkodó kifejezéseket. A német modellben pedig a Gestapónak mindenre kiterjedő, korlátlan hatalma volt; csupán szolgálati előjárójának tartozott felelősséggel. Annak is csupán az utasítások végrehajtásáért, nem pedig a törvényességért, ami egyébként sem létezett. A Gestapo tulajdonképpen a Német Nemzeti Szocialista Munkáspárthoz tartozott, de a teljes államapparátust – a korábbi rendvédelmi szervek csökevényesített változatait pedig különösen szorosan – felügyelte, utasította, illetve használta céljainak megvalósítására.

A magyar rendvédelem-történet két világháború közötti korszakának utolsó periódusa nemcsak azért szomorú időszak, mert az országot megszállók és kiszolgálók a rendvédelmi szervezetet dicstelen célokra igyekeztek több-kevesebb sikerrel felhasználni, hanem azért is, mert a harcokba a kellő feltételek biztosítása nélkül történt bevetésük a személyi állomány jelentős részének pusztulásához vezetett.⁴³

Jegyzetek:

- ¹ 1921/III. tc.
- ² PÖLÖSKÉI
- ³ ROMSICS
- ⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 101–109. és 136–143. p.
- ⁵ ÁDÁM
- ⁶ DOMBRÁDY – TÓTH
- ⁷ JUHÁSZ
- ⁸ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920–1941*. 73–74. p.
- ⁹ GODÓ – SZTANA
- ¹⁰ HOLLÓS
- ¹¹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*.
- ¹² MEZEY: *A kivételes hatalom*.
- ¹³ 1922/VIII. tc. ; 6.200/1921. ME. r.
- ¹⁴ V. ö. 4. sz. jegyzettel.
- ¹⁵ V. ö. 8. sz. jegyzettel.
- ¹⁶ Loc. cit.
- ¹⁷ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 107–108. p.
- ¹⁸ 1921/XXXIII. tc.
- ¹⁹ CSONKARÉTI – BENCZÚR: 147. p.
- ²⁰ 1922/XIV. tc.
- ²¹ 122.295/1922. BM. r.
- ²² CSONKARÉTI – BENCZÚR: 178. p.
- ²³ 5.047/1919. ME. r.
- ²⁴ 90.089/1919. BM. r.
- ²⁵ 1922/VII. tc.
- ²⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 101–104. p.
- ²⁷ A területviisszaszolgáltatások után határszéli rendőri kirendeltség működött: Csáktornyan, Galántán, Gyékényesen, Hegyeshalmon, Jenőfalván (Magyarboly), Komjáton, Kuntapolczán, Legenye-Alsómihályon, Lökösházán, Oroszváron, Szenczen, Szentgotthardon és Uszoron.
- ²⁸ BORBÉLY – KAPY: 452–456. p.
- ²⁹ Határszéli rendőrkirendeltségek működtek: Aknaszlatinán, Fenyvesvölgyön, Huszton, Kőrösmezőn, Ökörmezőn, Szolyván, Volócon. Határvidéki rendőrkirendeltségek Németújfalun, Tarcaköz és Trebusfejérpatakon településekre települtek.
- ³⁰ Loc. cit. 457–459. p.
- ³¹ REKTOR
- ³² CSAPÓ ; KAISER ; SZAKÁLY
- ³³ SZAKÁLY: *A Magyar tábori csendőrség története*.
- ³⁴ PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.
- ³⁵ 1924/XIX. tc. ; 1924/XXI. tc.
- ³⁶ MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdetei*.
- ³⁷ *Katonai közigazgatási szolgálat*.
- ³⁸ Loc. cit.
- ³⁹ V. ö. 15. sz. jegyzettel: 191–206. p.
- ⁴⁰ V. ö. 4. sz. jegyzettel.: 123. p.
- ⁴¹ Loc. cit.: 113. p.
- ⁴² V. ö. 29. sz. jegyzettel.: 130–134. p.
- ⁴³ V. ö. 30. sz. jegyzettel.: 63–68. p.
- ⁴⁴ V. ö. 4. sz. jegyzettel.: 103–105. p. ; 114–118. p.
- ⁴⁵ Loc. cit.: 129–135. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

ÁDÁM

— ÁDÁM Magda: *A kisantant 1920–1938*. Budapest, 1981, Kossuth.

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannon Könyvek./
- CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári és Királyi Haditengerészet dunaflottillájáról a Magyar Királyi Honvéd Folyamőrökig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi.
- DOMBRÁDY – TÓTH — DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945.* Budapest, 1987, Zrínyi.
- JUHÁSZ — JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945.* Budapest, 1975, Kossuth.
- GODÓ – SZTANA — GODÓ Ágnes – SZTANA Béla: *A Horthy-rendszer katonai ideológiája.* Budapest, 1965, Zrínyi.
- HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.* Budapest, 1971, Kossuth.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannon Könyvek./
- MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdetei.* — MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdetei.* Budapest, 1995, Osiris.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.
- PÖLÖSKEI — PÖLÖSKEI Ferenc: *Horthy és hatalmi rendszere.* Budapest, 1972, Kossuth.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Kiadó.
- ROMSICS — ROMSICS Ignác: *Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve.* Budapest, 1982, Gondolat.
- SZAKÁLY: *A Magyar tábori csendőrség története.* — SZAKÁLY Sándor: *A Magyar tábori csendőrség története.* Budapest, 2000, Ister.
- TANULMÁNYOK**
- MEZEY: *A kivételes hatalom.* — MEZEY Barna: *A kivételes hatalom. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV. évf. (1994) 5. sz. 4-7. p.* A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.* — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.* *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35-40. p.
- SZAKÁLY: *Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.* — SZAKÁLY Sándor: *Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.* *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1990) 1. sz. 38-44. p. A tanulmány korábbi változata 1990 áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZATOK**
- Katonai közigazgatási szolgálat.* — *Katonai közigazgatási szolgálat.* Budapest, 1940, Állami Nyomda.
- KÉZIRATOK**
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA TMB). Kézirat. Budapest, 1991.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Szíámmal és Csehszlovákiával 1920. év június hó 4. napján Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1922/VIII. tc. — 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1922/XIV. tc. — 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapítása tárgyában.
- 1922/VII. tc. — 1922/VII. tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1924/XIX. tc. — 1924/XIX. tc. a vámjog szabályozásáról.
- 1924/XXI. tc. — 1924/XXI. tc. a vámtarifáról.

5.047/1919. ME. r.	— 5.047/1919. ME. r. a rendőrségek államosítása tárgyában.
6.200/1921. ME. r.	— 6.200/1921. ME. r. a Magyar Királyi Vámőrségről.
122.295/1922. BM. r.	— 122.295/1922. BM. r. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezete tárgyában.
90.089/1919. BM. r.	— 90.089/1919. BM. r.

PARÁDI József
A Magyar Királyság határrendőrsége

A Magyar Királyi Határrendőrség az ország határőrizetének vezető testületeként funkcionált. A magyar határőrizeti modell lényegét tekintve a nyugat-európaihoz sorolható, hiszen békeidőben rendvédelmi testületekkel valósították meg a határok őrzését. Szemben a kelet-európai modellel, ahol békeidőben is katonai erővel végezték a határok őrzését. Azonban a nyugati és a keleti határőrizet is absztrakció, hiszen azon belül az egyes országok eltérő módon valósították meg konkrét határőrizetüket. Olaszországban például a pénzügyőrség, az Osztrák Császárságban csendőrség, a Magyar Királyságban pedig az önálló rendőri szervezet a Magyar Királyi Határrendőrség töltött be vezető szerepet a határőrizetben.¹

A Magyar Királyi Határrendőrség létrehozásának több oka volt. A magyar határőrizeti modellt az jellemezte, hogy a nemzeti rendvédelmi testületek határmenti alakulatai láttak el olyan határőrizeti részfeladatokat, amelyek összhangban álltak alaptevékenységükkel. Szükségessé vált olyan szervezet kialakítása, amely összehangolhatta a magyar határőrizetben részt vevő rendvédelmi testületek határőrizeti teendőit, illetve bizonyos határőrizeti feladatokat maga is elláthatott. E szervezet volt a Magyar Királyi Határrendőrség.²

Bár csupán becsülhető a Magyar Királyságból kivándorlók száma, azonban az a létszám mindenképpen több milliót – megközelítőleg mintegy négy millió főt – tehetett ki, amely a csaknem 20 millió fős ország lakosságának akkor is jelentős része, ha figyelembe vesszük, hogy ez a létszám több évtized során jött létre. Azért állapítható meg csupán nagyságrendileg a kivándorlók száma, mert a kivándorlókról hivatalos statisztikákat csupán a XIX. század végétől vezettek, másrészt pedig a nyitott határok miatt ez sem tekinthető pontosnak. Ugyanígy csupán tendenciaként értékelhetőek a kivándorlókat szállító hajóstársaságok kimutatásai, hiszen azok bemondás vagy észlelés alapján készültek, amely a soknemzetiségű Magyar Királyság esetében mindenképpen pontatlanságot eredményezett. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kivándorlók döntő többsége ugyan az Amerikai Egyesült Államokat kívánta elérni általában néhány társaság hajóit használva, azonban léteztek más célok és más társaságok szolgáltatásait is igénybe vették. A korabeli kivándorlás fogalma sem egyezett meg a napjainkban használatos fogalommal, hiszen a kivándorlók egy része hazatért. Voltak, akik több ízben is kivándoroltak, illetve hazatértek. A magyar állam vezetése a kivándorlást nem kívánta megakadályozni, csupán korlátok közé szorítva ellenőrizhetővé szeretne volna tenni oly módon, hogy a kivándorlók utaztatásából keletkezett jelentős haszon magyar vállalatokat gyarapítson. E kezdeményezést azonban nem koronázta siker. A Magyar Királyi Határrendőrség létrehozása ugyan némileg javított a helyzeten, azonban az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közötti nyitott határ lehetetlenné tette a határforgalom körütekintő felügyeletét.³

Beleillett a magyar közigazgatás dualizmuskori fejlesztési folyamatába, hogy a magyar határőrizet új vezető szervezete a kormány közvetlen irányításával működött, hiszen a korszakot a centralizáció előretörése jellemezte.⁴

Az országgyűlés elé 1902 novemberében kerülő – az illetékes szakszervezetek által támogatott – javaslatot a törvényhozó testület egyhangúlag fogadta el. A határrendőrségről szóló törvényjavaslatot⁵ az országgyűlés a kivándorlásról szóló⁶, külföldieknek magyar korona országai területén való lakhatásáról⁷, az útlevélügyről⁸, három új csendőrkerület felállításáról⁹ szóló törvényjavaslatok társaságában tárgyalta.

A hozzászólások is egyetértő jellegűek voltak, tulajdonképpen részletkérdésekre szorítkoztak. Az egyenruhának nemzeti jelleget kívántak adni a képviselők, illetve felvetették a lehetőségét annak, hogy Eperjesen is állítsanak fel határrendőr kapitányságot, valamint – bár a törvényjavaslatban, valamint a közigazgatási és igazságügyi bizottság javaslataiban is szerepelt – még egyszer tisztázták, hogy a határrendőrség polgári fegyveres testület lesz. A kormány részéről – az országgyűlésnek a határrendőrséget is érintő ülésein – a miniszterelnök és belügyminiszter SZÉLL Kálmán mellett jelen voltak a legtekintélyesebb tárcák vezetői báró FEJÉRVÁRI Géza honvédelmi miniszter, LUKÁCS László pénzügyminiszter, PLÓSZ Sándor igazságügyminiszter, az üléseken részt vett még a kereskedelmi miniszter LÁNG Lajos és CSEH Ervin a horvát-dalmát-szlóven tárca nélküli miniszter is.¹⁰ A határrendőrség felállításáról szóló törvényt 1903. március 11-én szentesítette az uralkodó.¹¹ A testület működését azonban a 1905. december 9-ei minisztertanácsi határozat alapján 1906. január 15-én kezdhette meg. A törvény létrehozása és végrehajtása közötti több éves időszak oka a korabeli politikai eseményekben rejlik. E néhány évben hatalmas – korábban nem tapasztalt – sztrájkok söpörtek végig az országon. A politikai irányzatok között kiéleződő ellentétek pedig kormányválsághoz vezettek.¹²

Ilyen politikai események között, ebben a légkörben nem csoda, hogy elhúzódott a határrendőrség kiépítése, 1906-ban azonban már működött az új határrendőrség. Az uralkodó 1905. október 11-én jóváhagyta 11 határrendőr-kapitány, 18 határrendőr-fogalmazó, 9 határrendőr-segédfogalmazó, 10 határrendőr-fogalmazó gyakornok, 19 határrendőr-felügyelő, 21 határrendőr hivatali segédtsízt, 50 határrendőr-biztos és 22 hivatalszolga kinevezését. Ez a 160 fő volt a határrendőrség első személyi állománya – mely a kezdeti létszámhoz viszonyítva – a későbbiek során tekintélyes mértékben növekedett.¹³

A határszéli vármegyék főispánjai már 1905-ben szemrevételezték a határrendőrségi épületnek megfelelő házakat. Megvásárolták, illetve kibérelték a határrendőrség jövőendő objektumait. A berendezkedést követően a határrendőrség 1906. január 15-én kezdte meg szolgálatát.¹⁴

A határrendőrség feladatait, a felállítást elrendelő törvény 15 pontban határozta meg.¹⁵

A határrendőrség működését részletesen belügyminiszteri utasítás szabályozta, mely tartalmazta a hatóság célját, szervezetét és a határmenti közbiztonság teendőit. A határrendőrség működésére is vonatkozó utasítás 77 oldalon, 7 fejezetből és 117 paragrafusból állt, mely – a kor színvonalán teljes részletességgel – tárgyalta egy fegyveres államhatalmi szerv működésének szabályait. Lényegében a mai értelemben vett szolgálati szabályzat elődjének tekinthető.¹⁶

A Magyar Királyi Határrendőrségnek a határőrizetben részt vállaló társ rendvédelmi testületek határőrizeti feladatainak az összehangolása mellett önállóan kellett megoldania az útlevelköteles határszakaszokon a távolsági személyforgalom ellenőrzését, a nyomozati munka végzését, valamint a határrend betartásával kapcsolatos teendők végzését, mivel a testület felállítása nyomán a határszéli szolgabírói kirendeltségeket megszüntették.¹⁷

A határrendőrség tagjait – szolgálatuk ellátása során – fegyverhasználati jog illette meg.¹⁸

A határrendőrség a hírszerző, operatív munka segítségéből is kivette a részét. A határrendőr-kapitányságokat és kirendeltségeket ellátták az elhárítás által felfedett külföldi hírszerző ügynökök listájával. Útlevel ellenőrzések alkalmával a listán szereplő személyeket vagy letartóztatták, vagy a határrendőrség nyomozói megkezdtek a figyelésüket, amit később a budapesti rendőrségnek vagy más szerv illetékeseinek adtak át. De nem csak előre meghatározott személyek felbukkanása esetén folytattak figyelést, kiterjesztették tevékenységüket mindenre, akit gyanúsak találtak, de letartóztatásához nem rendelkeztek megfelelő alappal.¹⁹

Az ellenséges hírszerzők kiszűrése mellett segítséget nyújtottak a közös hadsereg felderítő osztályainak ügynökök szervezéséhez is. A területileg illetékes hadtest törzs felderítő osztályának tisztjét értesítették azon személyekről, akik a határon rendszeresen átvártak és véleményük szerint alkalmasak voltak információ szállítására a felderítő osztály és a szomszédos országba telepített rezidentúra között. A katonai elhárítás, a felderítő munka eredményes segítségének honorálásaként a Császári és Királyi Hadsereg hadtest törzsei mellett működő felderítő osztályok vezetői több ízben tettek javaslatot határrendőr-kapitányságok és kirendeltségek vezetőinek legmagasabb szintű elismerésére.²⁰

A határrendőrség is végzett felderítést. Egyrészt megkísérelték kikérdezni a határon átkelő utasokat, másrészt megbíztak egyes személyeket, hogy a határ túloldalán a lakosság hangulatát, a közlekedési és hírközlő hálózatot, valamint az ott található katonai, határőrizeti erőket kipuhatolják. Ennek során egyes esetekben sor került a határ mentén szolgálatot teljesítő szerb vagy román hivatalnokok, vasutasok, katonák stb. leépítésére és beszerzésére.²¹

A határrendőrség feladatát képezte még a határátkelő helyen be- vagy kilépő fontosabb személyek, az uralkodóház tagjai stb. személyi biztonságának szavatolása is. A biztosítási feladatokat a csendőrséggel szorosan együttműködve hajtották végre, mert a csendőrség feladata volt a határállomástól az ország belseje felé az exponált személyek menetvonalának biztosítása.²²

A határrendőrség szervezeti felépítésére vonatkozóan a belügyminiszter 1905. december 29-én kelt rendeletével intézkedett.²³ A határrendőrség – a belügyminisztériumon belüli irányító apparátusát leszámítva – két képcsős volt. Irányító felső szervként a határrendőr-kapitányságok, alárendeltségükben pedig a kirendeltségek működtek. Kezdetben 11 kapitányság és 24 kirendeltség funkcionált 160 fővel. A kapitányságok élén a határrendőr-kapitány állt. Közvetlen alárendeltjei a kapitánysági hivatal vezetője és a kirendeltségek vezetői voltak. Általában a kapitányságok székhelyén is működtek kirendeltségnek megfelelő létszámú határrendőri erők a kapitányság részeként. A határrendőrség szervezeti felépítése – fennállási ideje alatt – lényegesen nem változott. Kisebbséget jelentett a határrendőri őrsegek szervezése 1908–1912-ig. 1912-ben az őrsegeket megszüntették, létszámukat beolvastották a kapitányságok és kirendeltségek személyi állományába. A határrendőri őrsegek feladatait a határszéli csendőri erők vették át. Bár a határrendőrség szervezeti rendszerében jelentős változás nem történt, számottevő mennyiségi fejlesztés tapasztalható. Az 1906-os helyzethez képest a kapitányságok száma 17-re, a kirendeltségek pedig 41-re emelkedett. A legsűrűbben a szerb és román határon, vala-

mint Bukovina és Galícia irányában helyezkedtek el a határrendőrségi alakulatok. A legkevesebb szervezeti egység Horvátország, Ausztria és Csehország irányában települt.²⁴

A határrendőrség működési területe általában – a határtól számított – megközelítőleg 40 km-es térsíkra terjedt ki. A határőrizettel kapcsolatos nyomozati tevékenységet a határrendőrség működési területén köteles volt végezni. A határrendőrség működési területét és diszlokációját 41 rendelettel módosították, szinte valamennyi rendelet a működési terület bővítésére irányult. Egyes kapitányságok működési területe nem csak a határmenti vármegyét, hanem több – a határvonallal nem érintkező – vármegyét is magába foglalta. A határrendőrség megalakulásakor működési területe 25 vármegyére, a Monarchia összeomlásakor pedig 30 vármegyére terjedt ki.²⁵

A működési terület bővülésével együtt kellett volna járnia a létszám emelkedésének is. Bár a határrendőrség létszáma gyarapodott ugyan, de mértéke elmaradt a működési terület növekedésétől. A határrendőrség feladatainak eredményes végzése érdekében erőteljesen támaszkodott a helyi csendőri és rendőri erőkre. A határrendőrség személyi állománya 281,88 %-al, 160 főről 451 főre emelkedett az első világháború kitöréséig.²⁶

A Magyar Királyi Határrendőrség viszonya a vármegyei közigazgatáshoz és a társ fegyveres testületekhez sajátos volt. Szolgálati tekintetben a határrendőrség közvetlenül a belügyminiszter alárendeltségébe tartozott. Azonban a határrendőr kapitányságok területileg illetékes vármegye főispánjának, a kirendeltségek pedig a szolgabíráknak a határőrizettel kapcsolatos – korabeli szóhasználatnál élve – megkereséseit kötelesek voltak végrehajtani. Az illetékességet a határrendőrség maga döntötte el. Ha a határrendőrség és a helyi közigazgatás illetve rendőrhatalom között mégis hatásköri nézeteltérésre került sor abban a belügyminiszter döntött. Az államszervezet hierarchiájában határrendőr-kapitány a megyei főszolgabíróval illetve a városok rendőrkapitányával állt azonos szinten. Az a gyakorlat érvényesült, hogy a határrendőrség működése során észlelt, nem a határrenddel kapcsolatos törvényellenes cselekedeteket az arra illetékes hatóságoknak, más hatóságok pedig az általuk észlelt és a határrendre vonatkozó törvénysértéseket a határrendőrségnek jelezték. E mellett a bünyügyi nyomozásra vonatkozó belügyminiszteri rendelet a határrendőrségre is vonatkozott, amely alapján köteles volt a magyar királyi bíróságok és ügyészségek felhívásának eleget tenni, a büntetendő cselekmények kinyomozásában részt venni. A határrendőrség és a helyi rendőrhatalom együttműködése alapvetően két területre osztható.²⁷

Egyes – a határrendőrség hatáskörébe tartozó – esetekben a határrendőr-kapitányság működési területén lévő városok rendőrsége köteles volt automatikusan mindenfajta megkeresés, felszólítás, átirat nélkül is eljárni és arról az ügy jellege szerint azonnal, vagy havonta jelentést tenni a határrendőr-kapitánynak.²⁸

Amennyiben az adott város határának az ország határával volt közös határszakasza a városi rendőrség határőrizettel kapcsolatos kötelezettségei bővültek.²⁹

Sürgős esetben a városi rendőrkapitányságoknak el kellett tekinteni a határrendőr-kapitányság írásos megkeresésétől és a határrendőrség tisztjének szóbeli felhívásra is el kellett végezni ezen teendőket.³⁰

Lényegében a rendőrséggel megegyező volt a csendőrséghez fűződő viszony is. A határrendőr-kapitányságok működési területén lévő csendőrség köteles volt támogatni a határrendőrséget: karhatalom nyújtásával, megfigyelés végrehajtásával, nyomozásokban segéderő biztosításával.³¹

A határrendőrkapitány felszólításakor a csendőrségnek a csendőrség szolgálati szabályzatának a vármegye főszolgabírókra, vagy a városi rendőr-kapitányokra vonatkozó részét kellett alkalmaznia. A korabeli határrendőrség tehát a társ fegyveres testületek irányában is jelentős jogokkal felruházott szervezet volt.³²

Az államhatalom szervezeteihez fűződő viszonyában a határrendőrség helyzete egyértelmű volt, egy irányban merültek csak fel kezdeti nézeteltérések, melyek később rendeződtek a határrendőrség és a csendőrség kapcsolatának ismételt belügyminiszteri tisztázásakor. 1893-tól a csendőrség határmenti erői a szolgabírói kirendeltségek irányításával működtek, de szolgálatukat önállóan tervezték meg és látták el, a csendőri felettes szervek teljes értékű alárendeltjei maradtak. 1906 után mikor a szolgabírói kirendeltségek feladatkörét a határrendőrség vette át a határrendőr-kapitányságok és kirendeltségek vezetői a határszéli csendőri erőket, alárendeltjeiknek tekintették. Az érintett őrök csendőri szolgálati előjáróikból ez tiltakozást váltott ki. A két fegyveres testület együttműködésének ez a része nem volt tisztázva. 1912-ben belügyminiszteri rendelettel rendezték a kérdést, mely tisztázta, hogy a csendőrség önállóan is lát el határőrizeti szolgálatot, végez útlevélkezelést is.³³

A határrendőr kapitányságok a helyi vezetés tekintetében lényegében csak a főispánnak voltak alárendelve. A főispánok ebben az időben – mikor a vármegyék már jórészt elvesztették korábbi füg-

getlenségüket a központi államhatalommal szemben – gyakorlatilag a vidék urainak tekinthetők. Főispánná általában exponált, nagy vagyonnal rendelkező személyeket kértek fel. Tisztségük eredményes ellátáshoz minden – a jogszabályi keretek között lehetséges – államhatalmi eszköz a rendelkezésünkre állt. Ellenőrzési jogot felettük csak az őket kinevező hatóság gyakorolt.³⁴

A határrendőr kapitányságok kötelessége volt, hogy a kirendeltségek negyedévente végrehajtásra kerülő ellenőrzése mellett, a határőrizetben résztvevő hatóságok határőrizeti munkáját hatósági területén félévente ellenőrizze. A határrendőrségi kirendeltségek havi jelentési kötelezettségéhez hasonló rendszeres jelentéstételi feladatuk a társ fegyveres testületeknek a határrendőr kapitányságok irányába nem volt. A határrendőr kapitányságok a hatósági területük határőrizeti helyzetéről évente tettek jelentést a belügyminiszternek.³⁵

Az I. világháború előtti években a szomszédos balkáni országokhoz fűződő kapcsolatok elhideglése nyomán betervezésre kerülő katonai határőrizet előkészületi teendőinek végzése során, tisztázták a határrendőrség katonai rangjait 1911-ben. Ekkor a Katonai Határőrizeti Utasítás alapján a katonai határőrizetben együttműködő szervezetként résztvevő határrendőri közegek részére kötelezővé vált a kölcsönös tiszteletadás és elengedhetetlen volt a hivatalos érintkezés is úgy a Magyar Királyi Honvédség, mint a Császári és Királyi Hadsereg tagjaival. Ez azonban felvetette a rendfokozati feljebbvaló kérdését. A közös hadsereg képviselője a honvédelmi miniszter és a magyar belügyminiszter megállapodtak abban, hogy a határrendőri rangok mely katonai rangnak felelnek meg. A magyar határrendőrség főnöke ezredesi, a főnök helyettes alezredesi, a kapitányság vezetője őrnagyi, a kapitányságvezető helyettes századosi, a kirendeltség vezetői és a kapitányi hivatal vezetői főhadnagyi, a kirendeltség vezető helyettesi beosztás pedig hadnagyi rendfokozatnak felelt meg. Főhadnagyi rendfokozattal bírtak a határrendőr fogalmazók, hadnagyi rendfokozattal a határrendőr segéd-fogalmazók, zászlósi rendfokozattal pedig a fogalmazó-gyakornokok. A határrendőr biztosok rendfokozata a hadseregben a szakaszvezetőnek, a polgári biztosok, és a határrendőr őrségek vezetőinek rendfokozata a hadseregben az őrmesternek, a felügyelők és az irodai segédtsztek rendfokozata a hadseregben törzsőrmesternek felelt meg.³⁶

A véderő és a határrendőrség között az együttműködés témáját szabályozták. A háborús időszakra vonatkozó magyarországi szabályozás ugyanis a haderőnek nem rendelte alá a polgári közigazgatást, így annak részeként működő rendvédelmi területeket sem. Kizárólag a hadművelleti területeken került a közigazgatás a hadsereg alárendeltségébe.³⁷

A XIX. század második felében, illetve XX. század elején Európa szerte törvényben foglalták össze a háborús időszakokra vonatkozóan az országok működésének szabályait. E törvényekben lényegében a békeidőszakhoz viszonyított különleges hatalom gyakorlását szabályozták. A korabeli terminológia a kivételes hatalom időszakának kifejezését használta. Ezen időszakban az államok az emberi- és szabadságjogokat korlátozták. Eltérő volt azonban az, hogy e kiterjedt hatalommal a haderőt vagy a civil közigazgatást ruházta fel a törvényhozó testület. Két modell alakult ki, melyet valamilyen formában követtek az európai országok törvényhozói.

A porosz modell szerint a kivételes hatalom széleskörű jogosultságaival a hadsereget ruházták fel. A brit modell szerint a kivételes hatalom speciális jogosultságai nem a hadsereget, hanem a polgári közigazgatást illették meg. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a kivételes hatalomra vonatkozóan kétféle szabályozás született. Az Osztrák Császárságban a porosz mintát követték, a Magyar Királyságban pedig az angolszász megoldást részesítették előnyben.³⁸

Ausztriában már viszonylag korán 1869-ben létrejött a kivételes hatalom gyakorlására vonatkozó törvényi szabályozás. Ezzel Ausztriában a kivételes hatalom szabályozására vonatkozó jogszabályalkotási folyamat indult el. 1873-ban újabb törvénnyel fejlesztették tovább a szabályozást a bíróságokra vonatkozóan, konkrétan az esküdtbíráskodás felfüggesztését tette lehetővé a törvény a kivételes hatalom időszakában. 1906-ban az osztrák kormány és a hadvezetés szabályrendszer tervezetet hozott létre a kivételes hatalom időszakára. E rendelettervezet rendszert 1909-ben és 1912-ben aktualizálták és továbbfejlesztették. Végül pedig a Reichsrat 1913-ban átfogó jellegű törvényben újraszabályozta a kivételes állapotokat.

Először a közös hadügyminiszter vetette fel 1906-ban, hogy kívánatos volna a Magyar Királyságban is rendezni a kivételes hatalom kérdését. A magyar fél azonban a kivételes hatalom porosz minta szerinti rendezését elvetette. Magyar körökben egyetértés uralkodott kezdettől fogva arra vonatkozóan, hogy a kivételes hatalmat a polgári kormánynak, illetve közigazgatásnak kell gyakorolnia. Vita „csupán” abban a kérdésben jött létre, hogy a kormányzat kiterjesztett kompetenciáinak hol legyenek a határai. Végül is a többszöri egyeztetés nyomán – miután az uralkodó is visszaadta a törvénytervezetet a kormánynak további munkálatokra – 1912-ben az országgyűlés elé került a törvényjavaslat. A tör-

vényjavaslatban – a közös hadügyminisztérium nem tetszése ellenére – az angolszász mintát követő magyar felfogás érvényesült. A nézeteltérések azonban lassították a törvényelőkészítés ütemét. Annak ellenére, hogy 1906-ban és 1912-ben több olyan külpolitikai esemény is volt, amely gyorsítónak hatott a törvény létrehozására, mint például annexiós válság, balkáni háború, az Osztrák-Magyar Monarchiában a Magyar Királyság utolsónak alkotta meg a kivételes hatalomról szóló szabályozást. 1910-ben a sajátos helyzetben lévő Bosznia-Hercegovina tartománygyűlése is jóváhagyta a kivételes hatalomról szóló törvényt.³⁹

A magyar kormánynak végül is sikerült érvényesíteni álláspontját. A magyar vélemény a dualizmus lényegéből fakadt. A dualista berendezkedés alapelve volt, hogy a magyar fél egyetértése nélkül a közös hadsereget nem lehetett aktivizálni. A közös hadsereg felhasználására ugyanis csak úgy kerülhetett sor, ha a magyar országgyűlés megszavazza az országra eső költségeket és újoncokat. A haderő belső felhasználása esetén az elszállásolás joga a magyar kormányt illette meg, azaz a Magyar Királyság területén csak a magyar kormány engedélyével állomásozhattak a közös hadsereg alakulatai. Ezzel elmentés lett volna, ha a kivételes hatalom idején a haderő parancsnoksága gyakorol a polgári közigazgatáshoz tartozó jogokat. Amennyiben az osztrák megoldást alkalmazták volna Magyarországon a hatalom – elsősorban Délvidéken és Kárpátalján – gyakorlatilag a haderő kezébe került volna.

Magyarországon a háború esetére szóló kivételes hatalomról szóló törvény a kormányt arra kötelezte, hogy kivételes intézkedéseit rendeletileg adja ki, melyeket az országgyűlésnél utólag köteles volt bejelenteni. A haderő és a civil hatóságok közötti együttműködés megvalósítására, a kivételes intézkedések végrehajtására a kormány kormánybiztosokat nevezett ki, akik a rendvédelmi szerveket is igénybe vehették. Erre azonban a haderőnek – ellentétben az Osztrák Császársággal – Magyarországon nem volt kompetenciája. A kivételes hatalom időszakában a kormány igénybe vehette a csendőrséget a városok területén is, az önkormányzatok határozatait megsemmisíthette, ellenőrizhette a postai táviró- és távbeszélő forgalmat, korlátozhatta az egyesületek működését, betilthatta a politikai gyűléseket, elrendelhetette a cenzúrát és a statáriális bíraskodást.⁴⁰

A háború kirobbanását követően a törvény szellemében a kormány egy sor intézkedést léptetett életbe. Az egész ország területére érvényes hatállyal betiltották az útlevelek kiadását, amittől csak kivételes esetekben lehetett eltérni. Bevezették a sajtócenzúrát. A Délvidéken és Erdélyben bevezették a bejelentkezési kötelezettséget és felfüggesztették az esküdtbírók működését, átadva hatáskörüket a királyi törvényszékeknek. Elrendelték továbbá e térségben a gyorsított bűnvádi eljárást.

A véderő rekvirálásokat sem hajthatott végre. A hadiszolgáltatásokat Magyarországon a polgári hatóságok szabták meg. Katonai hatóságok ilyen igényekkel a kormányhoz fordulhattak. Csupán sürgős esetben kereshették meg a megyei önkormányzatokat. Rendkívüli esetekben pedig a községi előjárókat is felkereshették. Magához a szolgáltatóhoz azonban egyáltalán nem fordulhattak.

A kormánynak a háború folyamán is sikerült érvényt szereznie a kivételes hatalom magyarországi szabályozását megvalósító törvénynek a közös hadsereggel szemben. Ebből adódóan sem a közigazgatás, sem a rendvédelmi szervek nem kerülhettek a véderő felügyelete alá.⁴¹

A határrendőrség feladatai háborúban a határvonalon meghagyott határátkelőhelyeken, illetve a hadműveleti záróvonalon lévő – a polgári forgalom számára megnyitott átkelőhelyeken – a forgalom ellenőrzése volt. A határrendőrség szolgálatában változás nem történt. Csupán a határőrizetben részt vevő társfegyveres testületekhez fűződő viszonyában történt módosulás. A vezető szerepet egyértelműen a hadsereg vette át. Ellenőrzési utasítási joga a területileg illetékes hadtestparancsnoknak volt, akinek a határőrizeti erők közvetlen alárendeltségébe kerültek. A határrendőr kapitányoknak a határőrizetben részt vevő társfegyveres testületekre vonatkozó ellenőrzési joga megszűnt. A határrendőrségnek a városi rendőrséghez fűződő viszonya azonban érintetlen maradt. A határrendőrség tagjait nem hívták be katonai szolgálatra, továbbra is folytatták a békeidőben megkezdett szolgálatukat.

A Magyar Királyi Határrendőrséget tehát a kivételes hatalom időszakában sem vonták be a katonai típusú határőrizeti tevékenység végrehajtásába. Természetesen a határrendőrség szolgálati tevékenysége is módosult ezen időszakban. A szervezet azonban nem került a hadsereg alárendeltségébe. Lényegében – elsősorban a forgalomellenőrzés tekintetében – a békeidőszakban megszokott feladatait látta el, azonban a megváltozott körülményeknek megfelelően.⁴²

Figyelemre méltó, hogy – a magyar kormány a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióba való belépése, illetve a Schengen-i Egyezményhez történő csatlakozása nyomán – a dualizmus korához hasonló helyzet kialakulásakor 2007-ben az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában alkalmazott megoldástól gyökeresen eltérő következtetésre jutott. A dualizmus idejében önálló határőrizeti testületet hoztak létre a határőrizeti feladatokat is ellátó rendvédelmi szervezetek határőrizeti teendőinek koordinálására. Ezzel szemben a harmadik évezred elején megszüntettek egy határőrizeti testüle-

tet. Mivel pedig feladatkörét beolvasztották a rendőrség teendői közé, tovább növelték a rendőrség amúgy is túlsúlyos részvételét a rendvédelemben. Ezáltal pedig – legalábbis a struktúra tekintetében – a magyar rendvédelem egyre inkább hasonlatossá vált a diktatórikus államformát követő országokéhoz, ahol a rend fenntartásának teendőit általában egyetlen szervezetben koncentrálik a központi hatalom közvetlen irányításával. Ily módon pedig a kézi vezérlésű magyar rendvédelem egyre távolabb került a nyugati demokráciákat jellemző azon helyzettől, hogy a rendvédelmet több szakmai szervezet egybehangolt tevékenysége valósítja meg, amelyben a központi államhatalomnak és az önkormányzatoknak is érdemi szerepük van. A demokrácia alapelveit jelentő hatalommegosztás helyett a hatalom koncentrációja felé tett lépésnek bizonyult a magyar határrendőrség megszüntetése.

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
- ² Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ³ BENCSIK
- ⁴ CSIZMADIA: 119-298. p.
- ⁵ 1903/VIII. tc.
- ⁶ 1903/IV. tc.
- ⁷ 1903/V. tc.
- ⁸ 1903/VI. tc.
- ⁹ 1903/VII. tc.
- ¹⁰ Képviselőházi Napló 1903
- ¹¹ A törvények szentesítése, napjaink hatályosulási fogalmához hasonló.
- ¹² HORVÁTH
- ¹³ 5.692/1905. BM. r.
- ¹⁴ PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*. 37. p.
- ¹⁵ A határrendőrség törvényben megállapított feladatait alkotta:
  - „a./ a határon átkelők figyelemmel kísérése, a határmentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről tájékoztatás szerzés és az észlelteknél az illetékes hatóságokkal való közlése;
  - b./ a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása;
  - c./ a kémkedés megakadályozása, esetleg a kémek letartóztatása;
  - d./ a szomszédos állam lakó részéről személyek és tárgyak ellen jöhető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig a katonai védművek, az ország határának megjelölésére szolgáló határjelek, jelzők katonai vagy polgári hatóságok által felállított földmérési jelek megromlásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozása és feljelentése;
  - e./ kitiltott, rendőri kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó egyének az állam területére belépésben megakadályozása;
  - f./ nyomozott, vagy valamely büntető cselekménnyel gyanúsított s a törvények vagy a fennálló szabályok értelmében előzetesen letartóztatható egyéneknek a határszállón való letartóztatása;
  - g./ a határszállón letartóztatott a toloncz szabályok rendelkezései alá eső egyének eltávolítása, külföldről érkező tolonczok átvétele és tovább indítása;
  - h./ fegyverek, lőszer és hadiszerek ki- vagy bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tárgyak kivételének és behozatalának megakadályozása;
  - i./ hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása;
  - j./ nőtsempészet meggátlása;
  - k./ határszálló vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendőri és közbiztonsági teendők ellátása s a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;
  - l./ határszállón lévő szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek ellenőrzése;
  - m./ azon határvonalon, hol útlevél kötelezettség áll fenn az útlevél vizsgálat, határáteljesítési igazolványok kiállítása;
  - n./ az útlevél szabályok áthágása, tilos visszatérés, nőtsempészet, a külföldiek bejelentése és lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások eseteiben I. fokon való rendőri bíraskodás;
  - o./ a csempészet megakadályozásában való közreműködés és az erre hivatott közegek támogatása.”
- ¹⁶ 1903/VIII. tc.
- ¹⁷ 91.000/1905. BM. kr.
- ¹⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendarőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ¹⁹ „1. Jogos védelem gyanánt, a tettes veszélyesen megtámadatik;
2. ha életét vagy testi épségét komolyan fenyegető támadással oly körülmények között fenyegettetik, hogy annak bekövetkezésétől alaposan tarthat;
3. a szolgálat teljesítése közben olyan tetteles ellenszegülésre talál, mely azt meghiusítaná s az ellenszegülés legyőzésére már alkalmazott minden kíméletes eszközt sikertelen maradt;
4. ha a fegyver használata életükben vagy testi épségükben támadott harmadik személy megmentésére vagy megvédésére szükséges.”
- ²⁰ 91.000/1905. BM. kr.
- ²¹ 76.338/1909. BM. r.
- ²² PARÁDI: A határszálló csendarőrség állambiztonsági feladatai.
- ²³ V. ö. 14. sz. jegyzettel.
- ²⁴ Loc. cit.
- ²⁵ 91.000/1905. BM. kr.
- ²⁶ 54.957/1908. BM. kr. ; 58.320/1912. BM. kr.
- ²⁷ PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.

²⁶ Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

²⁷ 130.000/1899. BM. r. utasítás a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére

²⁸ A városi rendőrségek jelentési kötelezettségei közé tartozott:

„a./ kémkedés;

b./ fegyverek, lőszeresek szállításának;

c./ hadkötelesek kiszökésének;

d./ nőcsempészetnek és;

e./ csempészetnek a megakadályozása valamint;

f./ határszéli nyilvános helyek ellenőrzése.”

91.000/1905. BM. kr.

²⁹ A határmenti városok határőrizettel kapcsolatos feladatai gyarapodtak:

„a./ kitiltott illetve gyanús személyeknek az országba történő bejutását illetve a;

b./ büntetőeljárás alatt álló személyeknek az országhatáron a kijutását megakadályozni és;

c./ a külföldi tolonczokat átvenni illetve a helyi tolonczokat elszállítani.

A városi rendőrségek kötelesek voltak még külön felszólításra:

a./ a határrendőrség részére adatokat szolgáltatni;

b./ a határrendőrség megbízásából nyomozást folytatni;

c./ a határrendőrség részére erőket és eszközöket biztosítani, amennyiben a kérdéses ügyek a határrenddel összefüggésben álltak.”

Loc. cit.

³⁰ Loc. cit.

³¹ SZUT-1900. V. fejezet az őrs körlet és a határátlépés, valamint a határszéli szolgálat szabályozása.

³² Loc. cit.

³³ 48.999/1912. BM. kr.

³⁴ CSIZMADIA: 225-244. p.

³⁵ 91.000/1905. BM. kr.

³⁶ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete*

³⁷ Idem: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.

³⁸ MEZEY: A kivételes hatalom.

³⁹ Loc. cit.

⁴⁰ 1912/LXIII. tc.

⁴¹ Loc. cit.

⁴² 285/1915. ME. r.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSIZMADIA

— CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.

HORVÁTH

— HORVÁTH József: *Az 1905-1906. évi vármegyei ellenállás története*. Budapest, 1907, s.n.

PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*.

— PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.

TANULMÁNYOK

BENCSIK

— BENCSIK Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 13-31. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században.” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

MEZEY: A kivételes hatalom.

— MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5. sz. 4-6. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

— PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10. sz. 44-51. p.

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

— PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve, a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi közlemények*, XCIC. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56-92. p.

PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 21-50. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar

- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 13–17. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. — PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 91–94. p. A tanulmány korábbi változata 1999. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 125–138. p. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István Kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1900

- Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1900, s.n.

KÉZIRAT

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsész-kari disszertáció (ELTE BTK) Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

1903/IV. TC.

- 1903/IV. TC. a kivándorlásról.

1903/V. tc.

- 1903/V. tc. külföldieknek a magyar korona országa területén való lakhatásáról.

1903/VI. tc.

- 1903/VI. tc. az útlevelelőgyről.

1903/VII. tc.

- 1903/VII. tc. három új csendőr kerület felállításáról.

1903/VIII. tc.

- 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.

1912/LXIII. tc.

- 1912/LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

130.000/1899. BM. r.

- 130.000/1899. BM. r. utasítás a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére

5.692/1905. BM. r.

- 5.692/1905. BM. r. az 1903/VIII. tc. a határrendőrségről szóló törvény életbe léptetése tárgyában.

91.000/1905. BM. kr.

- 91.000/1905. BM. kr. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbe léptetéséről és végrehajtásáról.

54.957/1908. BM. kr.

- 54.957/1908. BM. kr. a határszéli őrségek létesítése tárgyában.

76.338/1909. BM. r.

- 76.338/1909. BM. r. a határrendőrségi nyomozások tárgyában.

48.999/1912. BM. kr.

- 48.999/1912. BM. kr. a határszéli külszolgálat csendőrség általi átvétele tárgyában.

58.320/1912. BM. kr.

- 58.320/1912. BM. kr. határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével.

285/1915. ME. r.

- 285/1915. ME. r. az útlevelelőgyteltség elrendelése tárgyában.

Mellékletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése. 109

II. sz. melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség belső szolgálati kapcsolatai. 110

III. sz. melléklet

A dualizmus kori magyar határőrizetben tevékenykedő rendvédelmi testületek személyi állománya. 110

IV. sz. melléklet

A dualista Magyarország határőrizeti szervei. 111

V. sz. melléklet

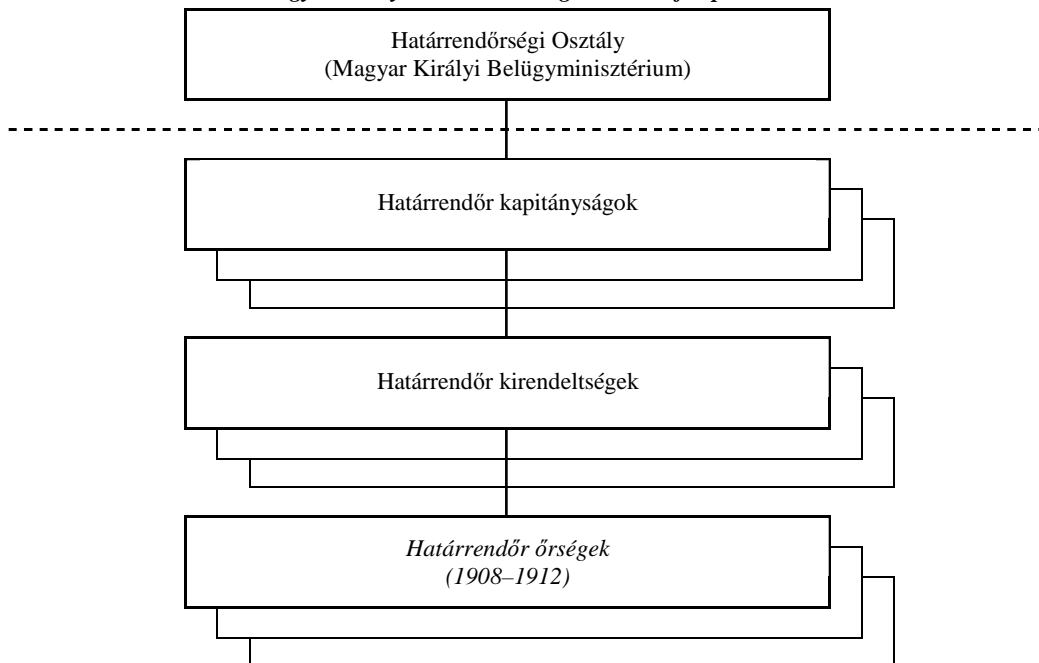
A határőrizetben részt vevő és ahhoz csatlakozó magyarországi szervezetek felépítése. 112

VI. sz. melléklet

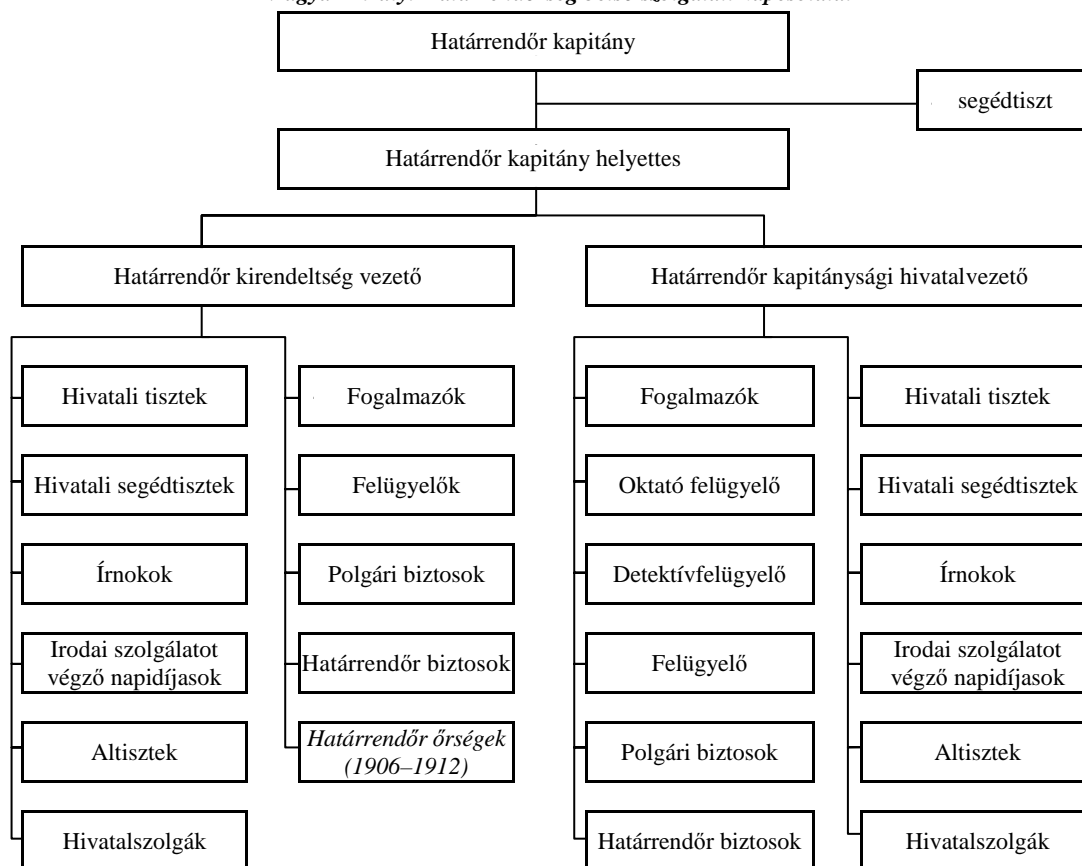
A Magyar Királyi Belügyminisztérium határőrizettel kapcsolatos osztályainak változásai 1891–1918. 116

I. sz. melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése

Forrás: PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 139-159. p. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozion sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

A Magyar Királyi Határrendőrség belső szolgálati kapcsolatai

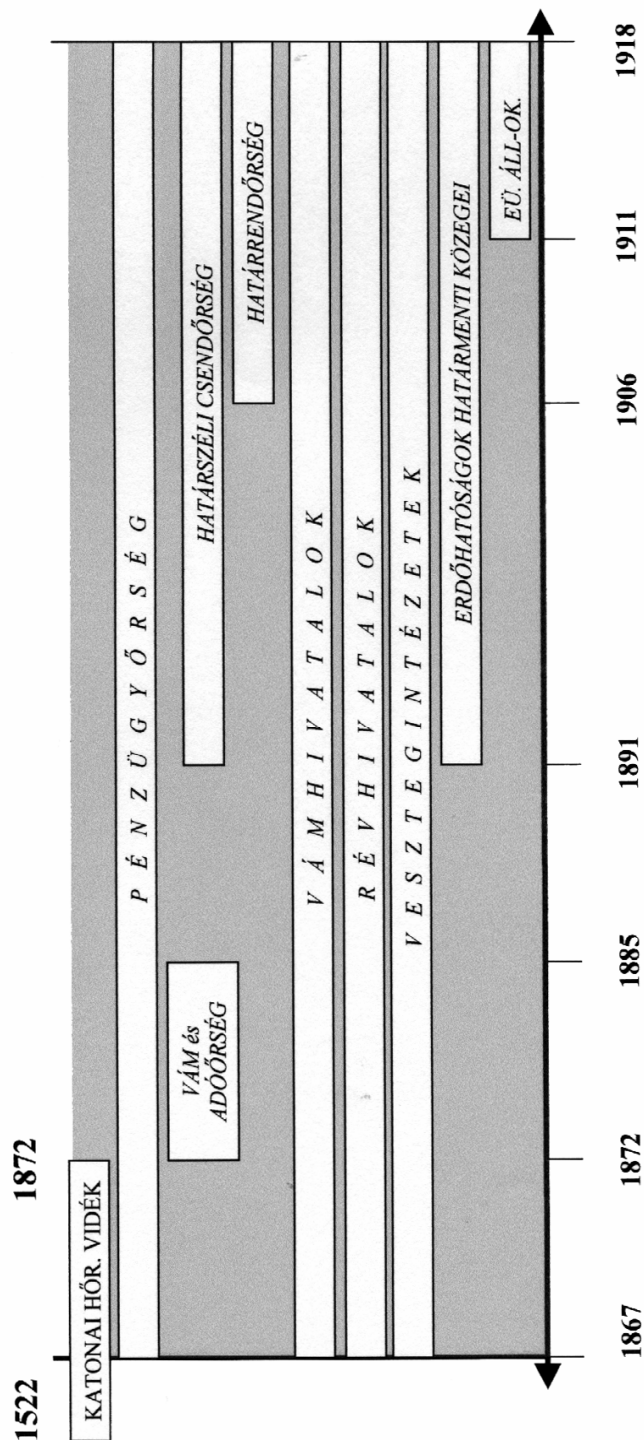
Forrás: PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 139-159. p. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozium sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

A dualizmus kori magyar határőrizetben tevékenykedő rendvédelmi testületek személyi állománya

A határőrizetben résztvevő szervek	A személyi állománynak		Összesen:
	szerb és román határon	örökös tartományok irányában állomásozó része	
HATÁRRENDŐRSÉG	180 fő	271 fő	451 fő
Határszéli csendőrség	1430 fő		1430 fő
Pénzügyőrség határőrizetben résztvevő erői	549 fő		549 fő
Vámhivatalok	129 fő	171 fő	300 fő
Vesztegintézetek	39 fő		39 fő
Egészségügyi állomások	36 fő	36 fő	72 fő
Révhivatalok		60–70 fő	60–70 fő
Határszéli erdőhatóságok fegyveres tagjai	150–200 fő	200–250 fő	350–450 fő
Összesen:	2513–2563 fő	738–798 fő	3251–3361 fő

Forrás: PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. Budapest, 2003, Tipico Design, III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. /A magyar rendvédelmi szervezetek története/ 252. p.

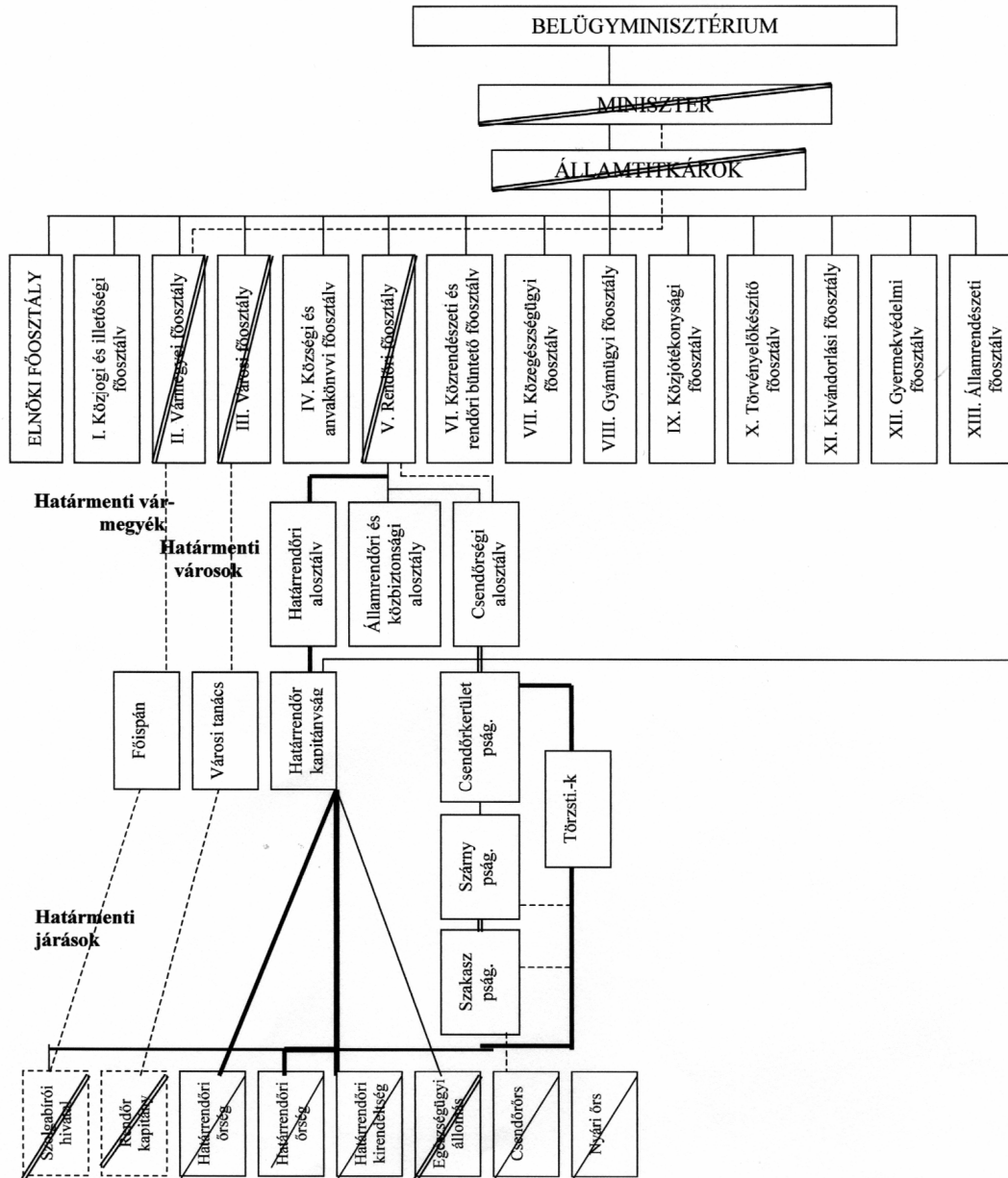
A dualista Magyarország határőrizeti szervei

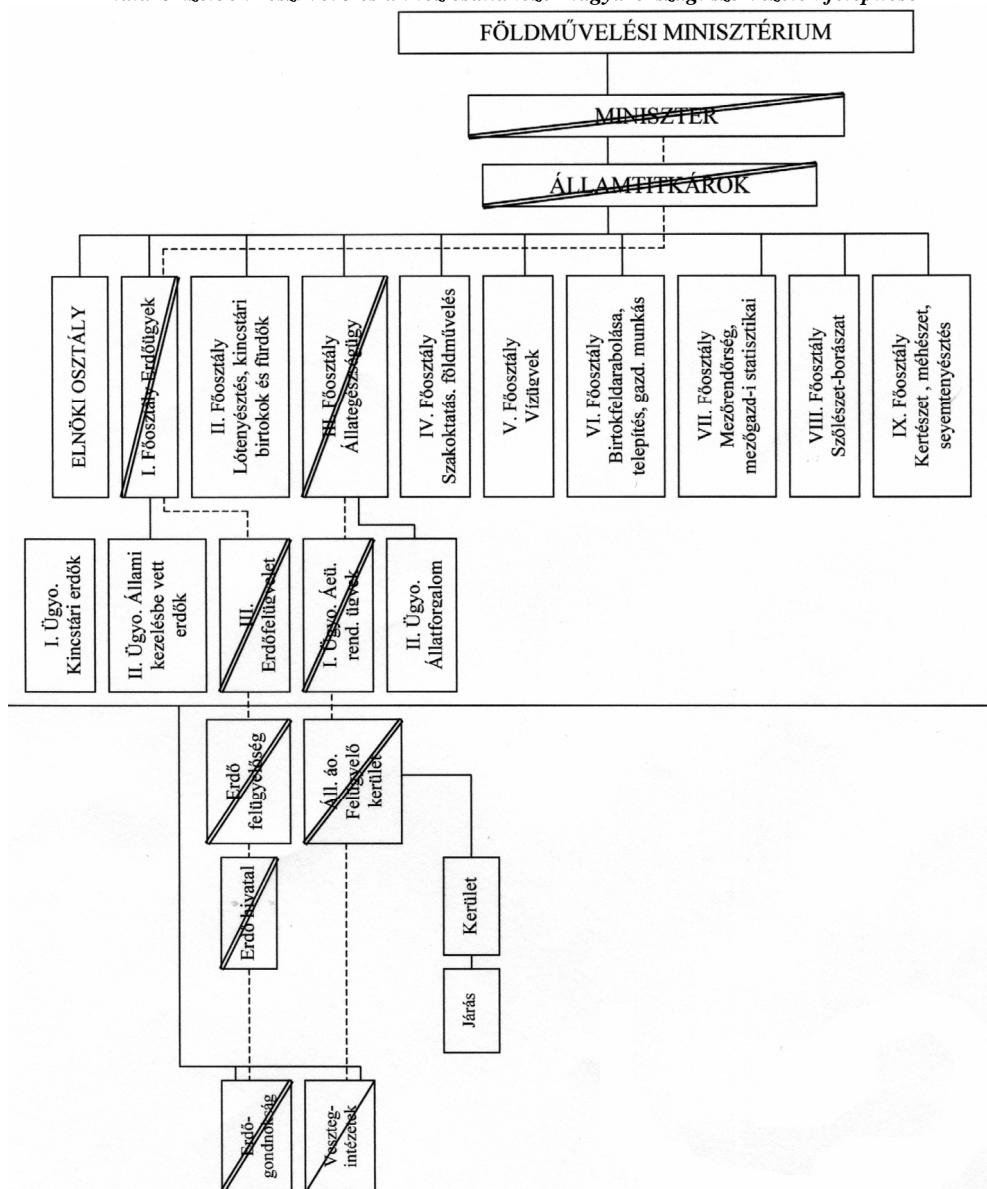
FORRÁS: PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. Budapest, 2003, Tipico Design, III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. /A magyar rendvédelmi szervezetek története/ 251. p.

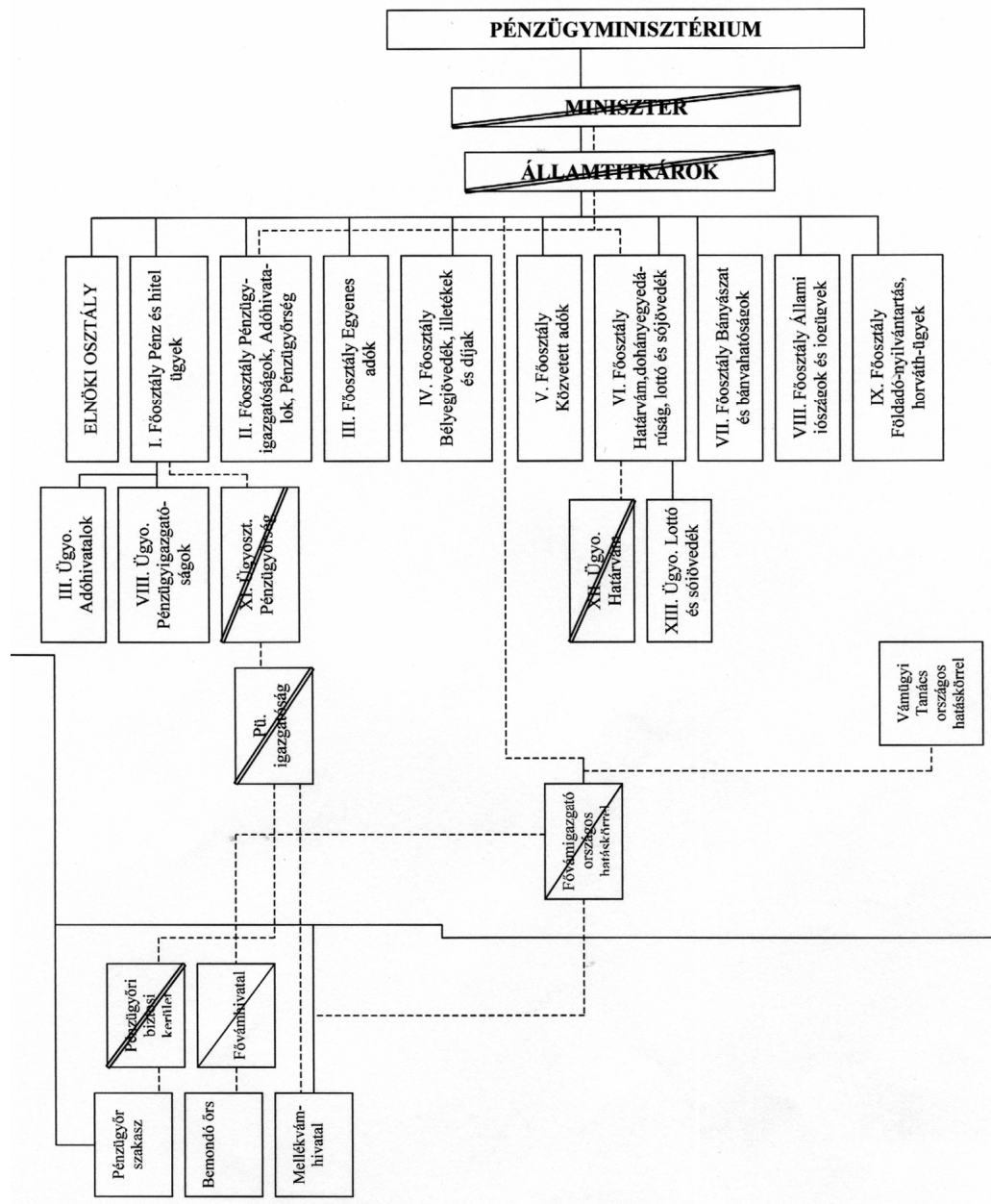
A határőrizetben részt vevő és ahhoz csatlakozó magyarországi szervezetek felépítése

A határőrizetben részt vevő és ahhoz csatlakozó magyarországi szervezetek felépítése

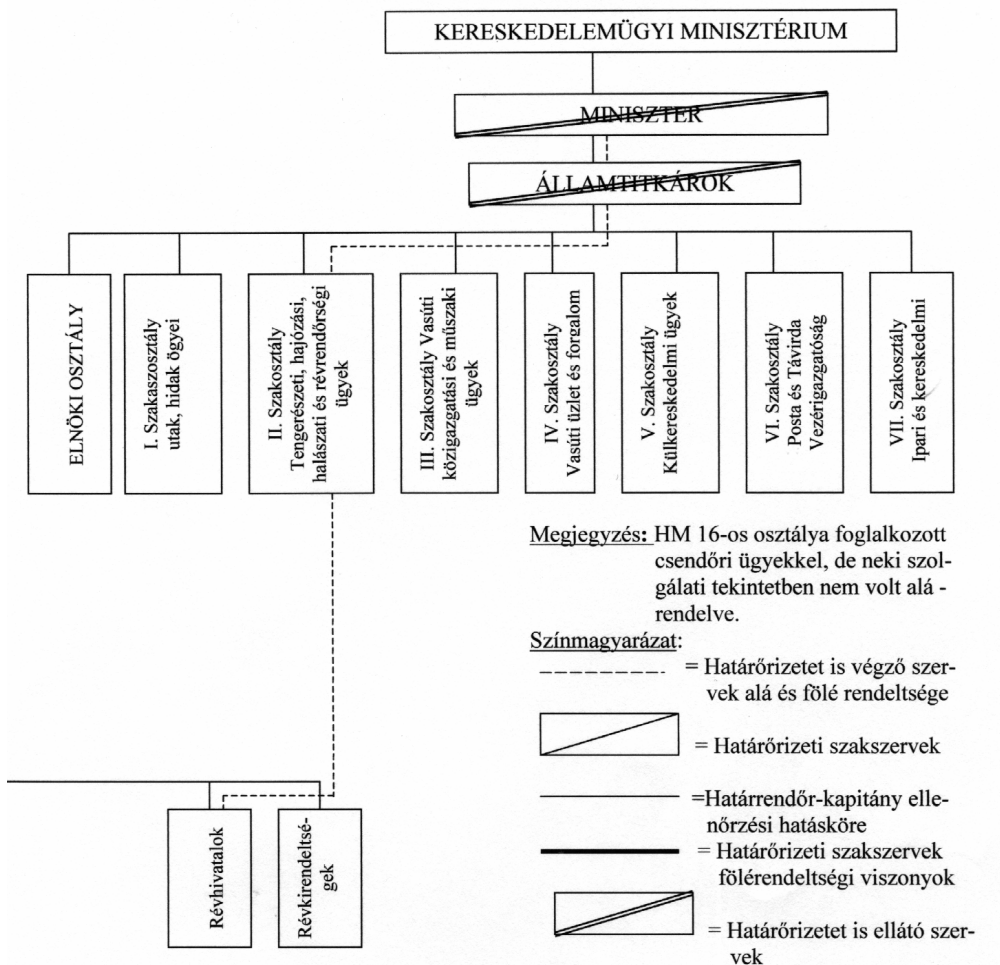

A határőrizetben részt vevő és ahhoz csatlakozó magyarországi szervezetek felépítése

Forrás: Magyarország Tiszti Cím és Névtárai 1870-1914.

A határőrizetben részt vevő és ahhoz csatlakozó magyarországi szervezetek felépítése

Forrás: PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. Budapest, 2003, Tipico Design, III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. /A magyar rendvédelmi szervezetek története/ 246. p.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium határőrizettel kapcsolatos osztályainak változásai 1891-1918.

Év	A MAGYAR KIRÁLYI BELÜGYMINISZTERIUM HATÁRŐRIZETTEL KAPCSOLATOS OSZTÁLYAINAK VÁLTOZÁSAI						Lét- szám
1891-1918							
1891	V. FŐOSZTÁLY 12 fő						113
	V/a rendőri ügyosztály			V/b kihágási ügyosztály			
1897	V. FŐOSZTÁLY 15 fő						120
	V/c közrendészeti ügyosztály	V/b Államrendőri Közbiztonsági ügyosztály		V/d Kihágási ügyosztály			
1900	V. FŐOSZTÁLY 16 fő						114
	V/c Közrendészeti ügyosztály	V/a Államrendőri ügyosztály	V/b Közbiztonsági ügyosztály		V/d Kihágási ügyosztály		
1904	II. FŐOSZTÁLY 20 fő						127
	II/b Közrendészeti alosztály		II/d Államrendőri Közbiztonsági alosztály		II/ c Kihágási alosztály		
1905	III. FŐOSZTÁLY 23 fő						121
	III/ c Közrendészeti alosztály	III/d Államrendőri Közbiztonsági alosztály		III/b Csendőrségi ügykör	III/d Kihágási alosztály		
1907	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 23 FŐ			VI. KÖZRENDESZETI KIHÁGÁSI FŐOSZTÁLY 13 FŐ		119	
	V/ c Kivándorlás alosztály	V/a Államrendőri Közbiztonsági alosztály	V/b Csendőrségi alosztály	V/d Fordító alosztály	VI/a Közrendészeti alosztály		
1910	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 18 FŐ		VI. KÖZRENDESZETI KIHÁGÁSI FŐOSZTÁLY 16 FŐ		XI. KIVÁNDORLÁSI FŐOSZTÁLY 9 FŐ		163
	V/ a Államrendőri Közbiztonsági alo	V/b Csendőrségi alosztály	V/c Fordítói alosztály	VI/a Közrendészeti alosztály	VI/b Kihágási alosztály		
1913	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 28 FŐ		VI. KÖZRENDESZETI RENDŐRI BÜNTETŐ FŐO. 18 FŐ		XI. KIVÁNDOR- LÁSI FŐO. 9 FŐ	XIII. ÁLLAMRENDÉ- SZETI FŐO.	250
	V/a Államrendőri közbiztonsági alosztály	V/b Csendőrségi alosztály	V/c Fordítói alosztály	VI/a Közrendészeti alosztály	VI/b Rendőri büntető alosztály		
1914	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 27 FŐ		VI. KÖZRENDESZETI RENDŐRI BÜNTETŐ FŐO. 20 FŐ		XI.KIVÁNDOR-LÁSI FŐO. 11 FŐ	XIII.ÁLLAM- RENDESZETI FŐO. 6 FŐ	219
	V/a Államrendőri közbiztonsági alosztály	V/b Csendőrségi alosztály	V/c Fordítói alosztály	VI/ a Közrendé- szeti alosztály	VI/b Rendőri büntető alosztály	XI/ a Közigaz- gatási ütle- vél alo.	
1915	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 22 FŐ		VI. KÖZRENDESZETI RENDŐRI BÜNTETŐ FŐO. 20 FŐ		XI.KIVÁNDOR-LÁSI FŐO. 11 FŐ	XIII.ÁLLAM RENDESZETI FŐO. 6 FŐ	234
	V/a Államrendőri közbiztonsági alosztály	V/b Csendőrségi alosztály	V/c Határrendőr- ségi alosztály	VI/ a Közrendé- szeti alosztály	V/b Rendőri büntető alosztály	XI/ a Közigaz- gatási ütle- vél alo.	
1917	V. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 27 FŐ		VI. KÖZRENDESZETI RENDŐRI BÜNTETŐ FŐO. 18 FŐ		XI.KIVÁNDOR-LÁSI FŐO. 11 FŐ		215
	V/a Állam- rendőri közbiz- tonsági alosztály	V/b Csendőrségi alosztály	V/c Határrendőr- ségi alosztály	VI/a Közrendészeti alosztály	VI/b Rendőri büntető alosztály	XI/aKözigazga- tási útlevél alo.	
1918	VI. RENDŐRI FŐOSZTÁLY 22 FŐ		VII. KÖZRENDESZETI FŐOSZTÁLY 8 FŐ		VIII. RENDŐRI BÜNTETŐ FŐO. 8 FŐ	XIII. KIVÁNDOR-LÁSI FŐO. 11 FŐ	
	VI/a Államrendőri közbiztonsági alosz.	VI/b Csendőrségi alosztály	VII/a Általános közrendészeti igazgatási alo.	VII/b Közrendészeti kérdések szab.		XIII/a Közigazgatási útlevél alo	

Forrás: PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. Budapest, 2003, Tipico Design, III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. /A magyar rendvédelmi szervezetek története/ 242. p.

SIMON F. Nándor A Munkásőrség létrehozása

Készülődnek a szovjetek.

A Szovjetunió budapesti nagykövete, Jurij Valigymirovics ANDROPOV 1956. október 11-én találkozott VAS Zoltánnal, az MDP Központi Vezetőségének tagjával. A nagykövet két nappal később, „szigorúan titkos” minősítésű rejtjeltáviratában – amelyet azután tovább küldtek az Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Elnöksége tagjainak – a többi között ezt írta a találkozóról: „Vas úgy véli, hogy »szovjet elvtársak helytelenül értékelik a magyarországi helyzetet, nem látják a közelgő nemzeti katasztrófát«”¹ A nagykövet ezt megelőzően az Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Elnökségének ezt jelentette Budapestről: „A Központi Vezetőség júliusi teljes ülése előtti hetekben az országban erősen kiéleződött a belpolitikai helyzet. Az ellenséges elemek, akik Magyarországot a szocialista tábor leggyengébb láncszemének tekintették, aktivizálódtak, és nyíltan támadták a Magyar Dolgozók Pártjának vezetését. (...) úgy látjuk, hogy az Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége júliusi plenumának határozatai nyomán bekövetkezett bizonyos javulás ellenére a magyarországi belpolitikai helyzet még mindig meglehetősen bonyolult. A legaggasztóbb az a tény, hogy a magyar elvtársak még alig érték el eredményeket a hatalom megszilárdításáért folytatott küzdelemben.”²

Mindezekből úgy látszik, hogy a szovjet vezetés mégiscsak tisztában volt a helyzettel, hiszen budapesti képviselőjük rendszeresen, s nagyjából pontosan jelentette Moszkvába a magyarországi helyzetet. Ráadásul, nem feledkezhetünk meg egy fontos tényezőről: a hazánkban állomásozó szovjet hadművelleti-harcászati magasabb egység – ahogy akkoriban nevezték, a Különleges Hadtest – parancsnoka, Pjotr Nyikolájevics LASCSENKO altábornagy, júliusban parancsot kapott Moszkvából, hogy dolgozzák ki, miként vehet részt a hadtest a szocialista társadalmi rend fenntartásában, védelmében, adott esetben helyreállításában.³ A Hullám fedőnevű terv kidolgozására Jevgenyij Ivanovics MALASENKO ezredes, a hadtest hadművelleti főnöke kapott megbízást. A terv része volt az is, hogy adatokat gyűjtse-
nek a magyar állami és katonai vezetés objektumairól. A hadművelet egyeztetése a magyar alakulatokkal a honvédelmi minisztérium szovjet főtanácsadójának, Mihail Fjodorovics TYIHONOV altábornagynak volt a feladata.

Mi a helyzet a magyarokkal?

Láthatjuk, a szovjetek készültek. És a magyarok? MALASENKO ezredes visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy TYIHONOV tábornoktól megkapta a Magyar Néphadsereg hasonló tervezetét, ám később tapasztalhatta, hogy azt sem a magyar honvédelmi miniszter, BATA István vezérezredes, sem pedig a vezérkari főnök, TÓTH Lajos altábornagy nem ismerte – noha azt jóváhagyó aláírásukkal látták el. Igaz, a hadművelleti csoportfőnök, KOVÁCS István vezérőrnagy tisztában volt a magyar terv tartalmával. Később azonban, október 23-át követően bebizonyosodott, hogy a Magyar Néphadsereg nem sokra ment ezzel.

Ezen a nyáron, néhány fejben megfogalmazódott egy gondolat: mi lenne, ha fegyvert kapnának a munkások, munkás milícia alakulna?

Mit mondott MAO Ce-tung?

Miért a munkások felfegyverzése adhatott reményt egyes emberek számára? A kommunista mozgalmak korai időszakában már elkezdtek vitatkozni arról, hogy a munkások nem demokratikus választások eredményeképpen, hanem kizárólag fegyveres forradalommal juthatnak hatalomhoz. Ezt radikálisan nem is annyira Lenin fogalmazta meg az Állam és forradalom című könyvében, hanem 1938-ban MAO Ce-Tung, A háború és a stratégia kérdései című művében: „Az imperializmus korszakában vívott osztályharcok tapasztalatai arra tanítanak bennünket, hogy a munkásosztály és a dolgozó tömegek csak a puskák erejével győzhetik le a felfegyverzett burzsoáziát és földesurakat. (...) Minden kommunistának meg kell értenie ezt az igazságot: »A hatalom a puska csövéből születik meg.«”⁵ A magyar történelemből is tudjuk, hogy amikor a tanácsköztársaság időszakában megindult a csehszlovák és a román hadsereg támadása Magyarország ellen (nem csupán azért, hogy legyőzzék a proletárdiktatúrát, hanem azért is, hogy területeket szerezzenek országuk nagyobbítására), a nehéz helyzetbe került Vörös Hadsereg kiegészítésre, segítségére a gyárakból toboroztak munkásokat. Nem egy esetben a gyárak teljes ezredeket állítottak fel.

Tehát – vélelmezhetően –, egy önmagát a munkások államának tekintő és nevező országban, logikus lépés, hogy az akkor fennálló társadalmi rend megvédésére a munkásokat hívják segítségül, őket fegyverzik fel.

Katonai Bizottság: Fegyvert a munkásoknak!

Amikor 1956. október 23-án összeült a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, akkor APRÓ Antal vezetésével katonai bizottságot állítottak fel, amelynek egyik tagja, FÖLDES László kapta feladatul a munkások – ahogyan ő fogalmazott⁶ a kommunisták – felfegyverzését. A bizottság tagjai BATA István és PIROS László belügyminiszterrel együtt átmentek a Honvédelmi Minisztérium Balaton utcai épületébe, ahol berendezkedtek a honvédelmi miniszter szobája mögötti két helyiségben. Miután pedig értesültek arról, hogy az ostromló tömeg elfoglalta a Magyar Rádió épületét, kihirdették a statáriumot. Döntöttek arról is, hogy fegyvereket osszanak szét a munkások között. A vezérkar megbízott hadműveleti csoportfőnöke, SZÜCS Miklós ezredes emlékeiben azonban úgy maradt meg, hogy APRÓ Antal október 25-én délután, vagy másnap délelőtt tett javaslatot a budapesti munkások felfegyverzésére. Adjuk át a szót SZÜCS Miklósnak! „Én a magam részéről elképedtem a bizottság elnökének és tagjainak naivitásán és meggondolatlanságán. Ahelyett, hogy a kint lévő fegyverek mielőbbi összeszedését szorgalmazták volna (...), további több ezer fegyver kiosztása mellett döntenek. A katonák melletttem mind hallgattak, BATA, TÓTH és HAZAI fejbólogatással fejezte ki egyetértését Apróval. Kovács, aki melletttem ült (...) odahajolt hozzám és a fülembe súgta: – Szerintem fogalmuk sincs, hogy mit tesznek, de ne idegesítsd magad, szél ellen nem lehet virágot öntözni ...(...) Amikor már mindenki kifejtette a véleményét, és APRÓ megkérdezte, van-e valakinek más véleménye, feleltem a karomat. – Ne haragudjon, APRÓ elvtárs – mondtam rendkívül fegyelmelve magamat –, de honnan tudja, hogy a gyárakban kiosztandó fegyverek kinek a kezébe kerülnek, barátéba vagy ellenségébe? Szerintem nem a fegyverek osztásával kellene foglalkoznunk, hanem a kint lévő fegyverek mielőbbi begyűjtésével. Én a leghatározottabban ellenzem a fegyverek kihordását a gyárakba, mert ezeket a fegyvereket esetleg azok ellen fogják felhasználni, akiktől kapták. KOVÁCS, anélkül, hogy szót kért volna, közbeszólt: – APRÓ elvtárs, én is egyetértek SZÜCS elvtárral. Nem tudhatjuk, kinek a kezébe kerülnek a fegyverek. A gyárakban szép számmal vannak lumpenproletárok és deklasszált ellenséges elemek is. (...) Aztán APRÓ reflektált a szavakra: – Az elvtársak nem ismerik a magyar munkásosztályt, ezért nem bíznak meg benne. Köztünk itt többen vannak, akik látták 1919-ben, hogy a magyar munkások mire képesek. Nem kell félni fegyvert adni a munkások kezébe, ők tudni fogják, ki az ellenség...(...) Napokon át teherautó számra vitték a fegyvereket a gyárakba, illetve egy részüket a kerületi pártbizottságokra. Az következett be, amit KOVÁCCSAL előre láttunk.”⁷ A történethez az is hozzá tartozik, hogy október 30-án éjjel APRÓ Antal elismerte: SZÜCS ezredesnek volt igaza, és sajnálja, hogy akkor nem hallgatott rá!

Október 30-a fordulópont volt az eseményekben. A budapesti pártbizottság Köztársaság téri székházának ostromát követően „keményítettek be” a szovjetek, s néhány nap múlva a hadseregük fegyveresen teremtett rendet, ily módon hatalomra segítve a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. A történethez még hozzá tartozik, hogy nem sokkal az ostrom előtt érkezett a székházba a munkásmilíciák szervezése végett – többek között – ASZTALOS János ezredes, SZABÓ Lajos alezredes és PAPP József ezredes (Ő testvére volt egyébként annak a PAPP Árpádnak, aki később hosszú évekig állt a Munkásőrség élén). Valamivel korábban járt az épületben KÁDÁR János is, hogy találkozzék a pártbizottság titkárával, MEZŐ Imrével, s tájékozódjon az ott kialakult helyzetről, illetve a munkásmilíciák szervezéséről.

Párthatározat: Munkásőrség!

A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. november 11-én tartotta első ülését. A Központi Bizottság első titkára, KÁDÁR János ekkor mondta ki: „... De amit itt el kell végezni, alapvetően nem katonai feladat. Részben hatalmi feladat, honvéd, rendőr, munkásőrséggel megerősített magyar egységek feladata, részben pedig olyan munka, amelyet a lakosság önvédelmi fellépésével kell biztosítani ...”⁸ Egyes vélemények szerint, a pártvezető itt nem a később megalakuló Munkásőrségre, hanem a korábban létrejött, gyárakban működő őrségekre gondolt. Ennél részletesebben foglalkozott a megalakítandó Munkásőrséggel az Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. január 29-i ülése⁹ amelynek napirendjén szerepelt a „Javaslat a polgári fegyveres karhatalom kialakítására”.

Az előkészületekhez hozzátartozik, hogy a témával foglalkozók tanulmányozták az Német Demokratikus Köztársaság harci csoportjait és a csehszlovák népi milíciát. FÖLDES László január köze-

pén Berlinben tartózkodott, s részt vett Rosa LUXEMBURG és Karl LIEBKNECHT meggyilkolásának évfordulóján rendezett ünnepségen, ahol is nagy hatással volt rá a munkásmilícia felvonulása. Kérte a vendéglátóit, hadd ismerkedhessék meg a milícia felépítésével, szabályzataival. Teljesítették a kérését.¹⁰ Még 1956 októberében utazott Moszkvába, egy kohászati konferenciára LÁSZLÓ Aladár. A hazai események miatt azonban nem tudott hazatérni, csak november végén. A köztes időt Prágában töltötte, s egykori kominternes barátainak a segítségével ismerkedett a csehszlovák népi milícia életével. Hazatérte után javasolta MÜNNICH Ferencnek a hazai milícia megalakítását.

Az Intéző Bizottság ülésén a téma előadója FÖLDES László volt. KÁDÁR János az iránt érdeklődött, hogy Csehszlovákiában azonos néven szerepel-e a milícia városban és vidéken. A válasz: igen. MAROSÁN György tudni vélte, hogy a milícia az Német Demokratikus Köztársaságban és a cseheknel tankkal és páncélkocsival is rendelkezik. FEHÉR Lajos úgy gondolta, hogy előbb az állami gazdaságokban, és a termelőszövetkezetekben, majd pedig a bányákban s végül a budapesti üzemekben szervezik meg a Munkásőrséget. BISZKU Béla elmondta, hogy a kerületi pártszervezetekben már történt némi előkészítés: körülbelül kétezren jelentkeztek, részben volt R-gárdisták. KÁDÁR összefoglalójában a Munkásőrség elnevezés mellett volt, a politikai hatásról pedig úgy gondolta, lesznek akiket bátorítani fog a Munkásőrség létezése, másokat megfélemlít, szerinte a dolgozókat nem fogja nyugtalanítani.

Döntés született – a többi között – tehát arról, hogy az új fegyveres testület neve “Munkásőrség” legyen, alkalmanként lásson el rendezőgárdista feladatokat. A vonatkozó költségvetés a belügyminisztériumot terhelje. Szervezeti és szakmai szempontból az illetékes főkapitánysághoz, rendelkezési szempontból pedig az illetékes Intéző Bizottság elnökéhez tartozzék. A szervezést azonnal meg kell kezdeni, biztosítani kell a szükséges fegyverzetet, az Intéző Bizottság határozatott ismertetni kell február 5-én megtartandó megyei és kerületi Intéző Bizottság elnöki értekezleten. Május 1-ig a Munkásőrség létszámának el kell érnie a 20 ezer, az év végéig pedig a 30 000 főt. Az állomány $\frac{1}{3}$ -a a fővárosban legyen. A törzsparancsnoki teendők ellátásával HALAS Lajost bízták meg. Az Intéző Bizottság február 19-én hozott határozatot a Munkásőrség szűkebb törzséről.¹¹

Az állam is azt mondja Munkásőrség.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának a Munkásőrségről szóló törvényerejű rendeletét¹² – amelyet február 18-án alkotott – február 19-én tették közzé.¹³ A rendelet, a többi között, kimondta: „1.§: A Magyar Népköztársaság és a népi demokratikus államrend fokozottabb védelme érdekében munkásőrséget kell szervezni. 2.§: A munkásőrség feladata a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása, illetőleg ennek érdekében a fegyveres erők támogatása. (...)”.¹⁴ Nem sokkal később született meg a kormányhatározat a Munkásőrségről.¹⁵ Eszerint az országos parancsnokot a kormány nevezi ki, a testület igénybevételeéről a területileg illetékes Magyar Szocialista Munkás Párt Intéző Bizottság dönt. A kormány a felügyeletet a belügyminiszteren keresztül gyakorolja – a pártfelügyeletet pedig, közvetlenül a Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottságának első titkára végezte. Az Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottsága Titkárságának április 8-i határozata úgy rendelkezett, hogy a Munkásőrség politikai és szervezeti kérdéseivel a Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottságának Párt- és Tömegszervezeti Osztálya, a szakmaiakkal pedig a Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottságának Adminisztratív Osztály foglalkozzék.

A Munkásőrség raj, szakasz, század, (önálló század), zászlóalj szervezetben látta el a feladatait. A városokban, kerületekben és járásokban a szervezés végére jobbra zászlóalj erejű egységek alakultak, élükön a hivatásos állományú egységparancsnokokkal. Ezenkívül a gyárakban, üzemekben is önálló századok vagy zászlóaljak szerveződhetek. Az egyes megyékben felállított munkásőr-egységeket a megyei parancsnokságok, mint területi parancsnokságok irányították.

Az egyenruha.

Eleinte csak munkásőr feliratú vörös színű – s nem nemzeti színűt, ahogyan eredetileg tervezték – karaszalagot viseltek munkásőrök. Kezdetben, mivel még nem tudtak rendszeresíteni egységes egyenruhát, minden egység maga alakította ki a tagság formaruháját. A testület végül is a Néphadseregtől kapott, a páncélosok által használt kezes-lábast, amely alatt munkások gyári öltözkééhez hasonló kékes színű nadrágot és zubbonyt, illetve sötétkék inget viseltek. A sötétkék, már-már fekete sapkára – amelyet amúgy egy kisiparos, egy „maszek” kezdett el gyártani –, ötágú vörös csillagot tűztek. A testület jelvényét VÁGÓ László tervezte. Ezt a jelvényt, amely egyben szolgálati jelvény is volt, és évekig a felsőruhára kellett tűzni, kezdetben a munkásőr-igazolvány sorszámmal megegyező számmal látták el. Ké-

sőbb a zománc szolgálati jelvény megszűnt, annak ábrája rákerült a karszalagra, amelyről viszont a feliratot vették le. Lábbelinek bakancsot rendszeresítettek.

A munkásörök között a szolgálatban megengedett volt a tegeződés. Gyakran megesett, hogy a munkahelyi főnök rajbeosztottként engedelmeskedett dolgozójának, aki a testületben felettese volt.

A szervezés.

A Munkásőrségnek elsősorban azok lehettek tagjai, akik 1919-ben a Vörös Hadsereg, illetve a Vörös Őrség soraiban harcoltak, önkéntesek voltak a spanyol polgárháborúban – értelemszerűen a köztársaságiak oldalán –, akik partizánként küzdöttek, akik a felszabadulás előtt már szervezett munkások voltak, akik az illegális kommunista pártban tevékenykedtek. A munkások és a parasztok mellett munkásörök lehettek, úgy mond, a „néphez hű” értelmiségiek is. Érdekes, hogy a felvételt nem tették függővé a párttagságtól. A jelentkezők felvételi kérelmüket az adott pártalapszervezeten keresztül juttathatták el a területileg illetékes Magyar Szocialista Munkás Párt Intéző Bizottságának amelynek döntését figyelembe véve, az egységparancsnok határozott a felvételtől. Ez volt a helyzet az úgynevezett társadalmi állományánál. A hivatásos állománytól már megkövetelték a párttagságot. Ez utóbbiak jobbra a fegyveres erők tisztikarából jöttek át a Munkásőrséghez, s formailag a belügyminisztérium központi állományába tartoztak. A hivatásos munkásőrtisztek rendfokozattal rendelkeztek, de egyenruhájukon nem a rangjelzést, hanem a társadalmi állományú parancsnokokhoz hasonlóan, beosztási jelzést viseltek.

Február 26-i keltezéssel HALAS Lajos törzsparancsnok levelet írt KAZAKOV hadseregtábornak (erre egyébként MÜNNICH Ferencről kapott biztatást),¹⁶ kérve őt: segítsen fegyverhez – TT-pisztolyhoz, PPS-géppisztolyhoz, 7.62 milliméteres gépkarabélyhoz, golyószóróhoz, valamint Gorjunov-géppuskához – és a szükséges lőszerhez juttatni az új fegyveres testületet, amelyet elláttak még támadó és védő, illetve könnyfakasztó kézigranátókkal is. Az első években a társadalmi állományú munkásörök a pisztolyukat maguknál tarthatták szolgálaton kívül is. Érdekes lehet, hogy a karhatalomból leszereltek is megtarthatták volt szolgálati pisztolyukat. Egyébként, ha már a pisztolyoknál tartunk: a budapesti ideiglenes pártbizottság még decemberben elhatározta, hogy a fővárosi, a kerületi és az üzemi Magyar Szocialista Munkás Párt Intéző Bizottságának vezetőit, valamint a fontosabb munkatársakat lőfegyverrel kell ellátni (Az Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottságának Párt- és Tömegszervezetek Osztálya 1970-ben körlevéllel fordult a megyei pártbizottságok első titkáraihoz, hogy a pártmunkásoknál lévő, nyilvántartásban nem szereplő lőfegyvereket adják le.). Az országos parancsnokságot APRÓ Antal segítette székházhoz, így foglalhatták el az Arany János utca 25. számú épületet.¹⁷ Február végére együtt volt a mintegy 18-20 fős országos parancsnokság: a személyügyi osztályt KÁLDOR Gyula, A szervezésit LAÁB Antal, a kiképzésit SZEKERES István, a fegyverzeti és technikai FREY Andor, az anyagit LAJTA Ferenc, a pénzügyit pedig RAJNAI József vezette. Ezenkívül a parancsnokságon még tájékoztatási- és sajtóosztály, valamint ügyviteli alosztály is működött. A budapesti parancsnokság élén SZEKERES István állt.

Kiadták a Munkásőrség Országos Parancsnokságának tevékenységét meghatározó szervi határozványt. Az eskü szövegét dr. HUSZÁR István jogász fogalmazta meg. Március 9-én az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője, és a Munkásőrség Országos Parancsnoka közös parancsot adott ki a „Munkásőrség egységei, rendőri szervek és karhatalmi alakulatok együttműködése” tárgyában. E dokumentum aláíró megparancsolták, hogy „1./ Az országos-, a budapesti- és megyei rendőr-főkapitányságokon szervezett operatív bizottságokba a munkásőrség országos-, budapesti-, megyei parancsnokát be kell vonni. 2./ (...) Karhatalmi feladatok végrehajtása esetén a munkásőrség egységei csak csapatalakulatokban használhatók fel, rendőri és karhatalmi egységekkel közösen. (...)”¹⁸

A szervezés gyorsan ment. Sorra alakultak meg a munkásör egységek és alegységek: példának okáért Kőbányán február 1-én kezdték meg a szervezést és egy hónap múlva bontottak zászlót, Újpesten február 2-án indult a szervezőmunka. Az Egyesült Izzóban külön női szakasz is alakult.¹⁹ A józsefvárosi egység február 13-án jött létre. Csepelen az első két század március 12-én esküdött fel.²⁰ Kezdetben a pártvezetésen belül is vitatkoztak arról, hogy legyen-e szervezés a falvakban, vagy sem. Végül is, a Munkásőrség erős parasztbázisra talált a járásokban, a községekben.²¹ Érdekességgént jegyzem meg, hogy Csongrád megyében például lovas szakaszok szerveződtek.²² Az első hónapokban számtalan párt-, állami és gazdasági vezető lépett be a Munkásőrségbe.²³

A függetlenített, hivatásos állomány a teljes állomány 1 százalékát tette ki: az augusztusi adatok szerint, ebbe az 1 százalékba 219 tiszt, 3 tiszthelyettes és 107 polgári alkalmazott tartozott.²⁴

Márciusban újra kezdjük?

Az első negyedévben, ahogyan akkor tapasztalható volt, siettek a szervezéssel. Ennek oka az akkori-ban keringő rövidítés, a MUK volt, vagyis Márciusban Újra Kezdjük. Azt, hogy a március 15-ére tervezett akciók mögött valójában milyen erők állnak, senki sem tudta. A kérdés az volt: komoly dologról van-e szó, vagy blöffről? Ekkor még nem lehetett tudni, hogy nagyobb a füst, mint a láng. Mindenestre, a pártvezetés úgy gondolta: előzzük meg a bajt! És ebben szántak szerepet a munkásőröknek.

A megoldást egy demonstrációban, mondhatni erődemonstrációban látták az illetékes elvtársak. Ez nem jelentett mást, mint egy fegyveres felvonulást munkásőr egyenruhában. Erről egyébként nem KÁDÁR János, aki Moszkvában tartózkodott azokban a napokban, hanem helyettese, MAROSÁN György, a budapesti pártbizottság első titkára döntött, elfogadva HALAS Lajos vonatkozó javaslatát, feltételül szabva, hogy a munkásőrök töltetlen fegyverekkel vonuljanak. A törzsparancsok így emlékezett vissza évtizedekkel később erre az eseményre: „Négyes sorokban, énekelve vonultak a munkásőr-zászlóaljok a külvárosi kerületekből, minden oldalról előzönlöttek a Belvárost, több mint tízezren. (...) A menetoszlopokat kétoldalt civil ruhás munkásőrök és belügyisek kísérték. A provokátorokat pillanatok alatt elkapdosták. SÓS György főkapitány nyolc riadóköcsit adott, s mintegy kétszáz renitenskedőt gyűjtöttünk be. (...) A November 7. téren találkoztak az oszlopok, csillag alakban. (...) A március volt bemutakozásunk igazi hónapja, és sok más mellett, dicsekvés nélkül megállapíthatjuk: ennek is köszönhető, hogy a MUK Márciusban Újra Kezdjük elmaradt.”²⁵ Van azonban, aki úgy emlékszik, hogy az említett felvonulás március 29-én volt, és 15-e előtt a karhatalmisták vonultak fel. Máshol az olvasható, hogy 14-én a karhatalmisták és a munkásőrök együtt meneteltek.²⁶ Megint más valaki szerint 30-án volt felvonulás. Ezekben a napokban egyébként az országban több helyen rendeztek hasonló demonstrációt a munkásőrök, Csepelen például március 12-én, Tatabányán pedig 15-én.

A budapesti nagygyűlés.

A visszaemlékezések bizonytalanságának az is lehet oka, hogy március 29-én az Magyar Szocialista Munkás Párt MSZMP négy budapesti helyszínen tartott nagygyűlést. A pártvezetés ragaszkodott ahhoz, hogy sem a helyszínek, sem pedig az időpontok ne jelenjenek meg előre a sajtóban, a szervezőmunka kizárólag a pártszervezetekben történjék. MAROSÁN György személyesen adta utasításba: ezeken a nagygyűléseken a munkásőrök biztosítsák a rendet. Ezután alakult ki az a hagyomány, hogy a május 1-i felvonulásokon is a munkásőrök gondoskodjanak a rendről.²⁷

A Munkásőrség törzsparancsnokát, Halas Lajost, április 20-án nevezte ki a kormány országos parancsnokká. Május végére elkészült a testület ideiglenes működési szabályzatának tervezete, amelyet véleményezett a Belügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Igazságügy Minisztérium és a Legfelsőbb Ügyészség.

A RÉVÉSZ László karnagy vezette Központi Férfikar augusztus 19-én mutatkozott be a közönségnek a Városligetben.

A munkásőrök október 22-e és november 8-a között állandó készenlétben voltak, fokozott készséget tartottak.

Miért kellett a Munkásőrség?

A Munkásőrség deklaráltan karhatalmi szervezet volt, ehhez a feladathoz járult még a 1970-es évek elejétől – amikor megkezdte munkáját a Magyar Néphadsereg Hátországi Alakulatok Parancsnoksága – a hátszágvédelmi feladatok ellátása is. A munkásőrök nem csupán demonstráltak, hanem a rendőrökkel közösen járőröztek, razziáztak, részt vettek a szétszórt fegyverek begyűjtésében, kivették részüket a termelőmunka beindításából s helytálltak a nagy árvízi károk felszámolásánál is. A pártvezetés számára szükség volt egy megbízható, közvetlenül a párt irányítása és ellenőrzése alatt álló fegyveres szervezetre. Ezt a feladatot az 1956 végén szervezett karhatalom nem tudta betölteni, hiszen eleve ideiglenesnek tekintették, 1957 nyarán megszűnt a maradványa pedig – a Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred is – befejezte tevékenységét decemberben. A kérdésre, hogy miért kellett a Munkásőrség, talán MAROSÁN György válaszolt a legtömörebben 1957 februárjában, a honvédtiszteknek tartott politikai tájékoztatóján: „Az Önök kezébe a külső és a belső ellenség ellen adták a fegyvereket. Ez a fegyveres erő csődöt mondott. (...) Magukat a legnagyobb, és legigazságosabb kritika azzal érte, hogy létre kellett hoznunk a Munkásőrséget.”²⁸

Jegyzetek:

¹ SZEREDA – SZTIKALIN 92. p.

² GÁL – HEGEDŰS B. – LITVÁN – RAINER (szerk.) 31–32. p.

³ GYÖRKEI – HORVÁTH: 9. p.

- ⁴ Loc. cit.
⁵ MAO: 83–84. p.
⁶ FÖLDES: 237. p.
⁷ SZÜCS. 71–73. p.
⁸ NÉMETHNÉ VÁGYI – SIPOS (szerk.)
⁹ Loc. cit. 55–85. p.
¹⁰ FÖLDES: op. cit. 258–259. p.
¹¹ V. ö. 9. sz.jegyzettel.
¹² 1957/13. NET. r.
¹³ RÓDER: 44. p.
¹⁴ ÁCS – BOLGÁR – F. PINTÉR – SZABÓ (szerk.)
¹⁵ 3 075/1957. Korm. hat.
¹⁶ HALAS: 213. p.
¹⁷ Loc. cit.
¹⁸ Loc. cit. 213. p.
¹⁹ RÓDER: op. cit. 55. p.
²⁰ Loc. cit. 59. p.
²¹ Loc. cit. 97. p.
²² Loc. cit. 98. p.
²³ Loc. cit. 101. p.
²⁴ Loc. cit. 102. p.
²⁵ HALAS: op. cit. 219–221. p.
²⁶ GERÉB – HAJDÚ: 215. p.
²⁷ HALAS: op. cit. 221–222. p.
²⁸ MAROSÁN: 204. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- FÖLDES — FÖLDES László: *A második vonalban*. Budapest, 1984, Kossuth könyvkiadó.
 GERÉB – HAJDÚ — GERÉB Sándor – HAJDÚ Pál: *Az ellenforradalom utóvédharca 1956. XI.-1957.III.* Budapest, 1986, Kossuth.
 HALAS — HALAS Lajos: *Az R-Gárdától a Munkásőrségig*. Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó.
 MAO — MAO Ce-Tung: *A háború és a stratégia kérdései*. Peking, 1972, Idegen nyelvű könyvek kiadója.
 MAROSÁN — MAROSÁN György: *A tanúk még élnek*. Budapest, 1989, Hírlap kiadó vállalat. /Tabu könyvek./
 RÓDER — RÓDER László: *Született a párt és a nép bizalmából*. Budapest, 1986, Reflektor Kiadó.
 SZÜCS — SZÜCS Miklós: *Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarban*. Budapest, 1989, Szabad Tér Kiadó.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY

- SZEREDA – SZTIKALIN — SZEREDA Vjacseszlav – SZTIKALIN Alekszander (szerk.): *Hiányzó lapok 1956 történetéből, dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából*. Budapest, 1993, Móra Ferenc Könyvkiadó /Zenit könyvek./
 GÁL – HEGEDŰS B. – LITVÁN – RAINER (szerk.) — GÁL Éva – HEGEDŰS B. András – LITVÁN György – RAINER M. János (szerk.): *A „Jelcin-dosszié” Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Budapest, 1993, Századvég Kiadó – 56-os Intézet.
 GYÖRKEI – HORVÁTH — GYÖRKEI Jenő – HORVÁTH Miklós (szerk.): *Szovjet katonai intervenció 1956*. Budapest, 1996, Argentum kiadó.
 NÉMETHNÉ VÁGYI – SIPOS (szerk.) — NÉMETHNÉ VÁGYI Karola – SIPOS Levente (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkás Párt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. I. köt. 1956. november 11.-1957. január 14. Budapest, 1993, Intera Rt.
 ÁCS – BOLGÁR – F. PINTÉR – SZABÓ (szerk.) — ÁCS György – BOLGÁR Imre – F. PINTÉR Anna – SZABÓ Zsuzsa (szerk.): *Huszonöt esztendő acélszürkében. Képek a Munkásőrség életéből*. Budapest, 1981, Zrínyi Katonai Kiadó.

JOGSZABÁLYOK

- 1957/13. NET. r. — 1957/13. NET. r. a munkásőrségről.
 3.075/1957. Korm. hat. — 3.075/1957. Korm. hat. a Munkásőrségről.

Technikai rövidítések:

- hat. = határozat
 korm. = kormány
 NET = Népköztársaság Elnöki Tanácsa
 r. = rendelet

SUBA János Az Országos Hadigondozó Hivatal

A hadigondozás először az I. világháborúban került a közérdeklődés – a közigazgatás és a társadalmi szervezetek – látókörébe. 1915. április 30-án tartott rokkantszámlálás alkalmával 20 000 hadisérültet írtak össze. Ezek közül béna 12 000, csonkult 6 000 volt.

Gróf TISZA István miniszterelnöksége alatt érlelődött meg a kormányzatban az elhatározás, hogy a háború rokkantjai, majd később özvegyei és árvái sorsának rendezését az állam vegye a kezébe.¹

Az I. világháború hadigondozását több átmeneti megoldás után a kormányzat közvetlenül a miniszterelnökség alá rendelt Országos Hadigondozó Hivatal felállításával oldotta meg.² A hivatalt előbb gróf KLEBELSBERG Kunó, akkori miniszterelnökségi államtitkár, majd gróf TELEKI Pál vezette.³

A hadigondozás az akkori közigazgatási beosztás szerint a szociális igazgatás fogalomköréhez tartozott, működése szerint három fontos részre volt osztható, mégpedig: a gyógyászati tevékenységre, a járadékszolgáltatásra, valamint a polgári életben való beilleszkedésre és a szociális támogatásra.

Az I. világháború Országos Hadigondozó Hivatala mind a három hadigondozási ágban korszerűsítő tevékenységet fejtett ki. Elsősorban a gyógyászati, majd a járadékszolgáltatási tevékenységet építette ki. A polgári életben való elhelyezkedés elősegítésénél főként a hadirokkantak átképzésével és kereső foglalkozáshoz juttatásával, vagy önálló létalapjuk megteremtésével foglalkozott. A további szociális segítséget, a „szociális háló” rendszerének teljes kiépítését a bekövetkezett összeomlás félbeszakította.

Hadigondozottak gyűjtőnéven a hadirokkantakat, hadiözvegyeket és hadiárvakat, továbbá a hadirokkant és hősi halált halt katona által eltartott egyéb családtagokat nevezték.

A hadigondozás fogalma mindazoknak a rendszeres támogatását jelentette, akiket a háború következtében nagyobb károsodás ért. Szűkebb értelemben pedig a hadigondozás az elesett katona családjának, valamint a megrokkant katonának és családjának gondozását jelentette.

A hadigondozás mindig a háborúban a családfő halála vagy megrokkánása következtében rosszabb sorba jutott családot tekintette egységnek, melyet „lábra kell állítani”. Aszerint, hogy a család érdekében teendő intézkedés a család mely tagjait érinti leginkább a hadigondozást három részre lehet felosztani: rokkantgondozás, hadiözvegy-gondozás, hadiárva-gondozás.

Az Országos Hadigondozó Hivatal működése és a hivatal intézményei is leginkább úgy ismertethetők meg, ha e három csoportot külön-külön vesszük figyelembe.

Rokkantgondozás

A rokkantgondozás első része preventív természetű. Az első feladat az, hogy mindenkit, akit lehet, mentsék meg a rokkantságtól. E célból a magyar és osztrák kormány között egyezség jött létre, amelyben rögzítették, hogy a fegyveres erőhöz tartozó azon személyek,⁴ akiknek a háború alatt valamely sérülés vagy betegség következtében munkaképességük megváltozott, orvosi kezelésre és más polgári foglalkozásra való átképzésre jogosultak.⁵

A gyógyítás és az oktatás az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét országában, katonai intézetekben is megvalósulhatott. Magyarországon azonban csak az Országos Hadigondozó Hivatal intézeteiben. A rokkantak felvétele az illetékes katonai parancsnokság útján történt, amely közölte az utókezelésre vagy oktatásra szoruló egyén adatait a Országos Hadigondozó Hivatallal, majd ezen az úton közltek az érdekelttel, hogy az Országos Hadigondozó Hivatal melyik intézetébe és mikor vették fel. Az utókezelésre és az oktatásra való igényjogosultság fennmaradt, ha valamilyen adminisztrációs hiba történt, pl. tévedésből a beutalást elmulasztották, vagy a katonát leszerelték.

Az Országos Hadigondozó Hivatal intézetei polgári állami intézetek voltak, amelyekben a költségeket egy évig a közös hadsereg állta, utána az illető kérésére, a Országos Hadigondozó Hivatal költségére folyt a gyógykezelés vagy a tanítás.

Az intézetek élén miniszteri biztosok vagy igazgatók álltak.⁶ Akik mellett külön katonai különítmény parancsnokságok létesültek a katonai rend és fegyelem fenntartására és egyéb katonai ügyek intézésére.

Az utókezelő intézetek száma Budapesten 4 volt 5 396 férőhellyel, vidéken 3 volt 4 130 férőhellyel.⁷ **(I. sz. melléklet)**

Nyolc rokkantiskola működött, különböző oktatási profillal, összesen 1 323 férőhellyel. **(II. sz. melléklet)**

A rokkantak gyógyítását 9 kórházban, 8 270 férőhellyel valósították meg. **(III. sz. melléklet)**
Mesterséges testrészeket 7 műhelyben állítottak elő.⁸

A végtagpótlás a nagyszámú csonkított katona miatt nagyon jelentős volt. Az Országos Hadigondozó Hivatal minden rokkant katonát ellátott egyszer művéttaggal, kaptak egy-egy munka- és művéttagot, lábat vagy kezet. Ezek pótlásáról az Országos Hadigondozó Hivatal gondoskodott.

Az Országos Hadigondozó Hivatal intézetei egymással szoros kapcsolatban álltak. Felmérték a beutaltak családi viszonyait, korábbi foglalkozását és vagyoni helyzetét. Az irányelv az volt, hogy lehetőleg mindenki maradjon meg a régi, vagy legalább is a régivel rokon foglalkozása mellett és régi környezetében. Ahol ez nem volt lehetséges, akkor arra törekedtek, hogy olyan pályára képezzék át a rokkantakat, mely régi viszonyai között és régi környezetében való megmaradását lehetővé teszi.

Mivel a rokkanttal együtt a családját is vizsgálták, sokszor előfordult, hogy a rokkantnak még akkor sem kellett újabb foglalkozást választania, ha nem volt munkaképes, hanem családtagjainak munkája útján, vagy meglévő vagyoni helyzete alapján esetleg vagyonának kiegészítése útján lehetővé vált a megélhetése.

A vagyonkiegészítés, amit helyesebben vagyonrendezésnek nevezhetünk, állhatott ház- vagy földvételeből, vagy házkijavításából, kibővítéséből, földbirtokhoz újabb terület hozzávásárlásából, ipari vállalatokhoz szükséges felszerelés beszerzéséből, forgótőke biztosításából stb. Az e célra szükséges fedezetet az Országos Hadigondozó Hivatal, vagy a társadalmi gyűjtésekből rendelkezésre álló fedezetből,⁹ vagy pedig a rokkant katonai ellátási díja egy részének előlegként való kiadása útján biztosította. Adminisztratív eszközökkel is próbálták biztosítani, hogy a vagyon a rokkantak kezén maradjon. A hadirokkant számára szerzett ingatlant haditeleknek minősítették.¹⁰ Ez azt jelentette, hogy az ilyen ingatlant elidegeníteni, megterhelni csak az Országos Hadigondozó Hivatal jóváhagyásával lehetett.¹¹

Akik nem akartak önállóan dolgozni, hanem valamely intézménynél, vállalatnál vagy más munkaadónál szerettek volna elhelyezkedni az Országos Hadigondozó Hivatal intézeteiben, a már otthonukban levő katonákat pedig az Országos Hadigondozó Hivatal intézetein kívül az ország nagyobb városaiban szervezett munkaközvetítő irodák útján állandó álláshoz és keresethez jutatta. Budapesten, 6 helyen, vidéken, 19 helyen működött munkaközvetítés.¹² (IV. sz. melléklet)

Az Országos Hadigondozó Hivatal az intézeteiből kibocsátott rokkantakat pártfogószervezet útján támogatta.¹³

Azon rokkantak számára, akiket nem lehetett önállósítani, kiközvetíteni, hozták létre – kísérleti jelleggel – az úgynevezett kereseti telepet. Ennek közelében a rokkantak családi házat kaphattak kertetel és emellett közös munkájuk révén megélhetésük is biztosítva volt. Ilyen volt például a kalocsai kertes háztelep¹⁴, amely mellett egy faipari gyártelep volt, ahova azok a rokkantak, akik faiparral akartak foglalkozni, bejárhattak, és ebből élhettek meg.¹⁵ Ezen kívül Kalocsán háziiparral (kosárfonással, seprűkötéssel, stb.), továbbá egyes mezőgazdasági mellékágazatokkal (méhészettel, baromfitenyésztéssel, stb.) is foglalkozhattak. Meg kell említeni, hogy a kereseti telepek nem váltak be.¹⁶

A munkaképesség csökkenését azonban nem pótolhatták. Erre a rokkant katonai ellátás volt hivatva, mely rokkantsági nyugdíjat, nagyobb sebesülési pótdíjat, hadi pótlékot és esetleg még póttáradékot is biztosítottak.¹⁷ (V. sz. melléklet)

Hadiözvegy gondozás

A hadiözvegy-gondozás bizonyos mértékben elmaradottabb volt, mint a rokkantgondozás. Másrészt itt könnyebb volt a feladat, mint a rokkantaknál, mert rendszerint egészséges és munkaképes egyénekről volt szó.¹⁸

A hadiözvegyek támogatására szolgáló intézkedések egy része ugyanaz volt, mint a rokkantaknál. Így például az illető jövőjének megbeszélése, a család megélhetési módjának meghatározása ugyanúgy történt, mint a rokkantaknál.¹⁹

A vagyonrendezés szintén hasonló elvek szerint működött. A hadiözvegyeknél azonban a vagyonrendezésnek nagyobb szerepe volt, mivel a hadiözvegyek részére biztosított katonai nyugellátás sokkal kisebb összegű volt, mint a rokkantaké és így sokkal nagyobb jelentősége volt a megélhetés e formájának.

A hadigondozottak e rétegének részére szervezett intézmények közül figyelmet érdemelnek a hadiözvegyek és hadiárvaik számára létesített úgynevezett karitatív-műhelyek, amelyek főleg katonai ruházati cikkek konfekcionálásával foglalkoztak. Ilyen műhelyeket vidéken főleg társadalmi szervezetek állítottak fel. Budapesten, az Eötvös téren volt az Országos Hadigondozó Hivatalnak egy nagyobb konfekciós műhelye.

A magán munkaadónál is igyekezett az Országos Hadigondozó Hivatal hadiözvegyeket elhelyezni. A munkaközvetítő intézmények, és az Országos Hadigondozó Hivatal rendelkezésére álltak.

Hadiárvak gondozása

A Országos Hadigondozó Hivatal helyzete a hadiárvak gondozása szempontjából kedvezőbb volt, mint a rokkant katonák szempontjából, mert a hadiárvakról addig is, míg e tevékenységet az Országos Hadigondozó Hivatal megszervezte és kiterjesztette, egyrészt a belügyminisztérium gondoskodott az állami gyermekvédelem keretein belül és az árvaszékek útján, más részt pedig az árvák érdekében már békében is sok társadalmi intézmény létesült, melyek készséggel vállalták magukra hadiárvak gondozását is.

A tapasztalat az volt, hogy a hadi árvák legnagyobb része – mivel a hősi halált halt katonák nagy része fiatalabb korosztályhoz tartozott – csak félárva lett, tehát anyjuk élt. Ott is azonban, ahol az anya meghalt, voltak hozzátartozók, akik az árva gondozását készséggel vállalták.

Így tehát a hadiárvaknak jó része szülői, vagy rokoni körben maradhatott árvaságra jutása után is. Ez az arány legalább 90 %-os volt. Így legfeljebb 10 %-ra tehető azok száma, akiknek elhelyezését az Országos Hadigondozó Hivatal családi körön kívül volt kénytelen megoldani.

A hadiárva gondozás tehát két csoportra osztható:

- az egyik csoport, akik szülői, vagy rokoni körben családoknál maradtak;
- a másik csoport, akiket – vagy azért, mert hozzátartozóik egyáltalában nem voltak, vagy azért, mert olyan magasabb fokú nevelés biztosítása, mint amilyen egyeseknél indokolt, családi körben nem volt lehetséges, vagy azért mert egészségi állapotuk nem volt olyan, hogy családi körben fejlődésük biztosítva volna – el kellett helyezni.

A családi körben lévők gondozása főleg a nevelés ellenőrzéséből, felügyeletéből, az árváknak „tettel és tanáccsal” való támogatásából és a háború alatt különösen fontos teendőből, pl.: az árvák cipő- és ruhaszükségletének biztosításából állt. Az Országos Hadigondozó Hivatal mindent elkövetett, hogy megfelelő szervezetek útján a szükségletekről gondoskodjon. A népirodák fontos feladatát képezte a családi körben maradt hadiárvak ilyen irányú támogatása, egyrészt az Országos Hadigondozó Hivatal által rendelkezésre bocsátott anyagok útján, másrészt a társadalmi adakozásból összegyűlt fedezet terhére.

Az Országos Hadigondozó Hivatal szervezete – mellyel a hadiárvak e csoportjának nevelését ellenőrizte – a világháború alatt még nem épült ki teljesen, azonban a tervek elkészültek.

Sokkal nehezebb sorba kerültek azok a hadiárvak, akik nem maradhattak árvaságuk után rokoni körben. Ezek számára az Országos Hadigondozó Hivatal részben maga szervezett árvaházakat. A hivatal 3 árvaházat 350 férőhellyel üzemeltetett. (**VI. sz. melléklet**)

Nagyobb részben pedig már meglévő árvaintézményekkel kötött megállapodásokat, hogy ezek az intézmények a hadiárvakat felvegyék. A hivatal 30 intézetbe 1 229 hadiárvakat tudott beutalni. (**VII. sz. melléklet**)

A Gyermekvédő Liga útján 30 intézetbe 1600 árvát tudott beutalni. (**VIII. sz. melléklet.**)

63 intézetben 3 219 hadiárva különböző irányú képzése volt biztosítva. Ez a statisztika egy adott állapotot tükröz. Az intézmények szervezése, férőhelyek bővítése állandóan folyamatban volt.

Az intézmények egy része beteg hadiárvak gyógyításával foglalkozott. Az Országos Hadigondozó Hivatal azonban ezen intézményeken kívül is foglalkozott a beteg hadiárvak gyógyításával. Az Országos Hadigondozó Hivatal népirodái nagyszámú gyógykezelést igénylő hadiárvat helyeztek el állami és magánkórházakban.

Külön intézmények segítették a magasabb képzést igénylő hadiárvak oktatását. A hadiárvak e rétegének nevelését még ösztöndíjak útján is segítették. E célra még az 1917. évi költségvetési felhatalmazás útján biztosítva volt a megfelelő fedezet. Ezen összegből a tehetségesebb, valamint a középosztályból származó hadiárvak számára, ösztöndíjakat létesítettek. Az ösztöndíjakat a családi körben maradó hadiárvak is megkaphatták. Ezek összege 400-880 korona között mozgott.²⁰

Intézkedések történtek a züllésnek induló, abnormális, valamint a mezőgazdasági vagy ipari szakképzést igénylő hadiárvaiknál. Az Országos Hadigondozó Hivatal törekedett arra, hogy lehetőleg minél több hadiárvat gazdasági, gyakorlati és ipari pályákra irányítson. A leány árváknál is a gazdasági irányú képzést és nevelést igyekezett elősegíteni.

Hadisegélyezés

Az állam a hadisegélyezést külön szabályozta. Legfontosabb a hadisegély és lakbérsegély volt. (**IX., X. és a XI. sz. melléklet**)

Ezek az összegeken felül olyan rendkívüli esetekben, amelyekben – a hadbavonult hadisegélyben részesülő családjának – még külön támogatásra volt szüksége, a hadbavonult családja az Országos Hadigondozó Hivaltól az illetékes főispán útján rendkívüli segélyt kapott. Például: ha a hadbavonult

felesége várandós volt, ha gyermeke született, vagy ha gyermekét szoptatta. Segélyt kapott a család akkor is, ha a család vagy annak valamely tagja költséges gyógykezelést igénylő beteg volt, ha valamely családtagot súlyos baleset ért, ha a család elemi csapás (tűzvész, árvíz stb.) folytán „rendkívül ínséges” helyzetbe jutott, ha a családnak valamely tagja meghalt, akkor temetésre stb. A rendkívüli segélynek összege 50 koronától 200 koronáig terjedhetett. Kivételesen ugyanaz a család egy évben többször is kaphatott rendkívüli segélyt.

Nem tartozott ugyan a szűkebb körű hadigondozás fogalmához, mégis az Országos Hadigondozó Hivatal hatáskörét gyarapította a *hadbavonultak családtagjaival való foglalkozás is*. A hadbavonultak egyes csoportjait, például „díjnok”-okat, ügyvédeket, orvosokat, mérnököket, kereskedőket, iparosokat stb. társadalmi szervezeteik útján nagyobb mérvű támogatásban részesítették. A főteher azonban itt is az államra hárult, amely a hadisegélyezést külön szabályozta.²¹

A hadi gondozás szervezete

Először a Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság alakult meg, majd a Rokkantügyi Hivatal,²² amely tevékenységét 1915. szeptember 15-én kezdte meg. 1917. március 8-án a kormány a hadirokkantokról és családtagjaikról, hadiözvegyekről, hadiárvákról való gondoskodást nemzeti feladattá nyilvánította, és kimondta, hogy ezt a feladatot az állam, az önkormányzati hatóságok és a társadalom közreműködésével köteles teljesíteni. Szakhatóságként az Országos Hadigondozó Hivaltal nevezte meg, amely átvette a Rokkantügyi Hivatal szervezetét és hatáskörét.²³

Az Országos Hadigondozó Hivatal sokirányú működését a központi hivatal útján a már ismertett intézetei, belgyógyász és sebészeti orvosi felügyelői, illetve helyettesei útján, döntően a vidéki szervezeteiben igyekezett lebonyolítani.

A háborús viszonyok következtében azonban a tervezett vidéki szervezetek nem alakultak meg mindenütt. Ezért a hadigondozás feladatainak elősegítésére a miniszterelnök kilenc kormánybiztost nevezett ki. **(XII. és XIII. sz. mellékletek)**. A kormánybiztosok feladatát – hatásköri területükön – a hadigondozó intézmények kiépítése és helyi viszonyokról az Országos Hadigondozó Hivatal tájékoztatása, valamint az Országos Hadigondozó Hivatal rendelkezéseinek végrehajtása, továbbá a hiányok pótlása, stb. volt.

A hadigondozást törvényhatósági és járási hadigondozó bizottságok valamint a rokkantak özvegyek és árvák támogatására kirendelt egyéni pártfogók és tanácsadók látták el.

Arra törekedtek, hogy minden törvényhatóságban legalább egy állandó és hivatal jelleggel bíró szervezet létesüljön. Ezek voltak a hadigondozó népirodák. Ezek számát állandóan növelték, hogy minden hadigondozottnak könnyen módjában álljon ilyen hadigondozó népirodát felkeresnie. Mintegy 108 hadigondozó népirodát szerveztek.²⁴ **(XIV. sz. melléklet)**

A hadigondozásnak a háború második évében kialakult keretei még csak a kezdeti lépések voltak. Az intézmények még nem képeztek egy teljesen kiépített ügyintézőssel bíró szervezetet. Hogy mi lett volna ha sikerül a szervezetet teljesen kiépíteni azt nem tudhatjuk, hiszen a történelmi események közbeszóltak. Azonban a fejlődés irányát mutatja, hogy a decentralizáció már ekkor is kezdett kialakulni.

A legfelsőbb fórum a központi felügyeleti és igazgatási hatóság azonban már kialakult, amelynek kezébe a hadigondozás szálai összefutottak. Ez a szervezet az Országos Hadigondozó Hivatal volt, amely 1918-ban tíz főosztályból állt, központi tisztikara 200-nál is több főből állt. **(XV. sz. melléklet)**

Az Országos Hadigondozó Hivaltal tevékenységét segítették a sebészeti és a belgyógyászati felügyelők.²⁵

Sebészeti felügyelő: dr. DOLLINGER Gyula, egyet. nyilván. rendes tanár, helyettese: dr. HOLZWARTH Jenő, egyet. nyilván. rendkívüli tanár.

Belgyógyászati felügyelő: dr. KORÁNYI Sándor, egyet. nyilván. rendes tanár, helyettese: dr. ELISCHER Gyula, egyet. m. tanár.

A hadigondozás ügyében – a társadalmi rétegek és gazdasági élet résztvevőivel való együttműködés biztosítására – alakult meg az Országos Hadigondozó Tanács, amelynek elnöke a mindenkor miniszterelnök. Ügyvezető alelnöke az Országos Hadigondozó Hivatal elnöke. Az Országos Hadigondozó Tanács ügyeit csak teljes ülésben tárgyalja vagy központi bizottsága vagy pedig központi bizottságainak szakosztályai útján.²⁶

Az Országos Hadigondozó Tanács központi bizottságainak szakosztályai voltak:

- a hadiárvák részére nevelési segítségeket kiosztó szakosztály;
- a vakokat segélyező szakosztály, ezeknek elnöke az OHGH elnöke;
- a hadigondozási célokra tett adományok felhasználása ügyében alakított véleményező szakosztály, ennek elnöke gróf MAILÁTH József;

- sajtó szakosztály elnöke: MÁRKUS Miksa;
- a katonai és társadalmi hadigondozás terén az együttműködés előkészítésére alakított katonai szakosztályelnöke: báró SZURMAY Sándor;
- gyűjtések tervszerű kezdeményezésére és végrehajtására megalakított propaganda szakosztály elnöke: SIMONSITS Elemér;
- gazdaságpolitikai szakosztály három alosztállyal, (mezőgazdasági alosztállyal, amelynek elnöke: DARÁNYI Ignác, ipari alosztállyal, amelynek elnöke MATEKOVI Sándor kereskedelmi alosztállyal, elnöke: LÁNCZY Leó.)²⁷

Ezzel a szervezettel végezte az Országos Hadigondozó Hivatal a mindennapi munkáját, melynek során évente legalább 120 000 ügyet intézett el. 120 millió koronára volt tehető az a pénzforgalom, amely az Országos Hadigondozó Hivatal működésével kapcsolatban lebonyolódott. (XVI. sz. melléklet)

1918 végéig 90 000 rokkantat tartott nyilván az Országos Hadigondozó Hivatal, 70 000 embert részesítettek intézeti kezelésben és oktatásban. Közülük 673 vak volt, akik a Vak Katonák Intézetében talált munkát.²⁸

A művétaggyártó műhelyek 24 262 rokkantat láttak el művétaggal és gyógyászati segédeszközökkel. Közel 300-an kaptak haditelket.

Ingyenes intézeti ellátásban és nevelésben 3 219 hadiárva és súlyosan rokkant gyereke részesült. Emellett közel 10 000 hadiárváról gondoskodott a gyermekvédelem.

A katonai nyugellátási törvényt is megreformálták és 1918. év elején a törvényhozás elé terjesztették.

A világháborút követő forradalmak és a trianoni békediktátum következtében az egész hadigondozás szervezete tönkrement. Vagyonát részben a forradalmi rendszerek tékozták el, részben elértéktelenedett, intézményei megszűntek, vagy legnagyobb részben más célra használták fel. A hadigondozásból pedig lényegében csak a járadékszolgáltatás maradt fenn, az is hosszú időn keresztül a hadigondozottakra és a nemzetre nézve egyaránt szégyenletesen csekély támogatás formájában.

A hadigondozás törvényi szintű szabályozása majd csak 1933-ban valósult meg. Akkor 220 000 hadigondozottat tartottak nyilván és részesítettek ellátásban.²⁹ A magyar hadigondozást majd csak 1943-ban szervezték újra.

Jegyzetek:

¹ Az I. világháború alatt a kormányzat a hadigondozás feladatául elsősorban a katonai szolgálatra alkalmatlanná vált és hadirokkantnak minősített katonák egészségének és épségének a lehetőséghez képest végleges helyreállítását, művétagokkal és egyéb testrészpótlókkal való ellátását, új életpályára való átképzésüket, kereső foglalkozáshoz segítségüket, a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik járadékigényeinek megállapítását, végül az utóbbiak számára nevelőintézetek létrehozását tekintette.

² 900/1917. ME. r.

³ KLEBENSBERG Kuno és TELEKI Pál modern szociálpolitikai elgondolásaikkal és nagyvonalú intézkedéseikkel akkor a magyar hadigondozás színvonalát nemzetközi viszonylatban is az első sorba emelték. Gróf TELEKI Pál volt az – aki az akkor még többé-kevésbé ismeretlen – modern szociálpolitikai elveket tette meg az Hadigondozó Hivatal munkájának alapjául és az erről szóló könyvében a későbbi hadigondozás számára is nélkülözhetetlen irányelveket állapított meg.

TELEKI

⁴ Ideértve a hadi szolgáltatásról szóló törvény alapján szolgálatra bevont egyéneket is. 1912/LVIII. tc.

⁵ 1915/XV. tc. ; 3.300/1915. ME. r. ; 3.301/1915. ME. r. ; 4.173/1916. ME. r.

⁶ Az intézetek szervezetét, vezetését és igazgatását a miniszterelnöki rendeletek szabályozták. 3.301/1915. ME. r. ; 4.173/1916. ME. r.

⁷ A gyógyíthatatlan katonák számára a Budapesten, Óbudán a III. ker. San Marco u. 66. szám alatt lévő „Irgalom háza”-ban menedékhelyet rendeztek be.

PETKO-SZANDTNER

⁸ Pozsonyi, kassai, sátoraljaújhelyi, aradi, debreceni, kolozsvári, budapesti állami művétag-műhelyek.

⁹ 3.546/1918. ME. r.

¹⁰ 1820/1917. ME. r.

¹¹ E rendelet szerint a hadirokkantnak adott ingatlan az illető halála esetére is biztosítva van a rokkant családja részére, amennyiben a tulajdonos a haditelek felől csak annyiban rendelkezik, hogy a leszármazottak között osztályt tehet, házastárs özvegyi ellátását biztosíthatja stb., de nem rokkant, ezen telket nem hagyhatja.

¹² 192/1917. ME. r.

¹³ 3.670/1917. ME. r.

¹⁴ 900/1917 számú. ME. r.

¹⁵ A kalocsai érsek a város közvetlen közelében nagy értékű ingatlant ajánlott fel alapítványként a rokkantak kereseti telepe és kertes házak építése céljaira. 120 kertes ház felépítését tervezték. Az építkezés 1917-ben indult meg. A őszirózsás forradalom kitöréséig 52 ház készült el. A kereseti telep is felépült.

¹⁶ Ilyen volt a győri „Rokkantak Kertvárosa Egyesület”. Ilyet építettek ki Esztergomban, Újpesten, Törökszentmiklóson, Fóton.

¹⁶ Egyrészt a kertes ház- és rokkanttelep lakói szívesebben foglalkoztak családjuk körében, saját otthonukban, saját műhelyükben, mint a gyártelepen, másrészt a rokkantakat foglalkoztató üzemek nem tudtak versenyképessé válni. Ezért az alapítvány jellegét megszüntetve átalakították részvénytársasággá.

¹⁷ Meg kell említeni, hogy a magatehetetlen rokkantak vagy valamely katonai rokkantak házában való tényleges elhelyezésre, vagy pedig – ha ezt nem vették igénybe – nagyobb összegű rokkantházi nyugdíjra is igényt tarthattak. Később a rokkantsági törvény arra is módot nyújtott, hogy a rokkantak gazdasági önállóságuk előmozdítása céljából nyugdíjuknak és sebesülési pótdíjuknak szükség esetén akár tíz évi összegét is megkaphassák kamatmentes előlegként, hogy azt csak 20 év alatt kelljen visszafizetniük.

370/1916. ME. r. ; 371/1916. ME. r.

¹⁸ 28.829/1918.PM. r.

¹⁹ Hadiözvegyek ellátását valamivel jobban, – bár nem teljesen kielégítően – biztosította volna az új katonai ellátási törvény amely csak terv maradt.

²⁰ 2.000/1917. ME. r.

²¹ 1915/XXII. tc. ; 2.072/1915. ME. r. ; 3.514/1915. ME. r. ; 371/1916. ME. r.

²² 3.301/1915. ME. r.

²³ 900/1917. ME. r.

²⁴ 3.510/1918. ME. r.

²⁵ 3.301/1915. ME. r. ; 4.173/1916. ME. r.

²⁶ 2.707/1917. ME. r.

²⁷ Loc. cit.

²⁸ A vak katonákat rokkanttá nyilvánításuk alkalmával a katonai vezetés egyel magasabb rendfokozatba léptette elő, akiknek nem volt rangjuk a legalsóbb rendfokozatba nevezték ki.

²⁹ 1933/VII. tc.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések

MONOGRÁFIÁK

PETKO-SZANDTNER

PETKO-SZANDTNER Aladár: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 1912, s.n.

TELEKI

TELEKI Pál: *Szociálpolitika és hadigondozás. Gyakorlati tapasztalatok alapján*. Budapest, 1918, s. n.

JOGSZABÁLYOK

1912/LVIII. tc.

1912/LVIII. tc. a hadi szolgáltatásokról.

1915/XXII. tc.

1915/XXII. tc. a közszolgálati alkalmazottak háborús segélyezése tárgyában.

1933/VII. tc.

1933/VII. tc. a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátása tárgyában

2.072/1915. ME. r.

2.072/1915. ME. r. rokkant katonák segélyalapjának kiegészítése tárgyában.

3.300/1915. ME. r.

3.300/1915. ME. r. orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás tárgyában.

3.301/1915. ME. r.

3.301/1915. ME. r. Rokkantügyi Hivatal felállítása tárgyában.

3.514/1915. ME. r.

3.514/1915. ME. r. rokkant katonák segélyalapjának kiegészítése tárgyában.

370/1916. ME. r.

370/1916. ME. r. kártérítési összegek megállapítása tárgyában.

371/1916. ME. r.

371/1916. ME. r. kártérítési összegek megállapítása tárgyában.

4.173/1916. ME. r.

4.173/1916. ME. r. belgyógyászati okból orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás kiterjesztése tárgyában.

900/1917. ME. r.

900/1917. ME. r. Országos Hadigondozó Hivatal felállításáról.

2.192/1917. ME. r.

2.192/1917. ME. r. termés zár alá vétele tárgyában.

3.670/1917. ME. r.

3.670/1917. ME. r. hadirokkantak alapjának kiegészítése tárgyában.

1.820/1917. ME. r.

1.820/1917. ME. r. hadigondozottak ingatlanhoz jutása tárgyában.

2.000/1917. ME. r.

2.000/1917. ME. r. hadirokkantak gyermekeinek és hadiárvának ösztöndíja, nevelési segélye tárgyában.

2.707/1917. ME. r.

2.707/1917. ME. r. Országos Hadigondozó Tanács felállítása tárgyában.

3.510/1918. ME. r.

3.510/1918. ME. r. hadigondozó népirodák felállítása tárgyában.

3.546/1918. ME. r.

3.546/1918. ME. r. adományok és gyűjtések felhasználása és elszámolása tárgyában.

28.829/1918.PM. r.

28.829/1918.PM. r. hadiözvegyek és hadiárvának korlátozott és korlátlan kimérési joga, árusítási, dohányárusítási engedélyek kiadása tárgyában.

Glosszárium

Hadipótlék

Az olyan legénységi személyek, akik az ellenség előtt történt sebesülés vagy egyébként hadiszolgálat teljesítés következtében szolgálatképtelenné váltak és állandó legénységi nyugdíjban vagy rokkantházi ellátásban részesültek, a legénységi nyugdíjhoz (rokkant házi ellátáshoz) hadipótlékot kapnak.

E pótlék összege azoknál, akiknek nyugdíját a fenti táblázat a) vagy b) fokozata szerint állapították meg, évi 120 K, akiknek nyugdíját a fenti táblázat c) vagy d) fokozata szerint állapították meg évi 60 K.

Pótdíjradék

Az olyan legénységi állományú rokkantaknak illetményeit (legénységi nyugdíját, sebesülési pótdíját és hadipótlékát) akik az egyévi önkéntesi kedvezményhez megkívánt teljes tudományos képzettséggel rendelkeztek és ennek alapján, mint az egyévi önkéntesi karpaszomány viselésére jogosult hadkötelesek kezeltettek, illetőleg, ha rokkantakká nem váltak, vagy el nem estek volna ilyen módon való kezeltetésüket érvényesíthették volna, pótdíjradékkal akként kell kiegészíteni, hogy azok katonai ellátási illetményei a pótdíjradékkal együtt azt az összeget tegyék ki, amely őket megillette volna, ha őket mint tiszt- vagy katonai tisztviselőjelölteket helyezték volna nyugállományba, vagyis legalább évi 800 K nyugdíjat és évi 200 K lakbérpótlékot kell részükre megállapítani és sebesülési pótdíjukat és hadipótlékukat is megfelelően fel kell emelni; abban az esetben pedig ha

korábbi polgári foglalkozásuk folytatására legalább 76%-ban képtelenek, ellátásukat reászorultság esetén évi 3000 koronára, nőskönlé évi 4000 koronára ki kell egészíteni s ezenfelül gyermekenként még évi 400 K külön járadékot is kell részükre engedélyezni.

Azon legénységi állományú rokkantak illetményeit pedig (legénységi nyugdíját, sebesülési pótdíját és hadipótlékát), akik legalább a középiskola négy osztályát vagy ezzel egyenlőnek tekintendő iskolai osztályt elvégezték és ezenkívül a polgári életben vagy olyan állást foglaltak el, amely tisztviselői állásnak tekinthető, vagy valamely hosszabb gyakorlatot igénylő önálló vezetői állást töltöttek be vagy önálló mezőgazdasági ipari vagy kereskedelmi vállalatot vezettek, beigazolt rászorultság esetén pótdíjakkal akként kell kiegészíteni, hogy azok katonai ellátási illetményei a pótdíjakkal együtt azt az összeget tegyék ki, amely őket abban az esetben megillette volna, ha őket mint rangosztályba nem sorolt legalacsonyabb havi- díj fokozatú havidíjasokat helyezték volna nyugállományba, vagyis legalább évi 600 K nyugdíját és évi 160 K lakbérpótlékot kell részükre megállapítani és sebesülési pótdíjukat és hadipótlékukat is fel kell emelni; abban az esetben pedig, ha korábbi polgári foglalkozásuk folytatására legalább 76 %-ban képtelenek, ellátásukat rászorultság esetén évi 2000 koronára, nőskönlé évi 2400 Koronára fel kell emelni s ezenfelül gyermekenként még évi 200 K külön járadékot kell részükre engedélyezni.

Sebesülési pótdíj

a, Ha a tartós szolgálatképtelenség a szolgálat teljesítése alatt vagy mégis azzal szoros kapcsolatban az illetőnek saját hibáján kívül sebesülés vagy súlyos sérülés (egészségromlás) folytán állott be és a b)-9) pontok szerint magasabb összeg nem jár. 120 K;

ha az illető az a, pontban megjelölt módon

b, egyik kezét vagy egyik lábát vagy mindkét kezét vagy mind- két lábát vesztette el, de a könyök- illetve térdízület használható állapotban maradt, e testrészek mindegyikéért 300 K;

c, egyik szemére megvakult 300 K;

d, egyik karját vagy egyik lábszárát, vagy mindkét karját vagy mindkét lábszárát vesztette el e testrészek mindegyikéért 400 K;

e, mindkét fülére teljesen megsüketült, vagy beszélnépeségét teljesen elvesztette vagy eddigi hivatásának gyakorlására tartósan teljesen képtelenné vált annak folytán, hogy egy vagy több a (b-9) pontokban külön fel nem sorolt egyéb olyan súlyos sérülést (egészségromlást) szenvedett, amelyet egy kar vagy lábszár elvesztésével egyenlőnek kell tekinteni, 400 K;

f, mindkét szemére megvakult vagy látóképessége annyira csökkent, hogy csak igen nagy tárgyakat tud közvetlen közelből felismerni illetve csak a világosságot tudja a sötétségtől megkülönböztetni, 960 K ;

g, bénulás folytán teljesen tehetetlenné vált 1200 K.

A testrészek tartós hasznavehetetlenségét azok elvesztésével egyenlőnek kell tartani.

Ha ugyanannál a személynél a b)-f) pontokban felsorolt több eset fordul elő, akkor a kijáró sebesülési pótdíjakat összegezni kell, de ez az összeg évi 1200 koronát meg nem haladhat.

Mellékletek jegyzéke

I. sz. melléklet

Utókezelő intézetek. 130

II. sz. melléklet

Rokkant iskolák. 130

III. sz. melléklet

Különleges kórházak. 130

IV. sz. melléklet

Hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva munkaközvetítő irodái. 131

V. sz. melléklet

A hadirokkantak számára megállapított nyugdíj, sérülési pótdíj és hadi pótlékok. 131

VI. sz. melléklet

Országos Hadigondozó Hivatal árva intézetei. 131

VII. sz. melléklet

Intézetek ahová az országos Hadigondozó Hivatal hadiárvaakat utalhatott be. 131

VIII. sz. melléklet

Országos Hadigondozó Hivatal férőhelyei a Gyermekvédő Liga intézeteiben. 132

IX. sz. melléklet

A Hadigondozó Hivatal hadi- és lakbérsegélyei havonta kis- és nagyközségekben. 132

X. sz. melléklet

A Hadigondozó Hivatal hadi- és lakbérsegélyei havonta rendezett ta-nácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban. 133

XI. sz. melléklet

A Hadigondozó Hivatal hadi- és lakbérsegélyei havonta Budapest székesfővárosban, Fiumében, Pozsonyban és Zágráiban. 133

XII. sz. melléklet

A hadigondozást felügyelő kormánybiztosok. 133

XIII. sz. melléklet

A hadigondozást felügyelő erdélyi kormánybiztosok. 133

XIV. sz. melléklet

A hadigondozó népirodák jegyzéke. 133

XV. sz. melléklet

A hadigondozás területei. 135

XVI. sz. melléklet

Az Országos Hadigondozó Hivatal felépítése és ügybeosztása. 136

I. sz. melléklet

Utókezelő Intézetek

Budapesti

Intézet neve	Kezelés jellege	Férőhely
Császárfürdő	fizioterápiás kezelést igénylők és rokkantiskolai tanulók részére	1296
Fejérvári úti utókezelő gyógyintézet	centrális és perifériás idegsérültek, belgyógyászati betegek, ortopédiai kezelésre várók, fej, szem, fül, állkapocs sérültek, felső végtagon csontkötöttak részére	1400
Révész-utcai intézet	a perifériás idegsérültek sebészeti kezelésére és más sebészeti utókezelési esetekre	1200
Timót utcai intézet	A Hivatalhoz beutalt sérültek és rokkantak gyűjtőállomása és az amputált rokkantak kórháza	1500

Vidéki

Intézet helye	Kezelés jellege	Férőhely
Kassa	sebészeti, ortopéd- és mechanoterápiás utókezelést igénylők intézet és a rokkantiskola	880
Kolozsvár	intézet	150
Pozsony	intézet és a rokkantiskola	900
Sátoraljaújhely	intézet és a rokkantiskola	2 200

Forrás: 3.300/1915. ME. r. orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás tárgyában; PETTKÓ -SZANDTNER Aladár: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 192, s. n., 17–18. p.

II. sz. melléklet

Rokkantiskolák

Intézet helye	Kezelés jellege	Férőhely
Budapest	Vakok Intézete	242
Debrecen	gazdasági rokkantiskola	80
Debrecen	ipari rokkantiskola	91
Kalocsa	főleg faipari pályán levő rokkantak számára	500
Törökszentmiklós	mezőgazdasági irányú rokkantiskola	30
Vác	főleg bőripari pályán levő rokkantak számára	260
Bia	munkaterápiás célokra	80
Gici	mezőgazdasági rokkantiskola	40

Forrás: 3.300/1915. ME. r. orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás tárgyában; PETTKÓ -SZANDTNER Aladár: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 192, s. n., 17–18. p.

III. sz. melléklet

Különleges kórházak

Kórház	Kórház jellege	Férőhely
Alsószombatfalva	tuberkolózisos betegek részére	635
Arad	sebészeti kezelésre várók részére	120
Besztercebánya	tuberkolózisos betegek részére	2400
Királyhelmec	tuberkolózisos betegek részére	50
Munkács	tuberkolózisos betegek részére	2400
Rózsahegy	szív- és idegbeteg részére	2200
Tarcsafürdő	szív- és idegbeteg részére	150
Tokaj	tuberkolózisos betegek részére	80

Forrás: 3.300/1915. ME. r. orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás tárgyában; PETTKÓ -SZANDTNER Aladár: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 192, s. n., 17–18. p.

A hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva munkaközvetítő irodái

Bp. OHGH központ (Falk Miksa-utca)	Bp. Timót utcai intézet szociális iskolája
Bp. Császárfürdői intézet	Bp. Munkácsy úti utókezelő-intézet
Bp. Márvány utcai utókezelő-intézet	Bp. Vakok Intézete
Pozsonyi Intézet	Hadirokkantak munkaközvetítője Győr
Kassai Intézet	Hadirokkantak munkaközvetítője Nagyvárad
Kolozsvári Intézet	Hadirokkantak munkaközvetítője Pécsi
Sátoraljaújhelyi intézete	Hadirokkantak munkaközvetítője Sopron
Besztercebányai különleges kórháza	Hadirokkantak munkaközvetítője Temesvár
Rózsashegyi különleges kórháza	Népsegítő Iroda Zólyom
Debreceni rokkantiskola	Debrecen városi Népiroda
Kalocsai rokkantiskola	Polgármesteri Hivatal Kecskemét
Munkaközvetítő Hivatal Szeged	Polgármesteri Hivatal Miskolc
Hadirokkantak munkaközvetítője Arad	Polgári Menházegyesület Versec

Forrás: 3.300/1915. ME. r. orvosi utókezelés és gyakorlati oktatás tárgyában; PETTKÓ -SZANDTNER Aladár: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 192, s. n., 17–18. p.

A hadirokkantak számára megállapított nyugdíj, sebesülési pótdíj, hadipótlékok

Nyugdíj, ha a rokkant az eddigi polgári hivatására és minden más rendszeres keresetre teljesen képtelen

Ténylegesen eltöltött 10 szolgálati minden további szolgálati évre			Minden további szolgálati évre ténylegesen eltöltött 30. szolgálati évig		
Örm.	Szkv., tiz.	Örv., honv.	Örm.	Szkv., tiz.	Örv., honv.
432	396	360	21,60	19,80	18,00

Ha valamely rendszeres keresetre képes de az eddigi polgári hivatás gyakorlására való képessége a valósággal eltöltött 10 szolgálati évig terjedő szolgálati időre

	Örmester	Szakasv., tiz.	Örv., honv.
76-100%-ig csökkent	288	264	240
51-75%-ig csökkent	216	198	180
20-50%-ig csökkent	144	132	120

Minden további szolgálati évre a valósággal eltöltött 30 szolgálati évig

	Örmester	Szakasv., tiz.	Örv., honv.
76-100%-ig csökkent	14,40	13,20	12,00
51-75%-ig csökkent	10,80	9,90	9,00
20-50%-ig csökkent	7,20	6,60	6,00

Forrás: 370/1916. ME. r. kártérítési összegek megállapítása tárgyában. ; 371/1916. ME. r. kártérítési összegek megállapítása tárgyában.

Országos Hadigondozó Hivatal árva intézetei

	Intézet megnevezése	Helye	Férőhely
1.	árva telep hadiárva ipari irányú képzésére	Nagysomkut	150 fő
2.	árva telep hadiárva kertészeti képzésére	Ikervár	100 fő
3.	hadiárvaház és Népipinternátus	Brassó	100 fő

Forrás: PETTKÓ -SZANDTNER ALADÁR: *A magyar állami hadigondozás 10 éve 1919-1929*. Budapest, 1930, s. n., 88–93. p.

Intézetek ahová az Országos Hadigondozó Hivatal hadiárvaakat utalhatott be

	Intézet megnevezése	Helye	Férőhely
1.	Klotild-Szeretetház Fiúnevelő Intézete	Budapest	15 fő
2.	Nyomorék Gyermek Országos Otthona	Budapest	30 fő
3.	Római Kath. Terézia-Arvaház	Nagyszeben	50 fő
4.	Pestalozzi-Otthon	Erzsébetfalva	30 fő
5.	Szt. József Otthon	Pestszentlőrinc	20 fő
6.	Szt. Lőrinc Otthon	Pestszentlőrinc	
7.	Mária Valéria Leány-Árvaház	Kolozsvár	10 fő
8.	Protestáns Országos Árvagyűlés	Budapest	30 fő
9.	Margitligeti-Kert és Háztart. Hadiárva Intézet		60 fő
10.	Közp. Textilipari Rt. Kertészet Szakiskola	Bp. Pasarét	15 fő

11.	Balatonszabadi Szanatórium	Balatonszabadi	100 fő
12.	Izraelita Siketnéma Országos Intézet	Budapest	20 fő
13.	Besztercebányai Internátus	Besztercebánya	50 fő
14.	Zita-Árvaház	Jegenyefürdő	80 fő
15.	Fehéregyházai Intézet	Fehéregyháza	200 fő
16.	Kath. Háziasszonyok Leányárvaháza	Arad	120 fő
17.	Kath. Háziasszonyok Leányárvaháza	Lippa	
18.	Kath. Háziasszonyok Leányárvaháza	Székesfehérvár	
19.	Kath. Háziasszonyok Leányárvaháza	Budapest	
20.	Néhai Ulimann Ferenc-Intézet	Köbölkút	40 fő
21.	Szentkereszthy-féle Intézet	Árkosliget	24 fő
22.	Lövőház-utcai Árvaház	Budapest	120 fő
23.	Bp. Szfv. Tüdőbetegek Erdei Üdülőtelepe	Rákoskeresztúr	40 fő
24.	Bp. Szfv. kezelésében lévő József Fiú árvaház	Budapest	100 fő
25.	Bp. Szfv. kezelésében lévő Községi Szeretetház	Budapest	
26.	Bp. Szfv. kezelésében lévő Erzsébet-Leányárvaház	Budapest	
27.	OGYE és Fröbel-Egyesület Leány Otthona	Bp. Bajza-utca	10 fő
28.	Gyóni Első Hadiárvaház	Gyón	20 fő
29.	Háromszék vármegyei Fiúárvaház	Kézdivásárhely	30 fő
30.	Gyergyói Zita-Árvaház		25 fő

Forrás: PETTKÓ -SZANDTNER ALADÁR: *A magyar állami hadigondozás 10 éve 1919-1929.* Budapest, 1930, s. n., 88–93. p.

VIII. sz. melléklet

Országos Hadigondozó Hivatal férőhelyei a Gyermekvédő Liga Intézeteiben

Ezekbe az intézetekbe a Hivatal Gyermekvédő Liga útján összesen 1600 árvát utalhatott be.

	Intézet megnevezése	Helye		Intézet megnevezése	Helye
1.	Gr.f Eszterházy-intézet	Pápa	16.	Szeretetház	Dunaalmás
2.	Hadiárvaház	Rákoskeresztúr	17.	Üdülőtelep	Visegrád
3.	Hadiárvaház	Pápateszér	18.	Hadiárvaház	Gyón
4.	Erzsébet-szeretetház	Makó	19.	Siketnémák Intézete	Ungvár
5.	Balog Dénes-intézet	Devecser	20.	Özv. Schwarzné fiúint.	Zalaszentmihály
6.	Orsz. Izr. Patronage-Egyesület	Budapest	21.	Felhős Ferencné fiú-intézete	Tokaj
7.	Hungária Csecsemő-Otthon	Budapest	22.	Tanonc-Otthon	Marosvásárhely
8.	Szikosi Aladár Intézet	Budapest	23.	Karmeliták	Erzsébetfalva
9.	Vay-Árvaház	Budapest	24.	Masek Jánosné fiú-intézete	Temesvár
10.	Tanonc-Otthon	Budapest	25.		Nagyttény
11.	Hadiárvaház	Dunaalmás	26.	Karmeliták	Pestszentlőrinc
12.	Gróf Haller-árvaház	Budapest	27.	Krynák György fiúint.	Szolyva
13.	Hadiárvaház	Pápa	28.	Tanonc Otthon	Kolozsvár
14.	Karmeliták	Gyón	29.	Szeretetház	Ecsed5
15.	Erzsébet-Árvaház	Kézdivásárhely	30.	Karmeliták	Újpest

Forrás: PETTKÓ -SZANDTNER ALADÁR: *A magyar állami hadigondozás 10 éve 1919-1929.* Budapest, 1930, s. n., 88–93. p.

IX. sz. melléklet

A Hadigondozó Hivatal hadi és lakbérsegélyei havonta

Kis- és nagyközségekben

Családtag	Hadisegély	Lakbérsegély
Egy családtag részére	36 K	10 K
Kettő családtag részére	60 K	
Három családtag részére	80 K	
Négy családtag részére	100 K	15 K
Öt családtag részére	115 K	
Hat családtag részére	130 K	
Hét családtag részére	145 K	20 K
Nyolc családtag részére	160 K	
Kilenc családtag részére	175 K	
Tíz családtag részére	190 K	25 K
Tíznel több családtag részére	200 K	

Forrás: 2.000/1917. ME. r.hadirokkantak és hadiárvák gyermekeinek ösztöndíja, nevelési segélye tárgyában.

X. sz. melléklet

Rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban

Családtag	Hadisegély	Lakbérsegély
Egy (az első) családtag részére	42 K	20 K
Kettő családtag részére	71 K	
Három családtag részére	95 K	
Négy családtag részére	118 K	30 K
Öt családtag részére	135 K	
Hat családtag részére	150 K	
Hét családtag részére	165 K	40 K
Nyolc családtag részére	180 K	
Kilenc családtag részére	195 K	
Tíz családtag részére	210 K	50 K
Tíznel több családtag részére	220 K	

Forrás: 2.000/1917. ME. r.hadirokkantak és hadiárvak gyermekeinek ösztöndíja, nevelési segélye tárgyában.

XI. sz. melléklet

Budapest székesfővárosban, Fiumében, Pozsonyban és Zágrábban

Családtag	Hadisegély	Lakbérsegély
Egy (az első) családtag részére	48 K	35 K
Kettő családtag részére	82 K	
Három családtag részére	110 K	
Négy családtag részére	136 K	60 K
Öt családtag részére	155 K	
Hat családtag részére	170 K	
Hét családtag részére	185 K	75 K
Nyolc családtag részére	200 K	
Kilenc családtag részére	215 K	
Tíz családtag részére	230 K	90 K
Tíznel több családtag részére	240 K	

Forrás: 2.000/1917. ME. r.hadirokkantak és hadiárvak gyermekeinek ösztöndíja, nevelési segélye tárgyában.

XII. sz. melléklet

A Hadigondozást felügyelő Kormánybiztosok

Név	Székhely
KÜRTHY István	Kolta (Komárom vm.)
KÁLLAY Ubul	Budapest, Váci u. 57.
Br. SZENTKERESZTHY Béla	Budapest, VI. Szekfü u..3.
Dr. PRESZLY Elemér	Vác
MEDVE Zoltán	Kölcse (Szatmár vm.)

Forrás: PETTKÓ -SZANDTNER ALADÁR: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 1924, s. n.

XIII. sz. melléklet

A Hadigondozást felügyelő Erdélyi kormánybiztosok

Név	Székhely	Működési terület
Gróf BÉLDI Kálmán	Zsibó	Szilágy, Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vm .
Dr. GYÁRFÁS Elemér	Dicsőszentmárton	Kis- és Nagyküküllő, Szeben, Udvarhely, Fogaras vm.
Dr. BIRÓ Balázs	Kolozsvár	Kolozs, Torda-Aranyos, Hunyad, Alsó-Fehér vm. Kolozsvár thjf. város
Gróf TELEKI Domokos	Gernyeszeg	Csík, Maros-Torda, Brassó, Háromszék vm., Marosvásárhely thjf. város

Forrás: PETTKÓ -SZANDTNER ALADÁR: *A magyar hadigondozás*. Budapest, 1924, s. n.

XIV. sz. melléklet

Hadigondozó népirodaak jegyzéke

Hadigondozó népiroda	Székhelye	Vezetője
Arad vármegyei népiroda	Arad	dr.KELLER Lajos vm.tb. főjegyző.
Arad városi népiroda	Arad	
Arvavármegyei hg. népiroda	Alsó-Kubin	DIVÉKY István vm. árv. elnök
Baranya vármegyei és Pécs városi	Pécs, Városház	
Bács vármegyei és Zmbor városi	Zombor	
Beregszászi hg. népiroda	Beregszász	BALÁJTHY Mór ny. fősolgabíró
Beszterce-Naszód vm-i	Beszterce	dr. HAJNAL Gézáne t. főor. neje.
Békéscsabai hg. népiroda	Békéscsaba	

Békés vármegyei népiroda	Gyula	ANTALÓCZY Nándor főlevéltáros
Bihar vármegyei hg. népiroda	Nagyvárad	VERNER Kálmán árv. elnök.
Borsod vármegyei és Miskolc városi	Miskolc	BULYOVSZKY Gusztáv ny. kir. főügy.
Budafoki hg. népiroda	Budafok	MIHALIK József p. isk. igazgató
Budapest közp. hg. népiroda	Budapest, Falk Miksa u.	dr. SPETT Ferenc ügyvéd.
Cinkotai hg. Népiroda	Cinkota	AIGNER Ferenc nyug. pu. tanácsos
Csanád vármegyei népiroda	Makó	VERTÁN Endre II. főjegyző
Csáktornyai hg. népiroda	Csáktornya	POLESINSZKY Emil tanító
Csík vármegyei hg. Népiroda	Csíkszereda	HAJNAL Ignác v. orsz. képvis.
Csongrád vármegyei népiroda	Szentes	dr. KÖVÉR Imre árv. ülnök.
Ceglédi népiroda	Ceglég	RIES Ferenc főgimn. igazgató
Debrecen városi népiroda	Debrecen	
Dombóvári népiroda	Dombóvár	
Dunaszerdehelyi népiroda	Duneszerdehely	
Esztergom vm-i népiroda	Esztergom	KÖRNYEI Imre ny. jbíró
Érseltújvári népiroda	Érsekújvár	DOPCSÁNYI István. fszb.
Fejér vármegyei és székesfehérvári	Székesfehérvár	SZEPESI Géza ny. tanár
Felsővissói hg népiroda	Felsővissó	HUSOVSKY Péter földbirtokos
Galántai hg. népiroda	Galánta	
Gyergyószentmiklósi népiroda	Gyergyószentmiklós	TODOR Antal ny. vezértanító
Győr városi népiroda	Győr	dr. KOLLER Jenő. városi jegyző
Győr vármegyei népiroda	Győr	ANGYAL Emil árv. elnök
Hajdu vármegyei hg. népiroda	Debrecen	
Hajduböszörmény népiroda	Hajduböszörmény	BEKÓCZY Endre vallástanár
Halmi hg. népiroda	Halmi	SZENTPÁLI István ny. alispán
Heves vármegyei hg. népiroda	Eger	LIPTHAY Endre ny. táblabíró
Hódmezővásárhelyi népiroda	Hódmezővásárhely	ABRAHÁM Gerő tanár
Hont vármegyei népiroda	Ipolyság	HÉDERVÁRY Lajos árv. eln
Huszt hg. népiroda	Huszt	TAKÁCS Károly rk. lelkész
Jász-Nagy-Kun-Szolnok vm-i	Szolnok	MOCSÁRY Géza ny. árv. ülnök
Kassa városi hg. népiroda	Kassa	dr. RHÉDEKY István. ügyv.
Kecskeméti népiroda	Kecskemét	elnök: SÁNDOR Istvánné, igazgató: BALÁSFALVI KISS Ferenc. ny. táblabíró
Keszthelyi hg. népiroda	Keszthely	
Kiskunfélegyházi népiroda	Kiskunfélegyháza	
Kiskülli vármegyei népiroda	Dicsőszentmárton	FÖLDES Zoltán tanító
Kispesti hg. népiroda	Kispest	PETESEK Ferenc magánzó
Komárom vármegyei és városi iroda	Komárom	IGÓ Endre ny. adótáros
Kolozs vármegyei és városi iroda	Kolozsvár	TELAGA Lőrinc
Korponai hg. népiroda	Korpona	TURNEY Sándor nyug. jbir. Tisztv.
Krassó-Szörény vm-i iroda	Lugos	dr. SCHOPF Kálmán
Liptó vm-i hg. népiroda	Liptószentmiklós	dr. SZEGŐ Károly vm. t. főügyész
Losonci hg. népiroda	Losonc	
Maros-Torda vm-i és Marosvásárhelyi	Marosvásárhely	GÁSPÁR József ny. földm. iskolai igazgató
Mármaros hg. népiroda	Mármarosziget	dr. BÁTHORY Lajos ügyvéd
Moson vm-i népiroda	Magyaróvár	MENTZEI Géza ny. árv. elnök
Munkácsi hg. népiroda	Munkács	dr. TÁRCZY Károly főgymn. tanár
Nagybányai hg. népiroda	Nagybánya	STOLL Tibor t. ügyész
Nagykikindai népiroda	Nagykikinda	POPOVICS Armand v. ny. jegyző.
Nagykárolyi hg. népiroda	Nagykároly	BORNEMISSZA Géza ny. árv. elnök
Nagykanizsai hg. népiroda	Nagykanizsa	SZALAY Sándor igazgató
Nagyszombati hg. népiroda	Nagyszombat	HERGOLL Adolf ny. isk.igazgató
Nagytapolcsányi népiroda	Nagytapolcsány	KLACSKÓ Győző p. isk. igazgató
Nagyvárad hg. népiroda	Nagyvárad	dr. ISTVÁNFFY István árv. elnök
Nógrád vármegyei hg. népiroda	Balassagyarmat	dr. HERMAN Károly, ny árv. ülnök
Nyitra vármegyei népiroda	Nyitra	MÉREY Tibor ügyvéd
Oravicabányai népiroda	Oravicabánya	FITZ Pál közjegyző
Orsovai népiroda	Orsova	dr. SEEMAYER Károly ügyvéd
Ökörmezői hg. népiroda	Ökörmező	dr. ILLÉS Samu ügyvéd
Pancsovai népiroda	Pancsova	dr. HÓDY Antal árv. ülnök
Pápai népiroda	Pápa	dr. MARTONFALVAY Elek ügyv.
Pozsony vármegyei hg. népiroda	Pozsony	
Pozsony városi népiroda	Pozsony	ALTDORFER Lipót ny. irodafőtiszt
Pöstényi hg. népiroda	Pöstyén	LELLEY János tkp. igazg
Privigyei népiroda	Privigye	POHÁNY Antal tanító
Puchói hg. népiroda	Puchó	NÁTHÁN József ny. körjegyző

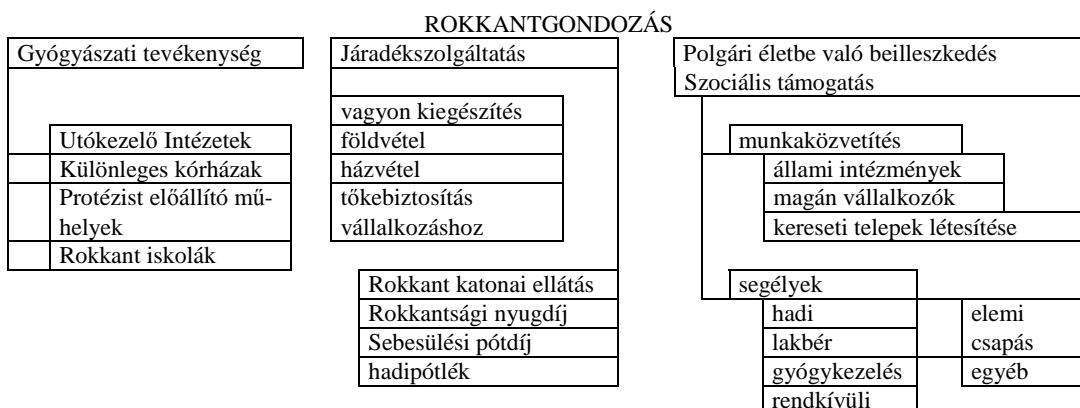
Rákoskeresztúri hg. népiroda	Rákoskeresztúr	RUDLE Lajos, nyug. tisztviselő
Rózsahegyi hg. népiroda	Rózsahegy	VÁRADY József vár. T. ügyész
Sáros vármegyei népiroda	Eperjes	dr. DESSEWFFY István tb. vm. főjegyző
Selmecbányai hg. népiroda	Selmecbánya	VEÖREŐS Ferenc v. tb. főjegyző
Somogy vármegyei népiroda	Kaposvár	TAKÁCS Kristóf ny. főjegyző
Sopron vármegyei és városi népiroda	Sopron	dr. ZERGÉNYI Jenő vár. főügyész
Szabadkai népiroda	Szabadka	JANIGA János orsz. gyűl. képviselő
Szabolcs vármegyei népiroda	Nyíregyháza	MRÁZ János ny. táblabíró
Szegedi népiroda	Szeged	dr. PÁLFFY József árv. elnök
Szenicei népiroda	Szenice	
Szatmárnémeti I. (a városra)	Szatmárnémeti	dr. PRIKLER Ernő tan.
Szatmárnémeti II. (négy járásra)	Szatmárnémeti	DEMKÓ Sándor
Szepes vm-i hg. népiroda	Lőcse	UJFALUSSY Brunó főjegyző
Szinérváraljai hg. népiroda	Szinérváralja	Dr. SOMLYÓ Lajos ügyvéd
Szilágym-i hg. népiroda	Zilah	BALOGH Győző ny. táblabíró
Szolnok-Doboka vm-i népiroda	Dés	Dr. SCHILLING Dezső h. közjegyző
Tatai hg. népiroda	Tata	MAJOR László magánzó
Tapolcai hg. népiroda	Tapolca	
Torontál vármegyei hg. népiroda	Nagybecskerek	
Trencsé vármegyei hg. népiroda	Trencsén	DOMANICZKY László ny. főszolgabíró
Tolna vármegyei hg. népiroda	Szekszárd	BÁJÓ János árvaszéki ülnök
Turóc vármegyei hg. népiroda	Turócszentmárton	HOMÉNY Sándor járási számvivő
Ugocsa vármegyei hg. népiroda	Nagyszőlős	TÓTH Jenő. árv. elnök
Ujvidéki hg. népiroda	Ujvidék	
Ungvári hg. népiroda	Ungvár	HÁM Dénes irodatiszt
Ujpesti hg. népiroda	Ujpest	Dr. HILSCHER Rezső v. tanácsjegyző
Vas vármegyei hg. népiroda	Szombathely	JÁNOSSY Gábor árv. h. elnök
Váci hg. népiroda	Vác	TESZÁK Gyula posta-távirdafőfelügy
Verseci hg. népiroda	Versec	TIBA András ref. lelkész
Veszprém vármegyei hg. népiroda	Veszprém	MEZRICZKY Károly ny. táblabíró
Zala vm-i hg. népiroda	Zalaegerszeg	TASSY Lajos ny. főszolgabíró
Zentai hg. népiroda	Zenta	BAKODY Márton ny. igazgató
Zemplén vármegyei hg. népiroda	Sátoraljaújhegy	DEBRŐ Mihály p. tanácsos
Zólyom vármegyei hg. népiroda	Besztercebánya	Dr. WLADÁR Gyula v. árv. elnök
Zsolnai hg. népiroda	Zsolna	

Forrás: 3.510/1918. ME. r. hadigondozó népirodák felállítása tárgyában.

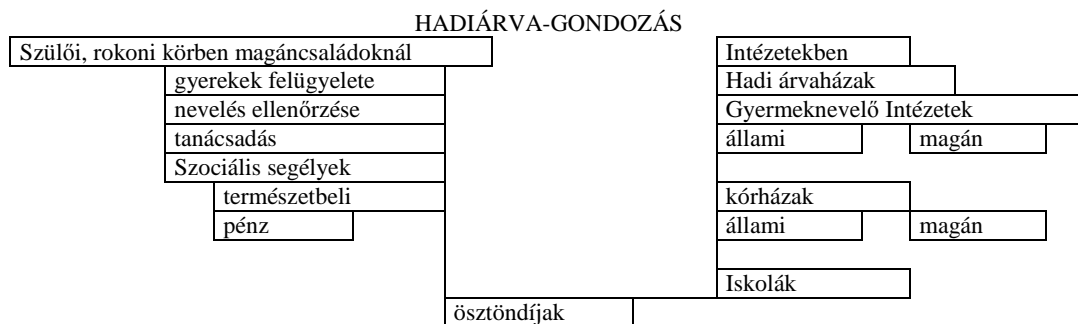
XV. sz. melléklet

Forrás: 1933/VII. tc. a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátása tárgyában.

Forrás: 1933/VII. tc. a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátása tárgyában.

XVI. sz. melléklet

Az Országos Hadigondozó Hivatal felépítése és ügybeosztása

I. ELNÖKI OSZTÁLY

Osztályvezető: Dr. PETRI Pál miniszteri osztálytanácsos

1. A központi és a külső szolgálatot teljesítő személyzet ügyei
2. A kormánybiztosságok szervezési és a kormánybiztosok személyi és hivatalos ügyei
3. Az OHGH. központjának háztartási ügyei
4. A hivatal működésére vonatkozó évi jelentések készítése
5. Minisztertanácsi ügyek előkészítése. költségvetés összefoglalása és indokolása, valamint betérjesztése
6. A Hadigondozó Tanács szervezeti ügyei
7. A segédhivatalok feletti felügyelet
8. Rezervált ügyek
9. Sajtóközlemények
10. Szakkönyvtár létesítése
11. Külföldi forrásmunkák feldolgozása és ismertetése
12. Tuberkulózis elleni védekezés

II. ÁLTALÁNOS FELÜGYELETI OSZTÁLY

Osztályvezető: SÁRKÁNY Ferenc miniszteri osztálytanácsos

Osztályvezető h.: BÁRÓ RADVÁNSZKY Albert.

1. Összeírás elrendelése, a beérkezett összeírási adatok törvényhatóságok szerinti és országos feldolgozása és ezek alapján országos statisztika készítése és nyilvántartása:
a) a rokkantakról
b) a hadiárvák és özvegyekről
c) az alapokról, alapítványokról és gyűjtésekről
d) a jótékony egyletekről és intézményekről
2. A feldolgozás eredményeinek közlése a kormánybiztosokkal, valamint a Hivatal érdekelt ügyosztályaival.
3. Legfelsőbb felügyelet a törvényhatósági hadigondozó bizottságok és a hadigondozó irodák felett a kormánybiztosok jelentései alapján
4. A hadigondozó irodák ellen érkezett panaszok
5. A hadigondozó irodák jelentései és kérelmei a működésükben felmerült akadályok elhárítása iránt
6. Statisztikai, éves jelentések, kimutatások a hadigondozószervek működéséről
7. Intézetekről nyilvántartások kimutatások jelentések bekérése és feldolgozása

III. JOGI OSZTÁLY.

Osztályvezető: Dr. MARSCHALKO János kúriai bírós.

Osztályvezetőh. Dr. LOVRICH Gyula ügyvéd.

1. Az Országos Hadigondozó Hivatal központi és helyi szervei hatáskörének, szervezetének, ügyvitelének és egyéb szabályzatainak kidolgozása
2. Törvényjavaslatok, rendeletek és minisztertanácsi előterjesztések előkészítése és tárgyalása az érdekelt ügyosztályokkal és hatóságokkal
3. Szerződések, intézeti szabályzatok felülvizsgálása
4. Jogi vélemények és értelmezések (alapítványok jóváhagyása)
5. Jelzálogos kölcsönökre vonatkozó okiratok szerkesztése és telekkönyvi bejegyzések, Haditelek
6. Közbenjárás az anyagi ellátás biztosítása végett
7. Törvényesítés, örökbefogadás
8. Munkabér, kártérítési igények érvényesítése
9. Munkabérszerződések kötése, illetve ellenőrzése
10. Örökösödési igények
11. Útleve, iparengedély, iparigazolvány szerzése

12. Vagyontalan hadigondozottak jogvédelmének szervezése és irányítása
13. Gondozottak elleni bűncselekményeknél a bűnvádi eljárást kezdeményező lépések. (Gyermekekínzás, koldulás-ra kényszerítés, leánykereskedés, kerítés. stb.)
14. Zúllásnak indult árvák érdekében érintkezés a felügyeleti hatóságokkal és a fiatalok bírájával
15. Elvi szabályok és döntések gyűjtése és feldolgozása

IV. ROKKANTGONDOZÓ OSZTÁLY

Osztályvezető: PETTKÓ-SZANDTNER Aladár kir. főügyész helyettes

Osztályvezetőh. Dr. BEÉ Oszkár legfelsőbb állami számvevőszéki titkár

1. Rokkantintézetek, műhelyek, iskolák, utókezelők létesítése
2. Ezek igazgatása és felügyelete
3. A Hadigondozó Hivatal intézményei átmenő rokkantak törzskönyvezése, osztályozása, orvosi utókezelés, mesterséges testrésszel való ellátás gyakorlati kiképzés végett, beutalás
4. Szabadságolás, illetve végelembocsátás iránti intézkedés
5. Rokkantanfolyamok szervezése és nyilvántartása
6. Rokkantak Ipari és mezőgazdasági munkaoktatásának irányítása
7. Mesterséges testrészkészítés ügyei
8. Protézisek kiutalásának engedélyezése

V. HADIÁRVA, HADIÖZVEGY ÉS HADIROKKANT GYERMEKEIT GONDOZÓ OSZTÁLY

Főnök: Dr. KUN Béla államtitkár alelnök

Osztályvezető: Dr. KISS Dezső miniszteri titkár.

1. Anya- és csecsemővédelem
2. Hadiárvák vagy hadirokkantak gyermekeinek elhelyezése, lehetőleg az anyánál vagy rokonoknál. Ezek egészségügyi, erkölcsi és iskolai nevelésének, valamint munkaoktatásának irányítása és ellenőrzése
3. Az intézeti elhelyezésre vagy nevelésre szoruló részére árvaházak, otthonok, szanatóriumok stb. létesítése
4. Ilyen intézmények anyagi támogatása és működésük ellenőrzése
5. Megfigyelőtelepek és átmeneti menhelyek szervezése
6. Napközi otthonok szaporítása, szünidei gyermektelepek szervezése
7. Magasabb iskolai képzésre alkalmas hadiárvák és időleges hadiárvának tekintendő hadirokkantak gyermekei részére nevelési segélyek adományozása
8. Ipari vagy mezőgazdasági szakoktatás szükséges esetben az elhelyezés vagy iskoláztatás*
9. A hadiözvegyek és felerdült gyermekeinek önálló keresetre képesítése
10. A hadiözvegyek anyagi helyzetének tisztázása, Üzletvétel, üzleteladás, szülőföldre vagy vidékre költözés megkönnyítése*
11. A hadi özvegy törvényes ellátási igényének biztosítása és szükség esetén kiegészítése szociális járadékkal *
12. Gondoskodás a hadi özvegyek szükséges orvosi kezeléséről, üdüléséről, esetleg elhelyezéséről tüdőbeteg- és egyéb szakintézetekben
13. A hadiárvák és özvegyek pályaválasztásának szakszerű irányítása *
14. Munkalehetőségek teremtése a szabad gazdasági életben el nem helyezhető hátrahagyottak érdekében. (Hatásági közös műhelyek, foglalkoztató központok)*
15. Kiházásítási vagy önállósodási segélyek
16. Hadiárvák, hadi özvegyek és hadirokkantak gyermekei gondozására vonatkozó egyesületek, alapok, intézetek szabályzatára (ügyrend, házirend) alapítványok elfogadására és gyűjtések engedélyezésére véleménynyilvánítások

* a 8. 10.. 11. 13. és 14. pontokat érintő ügyekben a VI. illetve a VI./a VI/b ügyosztállyal egyetértve kellett eljárni és határozni

VI. GAZDASÁGPOLITIKAI OSZTÁLY

Osztályvezető: Gróf TELEKI Pál elnök

Ov. h.: FISCHER Elemér kir. iparfelügyelő

1. Pályaválasztási tanácsadás és felvilágosítás
2. Szociális irodák szervezése a Hivatal intézeteiben és ezek ellenőrzése
3. Egyes élethivatások népszerűsítése
4. Munkaközvetítés szervezése és ellenőrzése
5. Közvetítés az állami, törvényhatósági stb. munkaközvetítőkhöz
6. Gondozottak illetményeinek járadékosítása
7. Biztosítási ügyek
8. Eljárás a hatóságoknál közmunkákban és közszállításokban való részvétel végett.
9. Rokkant tanácsadók kinevezése
10. Házasságközvetítés szervezése

VI/A. IPARI ALOSZTÁLY

Osztályvezető: FISCHER Elemér kir. iparfelügyelő.

1. Ipari foglalkoztató műhelyek
2. Ipari berendezések szerzése, adományozása, ajándékozásának közvetítése
3. Műhelysegélyek adományozása

4. Rokkantak, árvák és özvegyek ipari oktatásának véleményezése
5. Ipari telepek, árvatelepek, tanonciskolák és otthonok létesítése kereskedelmi és ipari üzemekben
6. Különálló tanonciskolák és tanoncotthonok szervezése
7. Hadiözvegyeknek és serdült leányoknak munkához juttatása (konfekcióstelepek)
8. Otthoni munkát szervező és értékesítő intézmények (szövetkezetek) létesítése
9. Üzleti tőke és hitelszerzés
10. Egyéb önállósítási segélyek
11. Munkaszerződések

VI/B. MEZŐGAZDASÁGI ALOSZTÁLY

Osztályvezető: BAROSS Gábor miniszteri titkár

1. Telepítés, bérletek, kereseti telepek
2. Ingatlanok tehermentesítése, feljavítása, kiegészítése (vagyon és birtokrendezés)
3. Mezőgazdasági foglalkoztató telepek.
4. Érintkezés a telepítés állami szerveivel
5. Jelzálogos és egyéb hitelszerzés, termények értékesítése
6. Élő és holt leltárszerzés és közvetítés
7. Mezőgazdasági tanonciskolák, otthonok, árvatelepek létesítése mezőgazdasági (kertészeti, szőlészeti) telepek keretében.
8. Árvagondozó- és képzőintézmények létesítése, mezőgazdasági vállalatoknál
9. Otthoni munkát szervező és értékesítő intézmények (szövetkezetek) létesítése
10. Munkaszerződések

VII. GAZDASÁGI OSZTÁLY

Osztályvezető: KROLOPP Alfréd gazdasági akadémiai igazgató

1. Intézetek háztartási és gazdasági szükségletének beszerzése, felszerelése, ipari cikkek élelmezési cikkek és anyagok beszerzése.
2. Fuvarozási és szállítási ügyek
3. Központi gőzmosoda ügyei
4. Központi mézszárazék, hűtőtelep és húsfeldolgozó ügyei
5. Gazdasági osztály pénz- és anyagszámadásának vezetése
6. Intézetek gazdászati ügyvitelének irányítása, felügyelete és ellenőrzése
7. Vélemények gazdasági kérdésekben
8. Központi és külső tisztviselők beszerzési csoportja
9. Intézetek és tisztviselők gyógyszer- és kötszerszükségeinek beszerzése és a központi gyógyszer-tár felügyelete és ellenőrzése

VIII. SEGÉLYEZÉSI OSZTÁLY

Osztályvezető: ÁGNER László képviselőházi oszt. tanácsos

Osztályvezetőh Dr. MÁRKI-ZAY Lajos képv. S.titkár.

1. Segélyezési ügyekben javaslatok készítése a Hadsegélyző Szakosztályok részére
2. Intézmények, egyletek segélyezése a jövedelemadó terhére
3. Erdélyi rekonstrukciós kamatmentes kölcsönök
4. Felvidéken folyósított kamatmentes kölcsönök lebonyolítása
5. Társadalmi segélyek a jövedelemadóból
6. Hadsegélyezési ügyek revíziója (Kereskedelmi kamarák, ügyvédek, díjnokok, tanítók)
7. Gyorssegélyek
8. Államsegélyben vagy ellátásban nem részesíthető elesett vagy elhalt katonák hátrahagyottjainak alapja (bélyeg-alap) terhére történendő segélyezés
9. Főispán útján hadisegélypótlás
10. Eljárás államsegély ügyeiben

IX. PÉNZÜGYI OSZTÁLY

Vezető: D. GOGOLÁK Károly miniszteri titkár

Helyettes: Dr. NÉMETH Nándor számellenőr

1. Egyletek segítő akciójának irányítása és ellenőrzése
2. Az intézetek valamint a Hivatal által segélyezett intézmények pénz- és vagyonkezelésének irányítása és ellenőrzése
3. A Hivatal költségvetésének előkészítése és zárszámadásának összeállítása
4. A hadügyi kincstár hozzájárulásainak igénylése
5. Rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák segélyezésére a fedezet kikutatása és kijelölése
6. A pénz- és vagyonkezelésre vonatkozó rendeletek és utasítások szerkesztése
7. Magánszemélyeknek és egyesületeknek, iparkamaráknak stb. adott segélyek felhasználásának helyszínen történő ellenőrzése

SZÁMVEVŐSÉG

Vezető: SZÉKELY József számtanácsos

Vezetőh.: PIPPIG Rezső számellenőr

1. Költségvetés, zárszámadás elkészítése.
2. Utalványozási javaslatok
3. Gyűjtések, adományok és más anyagi segélyutalások bevételezése és nyilvántartása
4. A hadügyi kincstár járulékai igénylésének alapjául szolgáló létszámkimutatások és állománynaplók bírálata és a főösszeállítás elkészítése
5. Az intézetek pénz-, anyag- és leltári számadásainak bírálata
6. Az Országos Hadigondozó Hivatalt illető összes számvevőségi és ezzel kapcsolatos ügyek, állománykönyvek vezetése

SZAKELŐADÓK

BÁTHORY István, mérnök (építészeti mérnök)
Dr. CZAKÓ Elemér, Magyar Nemzeti Múzeumi osztályigazgató (kiállítási, propaganda és iparművészeti kérdések- ben)
HOFFMANN Géza, cs. és kir. konzul (faj egészségügyi kérdésekben)
HOROVITZ Gusztáv, százados (sajtóügyekben)
Dr. PEKÁR Mihály, egyetemi tanár (orvosi kérdésekben)
Dr. ORBÓK Attila (sajtóügyekben)
SZABOLCS Ferenc, mérnök (építészeti kérdésekben)

SEGÉDHIVATAL

BERENCZY László irodafőtiszt, shiv. vezető.

Forrás: 900/1917. ME. r. Országos Hadigondozó Hivatal felállítása tárgyában. ; *Országos Hadigondozó Hivatal évkönyve*.
Budapest, 1922, s. n.

SUBA János Védhírszerzőszolgálat kiépítése 1918-ban

A Védhírszerzőszolgálat létrehozása az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetőségének egyik kísérlete volt abból a célból, hogy a háborús válság közepette a hadsereg bomlását megelőzze, a hadifogságból hazatérőket – egy szűrő segítségével, amely szűrési feladatot az új szervezet látott el – megtisztítva beintegrálja a hadsereg kötelékébe. Ennek a szervezetnek kiépítése megkezdődött a Magyar Királyi Honvédségnél is.

Az egyre jobban elhúzódó világháború katasztrófális hatással járt a polgári életben is. Csökkent a mezőgazdasági termelés, folyamatosan élelmezési válságok léptek fel, ami élelmiszerkorlátozást és a fejadagok állandó csökkentését jelentette. Egyes dolgokban hiány lépet fel, míg más fogyasztási cikkekben feleslegek mutatkoztak. Hirtelen megduzzadt az ipar és váratlanul nagy munkáshiány mutatkozott. 1917-ben a szén-, vas- és munkáshiány miatt erősen csökkentet a termelés.¹ Ezt fokozták a közlekedés nehézségek. Az anyagihiány egyre növekedett. Anyagi ellátás válsága katasztrófális méreteket öltött. A háborús kényszerszerveződés csődje maga után vont a szociális feszültségek növekedését. A háborút sokan árdrágításra használták fel. A jövedelmekben (munkabérek stb.) nagy eltolódások keletkeztek. A katonák családtagjai, a rokkantak, a hadiözvegyek és a hadiárvaik ellátásának hiányosságai fokozták a közigazgatás válságát. Ezt növelte a háborús felmentettek nagy tömege.² A társadalmi elégedetlenség egyre fokozódott.

A hadsereg bomlása megindult. Az ellátási nehézségek, az élelmezési válság, a felszerelési hiányok, fegyver- és lőszerhiány nyomasztóvá vált.

A személyi állomány morális helyzete romlott. Gyarapodott az öncsonkítások, dezertálások frontbarátkozások száma és végül a hadifoglyok hazatérése a bomlás állapotába jutatta a hadsereget.³

FERRY Oszkár csendőr altábornagy a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője 1917. év végi hivatalos jelentésében csak Magyarország területén 81 065 főre becsülte a „lógósok”, belső dezertőrök számát, jóllehet a hadvezetőség a legkíméletlenebb büntetéseket alkalmazta ellenük, ha kézre kerültek.

A hadseregfőparancsnokságnak a válság leküzdésére irányuló intézkedései szigorúbbá és sokoldalúbbá váltak. Első lépésben az alakulatok politikai megbízatásának felülvizsgálatára került sor.⁴ Az akció sikeréhez a hadsereg-főparancsnokság és mindkét állam kormánya igen nagy reményeket fűzött.⁵

Az adminisztratív intézkedések voltak: a frontbarátkozások tiltása, elrendelték, hogy minden katonaszökevény vagyonát el kell kobozni, házából családját ki kell telepíteni és az addig élvezett segélyeket meg kell vonni. Újra bevezették a kényszerítő eszközöket (Kikötés, kurtavas). 1918 februárjában katonai törvényszék felállítását rendelték el, amelyet később a polgári személyekre is kiterjesztettek.

A hátszágban karhatalmi alakulatokat hoztak létre, amelyeket a csendőrség alá rendelték. Felülvizsgálták a hátszági alakulatokat és a feleslegeket a frontra irányították. Ezzel egyidőben büntető alakulatokat is létrehoztak. Megkezdtek a megbízhatatlan elemekből a katonai munkasalakulatok szervezését a fronton.

A frontparancsnokok előbb tiltakoztak a „megbízhatatlan, kétes elemek” frontra küldése ellen, majd követelték a hadvezetőségtől, hogy még a hátszágban kényszerítsék a menetalakulatokat vasfegyelmre, illetve a kéteseket, aggályosokat már eleve büntető alakulatokba beosztva küldjék ki.⁶

A Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjének jelentése szerint 1917-ben 81 605 főt, 1918 első három hónapja alatt csak Magyarországon 44 611 szökevényt fogtak el. A június első napjaiban Budapesten rendezett razzia eredménye 3 347 fő, a szegedié 529 fő volt. A Duna-Tisza-közén egyetlen razzia alkalmával 1 800 katonaszökevényt és 2 000 csavargót fogtak el.⁷

FERRY Oszkár csendőr altábornagy a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője 1918 végéig 150 000 katonaszökevény letartóztatására számított. Feltűnő volt és a hadseregben uralkodó morális állapotokra utalt, hogy a kerületi katonai parancsnokságok 7 650 olyan egyén őrizetbevételét jelentették, akik 3–10-szeres szökevények voltak, s olyanok is akadtak köztük szép számmal, akik elfogatásuk napján újból megszöktek. Míg a katonai parancsnokságok 1918 első negyedében 193 181 megkeresést küldtek a csendőrségnek, 1918 júniusában már úgy vélték a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőségén, hogy a megkeresések száma 1918 végéig elérte a 800 000-et.⁸ Ebbe a számba beleértették a szabadságról később bevonulókat is. A csendőrség a nagyszámú megkeresés ellen állandóan tiltakozott, „mert annak megfelelni képtelen, túl van terhelve, létszáma kevés, sőt lecsökkentett s mindamellett egyéb bűnügyeket is kell nyomoznia, sőt a rekvirálásoknál asszisztálnia”.⁹

A pöttestek ismét rosszabbodó élelmiszerellátása pedig a közeli lázadások vagy felkelések kirobbanásának veszélyét vetítette előre. A pöttesteknél uralkodó állapotok a hadvezetőséget arra késztették, hogy a megbízhatatlan legénységű menetalakulatokat minél hamarabb a délnyugati frontra távolítsa el.

A katonai hatóságok újabb és újabb „felkutató, kifüstölő akciók” megszervezésére kényszerültek. Így például 1918. április végéig Halicsban 36 491, Budapesten 20 000, Prezmyslben 20 000, Krakkóban 9 000 szökevény hazatérőt fogtak el, akik szabadságuk letelte után nem vonultak be és lázító agitációt folytattak.¹⁰

A legnagyobb veszélyt a volt hadifoglyok, hazatérése jelentette. 1918. ápr. 29-ig összesen 366 527 fő legénység és 1 459 fő tiszti állományú egyén érkezett haza. A breszt-litovszki béke megkötése előtt már 171 881 személy hazajött.¹¹

Fogadásuk, egészségügyi és politikai szűrésük, valamint újbóli kiképzésük nyomán a frontra küldésük komoly feladatot jelentett a hadvezetés számára. Első lépésben a fogadóállomásokon – 24 óra alatt – történt a meg a hadifoglyok csoportosítása (tiszti, legénységi) egészségügyi szűrésük és a személyi nyilvántartólap felfektetése.¹² A vesztegár állomások 14 napos egészségügyi, politikai karantént jelentettek.¹³ A vesztegárállomásokon a hazatérőket az oda beosztott elhárító tisztek (hírszerző tisztek), tábori csendőrök, államrendőrségi beosztottak, gazdasági és kórházi személyzet fogadták olyanok, akiket a hadügyminisztérium hadifoglyügyekkel foglalkozó osztálya nevezett ki.

A politikai szűrővizsgálatnak ki kellett szűrnie a forradalmi-államellenes személyeket. A hadvezetés szempontjából elsőrendű fontosságú a politikai szűrővizsgálat volt. Minden olyan egyén azonnali kiemelését igyekeztek megvalósítani, aki „forradalmi és államellenes eszmékkel fertőzött” volt és agitációval, röpiratokkal társait és a hátszínigot veszélyeztette.¹⁴

Az elhárítás által leleplezetteket bíróságok ítélték el. A pöttest- és a katonai kiegészítő parancsnokságok hadbírói ítéletétől függően a gyanúsakat és a kéteseket börtönre és a fronton büntető alakulatba osztották be. Az „aggályos” minősítést kaptak átnevelőtáborokba kerültek. A Kenyérmező-i táborot magyar honosok számára állították fel, a Wieselburg-iba osztrák állampolgárok kerültek. Mindkét tábor egyenként 6 000 fős befogadó képességgel indult.¹⁵

A katonai kiképzésük négy hétig tartott. A táborok kiképző csoportjai élére, „energikus tiszteket és altiszteket” állítottak, akik a hazatérőket („közösöket”, honvédeket, népfelkelőket egymással összekeverve) a legkeményebb (katonai, politikai és erkölcsi) nevelésnek vetették alá.¹⁶

Ezzel egyidőben megkezdődtek az igazolási eljárások a fogságba esés körülményeinek tisztázására. A legénység kiképzőtáborokban a tisztek tanezredeiben (Pl.: inotai tanezred) frissítették fel a katonai ismereteiket. Amennyiben az igazolási eljárások a négy hét alatt nem fejeződtek be, a pöttesteknél folytatódottak, ahová a kiképzés után valamennyi hazatérő bevonulni tartozott.

A pötkeretek úgynevezett kicserélőhelyeket állítottak fel, ahol illetékes pöttestalakulatok szerint a hazatérőket szétszortták. A politikai szűrővizsgálat itt is folytatódott, és akiket a pöttesteknél emeltek ki, mint gyanúsakat és kéteseket, már a katonai kiegészítő parancsnokságok hadbíróiságai elé kerültek. A nem kéteseket végül is a pöttestek négy hét szabadságra küldték, majd ennek eltelte után bevonultatták és beosztották a frontra induló menetalakulatokba.¹⁷

A hadseregfőparancsnokság a fegyelem és a rend helyreállítására szigorú intézkedéseket hozott. Első lépésként a tábori csendőrséget szervezték át. Létszámát növelték.

Magyarországon a közös hadseregből 1 500 főt, a honvédségből 1 000 főt vezényeltek a tábori csendőrség megerősítésére. Az alkalmatlanokat leváltották, amely az 1867/68 évfolyam eltávolítását jelentette, helyettük politikailag megbízható, fizikailag egészséges személyeket soroztak be.

A katonai elhárítást tették felelőse a hadsereg bajaiért. Következő lépésben az elhárító szolgálatot szervezték át. A tiszti állományt lecserélték a frontot megjáró tisztekre. Megkezdtek a munkamódszerek felülvizsgálatát. A katonai elhárítás céljaként az államellenes tendenciák, összeesküvők, dinasztiaellenes elemek, felségárulók, gyanús, kétes elemek leleplezését, felgöngyölítését jelölték meg.

Az adminisztratív intézkedések közül a biztonsági rendszabályok felülvizsgálata, a karhatalmi utasítás aktualizálása, a tisztek feladatainak újraszabályozása, és az általános statárium elrendelése (A kivégzésekről a sajtó, kötelező jelleggel beszámolt.) bírt kiemelt fontossággal.

A hadvezetőség kicserélte a katonai alakulatokat. A megbízható frontalakulatokat a hátszínigba vezényelte. A hátszínigai alakulatokat felülvizsgálta, a feleslegeseket frontra irányították. A hátszínigai alakulatok helyőrséget váltottak. A helyőrségeket a nagyvárosokból kiköltöztettek a városok melletti településekre.

A magyar kormány időközben 1918. május 22-én elrendelte a határrendőrség létszámának felemelését,¹⁸ hogy az Oroszországból és Romániából érkező hazatérők vesztegzárállomásai, amelyek egy részét annak idején a határok közelében helyezték el, erősebb felügyelet alá kerüljenek.¹⁹

A magyar kormány utasítására a honvédelmi miniszter május 18-án követelte a hadsereg-főparancsnokságtól, hogy a frontra vezényelt csendőr és rendőr legénységet azonnal szállítsa haza²⁰ a karhatalmi alakulatok lőszerellátását, ha kell, az egész hadsereg rovására biztosítsák.²¹ A követelésnek a hadvezetőség vonakodva ugyan, de 1918. augusztus 25-én helyt is adott.²²

A közigazgatási hatóságok követelték a hazatérők politikai vizsgálatában való részvételüket. Magyarországon különösen a máramarosi főispán követelte, hogy a 7. hadsereg-parancsnokság nagyobb beleszólást engedjen számára a megye területén levő vesztegzárállomások mintegy 80 000 főnyi hazatérőjének politikai ellenőrzésébe.²³ Igazolást állítottak ki a szabadságolás után az újra bevonuló politikai magatartásáról. Ha aggályosnak találták nem a póttestéhez, hanem rögtön büntető alakulathoz vonultatták be és indult a frontra.

A hadvezetés a rossz ellátás miatt egyre több hazatérőt kényszerült szabadságra küldeni, amelyet négy hétről nyolc hétre emeltek fel. Azoknak a személyeknek pedig, akiknek szülőföldjét a háború elpusztította, 12 heti szabadságot engedélyezett.²⁴

A magyar minisztertanács 1918. augusztus 31-én tartott értekezletén határozatot fogadott el a csendőrség létszámának és illetményének felemeléséről.²⁵

Ezekkel, az adminisztratív intézkedésekkel párhuzamosan két szervezetet hoztak létre. Egyrészt a hadvezetés felismerte az ideológiai ellenoffenzíva szükségességét és ezért az oktató-nevelő foglalkozások vezetésére egy új szervezetet az „Ellenséges Propagandaelhárító Szervezet”-et hoztak létre, a bolsevik és a sovinszta propaganda leküzdésére. A veszélyeztetett személyi állomány részére 10–14 napos tanfolyamokat szerveztek hazafias programmal.²⁶

A Védhírszerző Szolgálatot az Ellenséges Propagandaelhárító Szervezettel párhuzamosan állítottak fel. Az Ellenséges Propagandaelhárító Szervezet feladata a „bolsevik és nemzeti” eszmék „ellensúlyozása volt az ideológiák frontján. Az volt az elképzelés, hogy az Ellenséges Propagandaelhárító Szervezet működése közben a Védhírszerző Szolgálat (a frontokon belül pedig az elhárító osztályok) lehetőséget kapnak az államellenes személyek és szerveződések leleplezésére.

Az Ellenséges Propagandaelhárító Szervezetnek és a Védhírszerző Szolgálatnak kiadott utasítások szerint a legfontosabb feladat egy ideológiai ellentámadás megindítása volt, amelynek célját alkotta a bolsevik felforgató eszmék leküzdése, az uralkodó és a dinasztiahűség helyreállítása. Ennek keretében a propaganda munka során elismerték a nemzeti követelések jogosságát hangsúlyozva hogy ezek kielégítése az uralkodóház vezette államban fog megvalósulni.

A csapatoknál levő csoportokat a kerületi katonai parancsnokságok által kijelölt tisztek, az úgynevezett oktatási referensek vezették, akik közvetlenül a bécsi központtól kapták az utasításokat. Ezek a referensek meghatározott „stábbal” rendelkeztek, melynek tagjait „kutató tiszteknek” nevezték és feladatuk a csapatoknál kiválasztott „elhárító csapattisztek” kiképzése és irányítása volt. Az utasítások szerint az elhárító tisztek kiképzése tanfolyamokon történt, a csoportvezető referenseket és stábjaik tisztjeit a Bécsben és Budapesten rendezett központi tanfolyamokra hívták be, akik a tanfolyamok elvégzése után Magyarországon a temesvári, pozsonyi, kassai és nagyszebeni, az Osztrák-Magyar Monarchia egyéb területein az illetékes kerületi katonai parancsnokságok csapattisztjei számára rendeztek tanfolyamokat

A kurzusok anyagát a bécsi központ útmutatásai és a központi tanfolyamokon hallottak alapján a referensek dolgozták ki, de azokat az oktató tisztek és a csapattisztek a helyi sajátosságoknak megfelelően átdolgozhatták.

Az anyag végül is az altisztekhez és a legénységhez került, ahol előadások és beszélgetések formájában feldolgozták. A szükséges szemléltető eszközöket (táblázatok, grafikus ábrák, filmek stb.) a csapatok számára a bécsi és a budapesti szervek juttatták el.

A hadvezetőség véleménye szerint az Ellenséges Propagandaelhárító Szervezet propagandatevékenységét nem hangolta össze az elhárító szervekkel, így az üres szócsépléssé vált, illetőleg hatástalan maradt. Ennek eredményeként 1918. szeptember 2-án a szervezet frontoknál működő osztályait az arc-vonal-parancsnokságok elhárító osztályai (Evidenzbürok) alá, a hátszágban lévő osztályait pedig a Védhírszerző Szolgálat fennhatósága és ellenőrzése alá rendelték.

A Védhírszerző Szolgálat létrehozását különösen a vesztegzárállomásokon tapasztalt államellenes nézetekkel indokolták. Feladata a kémelhárításon túl a hadseregben levő államellenes tendenciák, özszeesküvők, dinasztiaellenes elemek, felségárulók, hazaárulók, gyanús és kétes elemek leleplezése és felgöngyölítése volt.

Védhírszerzőszolgálat az elhárító osztályok szervezeti tagozódása szerint működött. A propagandamunkát is kizárólag az elhárítás szempontjainak, és gyakorlatának rendelték alá.²⁷

Ennek következményeként az oktatási referensek és oktató tisztek az arcvonal-parancsnokságok elhárító osztályainak és a Védhírszerző Szolgálat hírszerző tiszti csoportjainak (Nachrichtenoffiziers) felügyelete és irányítása alá kerültek. (A vesztegzárállomásokon a hírszerző tiszteket „hadigondozó tiszteknek” nevezték.) E megoldással az is lehetővé vált, hogy a hírszerző tiszti csoportok irányítása alatt levő, a legénység körében megszervezett bizalmi hálózatok jelentéseit az oktatási referensek és oktató tisztek a propagandatevékenység középpontjába állíthassák.

A Magyar Királyi Honvédségnél a vezetés a legfontosabb feladatát, hogy a még mindig intakt szellemet megőrizze, épségben megtartsa, és a hadifogságból visszatért katonákat az ártalmas befolyásoktól megkímélje. Ezek voltak a honvédség propagandájának a legfontosabb célkitűzései.

Első lépésként Budapesten felállítottak egy propaganda tanfolyamot, hogy az onnan kikerülő tisztek, tiszthelyettesek felvegyék a harcot a katonai vezetés által károsnak tartott eszmékkel szemben, és mintegy ellenpropagandát folytassanak.²⁸

Emellett szükségesnek látták, hogy a hátszágban lévő honvédalakulatok (pótalakulatoknál, kiképzőtáborokban, iskolákban, kórházakban, katonai üzemekben és egyéb intézmények) laktanyáin belül az érdekelt parancsnokságok a legénység hangulatáról állandóan és kellő mélységben tájékozódva legyenek. Megítélésük szerint csak így lehetséges a veszélyes áramlatokat már a csírájukban elfojtani. Ezt a megelőző felderítő tevékenységet nevezték Védhírszerző szolgálatnak. Ez nem volt újdonság, hiszen a közös haderő a hadtestparancsnokságainál ilyen közegek már működtek.

A honvédség vezetői elérkezetnek látták az időt, hogy az ilyen teendők ellátására alkalmas személyekkel gyarapítsák a személyi állományt. 1918 júniusában a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium elnöki 1/a osztály²⁹ előterjesztést készített a hátszágban már meglévő propagandatevékenység kiegészítésére. Ezzel vette kezdetét a Védhírszerzőszolgálat megszervezése.³⁰ Amelyet nem sikerült kiépíteni teljesen. Célja az volt, hogy: figyelemmel kísérjék a legénység hangulatát, ellenőrizni a legénység körében a fogságból hazaértők kommunikációját és a katonai fegyelem ellen uszítókat, kiszűrjék a nemzetiségi izgatókat és feltérképezzék érintkezési körüket, felkutassák a fegyelem és a tekintély aláásására alkalmas rémhírek kiagyalóit kikutatni és a híreszteléseket eloszlassák, cenzúrázzák a legénység levelezését az államellenes nyomtatványokat és képeket pedig elkobozzák, megfigyeljék büntett előéletű és bírói eljárás alá vont katonákat, támogassák a katonai rendőrséget elsősorban a kincstári anyaggal üzerkedő, utcán kolduló és a dohányt árusító katonák esetében, véleményezzék a helyi sajtót.

A Védhírszerzőszolgálat kiépítését a Magyar Királyi Honvédség hátszági alakulatainál szervezték meg. Ezért a legfontosabb irányító közegei a honvéd katonai kerületek parancsnokságai voltak. A Magyar Királyság területét hat honvéd katonai kerület fedte le. A honvéd kerület parancsnokság alá tartoztak azok az intézmények, szervezetek, amelyek a honvédség személyi-, ló- és járműállományának feltöltését, illetve kiegészítését, a hátszágban lévő csapatok anyagi és egészségügyi ellátását végezték.³¹

Póttettek végezték a honvéd csapatok háborús személyi veszteségeinek pótlását. A Magyar Királyi Honvédség 32 gyalogos pótzászlóalj, egy kerékpáros pótszázad, 10 huszár pótszázad, 34 tüzér pótszázad rendelkezett.³²

A Védhírszerzőszolgálatnál rendszeresített tiszti beosztás volt a védhírszerző előadó. Az előadókat a propagandatisztek propaganda tisztek és a hírszerző tisztek köréből válogatták ki. Erre a célra elsősorban a frontszolgálatra alkalmatlan, vagy rokkant tiszteket neveztek ki, A honvéd-állomásparancsnokságokon az állomásparancsnokságot vezető tiszt egyben a Védhírszerző előadó is volt. Valamennyi hátszági honvéd alakulatnál elsősorban a frontszolgálatra alkalmatlan, vagy rokkant tiszteket neveztek ki ezen beosztásokba.

A védhírszerző előadók alárendeltségébe helyezték az alakulatok bizalmi embereit.³³ Ezzel a bizalmi egyének feladatköre kibővült a felforgató tevékenységet folytató katonák tevékenységével. A honvéd kerületparancsnokságok védhírszerző előadóikhoz beosztott "B egyének" olyan feladatokat is kaptak, hogy, a településeken a pogári lakosság rendezvényein a szónokokat és a hangadókat megfigyeljék. E szolgálatot, végzőket esetenként pénzjutalomban részesítették, illetve szolgálati feladataik ellátásában könnyítést kaptak. A honvéd kerületparancsnokságokat felhatalmazták arra, hogy a kiváló teljesítményt, nyújtó ügynökeiket az esetenként felmerülő kiadásaikon felül megfelelő pénzjutalomban részesítsék. Erre a célra 2 000 korona előleget engedélyeztek, amelyről természetesen feljegyzést kellett vezetni és fél évente elszámolni.

A védhírszerző előadók a honvéd kerületparancsnokságokon a kerület vezérkari főnökének, az állomásparancsnokságokon az állomásparancsnoknak, a honvédalakulatoknál az alakulatok parancsnokának voltak alárendelve. Olyan állomásokon, ahol csak honvéd alakulatok állomásoztak a hírszerző tisztek az állomásparancsnoknak védhírszerző előadójának tartoztak jelentési kötelezettséggel.

Az állomásparancsnok védhírszerző előadója koordinálta és irányította a felügyelete alá tartozó alakulatok elhárító tevékenységét. A beosztott tisztek csak szóban jelentettek. Írásbeli érintkezésre csak az előljáró parancsnokságok voltak feljogosítva. A kerületi parancsnokságok előadói a parancsnoki szemlék alkalmával kötelesek voltak a szemlélőt kísélni, hogy a külállomások viszonyairól (propaganda tevékenységről) közvetlen tájékoztatást adjanak.

Minden fontosabb eseményről azonnal (esetenként táviratilag) tájékoztatni kellett az előljárót. Azon kívül minden hónap 10-én és 25-én rövid összefoglaló jelentést kellett készíteniük az előadónak és azt felterjeszteni a kerületparancsnokságnak. A kerületparancsnokságok e jelentések alapján minden hó 15-én és 1-én a honvédkerület területére vonatkozólag jelentettek a HM 1/a. osztály útján a miniszternek. E jelentések alapján javaslatokat is tehettek.

1918 szeptember végén érkeztek be az első jelentések. A hangulat általában nyugodt és kielégítő volt, államellenes mozgalmakat sehol sem észleltek. A jelentésekben előforduló panaszok az élelmezés, a ruházat és a hadisegély kiosztása körül tapasztalt hiányokról szóltak.³⁴ Ezekről a HM 1/a. osztálya értesítette a többi osztályt.

A pozsonyi kerületi parancsnokság szeptember 29-én jelentette, hogy folyó hó 10. és 15. között figyelemre méltó jelenségek nem fordultak elő. A legénység hangulata kielégítő. A legénység levelezése ellenőrizték, kifogásolható közleményeket nem észleltek. A sajtó tekintetében csak a Pápai honvéd állomásparancsnokság által felterjesztett hírlapi cikk szolgáltatott okot a kifogásra.³⁵

A kassai kerületparancsnokság jelentette, hogy a hálózat kiépítése tervszerűen folyik. A megkérésset polgári hatóságok a célkitűzéseket – ahogy a jelentés fogalmaz a „megpendített eszmét” – megértéssel karolják fel.³⁶ A védhírszerző tisztek a legénységet folyamatosan figyelemmel kísérték melyet részben közvetlen érintkezéssel, részben a bizalmi egyéneknek keresztül valósítottak meg. Étkezések és pihenők alkalmával a legénység közé vegyülve tudakolták a katonák családi, gazdasági viszonyait. Az észlelt gondokat részint saját hatáskörben azonnal, részint előljáró parancsnokság útján, vagy ahol már működnek tanácsadó irodák azok hatáskörében intézték el.

A parancsnokság javasolta, hogy a propaganda és a védhírszerző tiszteket nevezzék át tanácsadó tisztre a legénység bizalmának megnyerése céljából

Ellenpropaganda előadásokat ötletszerűen minden alosztálynál tartottak az időszerű kérdésekről (háború, békekísérletek, gazdasági helyzet nehézségei, közéleti terhek, szocializmus, oroszországi állapotok, háború folytatásának kényszerűsége).

A Védhírszerzőszolgálat tisztjei példák is alátámasztották a jelentéseiket. A példák között szerepelt, hogy a kilenc pótzászlóalj a legénység egy része nincs ellátva köpennyel, takaróval, az elhelyezés szűkössége is állandó panasz tárgya. A géppuskás tanfolyam legénysége a fehérnemű hiánya miatt emelt panaszt. Egy fő rémhíreket terjesztett. A 11. pótzászlóaljnál a legénység állandóan panaszkodik, hogy az izraelita legénység minden alkalmat kihasznál arra, hogy magát mindenféle munka alól kivonja. Azt is nehezményezték, hogy míg az izraelita legénység részére külön konyha volt rendszerezve, külön asztalnál étkeztek, Őnekik ilyen kényelmi berendezés nem áll részükre. (Ez inkább Ellátó problémának tűnik) Az igazi probléma az volt, hogy az izraeliták a konyhát, nemcsak mint étkezőhelyiséget használták, hanem itt készítették elő mindenféle üzletet, amelyet ugyanúgy üztek katona létükre, mint azelőtt otthonukban. Ezért a pótzászlóalj javasolta a rituális konyha megszüntetését, akkor megszűnne a legénységnek az az érzése, hogy az izraeliták kiváltságokat élveznek. Ezt a Budapesti kerületparancsnokság is jelentette a Jászberényben elhelyezett 11 honvéd pótzászlóalj alakulatánál.

Az 5. huszár pót századnál, 39. hegyi pótütegénél a hadisegélyek kiosztásánál merültek fel szabálytalanságok (személyi kiváltságok, igényjogosultság kérdése, stb.) Jogsegély ügyében mindig a védhírszerző tiszthez fordultak. A 11/139 honvéd pótüteg legénysége közül egyesek a közeli falvakban koldultak.

A szegedi honvéd kerületparancsnokság jelentésében kiemelte, hogy a legénység magatartása megfelelő, fegyelem jó és szokási esetek kisebb számban fordulnak elő, mint előtte, amely örömdetes változás feltétlenül a Védhírszerzőszolgálat helyes irányú működésének tudható be.³⁷ A legénység ellenőrzése, a polgári egyénekkel való érintkezésének megfigyelése, valamint a cenzúra működése folyamatosan működött. A 8. pótzászlóalj parancsnoksága szerint az útnak indított menetalakulatok hangulata jó, amit a túlnyomó részben román nemzetiségű legénységnél feltétlenül figyelemre méltónak találtak.

A beérkezet jelentésből a szegedi kerületparancsnokság azt a következtetést vonta le, hogy vannak olyan jelenségek, amelyek a legénység hangulatát károsan befolyásolják, és ezeket meg kellene szüntetni. Ezek általában az ellátás problémái voltak. Például a legénység fehérművel való ellátása kritikus volt. Ez az őszi időszakban a katonákra nyomasztólag hatott. A fehérmű probléma azért állhatott elő, mert a fehérműnek fehérműváltság formájában történő kifizetése nem felelt meg a cél-nak.

A másik ilyen probléma a dohányellátás volt, amely mind a legénység mind a tisztek hangulatát erősen befolyásolta. Ugyanis nem tudtak időben hozzájutni, mert a békebeli rendszer alapján történt az ellátás, és így a kiképzési idő alatt történő árusításkor nem tudtak hozzájutni, ezért kénytelenek voltak megfizetni lánckereskedelem árait. Ezért a kerületparancsnok javasolja, hogy itt is a vezessék be a harctéren alkalmazott dohányellátást.

A kolozsvári honvéd kerületparancsnokság jelentésében szintén az ellátási nehézségeket: az élelmezés, a dohányval való ellátást, a ruházat hiányos voltát emelte ki. A tisztikarnál a hús árát levonták az étkezési járulékból a hústalan napok bevezetése után is. A frontról, a hadifogságból visszatért tiszteknél az adminisztrációs, bürokratikus nehézségek az előléptetésük, kitüntetésük ügyében a kérvényeik hosszadalmas és sokszor kellő jóindulatot nélkülöző elintézése, valamint a viszontlátási és egészségügyi szabadságuk engedélyezése körüli sérelmek voltak a leggyakoribbak.³⁸

A kolozsvári honvédkerület parancsnoka előnyösnek tartotta a Védhírszerzőszolgálat tisztjeinek közvetlen érintkezését mind a felettes, mind a polgári hatóságokkal. Ez az informális összeköttetést és átjárhatóságot a propaganda szempontjából fontosnak tartotta.

Ugyanígy fontosnak tartotta, hogy a védhírszerző tevékenységet végzők a propaganda tanfolyamon vegyenek részt, mert a politikai és a külpolitikai események által keltett hangulatot az illetékes politikai és katonai köröktől nyert információval ellensúlyozhatták. Ez pedig csak a tanfolyam elvégzése és a személyes kapcsolatok kiépítésével volt lehetséges.

Javasolta továbbá, hogy a védhírszerző, illetve propaganda előadók és oktató tisztek a polgári és egyéb gyűléseken polgári ruhában vegyenek részt.

Javaslatként terjesztette fel, hogy a különböző magánjogi ügyekben és mindenféle felvilágosítás ügyében póttestenként egy megfelelő tisztekből (lelkész, orvos, ügyvéd, jegyző, tanító) álló tanácsadó irodát állítsanak fel, amely meghatározott időpontban és helyen működhetett.

A budapesti honvéd kerületparancsnokság jelentése szerint a propaganda tevékenység a beérkezett jelentések szerint mindinkább intenzívebben működik.³⁹

A megnevezés azonban továbbra is problémás maradt. Mindenféle névvariáció előfordult: propaganda tiszt, oktató tiszt, védhírszerző tiszt, hírszerző tiszt. A kassai honvédkerület parancsnokság a „tanácsadó tiszt” elnevezést javasolta. Az HM 1. osztálya magáévá tette az ötletet, mert a jogi tanácsadás már több helyen működött, a szervezése folyamatban volt.

Jegyzetek:

¹ Ezért kénytelenek voltak leszerelni a bányászokat, őstermelőket, stb. a létszámcsökkenés a „fogyaték” ütemére jellemző, hogy 1917. április 1. és december 31. között 600 000 fővel csökkent a hadsereg. Ez az apadás részben újabb veszteségekből, részben a háborús kényszergazdálkodás csődje miatti leszerelésekből (bányászok, őstermelők), dezertálásokból és az 51-52 évesek kényszerű hazaküldéséből származott.

ARZ: 216. p.

² Egyes becslések szerint létszámuk 1,8 millió volt. A felmentettek nagy része már a „szemléről” kivonta magát, majd a bizottságok maguk mentették fel a megjelentek tekintélyes részét. (A felmentéseket hivatalosan a háborús gazdálkodás szükségleteivel indokolták) „Az, aki csak tehette, nélkülözhetetlenné vált, a hadsereget elhagyta és lassanként a hadseregben már nem szolgált az egész nép minden rétege, hanem majdnem teljesen proletárokból állott és úgy szólván a proletár osztályhad-sereg jellegét vette fel. Itt kezdődik a későbbi katonai összeomlás egyik belső oka.”

STROMFELD: 280. p.

³ FARKAS

⁴ A parancs szerint minden parancsnokság, katonai hatóságok, intézmények, amelyek valamely parancsnokságtól vagy civil hatóságtól egy bizonyos katonai személyre nézve a legkisebb politikai terhelő jelentést kapják (feljelentés, besúgás, provokáció), az illetőről kötelesek egy bűnügyi nyilvántartó lapot kiállítani, és a terhelő születése és lakása szerinti illetékes rendőri és katonai hatóságokhoz, Magyarországon pedig az illetékes főispánhoz haladéktalanul megküldeni, hogy ezek a szervezetek a legrövidebb időn belül a terhelő egyén magánéletét, körülményeit, kapcsolatait s főleg eddigi politikai tevékenységét (nemzetiségi izgatás, „szociális háborgás”, sztrájkban való részvétel stb.) lenyomozzák és a katonai parancsnokságnak a nyilvántartó lap 9. rovatát kitöltve, visszaküldjék, haditörvényszéki eljárás foganatosítása céljából. A 9. rovatba két megjelölést kellett beírni: *bedenklich* – *nicht bedenklich* (aggályos – nem aggályos), a 10. rovatba pedig a nyomozás eredményét, felsorolva azokat a vádpontokat, amelyek a terhelő ellen felmerültek. Magyarországon ezen kívül a budapesti rendőrfőkapitányságot, a törvényhatósági jogú városok rendőrkapitányságait, a községi illetőségűeknél a főszolgabírói hivatalokat kellett bekapcsolni.

HIL HM Elnökségi conv. 1918. 710. lad.

⁵ Így pl. a Magyar Királyi Igazságügyminisztérium, a budapesti kerületi katonai parancsnokság és a Magyar Királyi Honvédelmi minisztérium képviselői már 1917. december 4-én tartott megbeszélésükön megállapodtak abban, hogy a letartóztatások következtében megtelt katonai börtönökön kívül a budapesti rendőrség gyűjtőfogházában 200 kiemelt „főbűnös” számára további intézkedésig helyet kell biztosítani, és a gyűjtőfogház igazgatója köteles gondoskodni különleges őrizetükről. Ausztriában ugyanakkor az oberhollabrumi kerület Sitzendorf nevű községének határában hasonló célokból büntető tábort állítottak fel.

HIL HM Elnökségi conv. 1917. 534. lad., 964. fasc.

⁶ József főherceg: 281. p.

⁷ ERÉNYI – S. VINCZE: 207–209. p.

⁸ Loc. cit.

⁹ Loc. cit.

¹⁰ PICHLIK: 30. p.

¹¹ FARKAS: op. cit. 117. p.

¹² Az 1. és 7. hadsereg szakaszán átvevő állomások Tarhavas, Gyimesbükk és Brassó településeken működtek. A Mackensen hadseregnél pedig Rimicul, Sarat és Braila városokban hoztak létre fogadó állomásokat.

HIL HM Elnökségi conv. 1918. 752. lad., 8 062. fasc.

¹³ Tiszti vesztegzárállomások az 1. és 7. hadsereg szakaszain: Kolozsvár, Csíkszereda, legénységek: 101. sz. Brassó, 102. sz. Kolozsvár, 103. sz. Sepsiszentgyörgy, 104. sz. Székelyudvarhely, 105. sz. Marosvásárhely, 106. sz. Barcza–Borosnyó, 107. sz. Feketehalom. A Mackensen hadseregnél: Szászváros, Alvinc, Kisszentmiklós, Orsova. Egyéb vesztegzárállomások pl. Ozsidov, Lemberg, Lublin, Tarnopol, Kovel, Hrubieszow, Vladimir-Vollinszki, Tolkiew, Lesienice, Mariowka, Lelienica, Cholm stb.

HIL HM Elnökségi conv. 1918. 818. lad.

¹⁴ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 736. lad.

¹⁵ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 751. lad.

¹⁶ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 5 444. lad., 6 721. fasc.

¹⁷ A rendelet kimondta, hogy az 1867-1871. évfolyambelieket segédszolgálatos- és őrpótszázadokba, illetve munkásgyűjtő keretekbe osztják be. A nem katonai személyeket pedig népfőlkelő bemutató szemlére vezényelték.

3 798/1918. HM. r.

¹⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. ; PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. ; PARÁDI: Határőrizet és határforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. ; PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. ; PARÁDI: A magyar Határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.

¹⁹ IVÁNYI: 446–447. p.

²⁰ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 821. lad.

²¹ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 865. lad.

²² HIL HM Elnökségi conv. 1918. 746. lad.

²³ FARKAS: op. cit. 170. p.

²⁴ Loc. cit.

²⁵ 1918 augusztusában a csendőrség létszáma a következő volt: Magyarországon 11 600 fő, Horvátországban 1300 fő, összesen 12 900 fő teljesített szolgálatot, 9650 fő volt hivatásos, közülük 1700 fő a hadra kelt seregnél. A csendőrséghez vezényelt népfelkelők száma 18 100 főt tett ki, így összesen 27 750 fő állott a csendőrség szolgálatában. A honvédelmi minisztérium a „megromlott belbiztonsági állapotok” miatt minimálisan 35 000 főnyi csendőrséget tartott szükségesnek, de ugyanakkor hozzátette, hogy a legmegnyugtatóbb megoldás az volna, ha a zászlóaljak létszámának emelésével elérnék a 44 600 fős létszámot. E célból kérte, hogy a már eddig biztosított 62 millió korona mellé újabb 134 millió koronát kapjon, elsősorban az illetmények emelésére. A minisztertanács a kéréshez hozzájárult és a létszámfejlesztést elfogadta.

SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban.

²⁶ FARKAS: op. cit.

²⁷ Loc. cit. 205. p.

²⁸ 14 938/1918. HM. r.

²⁹ A HM. 1. osztálya a szervezési feladatokat végezte. 1917-ben hozták létre az 1/a hadművelleti osztályt.

³⁰ 16 054/1918. HM. r.

³¹ A hat honvédkerületben összesen 44 kiegészítő parancsnokság, négy élelmiszerraktár, 31 egészségügyi intézet, kilenc ló-kórház, 20 méntelep tartozott.

³² A pótlás végrehajtásához menetalakulatokat állítottak össze. A háború alatt a honvéd póttestek összesen 53, évenként átlagban 10–12 menetzászlóaljat indítottak a hadművelleti területre.

STROMFELD: op. cit. 70–72. p.

³³ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 762. lad. 1407. fasc.

³⁴ HIL HM Elnökségi conv. 1918. 762. lad.

³⁵ Loc. cit.

³⁶ Loc. cit.

³⁷ Loc. cit.

³⁸ Loc. cit.

³⁹ Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- ARZ — ARZ Artur: *Zur Geschichte des grossen Kriegess 1914-1918*. [A nagy háború története 1914-1918.] Wien, 1924, Rikola.
- FARKAS — FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- József főherceg — József főherceg: *A világháború amilyenek én láttam*. VI. köt. Budapest, 1936, Magyar Tudományos Akadémia.
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. III.köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- PICHLIK: — PICHLIK Karel: *Vzpouřý navaratilců z reskeho zajeťí na jaře*. [Összeomlás és orosz fogság 1918.] Prága, 1964, Praha.
- STROMFELD — STROMFELD Aurél: *Hadsergyszervezés*. Budapest, 1939, Pallas Kiadó. /Stromfeld Aurél válogatott írásai./

TANULMÁNYOK

- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. — PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4. sz. 21–50. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. — PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám, 27–48. p.
- PARÁDI: Határőrizet és határforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. — PARÁDI: Határőrizet és határforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. — PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15. sz. 139–159. p. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozionsorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar Határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI: A magyar Határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 125–138. p. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 17-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István Kör által szervezett tudományos konferencián A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII.évf. (2007) 16. sz. 113–120. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés története*” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CHRESZTOMÁTHIÁK

- ERÉNYI – S. VINCZE — ERÉNYI Tibor – S. VINCZE Edit: *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*. V.köt. Budapest, 1956, Magyar Munkásmozgalmi Intézet.
- IVÁNYI — IVÁNYI Emma (szerk.): *Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából*. Budapest, 1960, Akadémia Kiadó.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIL HM Elnökségi conv. — Hadtörténeti Intézet Levéltára Honvédelmi Minisztérium Elnökségi iratainak gyűjteménye.

JOGSZABÁLYOK

- 3 798/1918. HM. r. — 3 798/1918. HM. r. az 1867-1871. évfolyambeliek besorolása tárgyában.
- 14 938/1918. HM. r. — 14 938/1918. HM. r. a propaganda tanfolyam felállítása tárgyában.
- 16 054/1918. HM. r. — 16 054/1918. HM. r. a Védhírszerzőszolgálat szervezése tárgyában.

Technikai rövidítések:

BM.	=	Belügyminisztérium	HM.	=	Honvédelmi Minisztérium
conv.	=	convolutum (gyűjtemény)	lad	=	ladula (doboz)
fasc.	=	fasciculus (köteg)	r.	=	rendelet

RECENZÍÓK

BODA József

A magyar rendvédelmi békefenntartás humán története

A tanulmány a békefenntartás XIX. századi magyar gyökeréig nyúlik vissza. A missziók személyi állományának kiválasztása, felkészítése és hozzátartozóikról speciális gondoskodás biztosítása már a XIX. században is fontos feladatként jelentkezett. E teendők napjainkban is az élvonalban állnak.

1897–1898-ban Krétán, 1900–1914 között pedig Kínában teljesítettek szolgálatot a magyar békefenntartók. A Balkánon 1903–1909, valamint 1913–1914 között működött magyar békefenntartó misszió.

A magyar békefenntartói tevékenység a XX. század második felében folytatódott. Először a vietnámi háború zárásának részeként vettek részt magyar katonák békefenntartásban. Az első rendvédelmi békefenntartásra magyar részvétellel 1989-ben került sor Afrikában. Ezt követte a kambodzsai, mozambiki, angolai, nyugat-szaharai, egyiptomi és jugoszláviai misszió.

A missziókban résztvevők kiválasztása felkészítése fokozatosan formálódott, fokozatosan forrta ki magát a napjainkban alkalmazott eljárás.

FORRÓ JÁNOS

Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945

A szerző alkotása jól érzékelteti azt az önmagát erősítő negatív irányú folyamatot, amely nem vezethetett eredményre a cigány etnikum beilleszkedése terén. A magyarországi hatóságok rendeleteiben ugyan nem különült el a vándorló és a letelepedett életmódot folytató cigányság azonban a jogszabályok tartalma nyilvánvalóan a vándorcigányok ellen irányult. A drasztikus tartalmú jogszabályok nem faji alapon a cigányság egésze ellen irányultak, hanem a cigányság azon része ellen, akik – egyfajta sajátos életvitelt és magatartási formát megvalósítva – bűnöző életmódot folytattak. Ezen magatartások felszámolására irányuló kísérletek azonban – a tartalmukból fakadóan – eleve kudarcra voltak ítélve. A közigazgatás ugyanis magát a magatartást kívánta felszámolni és nem a magatartás megvalósulását előidéző okokat. Az eredménytelen kísérletek nyomán és a riasztó magatartási formák fennmaradása miatt pedig a hatalom és a többségi lakosság egyre türelmetlenebbül és drasztikusabban lépett fel. Azonban éppen ez a fellépés tette a cigányság érintett részeinek a beilleszkedését lehetetlenné.

GÁSPÁR László

A magyar határőrizet változásai 1945–1956

A magyar határőrizet történetének sajátos korszaka volt az 1945–1956 közötti időszak. A polgári magyar államot az országot megszálló szovjet hadsereg segítségével és a moszkvai hatalmi centrum irányításával átalakította a Kommunista Magyarországi Pártja (KMP), majd Magyar Kommunista Párt (MKP) végül pedig Magyar Dolgozók Pártja (MDP) néven működő szervezet. Ennek részeként az ellenséges néhai kis-antant államok országainak környezetére tekintettel létrehozott magyar határőrizetet átalakították. Az új szervezet kialakításának a legfontosabb vezérlő elve a kommunista párthoz való hűség volt. E mellett a határőröknek meg kellett akadályozni a határon való átjutást egy olyan országban, ahol a lakosság nem elhanyagolható része el szerette volna hagyni a hazáját. E mellett pedig elsősorban nyugati és déli irányban a szovjet érdekszférával szemben álló területektől is el kellett zárni az országot a lehető leghermetikusabb módon. Ugyanakkor biztosítani kellett ebben a térségben a honi, illetve a szövetséges (szovjet) csapatok szétbontakozásának a lehetőségét, segítve a saját és akadályozva az ellenséges felderítést. Mindezt a szovjet típusú pártállami modell Magyarországra adaptált szuperhatalmi szervezetebe az Államvédelmi Hatóságba integrálva kellett megvalósítani. A szovjet felügyelet, az általános bizalmatlanság, a diktatúra elnyomó funkciójának aktív megvalósítása mellett, az általános félelem és megfélemlítés légkörében lezajló sajátos folyamatok valósultak meg a korabeli magyar határőrizeti szervezetben. Végül is a határőrizet és ezt megvalósító szervezet végrehajtotta feladatát, azonban rendkívül drágán és oly módon, hogy abba a szervezet és személyi állománya is többé-kevésbé belenyomorodott. Ez a helyzet egyenes következménye volt az ország érdekeivel ellentétes célrendszer megvalósításának és a kivitelezés antidemokratikus jellegének.

HEGEDŰS Ernő

Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban

A szerző a haderő és a rendvédelem különleges alakulatainak hasonlóságát vizsgálja. A terrorizmus elleni fellépés közös céljából eredezteti a szervezet, a kiképzés, a felszerelés és a metodika hasonlóságait.

A szerző a terrorelhárítás tekintetében különbséget tesz az angolszász és a kontinentális modell között. Álláspontja szerint az angolszász modellt az jellemzi, hogy a terroristák ellen a haderő speciális alakulatait készítik fel és vetik be. Ezzel szemben a kontinentális rendvédelmi modell egyik sajátossága, hogy a rendvédelmi testületek szervezetében alakítanak ki különleges alakulatokat terrorelhárítás céljából.

KÖVESI László

Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei

A magyar rendvédelmi testületek személyi állományának tagjai – hasonlóan más hivatást művelő foglalkoztatottakhoz – a XIX. század második felében szervezték meg önszegélyező egyleteiket. Ezek az egyesületek a tagdíjat befektették, a hozadékból pedig támogatták a rászoruló tagságot, az özvegyeket és az árvákat.

Az önszegélyező egyletek a testületi struktúrákhoz igazodtak. Mivel a rendőrségek városonként működtek, az önszegélyező szervezetek is ezt a struktúrát követték, majd – a magyarországi rendőrségek államosítása után – a rendőri önszegélyező egyletek is egyesültek.

Ezzel elérték a más állami rendvédelmi testületekben már korábban kialakult helyzetet. Nevezetesen az országos rendvédelmi testületekben állomány kategóriánként szerveződtek az önszegélyező szervezetek. A harmincas évekre ezek a testületi állománycsoportok szerinti szerveződések a testületi egységet megvalósító szervezetben egyesültek. A magyar történelem viharai az önszegélyező egyesületeket is megtépázták. E szervezetek a világháború kapcsán általában elvesztették vagyonukat, mivel tőkéjük döntő többségét többnyire hadikölcsönökbe fektették. A huszas években azonban lassacskán újra helyreállt a működésük, a befolyt tagdíjaikból létrejövő tőkéjüket újra be tudták fektetni.

Az önszegélyező egyletek teljes egészében átvették az állami alkalmazottakról szóló gondoskodás alapfilozófiáját, amit még a HABSBURG adminisztráció időszakában fogalmaztak meg. Nevezetesen az állami alkalmazottak számára a társadalmi állásuknak megfelelő színvonalú életvitelhez szükséges feltételeket kell biztosítani. Az önszegélyező egyletek ott vállaltak szerepet, ahol ennek a filozófiának a gyakorlati megvalósítása csorbát szenvedett.

A rendvédelmi testületek önszegélyező egyesületei a demokrácia szabályai szerint és szigorú pénzügyi fegyelem közepette működtek. Tevékenységüket az állam finanszírozta dotációkkal is támogatta. Az államéhoz hasonló nagyságrendű volt a magánszféra által biztosított támogatás.

Nagy György **Határőrség 1957–2007**

A rendkívül jelentős tényanyagon nyugvó tanulmány szemléletesen mutatja be a testület fél évszázados működésének rövid történetét, érzékeltetve személyi állomány nem alaptalan csalódottságát. A dolgozat – akarva akaratlanul – a magyar államfejlődés negatív vonására hívja fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy a Kárpát-medencére irányuló nagyhatalmi törekvések-ből fakadóan, a jelenleg is regnáló rendvédelmi testületeken kívül a kiegyezéstől a határőrség megszüntetéséig összesen 29 rendvédelmi testületet hoztak létre melynek döntő többségét meg is szüntették Magyarországon. Volt olyan szervezet amely öt évig működött, de akadt olyan is amely 64 évig. A hatalmukat valamilyen idegen befolyással megszilárdítani kívánók kísérletező kedve lankadatlanul bizonyult. Nem haboztak a bevált szervezeteket felszámolni, kedvenc doktrínájuk megvalósításának a reményében. A tét általában nem az érintett rendvédelmi testület volt, hanem maga az állam. Kísérletező kedvű honfitársaink az államot kívánták maguk alá gyűrti, céljaik elérése érdekében azt felhasználni. Úgy tűnik, hogy ezt minden történelmi korszakban büntetlenül megtehették felelőtlenül pazarolva a nemzet erőforrásait, annak részeként a nagy nehézségek árán létrehozott szakmai kultúrákat. Magyarországon a kiegyezéstől napjainkig – egymást követően, sőt időnként egymással párhuzamosan is – összesen kilenc határőrizeti szervezet működött. Hasonló a helyzet a rendvédelem más szakterületein is, a csendőrséget például három ízben hozták létre 100 éven belül. Talán eljött az ideje annak, hogy a különböző csoportérdekeket kiszolgáló politikusok között akadjon végre olyan államférfi, aki a nemzeti tanulságok ismeretében a nemzeti érdekeket szem előtt tartó hosszú távú stabilitás lehetőségeit is megeremli a magyar államfejlődés számára.

PARÁDI József **A dualizmus kori rendvédelem**

A szerző a kiegyezéstől az első világháborút követő forradalmakig mutatja be a Magyar Királyság rendvédelmi rendszerét. Az Osztrák-Magyar Monarchia dualisztikus államrendje lényegének körvonalazása után a rendvédelmi rendszer elvi alapjait és a magyar rendvédelmi testületeket ismerteti. Lenyűgöző, hogy a XIX. századi magyar polgári állam milyen dinamikusan építette ki rendvédelmi szervezeteinek rendszerét és azt irigylésre méltó hatékonysággal működtette.

PARÁDI József **A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme**

A magyar Tanácsköztársaság leverését követő kormányok visszatértek a dualizmus kori jogrendhez. Ennek részeként kisebb módosításokkal visszaállították a polgári magyar állam rendvédelmi struktúráját. A 93 000 km² területű és 8 000 000 lakosú csonka Magyarországon ugyanakkora létszámmal működtek a rendvédelmi testületek, mint a történelmi Magyarország csaknem 283 000 km² területén, mintegy 20 000 000 lakos körében. Ezt az arányváltoztatást az ENTENTE – a magyarországi forradalmakra való tekintettel – nem nehezményezte. A magyar vezetés pedig kezdettől fogva a trianoni békediktátum kijátszására igyekezett felhasználni a – korábbi időszakhoz képest létszámáraiban gyarapodó – rendvédelmi testületeket. A két világháború közötti rendvédelmi testületek létszáma azonban jóval szerényebb volt mint a következő időszakok, nevezetesen a pártállam, majd a rendszerváltozás utáni Magyar Köztársaság rendvédelem terén foglalkoztatottainak a létszáma.

A két világháború közötti időszakban került sor a magyarországi rendőrségek államosítására, amelynek az előzményei azonban a dualizmus időkára nyúltak vissza.

Új testülettel gyarapodott a rendvédelmi struktúra a Magyar Királyi Folyamőrség létrehozásával, amely a vízügyi teendők ellátása mellett a magyar haderő folyami részének az álcázására volt hivatott. A folyami erők 1939-ben beolvadtak a haderőbe, a vízügyi teendőket pedig a csendőrség és rendőrség területileg illetékes alakulatai vették át.

A Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség maradványai új szervezetté olvadtak egybe, amely a Magyar Királyi Testőrség elnevezéssel működött a volt Magyar Királyi Darabont Testőrség infrastruktúráján. A dualizmuskorhoz képest új szervezet volt a Magyar Királyi Vámőrség, amely 1930-ban Magyar Királyi Határőrséggé alakult, végül pedig 1939-ben beolvadt a Magyar Királyi Honvédségbe határőrség csapatnemként. Valamennyi szervezet feladatát az államhatár őrzése alkotta. A védelem azonban már a honvédség teendőinek a részét képezte.

A Magyar Királyság rendvédelmi struktúrájára is alaposan rányomta a bélyegét a trianoni békediktátum.

PARÁDI József **A Magyar Királyság határrendőrsége**

A magyar határőrizet történetében a dualizmus időkban alakult ki – a Nyugat-Európában már korábban létrejött – polgári határőrizeti rendszer. Ebben a határőrizeti struktúrában békeidőben már nem játszott szerepet a katonai erő. A magyar határőrizet lényegét alkotta, hogy nem hoztak létre olyan határőrizeti szervezetet amely a határőrizet teljes vertikumára kiterjedt. E helyett a magyar rendvédelem testületei az alapfeladattalukkal harmonizáló részhatárőrizeti feladatokat láttak el a határ mentén állomásozó alakuk által. Szükség volt azonban egy szervezetre, amely összefogja e tevékenységeket, illetve egyes határőrizeti feladatokat el is lát. E testület volt a Magyar Királyi Határrendőrség.

SIMON F. Nándor **A Munkásőrség létrehozása**

A Munkásőrség a magyar történelem speciális szervezete volt. Nem állami, hanem mozgalmi szervezatként hozták létre, de nem alulról jövő kezdeményezés, hanem a hatalom birtokosainak elhatározása nyomán. Nem volt elődje és nincs utóda. A pártállam pártjának fegyveres szervezete volt ugyan, azonban állami feladatok ellátásába is bevonták, fenntartása pedig az állam költségvetését terhelte. Azzal a céllal hozták ugyan létre, hogy szükség esetén védje meg a pártállamot, amelyre azon-

ban nem került sor. Neve ugyan a munkásosztályra utalt, a valóságban azonban a társadalom különböző rétegeiből állt a tag-sága. Jól betagozódott a pártállam szervezetébe, annak egyik biztos támaszát alkotta.

SUBA JÁNOS

Az Országos Hadigondozó Hivatal

Az I. világháború során – több évre elhúzódó formában – teljesedett ki a tömeghadseregek tevékenysége. A XIX. század végére pedig már létrejöttek azok a technikai újdonságok, amelyeknek a haditechnikában megvalósuló alkalmazása az ellenség élőerejének nagyszámú pusztítását tette lehetővé. A Magyar Királyság nem volt felkészülve arra, hogy sérültek, özvegyek és árvák tömegeit gondozza. E tevékenységnek a szervezeti kereteit a háború során hozták létre.

A tanulmány a magyar hadigondozás rendszerét, elveit és szervezetét mutatja be. A kormányzat a későbbi korok számára is példamutató módon igyekezett eljárni, nem csekély anyagi forrásokat is mozgósítva a hadi gondozás érdekében. Sajnálatos módon a háborút követő forradalmak, illetve a trianoni békediktátum nyomán keletkezett helyzet a kiépülő gondozó rendszert és annak gazdasági alapjait tönkre tette.

SUBA JÁNOS

A Védhírszerző szolgálat kiépítése 1918-ban

A szerző érezhetően alapos feldolgozás nyomán, gazdag tényanyag felsorakoztatásával érzékletesen mutatja be azokat a lépéseket, amelyekkel az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése megkísérelte megvalósítani a lehetetlent, a haderő felbomlásának a megakadályozását. A korabeli hadvezetés szakszerűen és minden lehetőséget megragadva kísérelte meg a káosz megelőzését. Mindez azonban már nem vezethetett eredményre, mivel a széttörlés valós okait a haderő vezetése sem volt képes orvosolni. Az Osztrák-Magyar Monarchia kimerült. Az összeomlást ugyan némileg el lehetett odázni, az elkerülése azonban lehetetlen volt.

**A „Rendvédelem-történeti Füzetek” (Acta Historiae Preasidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774
tudományos periodika szerkesztőségének kéziratokkal szemben támasztott igénye**

1. Olyan kéziratokat fogadunk el, ami megfelel az „első közlés” kívánalmainak.
  2. A tudományos művekkel szembeni igénytámasztásnak megfelelő alkotásokat közlünk. Hivatkozási jegyzetek nélküli kéziratot és hiányos, illetve pontatlan hivatkozásokat általában nem közlünk!
  3. Végleges szövegű kéziraatra tartunk igényt, mert a leadott kéziratban szerzői korrekcióra már nem nyílik lehetőség. Konferencia-előadásokat, azok kivonatait stb. nem közölünk. A konferencia-előadás előzménnyel rendelkező tanulmányokat ugyanazon feltételekkel közöljük, mint az ilyen előzményekkel nem rendelkező alkotásokat. A szerkesztőség által a kiadói tervbe felvett teljes tanulmányokat (szöveg, jegyzetek, mellékletek, stb.) független lektor – szükség esetén lektorok – véleményezik. A lektori észrevételek elfogadásával, a szerző és a lektor közötti megállapodás alapján kerül sor az alkotások publikálására.
  4. A kéziratokhoz 600 és 1000 karakter közötti terjedelmű rezümét is kérünk.
  5. A szerkesztőség fenntartja magának a jogot arra, hogy a szövegben stiláris változtatásokat eszközöljön, illetve a hivatkozási jegyzeteket kiegészítse, továbbá véleményének helyt adjon az írásban, a szerkesztőség feltüntetésével. A szerkesztőség hozzá érkezett kéziratokat és tartozékait nem őrzi meg, és nem küldi vissza, de az elfogadásról, illetve elutasításukról értesíti a szerzőket. A közlésre elfogadott kéziratok szerzőinek a szerkesztőség tiszteletpéldányt küld.
  6. Periodikánkban az évszázadokat – az idézetek, címek kivételével – római számmal jelöljük.
  7. A szövegben előforduló neveket mindig teljességre törekvően kell feltüntetni akár személy, intézmény, vagy földrajzi névről van szó. Személyneveknél a vezetéknev és keresztnév mellett a kérdéses időpontban érvényes nemesi rangot, rendfokozatot, illetve beosztást is fel kell tüntetni együttesen a szerzett címmel pld. doktorátus stb. A helységneveknél mindig a magyar nevet kell feltüntetni. Ha más neve is van, és azt a közlendő érthetősége megkívánja, akkor az idegen nyelvű nevet zárójelben kell a magyar név mögött feltüntetni. Intézmények esetében a teljes hivatalos nevet kell használni, mögötte zárójelben a rövidített nevet.
  8. A publikálásra küldött anyagokkal szembeni technikai elvárások. **Margó:** 2 cm, a kötésnél 3 cm.
- Bekezdések** tabulátorral beállított bekezdés nem felel meg a kívánalmainak, csak a bekezdés formátumban beállított bekezdést fogadunk el:
- nagy bekezdés 0,75 cm;
  - kis bekezdés 0,32 cm;
  - címek után tompa bekezdések;
  - felsorolások kisbekezdésként, egységesen gondolatjellel;
  - bekezdések között sor nem maradi ki.
- Betűk:**
- Times New Roman;
  - méret 11-es, jegyzetekben, továbbá a recenzióknál 9-es.
- Címek:**
- tanulmánycímek sorközépen, alattuk is feleltük is sor marad ki, tanulmánycímekbe a szerzők neve is beleértendő;
  - fejezetcímek balra zárva, számozás esetén szám a cím előtt, csak feleltük marad ki sor alattuk nem;
  - címek vastagítva, mellékcímek döntve is;
- Hivatkozások:**
- végjegyzetként a tanulmányok szöveges részét követően;
  - szövegben felsőindexben vastagítva;
  - végjegyzetben felsorolásként;
  - a tudományos közlés igényeinek megfelelően.
- Személynevek:** családi név kapitálchen-ben.
- Jogszabályok:**
- törvény = évszám / a törvény római száma tc. rövidítéssel és a cím;
  - rendelet = rendeletszám / évszám a kiadó szervezet rövidítésével, majd a cím.
- Mellékletek:**
- a jegyzetek után;
  - minden mellékletnek címe és száma van (cím: sorközépen döntve és vastagítva, szám: jobb felső sarokban döntve, a számozás római számmal);
  - a melléklet alján a forrás megjelenítése az egyszerűsített bibliográfiai leírás szabályainak megfelelően;
  - több melléklet esetén – a mellékleteket megelőzően – mellékletek jegyzékét kell elhelyezni, amely a mellékletek számát, címét és oldalszámi elhelyezkedését tartalmazza;
  - a mellékletek jegyzékének írásmódja megegyezik a felsorolásokéval.
9. A kéziratok szövegében ábrák, diagrammok, táblázatok képek stb. nem helyezhetők el. Azokat mellékletként kell a szöveghez csatolni. A mellékletekről mellékletek jegyzékét kell készíteni. Valamennyi mellékletnek címet kell adni, és a mellékleteket római számozással kell megszámozni. Minden melléklet végén fel kell tüntetni a melléklet elkészítéséhez felhasznált források bibliográfiai adatait. A szövegben a mellékletre zárójelben elhelyezett római számokkal kell utalni.
10. A hivatkozási jegyzetszámokat a szövegben felső indexben és vastagítva kérjük elhelyezni. A jegyzetekben a mű szerzője és címe mellett a kiadás helyét, idejét és a kiadót is kérjük feltüntetni.
- A szerző családi **nevét** kapitálchen betűvel szedjük. Több szerzős mű esetén a nevek közé gondolatjelet helyezünk. Csak a szerző nevét (vezeték és keresztnév) közöljük, tudományos és oktatói fokozatok, rangok, címek, tisztségek és beosztások közlése nélkül. A szerzői álnevet a szerző neve után közvetlenül szögletes zárójelben tüntessük fel. Gyűjteményes mű szerkesztőjének neve után kerek zárójelben a (szerk.) formulát használjuk függetlenül attól, hogy a műben főszerkesztőként vagy felelős szerkesztő stb. tüntették fel. A gyűjteményes kötetek egy tanulmányának jelölésekor először a tanulmány szerzőjének nevét kell közölni, majd a címet kurziválás nélkül, ezt követően az „In” szócska (mivel mondatkezdő szónak minősül, ezért nagy kezdőbetűvel kezdődik, utána pedig nem teszünk pontot vagy kettőspontot) után a bibliográfiai tételt. Amennyiben az idézni kívánt tanulmány szerzője azonos a kötet szerkesztőjével, akkor az „ugyanő” szó rövidített változatát „uő” kell használni az „In” szócskát követően. Háromnál több szerző esetén csak az első szerző nevét közöljük, majd utána a latin „et alii

= és mások” rövidített változatát „et al.” írjuk. Háromnál több szerzős mű esetén – amennyiben az egyik szerző egyben a mű szerkesztője is – az ő nevét kell feltüntetni egyedül. Másodlagos szerzőségi adatokat a jegyzetekben indokolt esetben célszerű feltüntetni. A másodlagos szerzőségi adatokat a cím után kell elhelyezni. A fordította, sajtó alá rendezte, illusztrálta, utószót írta stb. jelölést követi(k) a másodlagos szerzői tevékenységet végző személy(ek) neve(i). Amennyiben a hivatkozott mű szerzőjét és szerkesztőjét a kiadványon nem tüntették fel az adatközlés a mű címével kezdődik. Újrahivatkozás esetén elégséges a szerző vagy szerkesztő vezetéknevének feltüntetése.

- A szerző vagy szerkesztő nevét követően kettőspont után következik a **mű címe**. A címet és az alcímet – ha van – kurziváltan kell szedni. A sorozatcímet mindig a bibliográfiai leírás végén ferde zárójelben kell közölni, kurziválás nélkül. A cím, alcím és sorozatcím után pont kerül. Több kötetes művek esetén a cím után következik a kötetszám pl. 1.köt. ezt követően pedig a kötetcím kurziváltan a végén ponttal. Ha egy kiadvány sok kötetből áll, vagy a kötetnek szerkesztői vannak, a köteteket analitikusan, kötetre lebontva kell szerepeltetni, ahol – a kiadvány átfogó jelölése (a kiadvány címe kurziváltan, a kiadás helye és a kiadó) után – kötetenként kerül feltüntetésre a kötet sorszáma, a címe, a szerkesztő neve és a kiadás ideje. Míg a befejezetlen, több kötetes műre történő hivatkozás esetén a befejezetlenség tényére és a kötetszám és a kiadás évszáma után elhelyezett nagy kötőjellel kell utalni. Gyűjteményes kötetek és periodikumok esetében csak a kötet, illetve a periodikacímet kurziváljuk. A periodikacím a hivatkozott mű szerzőjének és címének feltüntetése után következik. Periodikumok esetében a folyóirat szerkesztőjének a jelölése elmarad. Idegen nyelvű műre történő hivatkozás esetén ugyanazon adatokat, ugyanazon sorrendben kell közölni, mint a magyar nyelvű alkotás esetében. Az eltérés csupán annyi, hogy a cím magyar fordítását szögletes zárójelben közöljük az eredeti nyelvű cím után. A bibliográfia tétel többi elemének a fordítása nem szükséges. Az idegen nyelvű címet kurziváljuk. Amennyiben idegen nyelvű műről magyarra fordított alkotásra hivatkozunk a szerző neve után a magyar nyelvű cím következik kurziválva, majd – szögletes zárójelben – a mű idegen nyelvű címe. Ezután pedig a „Ford.” rövidítés után a fordító neve. A hivatkozás többi része mindenben megegyezik a magyar nyelvű alkotásokéval. Gyűjteményes kötetek és periodikumok címeit általában nem fordítjuk le. Ezen kiadványban közzé tett alkotások címei esetében pedig ugyanúgy kell eljárni, mint a monográfiáknál.

- Mű címét követően kerül sor a **kiadás helyének** a feltüntetésére. A kiadás helyének – amely minden esetben a településnév – feltüntetését vesszővel zárjuk. Amennyiben a kiadványon nem szerepel a kiadás helye, ezt a tényt a latin *sine loco* = *hely nélkül* kifejezés rövidítésével s. l. jelöljük. Periodikum esetében a kiadás helyének feltüntetése elmarad. A periodikum kurzivált neve után, vesszőt követően, majd zárójelben a kiadás évszámának a feltüntetése következik. Kéziratokra történő hivatkozások esetében a szerző és a cím után a kézirat jellegének (disszertáció, dokumentáció, kézirat, kandidátusi értekezés stb.) a rögzítése történhet. A kézirat jellegének jelölése után zárójelben jelölhető az intézmény neve, ahol a kézirat készült. Ezt követi a „Kézirat.” megjegyzés után a létrehozás helységének, majd a létrehozás évének a jelölése.

- A kiadás helyét követi a hivatkozásban a **kiadás évszáma**. A kiadás évszáma után – ugyanúgy, mint a kiadás helye után – vesszőt írunk. Amennyiben a műben nem tüntették fel a kiadás idejét, azt latin *sine anno* = *év nélkül* kifejezés rövidített változatával s. a. kell helyettesíteni. Kéziratok esetében a kézirat létrehozásának évszámát – a létrehozás helységének jelölését követően – rögzítjük. Periodikumok esetében a kiadás évszámát követően a folyóirat számát jelöljük arab számmal pl. (1996) 1. sz. Amelyik periodikumon feltüntetik ott az évfolyamszámot is jelölni kell. Ebben az esetben a periodikum címe utáni vesszőt követően az évfolyam római száma következik ponttal és az évfolyam szó rövidítésével „évf.”, majd a kiadás évszáma zárójelben és a lapszám arab számmal és ponttal, utána pedig a szám szó rövidítése sz.

- A hivatkozások bibliográfiai adataiban a következő elem a **kiadó** jelölése. A kiadó neve után vesszőt teszünk. Periodikumok esetében a kiadót nem jelöljük. Kéziratok esetében a kiadó feltüntetésére értelemszerűen nem kerülhet sor. Amennyiben a műben nem szerepel a kiadó, azt a latin *sine nomine* = *kiadó nélkül* kifejezés rövidített változatának s. n. kell helyettesíteni.

- A hivatkozások végén az **oldalszámok** állnak. Amennyiben a hivatkozást sorozatcím zárja a sorozatcím ferde zárójele után következnek az oldalszámok. Az oldalszámok jelölésére a latin *pagina* szó rövidítését p. használjuk. Az oldalszámok tekintetében hivatkozhatunk egy oldalra pl. 45. p. vagy egy intervallumra pl. 65–78. p.

- **Újrahivatkozásnál** a latin *opus citatum* = *idézett mű* rövidítését op. cit. használjuk. Újrahivatkozásoknál a szerző vagy szerkesztő vezetéknevét követően, kettőspont után következik az op.cit. ha a teljes műre hivatkozunk. Amennyiben meghatározott oldalak képezik a hivatkozás tárgyát, az oldalakat kell feltüntetni az op.cit. után ugyanúgy, mint az előző hivatkozásnál. Ha az újrnhivatkozott művön nem tüntették fel sem a szerzőt, sem a szerkesztőt, a cím rövidített változatát használjuk. Ugyanazt a rövidített címet használjuk, de már a szerző vezetékneve után az op.cit. jelölés helyett, ha a szerzőnek több művére hivatkozunk újra. Amennyiben két egymást követő jegyzetben ugyanarra a műre hivatkozunk a latin *loco citato* = *ugyanott* kifejezés rövidített változatát loc. cit. használjuk. Pl. loc. cit. 23. p. Ha két egymást követő jegyzetben ugyanannak a szerzőnek két különböző művére hivatkozunk akkor a latin *idem* (nőnemben) *eadem* = *ugyanő* rövidítést használjuk a szerző neve helyett. Utalások esetében a *vesd össze* kifejezés rövidített változatát v. ö. használjuk. Ha például valaki a 19. jegyzetben az 5. sz. jegyzetre utal, akkor a 19. v. ö. 5. jegyzettel rövidítést használja. A kéziratokkal szembeni igényekben rögzített rövidítések mellett alkalmazott rövidítések oldását a hivatkozások végén jelmagyarázat formájában kell feloldani. Ebbe kerülhetnek bele a rövidített címek is.

- **Jogszabályra hivatkozásnál** az adott jogszabály évszáma és száma mellett kérjük feltüntetni a jogszabály pontos címét is.

- **Ha a hivatkozott anyag az Internetről vagy más, publikus hálózatról származik vagy azon is elérhető**, akkor az adott elérési utat teljes formában, (pl. <http://www.domain.net/cikk.htm>) a hivatkozás legvégén, a „Web.” megjegyzés kezdettel kérjük feltüntetni. Egy hivatkozás esetén több webhely is feltüntethető, vesszővel elválasztva. Az internetes adatok önmagukban nem elégségesek és nem helyettesíthetők a klasszikus bibliográfiai adatokkal.

11. A kéziratokat Microsoft Word program szerint számítógéplemezen rögzítve, és egy printelt példányban, vagy az email címünkre küldve fogadjuk el.

12. Kiemelés vastagítással történik.

13. A szerzőkről szerzői jegyzék készül, amely az impresszum mellett kerül feltüntetésre. Ezért kérjük, hogy a szerzők a „szerzői űrlapot” érelemszerűen kitöltve juttassák el a szerkesztőség címére. A szerzőknek lehetőségük nyílik arra is, hogy úgynevezett írói álnéven jelentessék meg alkotásukat. Nem publikus célzattal – a szerkesztőség számára – ebben az esetben is kérjük a szerző vezeték és keresztnévének a feltüntetését. A szerzőkkel való kapcsolattartás lehetősége érdekében kérjük a szerzők telefon- és faxszámait, illetve az email és posta címeit pontosan feltüntetni.

14. A szerzőknek a szerkesztőség szerzői honoráriumot nem fizet. A szerzők alkotásuknak a szerkesztőséghez küldésével elfogadják, hogy művük a kiadványban megjelenjen.

SZERZŐI ŰRLAP

A szerzői űrlap kitöltését azért kéri periodikánk szerkesztősége, hogy zökkenőmentes kapcsolatot tartsa a szerzőkkel. A szerzők által feltüntetett rangokat fogja a periodika közölni, ha azok relevánsak a szerzői űrlapon rögzített címek típusaival. A periodikában a szerzők rangjai kizárólag a szerzőket felsoroló jegyzékben kerülnek feltüntetésre. Az űrlap kitöltése a későbbi esetleges jogviták tekintetében is fontos, hiszen a periodikánknak nem áll módjában szerzői honorárium fizetése.

Név : .....

Írói álnév : .....

Tanulmány címe : .....

Lakcím : .....

Telefon : ..... Fax : .....

Mobil : ..... E-mail : .....

Munkahely neve : .....

Munkahely címe : .....

Telefon : ..... Fax : .....

A nevem mellett az alábbi rangok, címek, fokozatok feltüntetéséhez járulok hozzá:

Rendfokozat* : .....

Tudományos fokozat* : .....

Oktatói fokozat* : .....

Tudományos közéletben betöltött tisztségek : .....

Kitüntetések** : .....

Tanulmányom közlését térítésmentesen biztosítom a Rendvédelem-történeti Füzetek számára. Engedélyem a magyar nyelvű kiadásra vonatkozik, amely a periodikában vagy az ahhoz kapcsolódó kiadványokban több ízben is megjelenhet, szerzői honoráriumról véglegesen és visszavonhatatlanul lemondok.

Kelt: ....., 20.....

.....
aláírás

* Több rendfokozatot, illetve tudományos és oktatói fokozatot abban az esetben közlünk, ha azok több tudományágban születtek, illetve több intézményhez kapcsolódnak.

** A periodika fenntartója – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – által a szerző számára adományozott kitüntetések a szerkesztőség automatikusan feltünteti, mivel azok a rendvédelem-történet műveléséhez kapcsolódóan kerültek adományozásra.

SZERZŐI ADATLAP

Név : .....

Postacím : .....

Telefon : ..... Fax : .....

Mobil : ..... E-mail : .....

Szi. : .....

Iv. : .....

Nyt. : .....

Tf. : .....

Of. : .....

Tsz. : .....

Tkf. : .....

K. : .....

Ho. : .....

W. : .....

Hozzájárulok ahhoz, hogy az adatlapban szereplő adataim – az elérhetőségeim kivételével – publikálásra kerüljenek.

Kelt: ....., 20.....

.....
aláírás

Jelmagyarázat: Szi. = Születés ideje; Iv. = Iskolai végzettsége (legmagasabb); Nyt. = Nyelvtudása (elégletes a beszélt nyelv feltüntetése); Tf. = Tudományos fokozata (Tudományáganként a legmagasabb fokozat a tudományág feltüntetésével. Függetlenül a jelenleg hatályos jogi szabályozástól, tudományos fokozatként kérünk feltüntetni minden tudományos rangot, amelyet nem diplomaszerezési eljárás keretében szereztek); Of. = Oktatási fokozat (A legmagasabbat kérjük feltüntetni); Tsz. = Tagságok szervezetekben; Tkf. = Tudományos közéleti tisztségek; K. = Kitüntetései; Ho. = Hobbijai; W. = saját, személyes weboldala.

Amennyiben az űrlapon szereplő egyes rovatok terjedelme szükségesnek bizonyulna tetszés szerinti pótlap csatolható.

Összesített tartalom

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

I. évf. (1991) 1. sz.

URBÁN Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei.	7. p.
ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományinak rendvédelmi testületei.	17. p.
PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.	30. p.
SAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.	38. p.
MOKÁNY József: Elméleti és tudományos igényű tevékenység a magyar rendvédelmi szerveknél 1867–1945.	45. p.

A rendvédelem-történet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszerű kérdései

I. évf. (1991) 2. sz.

KIRÁLY Béla: A hadtörténelmi oktatás bevezetése az Egyesült Államokban és az amerikai hadtörténelem néhány kiemelkedő eseménye.	7. p.
SZABÓ Miklós: A hadtörténelem oktatásának helyzete és feladatai a magyar honvédség katonai tanintézeténél.	21. p.
KESERŐ István: A Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Társaság és a rendvédelem-történeti oktatás.	25. p.
PARÁDI József: A rendvédelem-történeti tantárgy a Rendőrtiszti Főiskola oktatási rendszerében és a rendvédelem-történeti kutatás jövőbeni feladatai.	29. p.
ÓRY Károly: A helyes magyarság- és nemzettudat kialakításának lehetőségei a rendőrtiszti képzésben.	37. p.
TÓTH Tihamér: A rendvédelem intézményrendszerének kialakulása és fejlődése.	41. p.

Tradíció és korszerűség

II. évf. (1992) 3. sz.

URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.	11. p.
PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.	21. p.
SAKÁLY Sándor: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.	29. p.
KESERŐ István: A rendvédelmi szervek a második világháború idején és az azt követő években.	35. p.
BOBÁK Artúr: A rendőrség és a Határőrség testületi napjainak alternatívái.	43. p.
KORINEK László: A korszerűség kérdése rendvédelmi szerveink fejlesztésében.	49. p.
CSEREI Attila: Gondolatok a rendvédelmi testületek etikai hagyományairól (1867–1945).	57. p.
ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél.	65. p.
HEGEDŰS Antal: Dél-magyarországi falurendészet 1848 előtt.	75. p.
ÓRY Károly: Rendvédelem-történeti oktatás a Rendőrtiszti Főiskolán.	81. p.
SÁNDOR Vilmos: Történelmi szemlélet a jövőendő határőrtiszti nemzedék felsőfokú képzésében.	87. p.
MOCÁRI Sándor: Hagományok és tapasztalatok felhasználása a rendőrtiszthelyettes képzésben.	91. p.

A dualista Magyarország rendvédelme

III. évf. (1993) 4. sz.

KESERŐ István: Történelmi hűséggel. Társaságunk hároméves útja.	3. p.
ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.	8. p.
PARÁDI József: A magyar királyi határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.	21. p.

SAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.	51. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	59. p.
MEZEY Barna: A modern magyar polgári börtönügy alapjainak kialakítása a dualizmus első éveiben.	70. p.
SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változása 1868–1918 között.	87. p.
BENCZE László: Osztrák rendteremtés a forradalom leverése után.	102. p.
KESERŐ István: A rendvédelmi szervek tisztai utánpótlása és tisztképzése a dualizmus időszakában.	109. p.
BORSI József: „A közszolgálati ágak legterhebbike...” Rendőrségkép a századforduló magyar sajtójában.	126. p.
FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs.	132. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	152. p.
SÁGVÁRI György: Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus-kori Magyarországon.	161. p.
SALAMON Iván: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947.	170. p.
SZIKINGER István: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában.	187. p.

Háború, forradalom, Trianon

IV. évf. (1994) 5. sz.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom.	4. p.
ZACHAR József: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején.	7. p.
PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.	13. p.
HESZTERA, Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993.	18. p.
HESZTERA, Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850 és 1993 között.	28. p.
SUBA János: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései.	61. p.
BACSA Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921–1924.	65. p.
ZSIGA Tibor: A trianoni békeszerződés revíziója Nyugat-Magyarországon.	71. p.
ERNYES Mihály: A közrend és a közbiztonság helyzete Baranya megyében a szerb megszállás idején.	74. p.
HEGEDŰS Róbert: A magyar biztonságpolitika 1912–1925.	76. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912 és 1926 között.	80. p.
KESERŐ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése és tevékenysége az első világháború és a forradalmak után (1919–1924).	83. p.
KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919 és 1925 között.	90. p.
SAKÁLY Sándor: Egy életút vázlata – Osváth László.	92. p.

A két világháború közötti Magyar

Királyság rendvédelme

V. évf. (1995) 6. sz.

BACSA Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határán (1921–1941).	5. p.
BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szerv mögé rejtett honvédségi alakulat rövid története (A M. Kir. Államrendőrség központi újonciskolája).	12. p.
BOTOS János: A Magyar Királyi Belügyminisztérium és egy klasszikus belügyminiszter a két világháború között.	16. p.

FAZAKAS László: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Kormányőrség és a Képviselőházi Őrség a két világháború között.	27. p.
JOÓ Gábor: A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között.	39. p.
KEDVES Gyula: Paraszti fegyverből díszjelvény (a testőr- illetve koronaőr-alabárd kialakulásának története).	48. p.
KISS István Géza: A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.	51. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	56. p.
MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között.	61. p.
PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között.	64. p.
RÁCZ Lajos: A fővárosi rendőrség működése a két világháború között.	76. p.
RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.	81. p.
SÁGVÁRI György: A rendvédelmi testületek egyenruházata a két világháború között Magyarországon.	89. p.
SOMORJAI Béla: A Magyar Királyi Koronaőrség helyállása a korona és a koronázási ékszerek megőrzésében (1944–1945).	94. p.
SUBA János: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938 és 1941 között.	98. p.
SZAKÁCS Gábor: A rendőrképzés helyzete a két világháború között.	104. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	122. p.

Háborúból diktatúrába

VI. évf. (1996) 7. sz.

BACSA Gábor: Határőrizet a Dráva mentén a Muraköz megszállása után.	6. p.
DETTNÉ LÉGRÁDY Ilona: A Vám- és Pénzügyőrség 1940 és 45 között.	12. p.
ERNYES Mihály: A rendőrség újjászervezése Pécs-Baranyában 1944–1946.	17. p.
FAZAKAS László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	24. p.
GÁSPÁR László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	29. p.
KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadba lépésétől a hadműveletek befejezéséig.	35. p.
KISS István Géza: A magyar rendvédelem-történet hagyományai, muzeális emléktárgyainak gyűjtése, feldolgozása, bemutatása egy leendő magyar rvt. Múzeumban.	46. p.
LŐRINCZ József: Büntetőpolitika és börtönügy a koalíciós korszakban (1945–1949).	52. p.
MEZEY Barna: Törvényesség és rendvédelem Magyarországon (1945–1949).	63. p.
NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945–1950 között.	68. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.	80. p.
RAVASZ István: A Kárpát-medence hadászati jelentősége a II. világháború végéig.	90. p.
SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján.	108. p.

A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig

VII. évf. (1997) 8. sz.

BACSA Gábor: A csendőrség részvétele Zala megye határőrzetében.	5. p.
CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881–1914.	12. p.

CSÓKA Ferenc: Csendőrség és hírszerzés 1930–1945. ....

.....	17. p.
DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.	21. p.
ERNYES Mihály: Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.	27. p.
FAZEKAS Csaba: A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolatai a HORTHY-korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.	34. p.
FORRÓ János: A csendőrkörület rendvédelmi tevékenységének értékelése.	41. p.
KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete.	46. p.
KISS Gábor: Csendőrök az emigrációban.	60. p.
KISS István Géza: A magyar királyi csendőrség hagyományai, muzeális emléktárgyainak őrzési helyei hazánkban és külföldön.	62. p.
KOVÁCS Jenő: Hadifogságom éveiről.	68. p.
LUGOSI József: A Wernld fegyverek.	73. p.
ŐRY Károly: Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történeti előzményei).	75. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918.	78. p.
RAVASZ István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítás.	84. p.
SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználat.	88. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919–1923.	91. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	95. p.
SZELEI József: Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető.	103. p.
ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből.	105. p.
ZEIDLER Sándor: A m. kir. Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.	110. p.

Gazdasági rendvédelmünk a XIX–XX. században

VIII. évf. (1998) 9. sz.

JOÓ Gábor: Emlékezés gróf Lónyai Menyhért pénzügyminiszterre.	13. p.
KISS István Géza: A Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatai a gazdasági rendvédelemben a két világháború közötti időszakban.	15. p.
KÖVESI László: Rendőri nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.	24. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.	26. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkörület teendői a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	32. p.
KAISER Ferenc: A csendőrség gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között.	39. p.
SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	45. p.
SUBA János: A m. kir. Honvédség és az rv. szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. vh. alatt.	49. p.
SZABÓ József János: Egy vádalku tanulságai a XIX. század magyar bűnüldözésében.	61. p.
SZIKINGER István: A gazdaság védelmének tapasztalatai Németországban.	64. p.
KISS István Géza: A Vámhivatalok a két világháború közötti Magyar Királyságban.	72. p.
ŐRY Károly: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai.	78. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Pénzügyőrség és Vámhivatalok.	82. p.

SALAMON Iván: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1868–1993.	86. p.
BACSA Gábor: Gazdaságvédelem az 1920-as években a déli határ mentén.	92. p.
KESERŰ István: A határőrség szerepe az ország gazdaságának védelmében.	100. p.
KOVÁCS Gyula: A magyar határőrség aktuális gazdaságvédelmi feladatai a határforgalom ellenőrzésében.	103. p.
NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a hforg. ell.) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a '40-es évek második felétől.	107. p.
SALLAI János: A Magyar Királyi Vámőrség gazdaságvédelmi feladatainak tükröződése a korabeli szabályzatokban.	111. p.

A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. század magyar rendvédelmére

IX. évf. (1999) 10. sz.

BACSA Gábor: A tájékoztató ("T") szervek és a Magyar Királyi Vámőrség.	5. p.
TAMÁSKA Endre: Egy csendőrsz országos tekintélye.	12. p.
BOBÁK Artúr: A magánnyomozás története.	19. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan, az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	33. p.
CSAPÓ Csaba: Gr. RÁDAY Gedeon és a szegedi királyi biztosság.	37. p.
DAVOLA József: A katonai rendőrség bemutatása.	40. p.
DOMOKOS Sándor: A polgári rendőrség korszerű alapelvei.	45. p.
FAZAKAS László: Szemere Bertalan ifjú évei.	48. p.
GEHARDT, Helmut: Die Österreichische Gendarmerie in der XX. Jahrhundert.	53. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között.	59. p.
KISS István Géza: Szociális kérdések és azok megoldásai a Magyar Királyi Pénzügyőrségben.	66. p.
KÓSA László: Rendőrség Budán, Pesten és Budapesten 1849 és 1882 között.	71. p.
KÓSA László: A közúti közlekedés rendjének szabályozása 1872-től napjainkig, különös tekintettel Budapestre.	77. p.
KÖVESI László: Szociálpolitikai érzékenység a rendőri és a BM szerveknél 1990-től napjainkig.	88. p.
LÓRINCZ József: SZEMERE Bertalan és a börtönügy.	95. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme (1867–1919).	98. p.
RAVASZ István: A nyílas rendvédelmi testületek.	148. p.
SALLAI János: Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyver-használata a XIX. században.	154. p.
SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.	160. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelme a XVIII–XIX. században.	164. p.
SUBA János: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században.	167. p.
SZIKINGER István: Az angolszász rendvédelem fejlődésének tendenciái a XIX. századtól napjainkig.	174. p.
SZŰCS János: A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban.	189. p.
VASS Ferenc: A magyar útlevelelrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig.	192. p.
ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei.	202. p.

Szabad mozgás a Kárpát-medencében

X. évf. (2000) 11. sz.

BACSA Gábor: Magyar és jugoszláv optások határátlépése.	10. p.
---	--------

BENCSIK Péter: Az útlevelelügyi jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903–1941).	15. p.
CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években.	19. p.
DAVOLA József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.	21. p.
KISS István Géza: A határszéli Magyar Királyi Pénzügyőr szakaszok áttelepítése a területi visszacsatolások után.	24. p.
NAGY György: A határforgalom változásai és az azt meghatározó főbb tényezők a nyolcvanas évektől napjainkig. A határforgalom.	35. p.
PARÁDI József: Határőrizet és kihatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.	42. p.
RAVASZ Dezső: A magyar-román határ hivatalos és nem hivatalos átjárhatósága.	54. p.
SUBA János: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban.	57. p.
SUBA János: A budapesti folyamat története.	68. p.
ZINNER Tibor: Az embertelen kollektivitás diadala: A magyarországi németek 1945 utáni kitelepítése.	72. p.

A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában

X. évf. (2000) 12. sz.

DÁNOS Valér: Rendőrség és szociológia avagy rendőrszociológia.	5. p.
FINSZTER Géza: Honvédelem – rendvédelem.	8. p.
NAGY György: Kapcsolatkeresés a rendészet, a rendvédelem és a határrendészet között.	15. p.
PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.	23. p.
SUBA JÁNOS: A kartográfia és a rendvédelem.	26. p.
ZACHAR József: Rendvédelem és történelemtudomány.	34. p.
BACSA Gábor: A határőrizeti szervek együttműködése a lakossággal, a rendvédelmi szervekkel és a hatóságokkal 1920–1940 között (Szemelvények Zalából).	38. p.
CSAPÓ Csaba: A Csendőrség és a városok (1881–1914).	43. p.
DAVOLA József: A tábori csendőrség, mint a Katonai Rendőrség elődje.	49. p.
ERNYES Mihály: A véderő alkalmazása rendvédelmi feladatokra a dualizmus időszakában Pécsen.	55. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkörlet kapcsolata a közigazgatással.	58. p.
GEHARDT, Helmut: Die militärische Organisation der österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.	62. p.
KÁLMÁN Zoltán – KÓSA László: A rendőrség és az önkormányzatok kapcsolata a rendszerváltás utáni években.	65. p.
KESERŰ István: Együttműködés a Határőrség és egyéb szervek között (1945–1949).	68. p.
KISS István Géza: A magyar királyi pénzügyőrség helye és szerepe a kikötői rendszabályok betartásában valamint a csempészet megakadályozásában.	73. p.
PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.	79. p.
RAVASZ István: A német szövetségi rendszer a II. világháború időszakában.	88. p.
SIMON Sándor: Cegléd városában: a helyi közigazgatás és a rendvédelem kapcsolata a neoabszolutizmus és a dualizmus időszakában.	95. p.
STEIB György: Az 1956-os Nemzetőrség és a közhatalom kapcsolata Bonyhádon.	98. p.
SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása, a határváltozások tükrében 1867 és 1941 között.	102. p.

A közbiztonság közös európai örökségünk

XI. évf. (2005) 13. sz.

BEBESI Zoltán: A kábítószer fogyasztás Magyarországon.	5. p.
BENCsik Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903–1941.	15. p.
BODA József: A magyar rendvédelmi erők szerepe a békefenntartásban.	27. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	31. p.
FAZAKAS László: Testőrségek, koronaőrsegek, képviselőházi őrség 1867–1945.	36. p.
GÁSPÁR László: A határőrség szervezeti változásai 1945–1956 között.	50. p.
KÓSA László – GOMBÁR Noémi: A bűnözés területi megoszlása a Kaposvári Rendőrkapitányság területén.	55. p.
NAGY György: A határrendőrség újjászervezése 1945–46-ban.	64. p.
NAGY József: A BM Határőrség helye, szerepe, szervezeteinek változásai a szocialista államhatalomban 1957-től az 1980-as év végéig.	78. p.
PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.	84. p.
PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867–1919.	97. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920–1945.	105. p.
SUBA János: Felvidék határa 1938.	114. p.
SUBA János: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941–1945 között.	127. p.
SUBA János: A szocialista határőrizet egyik eszköze, az aknazár.	139. p.
TEKE András: Őrzés mint tevékenység a rendészet, rendvédelem rendszerében.	144. p.

Az ezeréves magyar rendvédelem

XI. évf. (2005) 14. sz.

BODA József: Transformation-Coordination of Police In The Security Sector Reform Context. [A Rendőrség átalakításavezetése a biztonsági szektor reformjának tükrében].	5. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	15. p.
CSAPÓ Csaba: RÁDAY Gedeon és a szegedi várbörtön foglyai.	19. p.
ERNYES Mihály: Ezer éves rendvédelem a rendőrségek államosítása tükrében.	23. p.
FORRÓ János: A KÁDÁR rendszer Belügyminisztériuma.	47. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet fejlődési tendenciái 1945–1949 között.	50. p.
Helmut GEBHARDT: Die Sicherheitsorganisation von 1918 bis 1938.	54. p.
LŐRINCZ József: A hazai büntetés-végrehajtás fejlődése a kiegyezéstől napjainkig.	57. p.
Maximilian EDELBACHER – Harald SEYRL: Die Wiener Polizei von der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zur Republik.	69. p.
NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma.	77. p.
NAGY József: A Magyar Határőrség tevékenysége a csehszlovákiai bevonulási időszakban.	79. p.
PARÁDI József: Az európai rendvédelem története.	85. p.
PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.	91. p.
PARÁDI József: A Kárpát-medencét érintő Magyarországon kívüli határőrizeti formák a német-osztrák modell kivételével.	95. p.
SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.	102. p.

SUBA János: Az államhatár és határjelei.	120. p.
SUBA János: Államhatár elméletek a XIX–XX. századi szakirodalomban.	127. p.
SUBA János: A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között.	133. p.
SZABÓ József János: Határ vadász alakulatok szerepe az Árpád-vonal védelmében.	140. p.
ZACHAR József: A Habsburg-hatalom és a magyar rendvédelem.	146. p.

REPERTÓRIUM

1990–2000, 1–12. szám

XI. évf. (2006) 1. különszám

Előszó.	5. p.
Bemutakozik a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.	8. p.
A periodika szerkesztői.	13. p.
A repertórium felépítése.	15. p.
Tanulmányok megjelenés szerint.	18. p.
Tanulmányok szerzők szerint.	27. p.
Tanulmányok cím szerint.	41. p.
Tanulmányok kronológia szerint.	50. p.
Tanulmányok téma szerint.	60. p.
Recenziók.	79. p.

Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században

XII. évf. (2007) 15. sz.

BACSA Gábor: Rendőrség Nagykanizsán 1920-ig, az államosításig.	6. p.
BENCsik Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903 és 1914 között.	13. p.
ERNYES Mihály: A magyar rendőri szakirodalom kezdetei.	32. p.
FAZAKAS László: A magyar Szent Korona őrzésének története 1945-től 2000-ig.	45. p.
HEGEDŰS Ernő: A koronaőrzés történetének egyházi és bizalmi korszaka (1000–1464).	59. p.
HUDRA László: A budapesti Fiumei úti pénzügyőr laktanya. (Szemelvények az 1930-as és 1940-es évekből, különös tekintettel a Pénzügyőrségi Múzeum történetére).	67. p.
LŐRINCZ József: Harmonizációs törekvések és problémák a magyar börtönügyben a rendszerváltozás időszakában.	75. p.
NAGY György: A határrendészet, mint szervezet helyének keresése az államszervezet rendszerében.	81. p.
NAGY József: Határőrizetünkkel szembeni kihívások az 1990-es években.	104. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. vh-ig.	125. p.
PARÁDI József: Magyar Királyi Határrendőrség.	139. p.
PARÁDI József: Az útlevelek és útlevél ellenőrző szervek a két világháború közötti Magyar Királyságban.	160. p.
SIMON F. Nándor: Villantás egy témára: séta egy útlevél körül.	170. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelmi szerveinek dualizmus kori átalakítása és fejlesztése.	176. p.
SUBA János: Határcsendőr zászlóaljok 1919–1921. Áttérés a katonai határőrizetre.	182. p.
SUBA János: A magyar-jugoszláv határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-jugoszláv határszakaszon 1931-ben).	192. p.
SUBA János: A magyar-román határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-román határszakaszon 1937-ben).	200. p.
SUBA János: Határ vadászok és az „ezeréves határ” (A m. kir. határ vadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben).	205. p.

VARRÓ István. Rádióközvetítés az ungvári csendőriskolából: „Székely fiúkból nevelik a fiatal magyar csendőröket” – közvetítés az ungvári csendőriskolából. .... 212. p.

A rendvédelmi szakképzés története

XIII. évf. (2007) 16. sz.

- BACSA Gábor:** A rendőrképzés 1945–1950. .... 7. p.
BENCsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt, 1898–1941. .... 15. p.
BERKI Imre: Az 1956–57 évi sortűzek rövid története. .... 25. p.
BODA József: A nemzetközi oktatás és képzés története a magyar rendvédelmi szerveknél. .... 33. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. .... 52. p.
ERNYES Mihály: A rendvédelmi szakkifejezések múltja. .... 56. p.
GÁSPÁR László: A határőrség képzési rendszerének változásai 1945–1956. .... 65. p.
KISS István Géza: A Magyar királyi Pénzügyőrség lökésképzése. .... 71. p.
NAGY Ákos Péter: A budapesti Rendőrtiszti Főiskola. .... 77. p.
NAGY György: A rendvédelem és a tudomány. .... 85. p.
PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítései rendszere 1867–1945. .... 90. p.
PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867–1945. .... 94. p.
PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. .... 100. p.
ifj. PERJESI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938–1945. .... 105. p.
SÁGI Zoltán: Egyenruha, mint tradíció a magyar rendőrségnél. .... 107. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. .... 113. p.
SUBA János: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. .... 121. p.
SUBA János: Honvédelmi határrendszerváltás. .... 128. p.
VARRÓ István Tamás: Hatvan éves a Magyar Királyi Csendőrség. .... 140. p.

A rendvédelem humán viszonyai

XIV. évf. (2008) 17. sz.

- GÁSPÁR László:** A kommunista párt káderpolitikájának érvényesítése a határőrségnél 1945–1956. .... 13. p.
ILLÉSFALVI Péter: A németek által megszállt Bánság helyzete 1941-ben, a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának jelentései alapján. .... 19. p.
KÁLMÁN Zsolt: A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakulástól 1903-ig. .... 26. p.
NAGY György: A Határrendőrség humán viszonyai 1945–1946. .... 37. p.
PARÁDI József: Visszontválasz FINSZTER Géza: „Honvédelem – Rendvédelem” válaszcikkére. .... 51. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867–1945. .... 57. p.
SÁGI Zoltán: A rendőrség egyenruházata a II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig. .... 65. p.
SUBA János: A határkijelölés humán faktora a XIX–XX. században. .... 74. p.
SUBA János: A magyar katonai közigazgatás elvei és szervezete a visszatért területeken 1938–1941. .... 84. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok alkalmazásának történelmi előzményei a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban. .... 97. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának jelölése 1867–1918. .... 105. p.
ZEIDLER Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. .... 116. p.

Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békéfenntartás szolgálatában Európában a XIX–XX. században

XV. évf. (2008) 18. sz.

- BALLA Tibor:** A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. .... 13. p.
FAZAKAS László: Karhatalmi feladatok az Országház épületében és közvetlen környezetében. .... 16. p.
HEGEDŰS Ernő: Azonos típusú repülőeszközök alkalmazása rendvédelmi és honvédelmi célokra. .... 20. p.
OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. .... 29. p.
PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződése 1867–1945. .... 64. p.
PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. .... 88. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. .... 98. p.
PERÉNYI Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapestben. .... 113. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség karhatalmi feladatai. .... 125. p.
SUBA János: Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920. .... 131. p.
SUBA János: A katonai rendőrség felállítása a hátszágban 1917-ben. .... 143. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárainak megjelölése 1918–1947. .... 156. p.

Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában

XVI. évf. (2009) 19. sz.

- BALLA Tibor:** Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. .... 13. p.
ERNYES Mihály: Szerb impérium Baranyában 1918–1921. .... 18. p.
FORRÓ János – HIBÁCSKÓ Ferenc: Adalékok a karhatalom történetéhez. .... 51. p.
KÁLMÁN Zsolt: Somogy vármegye bűnüldözési tapasztalatai a kiegyezéstől az I. vh-ig. .... 60. p.
PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. .... 64. p.
PARÁDI József: A rendvédelem védelmében. .... 89. p.
SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptetőbélgyezői. .... 100. p.
SUBA János: Magyarország területi integritásának helyreállítása 1919–1920. .... 105. p.
SUBA János: Magyarország trianoni határainak térképei 1920–1925. .... 114. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok rendvédelmi szerepkörben. .... 123. p.
Károly TURCSÁNYI – Ernő HEGEDŰS: Airborne troops in the context of public security. .... 130. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig. .... 137. p.

A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre

XVII. évf. (2009) 20. sz.

- BENCsik Péter:** A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. .... 13. p.
FORRÓ János: Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai. .... 38. p.
JAKUS János: Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején. .... 44. p.
KÓSA László: A rendőrség és a határőrség együttműködése csapaterő alkalmazásával Somogy megyében. .... 54. p.

NAGY György: A magyar határforgalom ellenőrzésének sajátosságai 1945-2005.	58. p.
NAGY László: A magyar Rendőrség-történeti Múzeum története.	79. p.
PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán.	93. p.
PARÁDI József: A XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelme.	100. p.
SUBA János: A magyar-román határ „pontosítása” ...	108. p.
SUBA János: Magyarország határán létesített műszaki záruk felszámolása 1956-ban.	115. p.
TURCSÁNYI Károly–HEGEDŰS Ernő: A magyar és a szovjet légideszant- és légiszállító csapatok tevékenysége az 1956-os forradalomban.	120. p.
VEDÓ Attila: A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre.	129. p.